

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Josef Vacek

**Rozhodovací praxe Apelačního soudu
a Constitutio Criminalis Josephina (1687–1727)**

Disertační práce

Školitel: doc. JUDr. Marek Starý, Ph.D.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Právní dějiny a římské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 04. 04. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má **503.824** znaků včetně mezer.

Josef Vacek

disertant

V Praze dne 8. dubna 2024

Poděkování

Tato práce vznikala po večerech, o víkendech a o dovolené. O tento čas byli zpravidla připravováni moji přátelé a rodina. Chtěl bych jim proto poděkovat za trpělivost a prostor, který mi k dokončení práce dopřáli, současně se omlouvám všem, které jsem po tu dobu zanedbával. Zvláštní poděkování zasluhuje v tomto ohledu Martina Vacková Reiterová.

Velký dík patří též mému školiteli Marku Starému, který mi byl v průběhu studia, nejen při vytváření této práce, vždy nápomocen.

Poděkování patří mnoha konkrétním lidem, kteří se mnou řešili nejrůznější aspekty práva, dějin, kriminality, kteří tu radou, tu dobrou otázkou, dobrým slovem či odkazem na pramen nebo zajímavý článek, zpřístupněním některých archiválií, někdy větším, jindy menším způsobem ovlivnili výslednou podobu či obsah této práce – a to třeba i bez toho, aby o tom sami měli tušení.

Bývá dobrým zvykem, že poděkování v závěrečných pracích mívá nanejvýš půl stránky – jelikož i tento prostor přesáhnu, nezbývá mi, než uvést alespoň jména těch, kteří mi pomohli. Jsou to především Jaroslav Čechura, Petr Kreuz, Helena Klímová, Petr Mareš, Karel Malý, Renata Mayerová, Julie Poels Jägerová, Martin Roček, Josef Vacek st. a Daniel Wojtucki, a dále též Michaela Burianová, Daniela Heppnerová, Ondřej Horák, Vojtěch Halama, Braxida Hlídálová, František Iša, Jan Kraus, Karolína Krempel Kirschnerová, Petr Maťa, Anna Mazáčová, Michaela Neubauerová, Veronika Ondrášková, Lydie Petráňová, Martina Provázková, Klára Radová, Kateřina Routková, Miloš Sládek, Jiří Šouša ml., Martin Štěrba a Daniela Tinková.

Obsah

Úvod	1
Stav bádání a historický vývoj soudu.....	5
Dosavadní bádání o apelačním soudu	5
Stručný historický vývoj instituce	12
Vnitřní uspořádání soudu a personální otázky	17
Personální obsazení a jeho proměny před koncem 17. století.....	17
Vznik senátů a zasedací protokoly	22
Větší senát apelačního soudu	29
Menší senát apelačního soudu	34
Obsazování uvolněných míst	37
Jmenování, přiřazení do lavice a složení přísahy	40
Složení zkoušky	42
Instalace radů.....	43
Rozhodné právo a zkoušky uchazečů.....	44
Rozhodnutí apelačního soudu.....	50
Východiska	50
Obecná podoba rozhodnutí.....	51
Originál rozhodnutí ve věci samé	57
Opisy rozhodnutí.....	60
Ortelové manuály	66
Právní předpisy I: přehled a zdroje.....	70
Do roku 1707	70
Po roce 1707	73
Právní předpisy II: rozbor	80
Obnovené zřízení zemské z roku 1627.....	81

Obnovovací reskript z 29. listopadu 1628	83
Deklaratoria a Novely z roku 1640.....	87
Instrukce z 26. listopadu 1644	88
Apelační řád pro Slezsko z 26. září 1674	117
Reskript Leopolda I. o úpravě počtu radů ze 17. dubna 1676	120
Kriminální instrukce apelačního soudu ze 7. prosince 1676.....	121
Reskript císaře k rozdělení míst v kolegiu z 23. dubna 1683	122
Hrdelní řád Josefa I. ze 16. července 1707	123
Analýza proměny trestání v letech 1687–1727	126
Část I.: Delikty proti životu	126
Část II.: Majetková trestná činnost	142
Část III.: Sexuální delikty	161
Část IV.: Výsledky analýzy	176
Závěr	183
Seznam použitých pramenů a literatury	188
Prameny nevydané	188
Staré tisky (do roku 1800) a vydané prameny	195
Odborná literatura	197

Úvod¹

Hlavním cílem této práce je zjistit zda a případně jakým způsobem se proměnila rozhodovací praxe pražského apelačního soudu v trestních věcech v souvislosti s přijetím hrdelního řádu Josefa I. v roce 1707. Zodpovězení této otázky je zásadním příspěvkem v rámci snahy zjištění významu raně novověkého zákonodárství a jeho vlivu na soudní praxi.

Základem pro tato zjištění se stala analýza vnitřního uspořádání a fungování apelačního soudu, která kladla důraz na personální obsazení v širším slova smyslu a zejména též proces přijímání samotných rozhodnutí. Za účelem důsledného poznání soudu bylo též přikročeno k výběru a rozboru relevantních pramenů práva studované doby – od Obnoveného zřízení zemského z roku 1727 po samotný hrdelní řád Josefa I. z roku 1707. Rozbor těchto pramenů a východisek podstatných pro vydávání rozhodnutí tvoří první, deskriptivní část práce, na kterou navazuje druhá, analytická část práce, v níž je zkoumána samotná soudní praxe, její proměna v čase a míra shody či rozchodu s právními předpisy. Naproti tomu předmětem této práce není rozhodovací činnost soudů nižší instance (podřízených soudů), proces podávání odvolání či žádosti o naučení k apelačnímu soudu nebo podávání žádostí o milost či revizi rozhodnutí.²

Základním východiskem této práce je předpoklad, že v čase po vydání Josephiny a v jejím důsledku došlo k postupné, avšak nikoli nutně zásadní proměně soudní praxe. Tato teze vychází z dosud provedených výzkumů soustředěných na jednotlivé delikty či celou oblast deliktů. To, v čem se nyní předkládaná práce liší od dosud provedených analýz, je její záběr - nesoustředí se totiž na úzkou skupinu trestných činů, nýbrž zkoumá širokou škálu protiprávního jednání. Předmětem výzkumu se staly tři trestněprávní oblasti, a sice trestné činy proti životu, majetkové trestné činy a sexuální trestné činy - a v rámci nich vybrané delikty. Právě na nich je prověřována teze o proměně rozhodovací praxe v souvislosti s přijetím Josephiny.

Zvolená instituce, jejíž rozhodnutí jsou zkoumána, apelační soud, se jeví pro tento výzkum jako nanejvýš vhodný, neboť se u něj scházela odvolání a žádosti o naučení z městských a dalších

¹ Práce vznikla v rámci projektu SVV č. 260 621, Název: Zákony, zákoníky a jejich aplikační praxe v 18.- 20. století v českých zemích, hl. řešitel doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D., řešeného na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Autor práce JUDr. Mgr. Bc. et Bc. Josef Vacek je interním doktorandem, Univerzita, Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Při vzniku této práce bylo využito databáze *Latin dictionary online* [vocabulary.lat].

² K tomuto tématu recentně a s využitím dosud neznámých pramenů MAŤA, Petr. Os principis und tribunal justitiae. Die Böhmische Hofkanzlei als Revisions- und Appellationsinstanz im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs 6, 2/2016, s. 218–238, a literatura v tomto článku uvedená.

soudů napříč zeměmi Koruny české. Rovněž je nutno podotknout, že na pozicích soudců této instituce figurovali z podstatné většiny studovaní právníci, pročež lze předpokládat vyšší úroveň vydávaných rozhodnutí, a to se znalostí platného práva. Stejně tak zvolený předpis, od kterého výzkum odvíjí, hrdelní řád Josefa I., tzv. Josephina, je pro tento výzkum optimální, neboť nově a samostatně nastavuje nejen procesní, ale též hmotněprávní stránku trestního práva.

Za účelem získání relevantních výsledků a zodpovězení položené otázky je nutné zvolit správně časové rozpětí. V tomto ohledu bylo navázáno na dosud provedené analýzy a byl přebrán osvědčený model zkoumání čtyřicetiletého období let 1687 až 1727. Při takovém nastavení, kdy Josephina byla vydána v polovině tohoto období, vychází celkem 20 let na zkoumání rozhodovací praxe před a 20 let zkoumání praxe po jejím vydání.³

Jak plyne z právě popsaného, základním zdrojem informací o soudní praxi jsou rozhodnutí vydávaná apelačním soudem v určeném období čtyř dekad. Samotná rozhodnutí existují v několika formách, jak bude dále popsáno, základním pramenem se však staly jejich opisy zachycené v ortelových manuálech vedených při apelačním soudu. Tento pramen bude popsán na příhodném místě dále v práci, nicméně zde je třeba uvést, že ve stanoveném období je v ortelových manuálech obsaženo až 10 tisíc rozhodnutí, jež bylo nutno jedno po druhém alespoň částečně podrobit zkoumání. Z tohoto souboru byla následně excerpována relevantní rozhodnutí spadající do zkoumaných kategorií trestných činů a vytvářeny seznamy obsahující základní údaje, jako je identifikace první instance, jméno soudce zpravodaje, jména obžalovaných, informace o obětech, zařazení trestného činu, detaily k jeho spáchání, závěr, k němuž apelační soud dospěl, rok vydání rozhodnutí, popřípadě další poznámky a konečně též evidenční údaj odkazující na příslušnou archiválii a folio. Tímto způsobem byl vytvořen soubor čítající informace o více než 3 400 jednotlivých rozhodnutích, v nichž figuruje téměř 5 000 obžalovaných.

Z hlediska rozsahu je značná část práce věnována samotnému apelačnímu soudu a jeho institucionálnímu zakotvení. Důvod je nasnadě - byl to právě apelační soud, kdo podání

³ Čistě z formálního hlediska se jedná o 20 let a šest a půl měsíce v prvním období a 20 let a pět a půl měsíce v druhém období, neboť je-li analýze podrobena období od 1. ledna 1687 do 31. prosince 1727, jedná se o 41 let, kde mezníkem je datum vydání Josephiny v polovině července 1707. Pro zjednodušení proto zde i na dalších místech této práce hovořím o dvou dekadách či dvaceti letech.

podřízených soudních instancí přijímal, zpracovával a vydával rozhodnutí věci, případně se vyjadřoval k mimořádným opravným prostředkům. Je proto logické, že většina zkoumaných materiálů pochází právě z jeho provenience. Tomuto pojetí odpovídá i struktura práce.

První kapitola zachycuje a analyzuje stav dosavadního bádání na poli apelačního soudu a rozhodovací praxe, spolu s tím je též stručně popsán historický vývoj apelačního soudu s důrazem na 17. století, kde jsou položeny základy relevantní pro zkoumané období. Další kapitola se obšírně věnuje vnitřnímu uspořádání soudu, a to včetně personálních otázek. Prostor tak dostává proces výběru radů, jejich přijímání včetně zkoušky a instalace na danou pozici, stejně tak je notná část kapitoly věnována vzniku a významu senátů existujících uvnitř apelačního soudu. Třetí kapitola zachycuje ústřední pramen, ze kterého tato práce vychází, a sice rozhodnutí vydávaná apelačním soudem. V rámci kapitoly jsou představeny struktura i formy, ve kterých se rozhodnutí dochovala.

Čtvrtá kapitola ve stručnosti zachycuje dobový právní rámec s mezníkem právě v roce 1707 a všímá si literatury o relevantních pramenech práva v období raného novověku a jejich publikaci, resp. rozšiřování. Na ni pak navazuje kapitola pátá, ve které jsou obšírně popsány vybrané právní předpisy. Jedná se zejména o *Obnovené zřízení zemské* z roku 1627 a na něj navazující *Deklaratoria a Novelly* z roku 1640, *Obnovovací instrukce* pro apelační soud z roku 1628, značný prostor je věnován též Linecké instrukci z listopadu 1644, dále pak apelačnímu řádu pro Slezsko z roku 1674. Do výběru byly zařazeny též dva reskripty Leopolda I. o úpravě počtu radů a rozdělení jejich míst v kolegiu z let 1676 a 1683, kriminální instrukce z roku 1676 a konečně též *hrdelní řád Josefa I.* z roku 1707 (resp. 1708).

Gros práce pak leží v kapitole pátá, jež obsahuje samotnou analýzu soudní praxe, její proměnu v čase a též srovnání s dobovým právem. Kapitola je dělena na čtyři části, z nichž první tři představují jednotlivé oblasti trestního práva hmotného, tedy skupiny deliktů, na něž se analýza zaměřila. V rámci každé z těchto skupin jsou představeny dva či tři delikty, na nichž je demonstrován trestněprávní vývoj. V praxi to znamená, že pro každý z těchto deliktů byla sebrána relevantní rozhodnutí apelačního soudu (v počtu stovek až tisíců) pro čtyřicetileté období 1687 až 1727. Následně bylo přikročeno k rozboru relevantní právní úpravy daného deliktu následované rozbohem praxe a vzájemným porovnáním. Na tomto místě jsou učiněny též částečné závěry o vývoji toho kterého deliktu v teorii i praxi. Poslední, čtvrtá část této kapitoly je částí syntetickou, která se snaží postihnout proměny na úrovni jak jednotlivých

deliktů, tak i celých odvětví a přichází se závěry dotýkající se trestního práva jako celku v období přelomu 17. a 18. století.

Uvedený postup byl vyzkoušen poprvé před více než šesti lety na příkladu deliktu incestu.⁴ Od té doby byl výzkumný záběr rozšířen při vytváření diplomové práce (viz dále) a vyústil v nynější analýzu v práci disertační, která už má však odlišný cíl a částečně odlišný přístup k dílčím tématům, základ však zůstává shodný a lze jej popsat ve třech krocích: 1. provést heuristiku a zanalyzovat právní stav („jak to mělo být“), 2. poznat a zanalyzovat soudní praxi („jak to bylo“) a 3. dosažené výsledky porovnat v kvalitě, kvantitě a s ohledem na změnu v čase („jak se to proměnilo“).

Na tomto místě považuji za vhodné připomenout, že tématu proměny rozhodovací praxe apelačního soudu v oblasti sexuálních deliktů byla věnována rovněž má diplomová, resp. rigorózní práce obhájená v roce 2019 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy pod názvem *Constitutio Criminalis Josephina a jeho vliv na rozhodovací praxi Apelačního soudu: Sexuální delikty v letech 1687–1727*. Tato práce byla následně vydána pod názvem *Sexuální delikty před Apelačním soudem v letech 1687–1727* nakladatelstvím Academia jakožto nejlepší diplomová práce v oblasti humanitních věd v daném akademickém roce. Jakkoli se nabízí převzít dosažené výsledky a jednoduše je začlenit do této práce, nebylo k tomuto kroku přistoupeno.

Práce *Sexuální delikty* má poněkud jinou strukturu a zaměřuje se více na konkrétní kauzy a řeší i právněhistorický přesah do Brikcího „zákoníku“ z 30. let 16. století či Dolnorakouské Ferdinandey z roku 1656, předně se však jedná o práci, za niž jsem již jeden titul obdržel a nepovažoval bych za vhodné, abych pasáže věnované analýze, napsané před pěti či šesti lety, nyní opětovně užíval ve své práci disertační.⁵ Současně je možné na srovnání se *Sexuálními delikty* demonstrovat posun, který téma za uplynulou dobu prodělalo a jakým způsobem se změnil přístup k němu. Řeč není pouze o dalších sesbíraných materiálech a reflektování další odborné literatury, nýbrž zejména o pojetí, které nyní zahrnuje vnitřní uspořádání soudu a díky tomu lepší reflexi rozhodování v konečné fázi.

⁴ VACEK, Josef. Proměny praxe Apelačního soudu po přijetí josefínského hrdelního řádu: trestání incestu v letech 1687–1727. In: *Právněhistorické studie*, 47/2 (2018), s. 18–32.

⁵ Naproti tomu je třeba přiznat recepci a částečnou korekci v rámci kapitoly o historickém vývoji apelačního soudu, neboť na té nebylo třeba dělat zásadních změn a současně ji nebylo možné v rámci disertační práce zcela pominout.

Stav bádání a historický vývoj soudu

Dosavadní bádání o apelačním soudu

Dosavadní bádání o dějinách a významu apelačního soudu lze z hlediska zaměření a obsahu jednotlivých textů rozdělit do tří časových období. Do prvního období lze zařadit práce vzniklé do poloviny 20. století, druhé období tvoří druhá polovina 20. století a třetí, nejmladší periodou, je období po roce 2000. Ke každému období tak budou uvedena stěžejní díla a autoři, případně směr, kterým se bádání vydalo. Obecně lze konstatovat, že apelačnímu soudu jakožto tématu je v odborné literatuře věnována pozornost dlouhodobě, avšak teprve v posledních 15 či 20 letech začalo získávat výraznější prostor.

Pro první období prací o apelačním soudu je typické, že se jedná o díla, která zpřístupňovala materii vážící se k tématu a o apelačním soudu pojednávala zejména v obecné rovině. Za vůbec prvního autora, který významně přispěl k poznání praxe apelačního soudu, je možno považovat Jana Jakuba Weingartena, jehož díla je však nutno hodnotit z jiné perspektivy, neboť se nejednalo o historika, nýbrž o právníka, který o apelačním soudu nejen psal, ale rovněž u této instituce dvě dekády působil. Weingarten se povětšinou věnoval platnému právu své doby, přičemž pro poznání fungování instituce apelačního soudu je zásadní jeho dílo *Extract der verneuertten Königl. Appellations-Instruction mit verschiedene Annotatis* z roku 1692,⁶ ve kterém vedle výtahu z jednotlivých článků apelační instrukce z roku 1644 zpřístupnil též další dokumenty dokládající soudobou soudní praxi a připojil též poznámky k aplikaci některých ustanovení.

Dalším zásadním Weingartenovým počinem je dílo *Fasciculi diversorum Iurium* (první i druhá kniha) z roku 1690,⁷ které představuje výtahy a přehledy platných právních předpisů pro české země.⁸ Největší slávy se pak dočkal jeho *Codex Ferdinando-Leopoldinus* vydaný roku 1701.⁹

⁶ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Extract der verneuertten Königl. Appellations-Instruction mit verschiedenen Annotatis*. Praha: Johann Carl Jeřábek, 1692.

⁷ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Fasciculi Diversorum Jurium. Erstes Buch*. Norimberk: Johann Zieger, 1690 a *TÝŽ, Fasciculi Diversorum Jurium. Anderes Buch*. Oder Beylagen zu dem Ersten Buch. Norimberk: Johann Zieger, 1690.

⁸ Srov. ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Povšechné české dějiny právní*. Praha: Bursík a Kohout, 1912, 2. vyd., s. 40.

⁹ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Codex Ferdinando-Leopoldinus: Worinnen Alle durch funffczig Jahr mit grosser Mühe und Unkosten gesammelt= und von Anno 1600 allergnädigist ergangene respectivè Kayserliche Declaratorien, Rescripten, Kayserlich= und Königliche, Statthalterische, auch von hohen Obrigkeiten emanirte Patenten und Decreten [...]*. Praha: Karel Ferdinand Arnold z Dobroslavína, 1701. Pokud není výslovně uvedeno jinak, je v práci citována dopracovaná verze tohoto *codexu* z roku 1720, viz dále.

Weingartenovi lze, alespoň částečně, připisat též díla, která vyšla pod jeho jménem po jeho smrti. Příkladem je svazek *Verneuerte Königliche Böhmisches Appellations-Instruction und Ordnung* vydaný roku 1712,¹⁰ který přináší plné znění instrukce z roku 1644 a dodává též další právní předpisy a jiné dokumenty vztahující se k fungování apelačního soudu. Opakovaně též vycházelo rozšíření jeho *Codexu*, užívaná a rozšířená je zejména jeho verze z roku 1720 pod názvem *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*.¹¹ Vyjít je možné z řady dalších jeho prací, na které je v dalších částech této práce odkazováno, případně jsou uvedeny v přehledu relevantní literatury k tématu na konci práce.¹²

Jedním z prvních autorů, kteří se tématu apelačního soudu věnovali především z historické perspektivy, byl Josef Kajetán von Auersperg, který roku 1805 vydal dvoudílnou práci s názvem *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes* (v témže roce vyšly oba dva díly).¹³ Hlavní část jeho práce tvořily přehledy radů a dalších funkcionářů působících u apelačního soudu, uvedl a vždy alespoň stručně popsal též některé základní dokumenty – zřizovací instrukci z roku 1548, reskript z roku 1628 a zejména pak instrukci z roku 1644. Jeho práce se i díky takto zhotovenému přehledu stala základním novodobým dílem pro poznání personálního obsazení a právního ukotvení apelačního soudu.

Dalším podobně výrazným autorem byl Johann Ferdinand Schmidt, jenž ve své *Monographie des kaiserlichen königlichen Böhmisches Appellations-Gerichtes* z roku 1850¹⁴ přinesl nejen

¹⁰ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Verneuerte Königliche Instruction Weyl. Ferdinandi III. dem Hochlöbl. Königl. Böhmisches appellations-tribunal*. Norimberk: Johann Zieger, 1712.

¹¹ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus pro Hæreditario Regno Bohemiæ, Ac incorporatis aliis Provinciis, utpote, Marchionatu Moraviæ, et Ducatu Silesiæ*. Praha: Konrad Muller, 1720.

¹² Seznam Weingartenových děl byl sestavován opakovaně, jeden z prvních (včetně krátkého životopisu) viz PELCL, František Martin. *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken. Dritter Theil*. Praha: Jan Karel Hraba, 1777, s. 123–127. Pro nejnovější přehled a odkazy na starší literaturu viz též NOVOTNÝ, Lubomír. Barokní právník Johann Jakub Weingarten ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14.–15. října 2009*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2010, s. 89–106. Z významnějších děl je možno zmínit též práci JIREČEK, Hermenegild, *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století: v nákresech dějeprávních, životopisných a knihopisných*. Praha: vlastním nákladem, 1903, kde se přehled a stručný rozbor Weingartenových děl nachází na s. 416–420. Práci, která se na Weingartenovo dílo zaměřuje z nikoli právního pohledu, je článek POKORNÝ, Jiří. Šlechta a církev v díle J. J. Weingartena. In: *Documenta Pragensia* 10, 1991 (2), s. 297–304.

¹³ AUERSPERG, Josef Kajetán von. *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes. Erste Theil und Zweyte Theil*. Praha: Caspar Widtmann, 1805.

¹⁴ SCHMIDT, Johann Ferdinand. *Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations-Gerichtes seit dessen Errichtung als Appellationskammer in dem Jahre 1548 bis zu dessen im Jahre 1850 erfolgter Umwandlung*

doplněný přehled funkcionářů apelačního soudu, nýbrž především v úplnosti uveřejnil vybrané prameny k dějinám soudu. Jeho diplomatář, který byl součástí knihy, v této oblasti do značné míry předčil a nahradil do té doby užívané (post)weingartenovské výtahy z právních předpisů, které vznikaly v poslední třetině 17. a prvních dvou dekadách 18. století. O významu této práce svědčí skutečnost, že Schmidtův přehled dosud slouží jako základní literatura, která je soudobými badateli hojně využívána. Její problematičnost však tkví zejména ve skutečnosti, že ačkoli takřka u všech zpřístupňovaných pramenů udává, že vychází z originálu, bylo tomu, jak bude doloženo dále, často naopak. Současně je tato práce přístupná prakticky pouze digitálně, v analogové podobě je téměř nedostupná.¹⁵

Na přelomu 19. a 20. století se pak objevují různé přehledy státoprávního vývoje, které obsahují též tematiku apelačního soudu, která však tvoří povětšinou pouze postranní materii.¹⁶ Z těchto pak vyčnívá práce Emila Otta *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes* z roku 1879,¹⁷ ve které neobyčejně podrobně pojednal o počátcích apelačního soudu a zejména o zřizovací instrukci. Na něj vhodným způsobem navázal Felix Rachfahl, který v práci *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege* z roku 1894, resp. 1896 pojednal o apelačním soudu s důrazem na území Slezska, a to při současném využití veškeré do té doby relevantní literatury a zpřístupněných pramenů.¹⁸

Z první třetiny 20. století pak lze uvést dvě nepříliš rozsáhlé práce Václava Zdeňka. První z nich, *Příspěvek k dějinám královského apelačního soudu na Hradě pražském* z roku 1931, následované o dva roky později knihou *Dějiny královského appellačního soudu na Hradě pražském nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548–1933*. Obě práce jsou spíše popularizačního charakteru, k poznání nepřinášají mnoho nového, a naopak obsahují některé

in das kais. kön. Oberlandesgericht des zu dem constitutionellen Kaiserthume Oesterreich gehörigen Kronlandes Böhmen. Praha: K. Jeřábek, 1850.

¹⁵ Dále srov. též kritiku k nedostatečnému pojednání o soudobém právním prostředí, viz RACHFAHL Felix, *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege*. In: Gustav SCHMOLLER, *Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen*, sv. 30. Lipsko: Duncker und Humblot, 1896, s. 233, pozn. č. 2.

¹⁶ Typicky např. KALOUSEK, Josef. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892, s. 121–122, ČELAKOVSKÝ, J. *Povšechné právní dějiny*, s. 105 nebo KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí Koruny české. Díl 3. Dějiny státního zřízení*. Praha: Nákladem České grafické unie, 1920.

¹⁷ OTT, Emil. *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*. Lipsko: Breitkopf und Härtel, 1879, zejm. s. 210–228.

¹⁸ RACHFAHL, F. *Die Organisation*, zvláště s. 231 a násl.

zbytečné chyby, které se buď přenáší ze starší literatury,¹⁹ nebo jsou nově vkládány.²⁰ Pro dosud uvedené autory také platí, že měli mnohdy výsostný přístup k archiváliím, neboť jak Weingarten, tak Auersperg, též Zdeněk působili přímo u apelačního soudu, resp. jeho nástupnické instituce.²¹

Způsob psaní a bádání o apelačním soudu se mění přibližně v polovině 20. století. Nadále pochopitelně vycházejí práce věnující se obecnému přehledu práva, v nichž má samozřejmě apelační soud své místo, současně však vznikají studie, které se věnují partikulárním problémům dotýkajících se apelačního soudu, případně vybraného období jeho existence. Vedle nich je možno sledovat prudký nárůst prací, které se pokouší činnost apelačního soudu zařadit do kontextu městského či obecně hrdebního soudnictví, často zaměřené lokálně.

Do první skupiny lze zařadit zejména práci Ivo Plecháčka, který již v roce 1956, tedy před novodobým uspořádáním fondu, popsal jeho dějiny v období před vydáním linecké instrukce v diplomové práci s názvem *Apelační soud v Čechách do roku 1644*.²² Chronologicky o sedm let dál se ve své studii z roku 1975 dostala Karolina Adamová, která vycházela zejména z normativních pramenů zpřístupněných ve starší literatuře. Mezníkem se pro její práci stalo přenesení agendy hejtmanství německých lén na apelační soud v roce 1651.²³

Jakýmsi mezistupněm a svým způsobem ojedinělou prací z tohoto období jsou díla Jiřího Klaboucha. Kromě obecně známého svazku *Staré české soudnictví: aneb jak se dříve soudívalo* z roku 1967,²⁴ je poněkud neprávem opomíjené zásadní dílo *Osvícenské právní nauky v českých zemích* vydané roku 1958.²⁵ V tom se Klabouch věnuje vývoji právního prostředí na našem území a proměnám institucí a právního stavu jako takového, velký prostor věnuje též významu

¹⁹ Například odkazování na článek R.XIX. namísto článku R.XVIII. Obnoveného zřízení zemského v souvislosti s rozšířením působnosti apelačního soudu po roce 1627, resp. 1644.

²⁰ Příkladmo lze odkázat na zcela chybnou interpretaci pojmu *beneficium leuterationis*, kterým se autor zvláště zabývá, avšak dospívá k mylnému závěru, že šlo o rozklad. ZDENĚK, V. Dějiny, s. 25.

²¹ Zatímco Weingarten byl nejdříve sekretářem a později současně titulárním radou u apelačního soudu, Auersperg byl apelačním radou všeobecného apelačního soudu a Zdeněk působil u vrchního zemského soudu v Praze.

²² PLECHÁČEK, Ivo. *Apelační soud v Čechách do roku 1644*. Diplomová práce, Historicko-filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 1956

²³ ADAMOVÁ, Karolina. *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*. In: *Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab amicis discipulisque oblata = Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Univerzita Karlova, 1975, s. 101–112.

²⁴ KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967.

²⁵ KLABOUC, Jiří. *Osvícenské právní nauky v českých zemích*. Praha: Československá akademie věd, 1958.

apelačního soudu pro utváření právních elit, zejména v období po třicetileté válce. Vlastní sondou, která úzce souvisí s apelačním soudem, jsou pak dvě studie Jiřího Veselého dotýkající se hejtmanství německých lén, jeho působnosti a zejména pak přenesení působnosti na apelační soud.²⁶ V období mezi vydáním Klaubochových děl došlo k modernímu uspořádání fondu a vyhotovení inventáře Anitou Křepelkovou v roce 1964.²⁷

Druhá polovina 20. století je současně obdobím, kdy se pozornost badatelů upřela na výzkum městského a hrdebního soudnictví. Od 70. let 20. století se začal Jaroslav Pánek, k němuž se záhy přidala Eva Procházková, věnovat tématu hrdebního městského soudnictví v období 16. až 18. století – tento výzkum setrval do sklonku 90. let 20. století. Společně pak zmapovali oblast měst a městeček v širokém pásu středních Čech na jihovýchod a jihozápad od Prahy: Benešov, Beroun, Čechtice, Divišov, Domašín, Kamberk, Křivsoudov, Louňovice, Maršovice, Miličín, Načeradec, Neveklov, Prčice, Příbram, Sedlec, Sedlčany, Trhový Štěpánov, Vlašim či Votice. Sérií těchto prací byl položen základ ke znalostní bázi k organizaci městského hrdebního soudnictví a jeho praktickému fungování, zpravidla v kontextu rozhodovací činnosti apelačního soudu.²⁸

Poslední periodu lze vymezit jako období od přelomu tisíciletí po současnost, tedy zejména nejmladší generaci badatelů. Ke stálým výzkumům hrdebního a městského práva patří Jindřich Francek, který svým způsobem navázal na činnost J. Pánka a E. Procházkové pracemi z regionu východních Čech, konkrétně Dvůr Králové nad Labem, Chlumecko nad Cidlinou, Choceň či Jičín. Velice cenné jsou též jeho přehledové práce týkající se kriminality a trestního soudnictví, mezi něž patří zejména soupis pramenů a literatury k hrdebnímu soudnictví českých zemí, který dal dohromady s Tomášem Šimkem,²⁹ a rovněž sborník k hrdebnímu soudnictví z konference v Pardubicích konané v polovině 90. let 20. století.³⁰

²⁶ VESELÝ, Jiří. O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. In: Právněhistorické studie 26, 1984, s. 73–91 a TÝŽ, O soudu hejtmanství německých lén. In: Právněhistorické studie 16, 1971, s. 113–124.

²⁷ KŘEPELKOVÁ, Anita. Apelační soud v Praze, 1548–1783 (1788). Inventář. Praha: Národní archiv, 1964.

²⁸ Mezitímní shrnutí výsledků bylo provedeno v polovině 80. let, kdy Jaroslav Pánek formuloval následně hojně užívanou kategorizaci trestných činů, viz PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdební soudnictví v pozdně feudálních Čechách. (Výsledky, problémy a perspektivy studia). In: Československý časopis historický 32 (5), 1984, s. 693–728, zvl. 712–713.

²⁹ FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš. Hrdební soudnictví českých zemí: soupis pramenů a literatury. Zámorsk, Pardubice: Státní oblastní archiv, 1995.

³⁰ FRANCEK, Jindřich. Hrdební soudnictví českých zemí 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996.

Francka tak lze vzhledem k jeho rozsáhlé a dodnes trvající tvůrčí činnosti označit za badatele, který přemostil obě období. Obdobně propojující osobností je pak Petr Kreuz, který v uplynulém čtvrtstoletí přinesl nespočet dokladů k poznání systému soudnictví pozdního středověku a raného novověku, v poslední době pak s důrazem též na apelační soud. Zatímco však Francek sbírá doklady praxe trestního soudnictví a zaměřuje se na životní osudy jednotlivců, soustředí se vedle toho Kreuz též komplexně na právní rovinu, což lze považovat za velice cenné.³¹

Ještě na sklonku minulého století se k počátkům apelačního soudu vrátila Marie Ryantová, která pojednala o jeho prvním prezidentovi.³² První, kdo se v novodobé historii pokusil sestavit přehled radů a dalších funkcionářů apelačního soudu alespoň pro část období jeho existence, byla Jaroslava Hausenblasová.³³ Tuto snahu o moderní zpracování přehledu radů a zaměstnanců apelačního soudu navázala Klára Woitschová, která nejdříve vydala několik dílčích studií³⁴ završených v roce 2010 vydáním knihy *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*.³⁵

Období po roce 2008 se nese ve znamení znatelného nárůstu prací zaměřujících se na apelační soud. Vedle právě zmíněných prací Kláry Woitschové jsou to dále dvě případové studie

³¹ Vzhledem k rozsahu jeho činnosti je seznam Kreuzových prací uveden v seznamu literatury na konci práce – i tak se však jedná pouze o výběr.

³² RYANTOVÁ, Marie. Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu. In: VOREL, Petr (ed.) *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997. Pardubice: Východočeské muzeum a Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky a Ústav českých dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1999, s. 185–204.

³³ HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. *Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627*. In: *Paginae historiae* 13, 2005, s. 5–31

³⁴ WOITSCHOVÁ, Klára. *Edice nebo databáze?: ortelní manuály jako komplementární pramen k poznání raně novověkého městského soudnictví*. In: Ludmila SULITKOVÁ (eds.), *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010, s. 241–252, TATÁŽ, *Obraz činnosti pražského apelačního soudu v letech 1672–1682 ve světle ortelních manuálů a knih protokolů*. In: *Paginae historiae: Sborník Národního archivu*. Praha: Národní archiv 19, 2011, s. 97–115 a TATÁŽ, *Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783*. In: *Paginae historiae* 16, 2008, s. 545–558.

³⁵ WOITSCHOVÁ, Klára. „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“. *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010. Zde ovšem nutno přihlídnout též ke kritické recenzi Petra Mareše, který upozornil na řadu nedostatků. Navzdory těmto nedostatkům byla monografie použita jako základ pro orientaci v personálním obsazení, k podrobnějším analýzám však bylo nutno využít i další archiválie, jak autor recenze navrhuje, viz MAREŠ, Petr. *Recenze: Klára Woitschová: Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*. In: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 20/1 (2012), s. 387–401.

Lubomíra Novotného³⁶ či dvě podrobné, lokálně zaměřené studie dua Renáta Růžičková a Tereza Siglová, které se zaměřily na komunikaci apelačního soudu s hrdebním právem pardubického panství.³⁷

Kolem roku 2010 také začíná sílit badatelské úsilí nejmladší generace, pro niž je příznačné, že jejich často velmi kvalitní studie vznikaly jako kvalifikační práce během vysokoškolského studia. To je v uplynulých patnácti letech případ Borise Šalaka³⁸ či Jaroslava Pleskota,³⁹ v poslední době se pak jedná o Josefa Kindla⁴⁰ či Evu Havlíkovou.⁴¹ U těchto badatelů je třeba vyzdvihnout skutečnost, že jejich práce vycházely z původních pramenů, za účelem jejich vypracování museli opakovaně navštívit archivy a neomezili se pouze na obecná konstatování, ale tvořili vlastní závěry a přinášeli nové poznatky. S výjimkou Josefa Kindla, který působí jako archivář, nezůstal nikdo z uvedených badatelů součástí akademické, resp. vědecké obce a věnují se jiným oborům, pročez, bohužel, nelze očekávat, že by rozmnožili počet svých publikací. Ke generaci nejmladších autorů se hlásí též autor této práce.⁴²

³⁶ NOVOTNÝ, Lubomír. Apelační soud ve 2. polovině 17. století. (Vliv instrukcí Ferdinanda III. z roku 1644 na činnost apelačního soudu). In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 20. odborné konference Olomouc, 20.–21. září 2011*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2012, s. 47–55 a TÝŽ, Kauza „Abeles“. Příklad řízení v trestní věci před apelačním soudem na sklonku 17. století. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 17. odborné konference Olomouc, 5.–6. listopadu 2008*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2009, s. 199–225.

³⁷ RŮŽIČKOVÁ, Renáta – SIGLOVÁ, Tereza. Apelační soud a odvolání proti rozhodnutím nižších soudů pardubického panství. Případy řešené v civilním soudním řízení v 16.–18. století. In: *Sborník prací východočeských archivů* 13 (2009), s. 13–130 a TYTĚŽ, Apelační soud a případy řešené v inkvizičním soudním řízení na pardubickém panství v 16.–18. století. In: *Sborník prací východočeských archivů* 14 (2010), s. 13–110.

³⁸ ŠALAK, Boris. Organizace a působnost apelačního soudu v Praze v době tereziánské. In: *Sborník archivních prací* 63/1 (2013), s. 66–130 a TÝŽ, Všeobecný apelační soud v Praze. In: *Právněhistorické studie* 44/1 (2014), s. 80–111.

³⁹ PLESKOT, Jaroslav. Apelační soud v první fázi svého působení (od poloviny 16. století do počátku 17. století). Disertační práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2016 a TÝŽ, Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783. Disertační práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, 2012. Autor se apelačnímu soudu věnoval též ve svých diplomových pracích, bohužel však žádnou ze svých čtyř závěrečných prací nepřetavil v knihu či alespoň vědecký článek.

⁴⁰ KINDL, Josef. Královéhradecké soudní pře z let 1548–1564 postoupené k apelačnímu soudu. In: *Východočeský sborník historický* 31, 2017, s. 105–132 a TÝŽ, Zápisy v ortelních manuálech apelačního soudu z let 1548–1648 týkající se poddanského města Skutče. In: *Ad honorem VN: k 65. narozeninám Věry Němečkové připravili vděční přátelé, kolegové a studenti*. Hradec Králové: Hradecká studentská sekce České archivní společnosti, 2015, s. 211–225.

⁴¹ HAVLÍKOVÁ, Eva. Agenda kutnohorského městského soudu postoupená v letech 1548–1620 apelačnímu soudu. Diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019.

⁴² VACEK, Josef. Apelační soud v letech 1627–1727: studie a prameny. Praha: Auditorium, 2023, TÝŽ, Apelační soud před koncem 17. století: větší a menší senát. In: Blanka SZEGHYOVÁ (eds.), *Od konfliktu*

Za nejvýznamnějšího zahraničního badatele je možno jednoznačně označit Daniela Wojtuckiego, který se opakovaně vrací k tématice apelačního soudu a obohacuje ji o vlastní bádání zaměřené mimo jiné geograficky na území Slezska.⁴³

Stručný historický vývoj instituce

Rada nad apelacemi, vrchní právo, apellatorní tribunál či běžně též apelační soud v Praze byl zřízen instrukcí císaře Ferdinanda I. ze dne 20. ledna 1548 jako reakce na předcházející stavovský odboj. V rámci systému raně novověkého soudnictví znamenalo ustavení tohoto soudu zásadní změnu. Napříště bylo umožněno odvolat se k němu do rozhodnutí soudů ze všech měst (královských i poddanských) ve všech korunních zemích, a to ve věcech trestních i civilních. Vedle toho se objevovala též odvolání do rozhodnutí soudů dalších – z městeček, od krajských či zemských hejtmanů i od (zejména světské) vrchnosti.⁴⁴

Tato pozice apelačního soudu byla postupně upevňována a jeho působnost rozšiřována dalšími právními předpisy a dokumenty v pobělohorském období.⁴⁵ To se projevilo prvně v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627, kde byla potvrzena kontinuita apelačního soudu.⁴⁶ Obnovené zřízení zemské upravovalo postup z úřední povinnosti pro určité situace⁴⁷

k zločinu: Skúmanie kriminality minulosti. Bratislava: VEDA, 2022, s. 131–153, TÝŽ, Ortelové knihy pražského Apelačního soudu a jejich interpretace. In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 66 (1), 2020, s. 77–87, TÝŽ, Proměny praxe apelačního soudu po přijetí josefínského hrdelního řádu: trestání incestu v letech 1687–1727. In: *Právněhistorické studie* 47 (2), 2017, s. 18–32 a TÝŽ, Sexuální delikty.

⁴³ Zejm. WOJTUCKI, Daniel Korespondencja Praskiej Izby Apelacyjnej z miastami na Śląsku w latach 1548–1740. In: *KLIO. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym* 23 (4), 2012, s. 167–176, TÝŽ, Wyroki Praskiej Izby Apelacyjnej w sprawach kryminalnych dla sądu w Jeleniej Górze w II połowie XVII i w I połowie XVIII wieku. In: *Rocznik Jeleniogórski* 48, 2016, s. 51–64, TÝŽ, Wyroki Praskiej Izby Apelacyjnej w sprawach kryminalnych dla sądu w Slavkově u Brna w I połowie XVIII wieku. In: *Anthropologia integra* 8 (2), 2017, s. 37–42 a TÝŽ, Objekty výkonu práva na území Českého království podle revize hrdelního soudnictví v letech 1709 a 1722. In: *Společnost pro výzkum kamenných křížů*, 2011, s. 33–42 a TÝŽ, Rozsudky v případech kriminálních činů vydané pražským apelačním soudem pro soud v Běčově nad Teplou a v Přimdě. In: *Společnost pro výzkum kamenných křížů*, 2016, s. 72–77.

⁴⁴ K tomu množství literatury vztahující se k apelačnímu soudu v předbělohorském období. Zde zejm. KALOUSEK, Josef. *České státní právo*, vyd. 2. Praha: Bursík & Kohout, 1892, s. 121n.

⁴⁵ Pro předbělohorské, ale i následující období srov. rovněž Koldín, art. C. V. a násl.

⁴⁶ Čl. F. LXXIII. Obnoveného zřízení zemského (zde i dále citováno dle JIREČEK, Hermengild. *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1888, a to bez odkazů na jednotlivé stránky, nýbrž články předpisu). Revize následně upraveny císařskou deklarací ze 14. září 1634, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 157, č. 57 a později v Deklaratoriích a Novelách, čl. D. d. IV. Pro rozbor viz VACEK, *Apelační soud*, s. 30–32 a 35.

⁴⁷ Čl. R. VI. Obnoveného zřízení zemského. Následně upraveno příkazem českého místodržitelství krajským hejtmanům z 23. prosince 1669, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 369–370, č. 252.

(z povinnosti své proti němu kráčetí má, vyznění úřední povinnosti je ještě o něco zřejmější v německé verzi *ex officio wider ihn procediren*),⁴⁸ omezovalo možnosti jednotlivých práv aplikovat torturu o své vůli⁴⁹ a rozšiřovalo povinnost dotazovat se apelačního soudu na postup při tortuře,⁵⁰ včetně uvedení sankcí za nedodržení stanoveného postupu⁵¹ a další náležitosti postupu soudů.⁵²

Působnost a pravomoci apelačního soudu byly nadále prováděny dalšími právními předpisy. Takovým dokumentem byly i Deklaratoria a Novely, které dále zpřesňovaly průběh žádostí o revize či jmenování radů apelačního soudu.⁵³ Další procesní pravidla a úpravu obsazování soudů obsahovala tzv. Linecká instrukce z 26. listopadu 1644 císaře Ferdinanda III., která v některých ustanoveních navazuje na Obnovené zřízení zemské.⁵⁴

Ve druhé polovině 17. století a na počátku století 18. to byly především císařské instrukce a reskripty, kterými byla určována činnost soudu a dále zpřesňováno vymezení jeho pravomocí.⁵⁵ Úpravy dostála komunikace apelačního soudu s ostatními soudy,⁵⁶ vymezena byla pravomoc apelačního soudu vůči těmto ostatním soudům⁵⁷ a soudní organizace.⁵⁸ Poměrně časté byly i úpravy vztahu apelačního soudu k soudům konkrétních území. Nalézáme tak

⁴⁸ Viz české a německé znění čl. R. VI. Obnoveného zřízení zemského.

⁴⁹ Čl. R. VII. Obnoveného zřízení zemského

⁵⁰ Čl. R. VIII. Obnoveného zřízení zemského. Tento článek byl posléze dále rozveden v císařském reskriptu z 2. prosince 1644, jehož znění viz WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 59–60, č. 93.

⁵¹ Čl. R. IX. Obnoveného zřízení zemského.

⁵² Srov. čl. R. X. a čl. R. XVIII. Obnoveného zřízení zemského a dále i čl. Z. Linecká instrukce z roku 1644 v čl. 16 sice odkazuje na čl. R. XIX. Obnoveného zřízení zemského, avšak jedná se patrně o chybu, neboť instrukce naopak neuvádí čl. R. XVIII. Obnoveného zřízení zemského. Srov. rovněž D'ELVERT, Christian. *Beiträge zur Geschichte der königl. Städte Mährens, insbesondere der k. Landeshauptstadt Brünn*. I. Band. Brno: In Commission der Buchhandlung A. Nitsch, 1860, s. 382.

⁵³ Deklaratoria a Novely, čl. D. d. 3 a násl., rovněž také v některých okolnostech Deklaratoria a Novely, čl. B.b.4 a s tím související WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 82, č. 124.

⁵⁴ Plné znění instrukce viz SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 55–82. Pro srovnání WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 57–59, č. 92, kde je však uveden pouze čl. 19. této instrukce, obsah však není totožný. Rovněž srov. císařský reskript z 2. prosince 1644, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 59–60, č. 93.

⁵⁵ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*, s. 143.

⁵⁶ Císařský reskript z 28. ledna 1668, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 355, č. 237.

⁵⁷ Císařský reskript z 18. července 1668, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 357, č. 241.

⁵⁸ Reskript císaře z 23. dubna 1683, VACEK, J. *Apelační soud*, s. 68n a 112, srov. též WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 475, č. 374.

zvláštní apelační patent pro Slezsko,⁵⁹ *deklaraci* o tom, kam směřovat odvolání ze Svídnice a Javora,⁶⁰ speciální úpravu pro odvolání směřující z Kladska⁶¹ či reskript stanovující postup pro žádosti o naučení v určitých věcech pro Opolsko⁶² a mnohá další rozhodnutí v konkrétních věcech.⁶³ V neposlední řadě pak lze uvést císařský reskript pro Moravu z 23. listopadu 1677, který stanovoval lhůtu pro odvolání se k apelačnímu soudu a náležitosti stran zveřejňování rozsudků.⁶⁴

Jedním ze zcela zásadních předpisů pak byl císařský reskript z 2. srpna 1679, který nařizoval, aby se soudy v *těžkých věcech (in schweren Criminalibus)* povinně obracely s žádostí o naučení na apelační soud. Obdobně důležitý je pak další císařský reskript z 2. ledna 1691 adresovaný apelačnímu soudu, který stanovoval postup tohoto soudu pro případ, že obdrží apelaci od poddanských měst a městeček, a kde byla znovu potvrzena jeho pravomoc o těchto odvoláních rozhodovat. Přesto bylo potřeba některé pokyny opakovat, přičemž tak činil nejen císař svými reskripty,⁶⁵ nýbrž i apelační soud v konkrétních případech.⁶⁶ A ačkoliv formálně bylo

⁵⁹ Císařský patent z 26. září 1674, VACEK, J. *Apelační soud*, s. 63–65 a 104–109, srov. též WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 407, č. 288.

⁶⁰ Císařská deklarace z 28. prosince 1677, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 426, č. 316.

⁶¹ Císařský reskript z 26. února 1687, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 503–504, č. 412. Spolu s tím srov. i tamní privilegia, viz TAMTĚŽ, s. 504, č. 413.

⁶² Konkrétně ve věcech, které jsou pochybné a náročné, tedy *in casibus dubiis & arduis*. Císařský reskript z 18. listopadu 1692, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 503–504, č. 412. Spolu s tím srov. i tamní privilegia, viz TAMTĚŽ, s. 561, č. 489.

⁶³ Namátkou lze uvést císařský reskript směřující do Lehnice stran podáváníí apelací z 9. května 1695, WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 576–577, č. 519 či deklarace o apelacích v Opolsku-Ratiborsku z 20. května 1684, TAMTĚŽ, s. 484, č. 383.

⁶⁴ WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 184–185, č. 276, rovněž TÝŽ, *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 426, č. 315. V odborné literatuře je však častěji uváděno datum 27. září 1677, viz např. WOITSCHOVÁ, K. *Obraz činnosti*, s. 103 či KREUZ, P. *Das Appellationsgericht*, s. 244. V obou případech tato informace převzata z ŠALAK, Boris. *Apelační soud v letech 1749 až 1790 (1850)*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2011, s. 37. K tomu srov. WEINGARTEN, J. J. *Der Röm. Kayserl. auch zu Hungarn und Böheim Konigl. Majestät Appellations-Raths und Secretarii ob dem Königlichen Prager Schloß Johann Jacob von= und zu Weingarten Ritters, Erstes Buch, Fasciculi diversorum jurium*. Norimberk: Johann Zieger, 1690, s. 74–75, kde je uváděno právě 27. září 1677. Rozdílu ve Weingartenových údajích si všiml a srovnání provedl D'ELVERT, Christian. *Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des 30jährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert*. Brünn: Verlag der histor. statist. Sektion, 1867, s. 868. Vzhledem k tomu, že datum 23. listopadu 1677 je uvedeno ve dvou pozdějších Weingartenových pracích, přikláním se k němu. Srov. však závěr citace, kde se objevuje datum 13. listopadu 1677.

⁶⁵ Viz připomenutí v podobě císařského reskriptu z 22. listopadu 1700, že v pochybných a těžkých případech má být žádán apelační soud o nařízení, jak postupovat. Obdobně pak císařský reskript z 24. prosince 1700. Oba viz WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 633–634, č. 580 a 582.

⁶⁶ V četných případech apelační soud v misívách napomíná či upozorňuje nižší soud na nesprávný postup.

právo poddaných odvolávat se proti rozhodnutím vrchnostenských soudů zakotveno až v Josephině, dle četnosti podání je zřejmé, že tato praxe byla připuštěna již dlouho před jejím zavedením.⁶⁷

Díky uvedenému, někdy velice přesnému a striktnímu, někdy naopak velmi neurčitému vymezení práv se postupně zpřesňoval okruh věcí, které mohl apelační soud jakožto druhoinstanční vyřizovat. V průběhu 17. století je jasně patrná tendence zdůraznit jeho pozici v trestních záležitostech, zejména pak těch těžkých a pochybných, přičemž některé úřady musely být na tuto skutečnost opakovaně upozorňovány. Touto optikou je nutné přistoupit i k následné interpretaci výsledků bádání. Před apelační soud se v případě trestních věcí totiž dostávaly především hrdelní případy. Nelze proto očekávat, že zastoupení jednotlivých deliktů, které projednával apelační soud, bude kopírovat skladbu nejčastější dobové trestné činnosti.

Rovněž je na tomto místě třeba upozornit, že hlavní změny v pravomocích a organizaci soudu se udály v první polovině 17. století, zejména vydáním Obnoveného zřízení zemského, následně Deklaratorií a Novel a v neposlední řadě taktéž tzv. linecké instrukce v roce 1644. Následovalo sice vydání řady dalších dokumentů, které měly přímý či nepřímý vliv na rozhodování apelačního soudu, avšak i tyto se datují především do 60. až 80. let 17. století, protože se zvolené období pro analýzu jeví jako vhodné, neboť v něm nastalo minimum organizačních a funkčních změn soudu. Jednou z výjimek je rozšíření místní působnosti Koldínových Práv městských Království českého i na Moravu až v roce 1697,⁶⁸ avšak už od roku 1680 platila subsidiárně,⁶⁹ a pro Slezsko roku 1717, resp. 1734.⁷⁰

Problémy, které uvedené zásahy mohou vyvolávat, lze z větší části překlenout poukazem na skutečnost, že *Constitutio criminalis Josephina* pak byla pro uvedené země platná od stejného okamžiku, protože je na místě sledovat, zda se jí nařízené trestání tam uvedených deliktů aplikovalo dle práva, či nikoli.⁷¹ I díky tomu však bude vhodné sledovat, zda se

⁶⁷ Ke stejnému závěru dochází i KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí Koruny české. Díl 3., Dějiny státního zřízení*. V Praze: Nákladem České grafické unie, 1920, s. 200.

⁶⁸ Psaní císaře Leopolda I. ze 7. června 1697 na moravské hejtmanství. WEINGARTEN, J. J. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus*, s. 595, č. 545.

⁶⁹ Resolucí z 30. května 1680, JIREČEK, Josef. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd.“, 1876, s. XI.

⁷⁰ MALÝ, K. *Tři studie*, s. 12.

⁷¹ ADAMOVIČ, et al. *Velké dějiny*, Právo, s. 161.

Josephina uchytila ve všech zemích stejným způsobem, či zda zde byly odlišnosti související například právě s odlišnou dosavadní právní úpravou. Ve všech ohledech však platí, že apelační soud hrál významnou roli jako odvolací instance v trestních záležitostech, což se týkalo patrně drtivé většiny poddaných a měšťanů měst a obyvatel městeček zemí Koruny.⁷² Naproti tomu je nutno zdůraznit, že apelační soud nerozhodoval o trestních deliktech šlechty, církevních činitelů či například královských svobodníků.⁷³

⁷² KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*, s. 142.

⁷³ K jejich postavení zejména MÜLLER, Václav. *Svobodníci: pokus o monografii ze sociálních dějin českých 15. a 16. století*. Praha: Nákladem Kr. české společnosti nauk, 1905.

Vnitřní uspořádání soudu a personální otázky

Personální obsazení a jeho proměny před koncem 17. století

Jak již bylo uvedeno v přehledu dosavadního bádání, seznam radů a úředníků apelačního soudu přinesli postupně K. von Auersperg,⁷⁴ J. F. Schmidt⁷⁵ a nejnověji pak K. Woitschová,⁷⁶ přehled pro roky 1548 až 1627 přinesla též J. Hausenblasová.⁷⁷ Jelikož se však jedná o přehledové práce, které sledovaly čistě obsazení soudu (výčet radů, jejich funkční období a případně drobnou biografickou poznámku stran jejich kariéry) bez ohledu na právní úpravu, chybí srovnání, do jaké míry množství radů a jejich příslušnost odpovídala relevantním předpisům, senáty pak nejsou řešeny vůbec.

Počet radů apelačního soudu byl stanoven císařským reskriptem ze dne 29. listopadu 1628 na 17 a tento počet pak potvrdily nejdříve Deklaratoria a Novely v článku D.d.5. (který je však takřka doslovným opisem reskriptu z roku 1628) a o čtyři roky později též linecká instrukce z roku 1644 ve svém úvodním článku. Podle obou dokumentů platilo, že kolegium je tvořeno dvěma lavicemi, šlechtickou (na níž jsou páni a rytíři; někdy uváděny samostatné lavice panská a rytířská)⁷⁸ a doktorskou (německy též označovanou jako lavici učených právníků – *Gelährten Banck*), přičemž oběma lavicím příslušelo osm míst.⁷⁹ V čele těchto šestnácti radů pak stál prezident jmenovaný panovníkem, který musel pocházet z panského stavu. Dalším postem byl viceprezident, který měl zastupovat prezidenta v případě jeho nepřítomnosti a měl jím být rada z panské lavice. V důsledku narůstajícího objemu agendy, kterou apelační soud vyřizoval, bylo však postupně přistoupeno k navýšení počtu radů.

⁷⁴ AUERSPERG, J. G. von. *Geschichte*, 1. a zejm. 2. díl.

⁷⁵ SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 121–297.

⁷⁶ WOITSCHOVÁ, K. *Personální obsazení*.

⁷⁷ HAUSENBLASOVÁ, J. *Počátky*, s. 5–31, přehled funkcionářů soudu na s. 14–21.

⁷⁸ Místy prameny rozeznávají panskou lavici a rytířskou lavici jako samostatné namísto jedné šlechtické. V této práci pracuji s rozdělením na dvě lavice, doktorskou a šlechtickou, přičemž druhá jmenovaná měla dvě části, panskou a rytířskou; u jiných autorů se lze setkat s dělením kolegia na tři lavice, což považuji též za relevantní přístup.

⁷⁹ Tento poměr ovšem nebyl vždy důsledně dodržován. Například J. V. Bílka, člena doktorské lavice, který zemřel v květnu 1662, nahradil Jiří Vlček, člen panské části šlechtické lavice, viz NA, NM, kt. 1, sign. A 2/3 (sv. 1) psaní ze dne 3. listopadu 1662, nefoliováno.

Poprvé od vydání linecké instrukce došlo ke změně koncem 60. let 17. století, kdy se počet radů na šlechtické lavici zvýšil na deset. Dva nově jmenovaní⁸⁰ radové⁸¹ byli označováni jako nadpočetní (*supernumerarius*) a tato pozice byla zřizována primárně jako neplacená.⁸² Jejich pozice však jinak nebyla nikterak oslabena, v ostatních ohledech se počítali mezi řádné rady se všemi právy a povinnostmi. Není přitom jasné, zda k tomuto zvýšení počtu členů šlechtické lavice došlo na základě právního předpisu (typicky vydávaného panovníkem) nebo na základě rozhodnutí prezidenta soudu, nicméně při sledování vývoje počtu (nadpočetných) radů je zřejmé, že se nejednalo o jednorázovou záležitost, nýbrž o trvalý stav.

Snad i tato situace byla impulsem pro trvalejší a flexibilnější úpravu počtu radů i na doktorské lavici, případně též pro narovnání počtu radů na obou lavicích. K tomu došlo císařským reskriptem ze dne 17. dubna 1676 (jednalo se o závazný výklad závěrečné pasáže čl. 31 linecké instrukce), který stanovil, že krom prezidenta čítá kolegium dvacet radů, přičemž na doktorské lavici jich mělo usednout též deset.⁸³ Tento předpis rovněž určitl, že poslední dva jmenovaní na každé lavici mají být bez platu, avšak uvolní-li se místo mezi placenými rady na jejich lavici, mají právě oni nastoupit na uvolněný plat. Ještě téhož dne bylo rozhodnuto o jmenování čtyř radů na uvolněná, resp. vzniknuvší místa, na která měli nastoupit Václav Norbert Oktavián Kinský z Vchynic a Tetova (panská část šlechtické lavice), Arnold von Beck (rytířská část šlechtické lavice), Karel Jaroslav Borovanský z Borovan a Sternfeldu (doktorská lavice) a Daniel Felix Itter z Adelfingu (doktorská lavice).⁸⁴

Ve světle shora uvedeného se lze přiklonit k závěru, že v případě rozšíření šlechtické lavice koncem 60. let se jednalo o rozhodnutí prezidenta soudu, případně kolegia jako celku. Když

⁸⁰ Při vědomí problematičtějšího určování data jmenování, složení zkoušky a přísahy či data instalace v existujících přehledech (viz výše zmíněná recenze Petra Mareše), vycházím z přehledu sestaveného Klárou Woitschovou, byť není vždy spolehlivý, neboť není možné v rozsahu této publikace zpracovat vlastní komplexní přehled radů pro zkoumané období. V případě, že jsem narazil na údaje odlišné od této edice, je na to na příslušném místě upozorněno.

⁸¹ Jednalo se o J. L. von Lamboye a I. C. von Sternberga, WOITSCHOVÁ, K. *Personální obsazení*, s. 76.

⁸² To však nebránilo radům, aby o plat i tak požádali. Platové otázky podrobněji NA, SM, kartony 39 a 40.

⁸³ Ačkoli se s odkazem na tento reskript setkáváme v novější i starší literatuře, byl dosud chybně interpretován tak, že došlo k navýšení počtu radů „o dva na celkový počet osmnáct, resp. s prezidentem devatenáct osob“, viz PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 205 a 222, SCHMIDT, J. F. Monographie, s. 22, d'ELVERT, Ch. Zur Oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte, s. 191.

⁸⁴ Koncepty rozhodnutí o jmenování viz NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 14 a 87.

totiž byla koncem roku 1687 kolegiu čtena linecká instrukce,⁸⁵ bylo v rámci článku 1 odkázáno též na jeho modifikaci, ke které došlo na zasedání 16. ledna 1668.⁸⁶ S přihlédnutím ke skutečnostem, že článek 1 upravuje počet radů apelačního soudu, a že hned 4. února 1668 došlo ke jmenování prvního nadpočetného rady, J. L. von Lamboye, lze mít za to, že zde byla přímá souvislost. Současně se nepodařilo dohledat žádný právní předpis, který by v daném období upravoval počty radů. Z dikce instrukce z roku 1676 navíc plyne, že tou dobou již byl počet na šlechtické lavici ustálen na deseti, což respektoval i panovník, neboť tato instrukce uvádí, že „počet apelačních radů se rozšiřuje na dvacet, a to tak, že na doktorské lavici jich nyní bude také deset“.⁸⁷ Jelikož je explicitně uvedeno zvýšení počtu radů pouze na doktorské lavici, jejichž počet má být *také deset*, lze dovodit, že šlechtická lavice již deset členů řádně měla.⁸⁸

Navzdory takto provedenému navýšení počtu radů byla počátkem 80. let 17. století personální situace poměrně nepříznivá – bylo totiž uvolněno hned pět míst: nejprve dne 1. září 1680 zemřel ve vsi Rozepře rytíř Arnold von Beck na mor,⁸⁹ poté v březnu 1681 zemřel P. H. Hroch z Pešic, v červnu téhož roku jej následoval C. C. Krembs (oba z doktorské lavice), další místo bylo uvolněno na šlechtické lavici a navíc dne 30. září 1682 ze zdravotních důvodů rezignoval Ch. B. Türchner, též z doktorské lavice. Již takto nepříznivou situaci dále zhoršil kníže Martinic, který se jednání na počátku 80. let 17. století neúčastnil z důvodu svého onemocnění. K tomu bylo zjištěno, že z deseti radů na šlechtické lavici (osmi řádných a dvou nadpočetných) jsou pouze dva rytířského stavu,⁹⁰ což nekorespondovalo s ustanoveními článků D.d.6. a D.d.8.

⁸⁵ Jednalo se o pokyn obsažený v čl. 34 linecké instrukce – měla být čtena dvakrát ročně v přesně určených datech (24. dubna a 29. září). Jediným dokladem, že instrukce vůbec byla čtena, je právě tento případ, kdy k přečtení došlo 15. prosince 1687.

⁸⁶ NA, AS, inv. č. 4, pag. 392.

⁸⁷ Tak Weingarten ve svém výtahu: „Als haben mehr höchst-besagte Kaiserl. Majestät den vorhin in denen Königl. *Novellen* und verneuertem *Appellations-Instruction* *exprimirten numerum* der *Appellations-Räthe* ausser des *Præsidenten* auf zwanzig und zwar dergestalten extendiret, dass hinführo auf der *Doctor-Banck* auch zehen sein.“. WEINGARTEN, J. J. Codex, s. 419, n. 305.

⁸⁸ O neexistenci právního předpisu, který by upravoval počet radů na konci 60. let 17. století, svědčí též jeho absence v přehledu předpisů k počtu radů in WEINGARTEN, J. J. *Vollständiger Auszug*, A15–A20.

⁸⁹ Po jeho smrti bylo nakázáno hejtmanům Boleslavského kraje, aby věci po zemřelém přepravili do Prahy, neboť se v nich měly nalézat soudní spisy. Viz NA, NM, kt. 1, sign. A 2/3 (sv. 2), koncept dopisu ze dne 14. února 1681.

⁹⁰ Taková situace nastala na přelomu 70. a 80. let, kdy v zásadě jediným stabilním zástupcem rytířského stavu byl J. E. von Hartig. Zdá se, že od úmrtí smrti A. von Becka v září 1680 do jmenování J. B. von Lažan v březnu 1681, byl von Hartig dokonce jediným rytířem na šlechtické lavici.

Deklaratorií a Novel z roku 1640, jež předpokládaly řádnou účast rytířů na rozhodování. Lze shrnout, že v tomto období byl po personální stránce apelační soud v rozkladu.⁹¹

Personální krizi už jen umocnili prezident s viceprezidentem, neboť prezident se nezúčastnil žádného jednání nejméně od počátku roku 1682 do 23. března 1683 (aby o necelý měsíc později rezignoval na svou funkci) a obdobně viceprezident se od ledna 1682 do svého jmenování prezidentem v dubnu 1683 zúčastnil pouze dvou jednání (obě v lednu 1682, tedy rok a čtvrt nebyl přítomen jednání). Absence byla zřejmě plánována, neboť císař již psaním z 10. ledna 1682 povolil, aby viceprezident předal řídicí pravomoci nejzkušenějšímu z radů, členovi panské části šlechtické lavice, baronu Jindřichu Blumovi, a to na tak dlouho, jak bude potřeba. Toto psaní bylo přijato 13. ledna plénem na vědomí a 15. ledna 1682 viceprezident skutečně pověřil barona Bluma k řízení schůzí, který tak činil po další více než rok.⁹²

Popis takto nepříznivého stavu byl zaslán v dubnu 1683 panovníkovi, který v reakci na něj vydal již 23. dubna 1683 deklaraci,⁹³ jež upravovala zejména poměry na šlechtické lavici. Císař vyšel ze skutečnosti, že tato lavice byla obsazena pouze dvěma rytíři, což bylo vzhledem k jejich postavení v království nežádoucí, a proto stanovil jejich počet napevno na čtyři, zatímco pánů (s odkazem na čl. A. XXVII. Obnoveného zřízení zemského a postavení panského stavu jako druhého v království) mělo být stabilně šest. Z celkového počtu deseti radů pak měli být dva nadpočetní, (v tomto ohledu zůstával zachován poměr nastavený reskriptem z roku 1676) přičemž jeden měl být stavu panského a jeden rytířského. Personální krize byla, snad i v důsledku obměny ve vedení soudu v polovině 80. let, zdá se, zažehnána.⁹⁴

Před koncem 17. století pak došlo k výraznější obměně ve složení soudu, neboť jen roku 1689 bylo jmenováno hned šest radů (dva do panské a jeden do rytířské části šlechtické lavice a tři na doktorské lavici),⁹⁵ celkově pak mezi lety 1689 a 1694 nastoupilo k soudu sedmnáct nových radů. Stabilita byla zachována především díky dvěma mužům na panské lavici, I. K. Šternberkovi

⁹¹ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, nefoliováno.

⁹² NA, AS, inv. č. 2, fol. 5v–8r.

⁹³ Její vydání se prakticky kryje s nástupem nového prezidenta o tři dny později, a lze tedy předpokládat, že změny uvedené v předmětné deklaraci měl za úkol prosadit právě nově nastoupivší prezident. Obsah této písemnosti mu pak byl připomenut ještě v červnu téhož roku, viz NA, AS, inv. č. 3 fol. 120v.

⁹⁴ Shrnutí viz též WEINGARTEN, J. J. *Pro Sacrae Cæsareæ*, s. 331n.

⁹⁵ Srov. koncept dopisu z 5. února 1689, kterým císař jmenoval některé rady, NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 18.

a J. J. Blumovi, oběma jmenovaným ve druhé polovině 60. let, kteří své funkce vykonávali přes třicet let.⁹⁶

Z hlediska personálního obsazení pak není bez zajímavosti, že určitých obsahových změn dostala i funkce viceprezidenta soudu. Názor, že viceprezidentem se „stával vždy nejstarší člen Collegia panského stavu“,⁹⁷ s odkazem na čl. 3 linecké instrukce, je ovšem nesprávný. Byla to skutečně až praxe, co uvedlo v život funkci viceprezidenta jakožto stálého zástupce prezidenta, neboť linecká instrukce se o této funkci nezmiňuje. Minimálně v případě prvního uváděného viceprezidenta, Jiřího Adama z Martinic, jmenovaného do funkce zástupce prezidenta soudu, se pojmově jedná o ahistorismus. Vznik takto označené funkce můžeme spojit snad se jmenováním A. W. Šternberka v únoru 1659.⁹⁸

Zatímco první dva řádní viceprezidenti (vedle A. W. Šternberka též Jan František z Vrbna, který jej v listopadu 1667 ve funkci nahradil a vykonával ji do roku 1683, kdy se stal prezidentem)⁹⁹ byli zahrnuti do maximálního počtu osmi (později deseti) radů na šlechtické lavici, jinak tomu bylo u třetího viceprezidenta v pořadí, I. K. Šternberka. Ten působil u apelačního soudu od konce 60. let a viceprezidentem byl jmenován po více než dvaceti letech služby v březnu 1691. Při pohledu na počet radů na šlechtické lavici však zjišťujeme, že v této době je obsazena celkem deseti rady, viceprezidenta v to nepočítaje.

Od počátku 90. let tedy můžeme funkci viceprezidenta vnímat jako vyčleněnou z obou lavic, čímž se počet radů soudu navýšil o jednoho. Obdobně se pak zvýšil i počet radů v rytířské části šlechtické lavice, kde bylo od září 1694 celkem pět rytířů. V polovině 90. let tak vypadalo složení apelačního soudu následovně: v čele prezident (z panského stavu), zastupovaný viceprezidentem (rovněž z panského stavu), šlechtická lavice skládající se ze šesti pánů a pěti rytířů a konečně doktorská lavice s deseti rady – celkem 23 mužů. O tom, že se jednalo o trvalé navýšení, svědčí fakt, že i v době, kdy nebyla pozice viceprezidenta obsazena, usedalo na

⁹⁶ Vývoj v počtu radů srov. též přehled ŠALAK, B. Organizace a působnost, s. 80–88, zejm. s. 84–86.

⁹⁷ Tak PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 216.

⁹⁸ Rozdíl mezi zástupcem dle čl. 3 a funkcí viceprezidenta je v délce jejich trvání. Zatímco viceprezident byla funkce jmenovaná a ten, kdo ji zastával, zastupoval viceprezidenta v jeho nepřítomnosti bez ohledu na další okolnosti, zástupce dle čl. 3 byl dočasný a byl k předsednictví povolán *ad hoc* s ohledem na aktuální složení přítomných radů. V protokolu z roku 1672 je pojem viceprezident běžně používán, v českých ortelových knihách jej pak lze zaznamenat poprvé k roku 1662, NA, AS, inv. č. 141, fol. 32r.

⁹⁹ Mezi lety 1683–1690 a 1696–1700 byla pozice viceprezidenta uvolněna.

šlechtické lavici jedenáct radů.¹⁰⁰ Od 18. století se počet radů dále zásadním způsobem zvýšil – jen v letech 1700 a 1701 složilo přísahu/bylo jmenováno/instalováno deset radů, a například k roku 1706 titulární kalendář udává celkem 34 (!) radů: prezidenta a viceprezidenta na panské stoličce, spolu s nimi devět dalších pánů, jedenáct rytířů a hned dvanáct doktorů.¹⁰¹

Vznik senátů a zasedací protokoly

Za zcela zásadní je nutno považovat otázku, v jakém složení a jakým způsobem apelační soud rozhodoval. Od zřízení soudu v roce 1548 nemáme žádné zprávy o dělení na komory či senáty, soud patrně jednal a rozhodoval výhradně v plénu.¹⁰² Teprve ustanovením čl. 31 linecké instrukce z 26. listopadu 1644, kterou je třeba brát jako ústřední pramen pro další směřování soudu, nadál císař prezidenta apelačního soudu ke zřízení *dvou nebo tří senátů*, a to s cílem, aby důležité záležitosti (Hauptsachen) nebyly zdržovány těmi jednoduchými (Gemeinesachen). Tyto důležité záležitosti pak byly vymezeny v tomtéž článku; jednalo se o *criminalia* (měla být projednávána první den v týdnu, kdy apelační soud zasedal), *publica*, veřejné věci předložené soudu císařem, *fiskální* záležitosti, věci, u kterých hrozilo *nebezpečí z prodlení*, záležitosti v oblasti *náboženství* a též záležitosti *chudých*. Tyto věci měly připadnout plénu, ostatní pak tvořily zbytkovou kategorii, která mohla být projednávána v senátech.

Linecká instrukce v čl. 31 nevymezovala počet radů, kteří se měli jednatí senátů účastnit, pouze uváděla, že do nich může být zařazeno *více či méně osob (mehr oder weniger Persohnen deputiren)*. Samotné jednání senátu mělo probíhat v soukromí a jeho závěry měly být do druhého dne zapsány do zvláštní knihy vyřízených věcí (*absonderliches Erledigungsbuech*), následně s nimi mělo být seznámeno plénum. Tyto zvláštní knihy vyřízených věcí můžeme ztotožnit se zápisy (protokoly) z jednání senátů, o čemž krom obsahových náležitostí svědčí

¹⁰⁰ Dokladem budiž například zasedání většího senátu z druhé poloviny září 1698, kdy nebyla pozice viceprezidenta obsazena, přesto se na šlechtické lavici opakovaně sešlo šest pánů a pět rytířů, NA, AS, inv. č. 18, pag. 253–266.

¹⁰¹ GRÜNWARD, Petr. *Nowý tytulárnj KALENDARŽ, Ke Cti S. Wáclawa Knížete, Mučedlnjka, a Pastora Králowstwj Českého. Sepsaný od Petra z Grynwaldu L [sic!] Létu Páně 1707. S Neymilostiwěgssým Obdarowanjm G. Cýsařské a Králowské Milosti*. Praha: Jiří Labaun, 1706, s. 19–20. Částečně odlišně uvádí tyto počty pro rok 1707 ŠALAK, B. *Organizace a působnost*, s. 86, což svědčí o proměnlivosti personálního obsazení.

¹⁰² PLESKOT, J. *Apelační soud*, s. 163.

i to, že tyto jsou zpravidla označovány jako *Prothocollum*, protokoly, čemuž odpovídá i užití slovesa *prothocolliren* v instrukci uvádějící způsob zanášení údajů.

O fungování senátů se pak dozvídáme právě díky dochovaným zasedacím protokolům uloženým v rámci fondu Apelační soud deponovaným v Národním archivu v Praze. Z období existence apelačního soudu se dochovaly dvě řady knih, jejichž označení odkazuje na činnosti senátů.¹⁰³ První řada knih, pokrývající léta 1672, 1682, 1683, 1687, 1688,¹⁰⁴ 1690–1695, 1697 a 1698 označuje jednotlivé svazky jako *Zasedací protokol většího senátu apelačního soudu*, resp. *Prothocollum regiarum appellationum majoris senatus*.¹⁰⁵ Druhá řada knih pokrývá léta 1688–1695 a 1697 a knihy jsou v inventáři označeny jako *Zasedací protokol menšího senátu apelačního soudu*, resp. *Prothocollum regiarum appellationum minoris/specialis senatus*.¹⁰⁶ Krom uvedených je dochován ještě jeden kombinovaný svazek, který obsahuje záznamy obou senátů pro prvních pět měsíců roku 1696.¹⁰⁷

Další prameny dokládající existenci senátů i v pozdějším období pocházejí až z 2. poloviny 18. století a naznačují vyšší míru organizace těchto těles. Jedná se totiž o tři protokoly komisí většího a menšího senátu z let 1751–1783.¹⁰⁸ Obdobně zasedací protokoly v lenních záležitostech jsou dochovány až od 60. let 18. století do roku 1783.¹⁰⁹

Pro vedení protokolů z jednání senátů, způsob a rozsah jednotlivých zápisů, byl určující čl. 30 linecké instrukce, který počítal s tím, že jednání budou přítomni krom radů apelačního soudu též oba sekretáři (český a německý). Ti měli vést každý zvlášť knihu vyřízených záležitostí (český sekretář českou knihu, německý sekretář německou). V každé věci měli zapsat způsob jejího

¹⁰³ Mimo zasedací protokoly uložené ve fondu Apelační soud se dochovaly přinejmenším ještě další dva materiály tohoto typu. Nejstarší zápisy vytvořil prezident apelačního soudu Jan Hartvík z Nostic a pokrývají léta 1646 až 1650, Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Nostitz-Rienecků, karta 5. Druhý rukopis pokrývá 70. a 80. léta 17. století, Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. 14680, Acta senatus provocationum (Appellationsgericht) Pragensis a. 1674-1690. Za upozornění na Hartvíkův rukopis a jeho poskytnutí děkuji Petru Maťovi. Vzhledem k tomu, že k oběma rukopisům jsem se dostal teprve krátce před dokončením disertace a s přihlédnutím k jejich rozsahu, nebyl proveden jejich komplexní rozbor. Po seznámení se s obsahem obou materiálů je možno konstatovat, že nevyvrací žádné z tezí, jež jsou zde uvedeny, a naopak jim dávají za pravdu, podrobnější analýza však zabere delší čas.

¹⁰⁴ Tato kniha (inv. č. 5) pokrývá všechna zasedání velkého senátu pro rok 1688 a dále též zasedání malého senátu od září do konce téhož roku.

¹⁰⁵ Národní archiv, Apelační soud, Praha, inv. č. 1–18.

¹⁰⁶ NA, AS, inv. č. 19–26.

¹⁰⁷ NA, AS, inv. č. 27.

¹⁰⁸ NA, AS, inv. č. 44–46.

¹⁰⁹ NA, AS, inv. č. 28–37.

vyřízení, *conclusum*, dále datum (den, měsíc a rok), rovněž měli poznamenat, zda byl přítomen prezident nebo někdo na jeho místě, referenta dané věci a konečně rady, kteří se účastnili projednávání věci.

Uvedený způsob zápisu nebyl sice výslovně předepsán pro zápisy z jednání senátů, nicméně porovnáním způsobu vedení těchto záznamů s předmětným článkem linecké instrukce lze bezpečně dospět k závěru, že došel svého naplnění právě v protokolech ze zasedání senátů. Ty totiž reflektují prakticky všechny požadavky instrukcí kladené.¹¹⁰ Rovněž je nutno vzít do úvahy, že pokud měl na základě článku 30 linecké instrukce vzniknout jiný pramen, který by naplnil veškeré požadavky jím kladené, byl by po obsahové stránce takřka totožný se zápisy z jednání kolegia apelačního soudu. O takovém prameni nicméně povědomí nemáme a nic nenasvědčuje jeho existenci.¹¹¹

Při pokusu o určení autorství protokolů se lze orientovat podle poznámek uvedených v jednotlivých svazcích a též dle doby služby jednotlivých sekretářů. Stran identifikace protokolů většího senátu z let 1688 (inv. č. 5) a 1690–1691 (inv. č. 7) lze vyjít ze dvou zápisů uvedených na konci knih, ve kterých je uvedeno, že se jedná o autorův osmý, resp. čtrnáctý protokol v jeho úřadu: „Hierauff haben Ihro Excell. der H. Präsident denen H. Rathen glickseelige fayertäge angewünsch, undt solchem nochlich die diessjähriige Sessiones geendiget, wie auch mein achttes Prothocollum“ a „Undt die diessjähriige Sessiones und mithin dass 14te Prothocollum mei Officij Secretariatus geendiget“.¹¹² Autorství takto označených protokolů lze jednoznačně přisoudit J. J. Weingartenovi.¹¹³

¹¹⁰ Podmínky lze považovat za splněné s výjimkou skutečnosti, že nevznikly dvě jazykové řady knih – jedna vedená českým, druhá německým sekretářem. Je přitom otázkou, zda požadavek na vedení knih českým a německým sekretářem je nezbytné interpretovat tak, že měly být zapisovány příslušnými jazyky, neboť nemáme dochovanou jedinou knihu česky, nicméně pro určitá období jsou k dispozici dvě německojazyčné řady knih, které se vzájemně překrývají, kupř. pro roky 1694 a 1695 existují vždy dvě knihy, viz inventární čísla 13 až 16.

¹¹¹ Ke stejnému závěru lze rovněž dospět při srovnání s údaji, které uvádí SCHMIDT, J. F. *Geschichte der Privatrechts-Gesetzgebung und Gerichtsverfassung im Königreiche Böhmen von den ältesten Zeiten bis zum 21. September 1865*. Praha: vlastním nákladem, 1866, s. 355–356.

¹¹² NA, AS, inv. č. 5, fol. 357; inv. č. 7, neoznačená pag. 249 v druhé části knihy, fol. 324v.

¹¹³ Ten na pozici německého sekretáře nastoupil roku 1678 (Woitschová uvádí 1681 jako rok složení přísahy, nejpozději od roku 1679 se však Weingarten sám označuje jako německý sekretář), což zavdává domněnce, že roku 1688 mohl uzavírat již osmý protokol a budeme-li počítat protokoly z menšího senátu zvlášť, tak roku 1691 mohl uzavírat čtrnáctý protokol. Krom časové souslednosti tomu nasvědčuje mj. skutečnost, že před dokončením protokolu 1688 zemřel tehdejší český sekretář J. A. Greifenbach, tudíž zápisy nemohou pocházet od něho. WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 132, ZDENĚK, V. Dějiny, s. 28. WEINGARTEN, J. J. Andermahlige, titulní list.

Rovněž s jistotou pak lze určit autory protokolů z jednání menšího senátu z let 1688–1690 (inv. č. 19). Knihu započal vést český sekretář J. A. Greifenbach. Ten se totiž označuje přímo u některých jednacích bodů jako referent slovy *Me Secret. Boëm. Referente* či *Secret. Boëm. Antonius*, popřípadě zcela explicitně *Me Secret. Boëm. Antonio Referente*.¹¹⁴ Greifenbach knihu vedl do konce srpna roku 1688 – poslední jeho zápis pochází z 27. srpna, přičemž jen o několik dní později, 5. září téhož roku, zemřel. Ve funkci českého sekretáře jej 22. prosince 1688 nahradil Kašpar Jan Kupec, který ve vedení knihy pokračoval od ledna 1689. Není bez zajímavosti, že zápisy z mezitimního období (září–prosinec 1688) jsou zaznamenány v protokolu z jednání velkého senátu (inv. č. 5). U dalších protokolů je pak nutno porovnat písarské ruce, případě se orientovat podle dalších znaků,¹¹⁵ nicméně lze konstatovat, že protokoly byly vedeny paralelně českým a německým sekretářem.

Protokoly ze zasedání senátů povětšinou nemají samostatný úvodní list, který by uváděl autora,¹¹⁶ letopočet či vročení svazku,¹¹⁷ na obsah tak odkazují nadpisy na stránce, kde jsou záhy uvedeny i jednotlivé záznamy. Na prvních stránkách, na přideštích či na volných listech pak bývá uvedena vlastnická poznámka.¹¹⁸ V některých případech je kromě nadepsání, že se jedná o protokol většího či menšího senátu, uvedeno též jméno prezidenta, za jehož předsednictví je protokol veden. Na konci každé knihy je uveden rejstřík, přičemž se často jedná o kombinaci jmenného, místního a věcného rejstříku. Jazykem zápisů je převážně němčina, hojně se však objevují latinské termíny, čeština absentuje. Záznamy ze zasedání jak menšího, tak většího senátu měly obdobnou strukturu, pročež je o nich možné pojednat souhrnně; případné odchylky budou uvedeny na příslušných místech.

¹¹⁴ Všechny tyto zápisy viz NA, AS, inv. č. 19, pag. 2, 19, 25 a 32.

¹¹⁵ Kupříkladu na konci května 1683 dostali oba sekretáři za úkol osobně visitovat desetipanský soud Starého Města pražského, kde měli ověřit určité skutečnosti. Když pak o své návštěvě informovali plénum, je jako referent uveden pouze *Secretario Germanico*, ačkoli informaci poskytují oba. Současně se však o německém sekretáři píše ve třetí osobě „Er Teütscher Secretarius nebst dem böhmischen Secretario“. NA, AS, inv. č. 3, fol. 115–116. Obdobně nápomocna může být poznámka českého písaře o tom, že se z jednání menšího senátu odebral na jednání většího senátu, kde je již přítomen německý sekretář, v jehož zápisech případně projednané body budou uvedeny. NA, AS, inv. č. 19, pag. 5. Třetím příkladem budiž poznámka německého sekretáře v protokolu ze zasedání většího senátu o tom, že pokračování je uvedeno v protokolech českého sekretáře – v daný den však menší senát nezasedal. NA, AS, inv. č. 5, pag. 49.

¹¹⁶ Autor na úvodních stranách není uveden nikdy.

¹¹⁷ Jistou výjimku tvoří nejstarší protokol z roku 1672, který má na samostatném listu nadepsáno *Protocollvm pro Anno.1672* a poté protokol ze zasedání menšího senátu pro léta 1693 a 1694 nadepsaný *Prothocollum Regiaru[m] Appellationum Minoris Senatus pro Annis 1693 et 1694*, NA, AS, inv. č. 1 a 22.

¹¹⁸ K původu fondu blíže WOITSCHOVÁ, K. *Obraz činnosti*, s. 100–101.

Každé jednotlivé zasedání bylo označeno datem jeho konání: uváděny byly zpravidla den a měsíc, v některých případech též letopočet. Za datem následoval nadpis *præsentes* či *præsentibus* a pod ním výčet radů, kteří byli na počátku jednání přítomni. Zapsané pořadí přítomných radů přítom nebylo náhodné. Byl-li jednání přítomen prezident, byl uveden na prvním místě hned pod nadpisem (zpravidla označen pouze funkcí, nikoli jménem), za ním případně následoval viceprezident a poté ostatní radové. Jejich seznam byl rozdělen na dva sloupce podle příslušnosti k lavici – na jedné straně tak byli vypsáni doktoři, na druhé straně pak zástupci šlechtické lavice. V zápisech ze zasedání většího senátu byli do konce roku 1687 na levé straně uváděni příslušníci doktorské lavice a šlechtici na pravé, od roku 1688 se jejich pozice prohodila. Naproti tomu zápisy ze zasedání menšího senátu zůstaly po celé období (až na drobné odchylky) jednotné a doktoři byli uváděni vlevo, šlechtici vpravo.

Ani v rámci lavic nebylo pořadí nahodilé. Na doktorské lavici byli radové seřazeni podle délky své služby u soudu, takže na prvním místě se nacházel služebně nejstarší zástupce doktorské lavice, na posledním místě nejmladší. U šlechtické lavice pozorujeme vnitřní členění na panskou a rytířskou část. První byli uváděni páni, jejichž pořadí bylo rovněž určeno jejich služební délkou, a poté následovali rytíři, seřazeni opět dle délky služby. Přešel-li některý doktor po jmenování rytířem na šlechtickou lavici, zařadil se (bez ohledu na délku dosavadní služby) na poslední místo, takže docházelo k situacím, kdy hlasoval až po rytíři, který u soudu působil kratší dobu.¹¹⁹

Pořadí radů uváděné do konce roku 1687 v protokolech z jednání většího senátu a ve všech dochovaných protokolech z jednání menšího senátu koresponduje s pořadím, v jakém radové hlasovali,¹²⁰ tedy postupně od služebně nejstaršího doktora po služebně nejmladšího rytíře.

¹¹⁹ Kupříkladu Johann Carl Maggauer složil přísahu 18. prosince 1668 a zasedl na doktorské lavici. Následně byl povýšen do rytířského stavu, pročež od 22. září 1670 zasedal ve šlechtické lavici. V mezičase byl 6. června 1669 radou jmenován rytíř Johann Esaias von Hartig. Když pak Maggauer přešel do šlechtické lavice, usedl až za něj a v zápisech z roku 1672 je uváděn na posledním místě, ačkoli u soudu působil déle než Hartig. WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 76–77.

¹²⁰ Pořadí hlasování vyplývalo z čl. 27 linecké instrukce a na jeho výkladu panuje v odborné literatuře v zásadě shoda – SCHMIDT, J. F. Monographie, s. 18, ZDENĚK, V. Dějiny královského, s. 25, WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 19 a též PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 190. Posledně jmenovaný sice uvádí, že Schmidt a Zdeněk instrukci vyložili nesprávně, když uvádějí, že radové hlasovali dle *Dienstrange*, což překládá jako *služební hodnost*, jedná se však o Pleskotův nepřesný překlad tohoto slova, neboť je potřeba jej vykládat spíše jako *služební postavení*, které je určeno délkou služby, nikoli hodností. Obdobně též AUERSPERG, J. G. von. Geschichte, 1. díl, s. 54 uvádí, že radové hlasovali podle věku: „nach dem Range des Alters am Rathstische vor sich gieng“.

Nabízí se proto myšlenka, že když došlo od roku 1688 ke změně pořadí,¹²¹ v jakém byli radové zapisováni (nejdříve šlechtická a poté doktorská lavice), souvisela tato změna s proměnou pořadí, ve kterém radové v plénu hlasovali; tuto hypotézu však bude nutné ověřit dalším výzkumem.¹²²

V rámci struktury následovaly zápisy jednotlivých záležitostí v pořadí, v jakém byly projednávány. Ke každé věci byl určen referent (výjimečně i koreferent), jehož jméno bylo vyznačeno při levé marginálii. Tito referenti pocházeli zpravidla z řad radů, kde neshledáváme zvláštní rozlišení, samostatnou kapitolou jsou ovšem sekretáři a jejich účast na zasedání senátů. Jak již bylo naznačeno výše, sekretáři se jednání účastnili a byli to právě oni, kdo zápisy ze schůzí pořizoval. Nebyli však pouhými pasivními zapisovateli, nýbrž i oni bývali pověřeni vyřizováním některých záležitostí a referováním o konkrétních věcech. Vystupování sekretářů nebylo nikterak výjimečnou záležitostí a setkáváme se s ním v desítkách případů napříč dochovanými protokoly, a to jak v rámci menšího, tak i většího senátu. Zvláštností ovšem je, že v některých případech mohli zastupovat nepřítomné rady, díky čemuž bylo možné se vyhnout prodlevám.¹²³

Jelikož se senáty zabývaly zpravidla podáními doručenými zvenčí (body projednávané na základě podnětu zevnitř takřka nevidujeme), je nejdříve identifikována listina, která je podnětem pro jednání. Zpravidla bylo uvedeno datum, kdy listina soudu dorazila (nikoli datum jejího vydání), z čehož lze snadno dopočítat dobu potřebnou ke zpracování a přednesení věci příslušným referentem na jednání (většího či menšího) senátu. Obvykle bylo též uváděno právo (ve smyslu instance práva) či osoba, která listinu soudu zaslala – mohlo se jednat o účastníky řízení, první instanci, ale i panovníka či místodržitelství. Další náležitostí byla identifikace typu příšedší písemnosti.

¹²¹ Tato změna se však projevila především v protokolech ze zasedání většího senátu, u menšího senátu byla forma v 90. letech rozkolísaná.

¹²² V tomto ohledu může být cenný záznam ze schůze konané dne 24. ledna 1696, neboť písař zde chybně zapsal pořadí radů, pročež arabskými číslicemi označil jejich správné pořadí, NA, AS 27, pag. 41. Obdobně užitečný je záznam z jednání většího senátu ze dne 15. ledna 1693, kde je u jmen radů uvedeno označení *conclusum* u doktorů – tímto bylo naznačeno, že se právě doktoři začínají hlasování o rozhodnutí, NA, AS, inv. č. 11 pag. 15.

¹²³ Např. AS 10, fol. 125v. Zde je vysloveně uvedeno, že český sekretář je uveden *Loco D. Markvart*, tedy namísto rady z panské části šlechtické lavice.

Mezi projednávanými podáními je možné identifikovat celou řadu různých typů písemností. Vzhledem k důkladné skartaci fondu Apelační soud však není možné podrobněji prozkoumat jejich obsah, a je tak nutno spolehnout se na stručný popis, který protokoly obsahují. Na tomto místě tak můžeme alespoň vyjmenovat nejčastěji se vyskytující typy písemností, které senáty apelačního soudu projednávaly, avšak na jejich podrobnější analýzu není na tomto místě prostor. Po identifikaci typu písemnosti byl stručně popsán její předmět (podezření ze spáchání trestného činu, sdělení, žádost, určení dalšího postupu...).

Mezi nejčastější a svým využitím neobecnější typ písemnosti patřila *podání* (Memoriale), která našla široké využití v kriminálních i civilních záležitostech. Hojně užívané byly též *zprávy* (Bericht), které byly zejména popisného charakteru; u některých je pak uvedeno, že byly zaslány na vyžádání apelačního soudu (Abgeforderter Bericht). Dalším typem písemnosti byly *císařské reskripty* (Kaiserliche Rescript), ve kterých císař činil rozhodnutí v konkrétních věcech, a to jak konečná, tak i stran dalšího postupu, a též *císařské přípisy* (Kaiserlichen Schreiben), které se věnovaly též konkrétním záležitostem, případně směřovaly k organizaci soudu. Mezi méně častá pak patřila *oznámení* (Relatio) a *stížnosti* či *odvolání* (*Gravamina*), setkáváme se též s některými specifickými písemnostmi označovanými *In Justificanda* a *In Deferenda*.¹²⁴ Ačkoli tento výčet není úplný, postihuje nejčastější typy písemností, s nimiž radové apelačního soudu přicházeli do styku, jiné typy jsou spíše výjimečné.¹²⁵

Závěrečnou částí každého zápisu pak bylo rozhodnutí o tom, jak s předmětem dané písemnosti naložit. Toto rozhodnutí je v protokolech nadepsáno jako *conclusum*. *Conclusum* po materiální stránce mohlo nabývat nejrůznějších podob – od vzetí písemnosti na vědomí (například při oznámení o úmrtí souzeného), přes vyhovění žádosti (mezi časté patřily žádosti o prodloužení procesních lhůt) po rozhodnutí o vině obžalovaného a určení druhu a výše trestu.

¹²⁴ Uvedené překlady starých německých nebo latinských názvů písemností mohou působit ahistoricky a do provedení dalšího rozboru je nutno vnímat je jako přibližné, autor si nečiní nárok na jejich bezvýhradnou správnost a úplnost.

¹²⁵ Až úsměvně pak působí zápisy týkající se například projednání přípisu nazvaného jako „Schreiben Von Ollmitz de *praes.* 28. Decembr. 1687: Weÿnachten und Newen Jahrs Wüncb betr.“, tedy vánoční a novoroční přání z Olomouce. Závěr byl předvídatelný: „ad notam zu nehmen“. NA, AS, inv. č. 5, pag. 3.

Větší senát apelačního soudu

Kolegium, plénum či shromáždění všech radů apelačního soudu jsou synonyma pro těleso, které tvořilo větší senát. Pojmově dává smysl o větším senátu hovořit od chvíle, kdy vznikl menší senát, k čemuž došlo patrně až na přelomu 70. a 80. let 17. století (k tomu podrobněji dále). To není na překážku skutečnosti, že máme dochovaný protokol z roku 1672, neboť tento je jednoduše protokolem z jednání kolegia, jakkoli toto nebylo ještě označováno jako větší senát. Struktura, průběh jednání a obsah záznamů se prakticky neliší od protokolů pozdějších, které je již možné označit jako protokoly ze zasedání většího senátu, neboť složením se jednalo o totožná tělesa s podobnými úkoly. Pro zjednodušení je v této práci užíváno spojení *větší senát* i pro období před vznikem senátů, a to pro schůze kolegia.

Zasedání kolegia bylo stálé, celoroční, přerušované pouze svátky a určenými prázdninami.¹²⁶ Jednací dny určovala instrukce z roku 1548, přičemž tento stav jen mírně ve svém článku 6 doplnila a modifikovala linecká instrukce. Jednání tak měla probíhat v pondělí, úterý, ve čtvrtek a v pátek. Nekonalo-li se v některý z těchto dní jednání (například z důvodu církevního svátku, pro který bylo vyhrazeno volno), mělo být přesunuto na nejbližší volný den, tedy středu či sobotu, neděle však měla zůstat vždy volná. Současně bylo od roku 1644 stanoveno, že jednání mají probíhat (bez ohledu na roční dobu, jak rozlišovala zřizovací instrukce) od osmi do nejméně jedenácti hodin. Bylo pak na prezidentovi, aby zajistil, že v daném čase radové nebudou „marně trávit rozpravami, novinami a podobnými zajímavostmi, což je stranám velmi na škodu a na obtíž“.¹²⁷

Z provedené analýzy protokolů vyplývá, že plénum zásadně dodržovalo stanovené jednací dny a scházelo se 150–160krát ročně. Počet vyřízených věcí na jednotlivém jednání se pohyboval od nízkých jednotek po téměř dvacet, za jeden kalendářní rok tak radové projednali i přes tisíc bodů. Ačkoli se některé věci stávaly opakovaně předmětem jednání v různých fázích procesního postupu, lze shrnout, že plénum apelačního soudu projednalo každý rok stovky jedinečných kauz. Jelikož byla stanovena pouze dolní hranice délky jednání (od osmi do jedenácti, tedy tři hodiny), je nesporné, že v případě většího množství bodů trvalo jednání i déle. Napláňovat délku schůze přesně na tři hodiny by bylo obtížné, neboť konečný program

¹²⁶ Jednalo se zejména o Velikonoce a Vánoce, omezený režim pak panoval v letních měsících, volno bylo též v průběhu vinobraní. Přehled prázdnin (Ferien) byl přílohou linecké instrukce.

¹²⁷ Tak závěr článku 6 linecké instrukce.

schůze se proměňoval do poslední chvíle, mnohdy bylo na plénu rozhodováno i o podáních, která dorazila ještě v den jednání.

Délku jednání mohly kromě počtu projednávaných bodů ovlivnit také svátky světců (například svaté Ludmily, svatého Sebastiana či svaté Barbory), případně blížící se církevní svátky (Vánoce či Velikonoce).¹²⁸ V takových případech je na konci zápisů z daného dne připsána poznámka, že v daném okamžiku zasedání senátu končí z důvodu daného svátku, v některých případech byl uveden též čas, kdy jednání skončilo.¹²⁹ Dalším, poněkud netypickým důvodem pro zkrácení jednací doby, byly též císařovy narozeniny.¹³⁰ Jednání zpravidla probíhalo za přítomnosti prezidenta, případně viceprezidenta apelačního soudu. Nebylo však neobvyklé, že jednání nebyl přítomen ani jeden z těchto funkcionářů a v jeho čele tak v souladu s článkem 3 linecké instrukce stanul služebně nejstarší rada z panského stavu.¹³¹

K přijetí rozhodnutí byla potřeba většina hlasů přítomných radů, v případě shody měl rozhodující hlas prezident. Pokud se jednalo o konečné rozhodnutí (*definitiv Urthel*¹³² či *Endurtheil*),¹³³ bylo k přijetí rozhodnutí třeba devět hlasů (čímž bylo navázáno na požadavky kladené zakládací instrukcí z roku 1548), u významných mezitímních rozhodnutí pak alespoň pět hlasů. Minimální počet radů pro jednání o běžných záležitostech stanoven nebyl, rozhodovalo se tedy prostou většinou přítomných. Z rozboru zasedacích protokolů většího senátu vyplývá, že tento mohl jednat i v počtu osmi radů.¹³⁴

¹²⁸ Sváteční mezery v jednáních soudu, který jinak zasedal čtyřikrát týdně, byly využívány například k renovaci zařízení – stolů, židlí či talárů, NA, AS 2, fol. 195r. Právě renovace zařízení byla domlouvána nejpozději od září 1682, neboť dosavadní vybavení bylo pořízeno roku 1655. Materiály k této akci, včetně vyčíslení, viz NA, NM, kt. 2, sign. A 2/6. Zde je uveden též požadavek na další materiální zabezpečení, a to stran papíru vzhledem k množství stanovisek, která soud vyřizoval.

¹²⁹ Např. NA, AS, inv. č. 4, pag. 379, poznámka na konci zápisu ze zasedání konaného 4. prosince 1687, kde se uvádí, že z důvodu svátku svaté Barbory skončilo jednání již po desáté hodině, *Post 10 finitum Collegium ob festum s. Barbaræ*. AS 5, pag. 22, poznámka na konci zápisu ze zasedání konaného 20. ledna 1688. Jak vyplývá z titulárních kalendářů z počátku 18. století, výčet dní, kdy mělo kolegium končit již v deset hodin, byl jasně vymezen – uvedeno bylo 26 dní.

¹³⁰ NA, AS, inv. č. 4, pag. 156, poznámka při zasedání konaném 15. července 1687.

¹³¹ Krom výše zmíněné personální krize počátku 80. let 17. století v obsazení kolegia, kdy se více než rok jednání neúčastnili prezident ani viceprezident, docházelo k takovým situacím nárazově, a to zvláště v období, kdy nebyla obsazena pozice viceprezidenta. Kupříkladu po celý říjen 1690 byl apelační soud bez prezidenta, neboť ten od konce září vykonával funkci nejvyššího zemského sudího a nový prezident byl jmenován až v listopadu; viceprezident v tomto období vůbec jmenován nebyl.

¹³² Článek 29 linecké instrukce, druhá část.

¹³³ AUERSPERG, J. G. von. *Geschichte*, s. 56.

¹³⁴ Místy docházelo k hraničním situacím, kdy byl přítomen pouze jediný zástupce panského stavu, např. AS, NA, inv. č. 1, fol. 97r a 123v, zasedání ze dnů 25. června a 26. srpna 1672. Na konci první z těchto dvou

Hlavní agendu jednání plnila odvolání, stížnosti, žádosti o naučení, císařské reskripty a další písemnosti popsané výše,¹³⁵ materiálně se pak zabýval krom řešení konkrétních kauz též kompetenčními spory dvou podřízených práv.¹³⁶ Přiřazený referent (výjimečně pak zástup za něj či koreferent) přednesl záležitost plénu a navrhl rozhodnutí, *conclusum*, o kterém posléze plénum předepsaným způsobem hlasovalo. Seznamoval-li referent plénum s rozsáhlejším materiálem, rozdělilo se projednávání takového bodu do více dnů. Byla-li projednávána záležitost, ve které byl osobně zainteresován některý z radů, opouštěl tento nejpozději před hlasováním kolegium a rozhodovalo se bez něj.¹³⁷ To samé platilo, pokud měl některý z radů blízko k rozhodované věci.¹³⁸

Kromě těchto bodů, u kterých výsledek jejich projednávání směřoval především vně instituce, byly zaznamenávány i vnitřní záležitosti. Mezi ty patří především zápisy personálního charakteru, jakými byly instalace¹³⁹ a rezignace či odchod¹⁴⁰ prezidenta a viceprezidenta¹⁴¹ apelačního soudu (popisováno je loučení se starým prezidentem i uvítání nového), instalace radů (včetně informací o jejich zkouškách¹⁴² a nastoupení na plat skončivšího rady),¹⁴³ ale i informace o výměně úředníků¹⁴⁴ či složení jejich přísahy.¹⁴⁵

schůzí byla uvedena poznámka narážející na nízký počet radů z panského stavu: „Weithers ist hac sessione ob defectum numeri der Herren Rätthe nichts vorkommen, sondern selber dahero zeyttlicher erlassen worden.“. V počtu osmi radů bylo jednáno i v pozdější době, např. NA, AS, inv. č. 4, pag. 326 a 332 či závěr jednání 13. května 1688 poté, co zasedání opustil prezident, NA, AS, inv. č. 5, pag. 140–142.

¹³⁵ Z těchto zápisů je možné seznat šíři působnosti apelačního soudu, nicméně taková analýza by si vzhledem k rozsahu vyžádala samostatnou studii.

¹³⁶ NA, AS, inv. č. 3, fol. 253v. Zde na sklonku roku apelační soud rozhodoval *in puncto jurisdictionis controversirter* mezi Starým Městem pražským a Karlo-Ferdinandovou Univerzitou.

¹³⁷ Např. NA, AS, inv. č. 5, pag. 90–91. Dokladem této praxe k roku 1662 jsou též deníkové záznamy pozdějšího viceprezidenta soudu Jana Františka z Vrbna, který se neúčastnil některých jednání, neboť se dotýkala majetku jeho tchána, BAKEŠ, Martin – KUBEŠ, Jiří. Johann Franz Count von Würben and His Diary Entries from 1662. In: *Theatrum historiae* 17 (2015), s. 143–212, zde s. 164.

¹³⁸ NA, AS, inv. č. 2, fol. 185v–186r. Radové Mirabel a Borovanský byli uvedeni jako *tutores honorarii* dětí apelanta, a tudíž jednací síň opustili před projednáváním této věci.

¹³⁹ NA, AS, inv. č. 3, fol. 83v–84v, inv. č. 5, pag. 93–94 a inv. č. 6, pag. 274–275.

¹⁴⁰ NA, AS, inv. č. 3, fol. 79v–81r a inv. č. 5, pag. 90.

¹⁴¹ NA, AS, inv. č. 6, pag. 320 a inv. č. 7, pag. 93–94.

¹⁴² Instalace radů je uvedena na mnoha místech, zápisy s informacemi o zkouškách např. NA, AS, inv. č. 11, pag. 114–115 a inv. č. 13, pag. 40–41.

¹⁴³ NA, AS, inv. č. 2, fol. 1v.

¹⁴⁴ NA, AS, inv. č. 3, fol. 56.

¹⁴⁵ NA, AS, inv. č. 3, fol. 59; inv. č. 5, pag. 356.

Protokoly též zachycují jednu z činností, které si plénum apelačního soudu osvojilo, a sice dohled nad věznicemi.¹⁴⁶ Prezident obvykle dvakrát až čtyřikrát ročně (častými termíny byly březen, září a prosinec) vysílal rady na kontrolu věznic. Kontroly byly uskutečňovány v několika málo dnech po pověření radů a ti o nich referovali ještě v témže či následujícím měsíci. Jejich účelem mělo být zajistit dodržování ustanovení čl. R. VI., R. VII., R. VIII., R. X. a R. XIX. Obnoveného zřízení zemského, která stanovovala procesní postupy při uvěznění člověka, užívání tortury či podání obžaloby. Pravomoc kontrolovat věznice byla dána článkem 17 linecké instrukce (prezident se odvolával též na čl. 16),¹⁴⁷ kde bylo stanoveno, že kontroly mají probíhat čtvrtletně. Toto ustanovení tak navazovalo na čl. LI.12. Deklaratorií a Novel z roku 1640, kde tímto oprávněním byli nadáni rychtáři a krajští hejtmané.¹⁴⁸ Čtvrtletní kontrolu věznic pak nařizoval a dále rozvíjel též hrdelní řád Josefa I. z roku 1707 (viz závěrek § 1 tohoto předpisu); současně pak stanovoval postup v případech útěku z vězení (art. VII § 2 a 3).

Praxi kontrol ve věznicích sledujeme již v nejstarších protokolech.¹⁴⁹ V zápisech, které zachycovaly vyslání radů na kontroly, jsou určeny konkrétní věznice a k nim přiřazeni jednotliví radové, obvykle dva na jedno místo. Pravidelně byly kontrolovány pražské věznice (opakovaně se objevují věznice na Starém Městě, Novém Městě, Malé Straně a Hradčanech a dále též zemské vězení, rozlišované na české a německé), setkáváme se však též s kontrolami věznic v Pelhřimově, Kadani, Karlových Varech, Lokti, Stříbře, Kašperských Horách či Rakovníku. Jak vyplývá z analýzy protokolů, kontroly mohly probíhat jak osobními vizitacemi, tak skrze vyžádání písemné informace od příslušné věznice, jak tomu bylo v případě těch mimopražských.¹⁵⁰

Dohled pak byl vykonáván nad věznicí jako celkem a kontrolám tak podléhali nejen vězni v trestních věcech, ale též v civilních.¹⁵¹ Zásadní bylo vyhodnocení, v jehož rámci mohlo být konstatováno, že je věznice bezproblémová (ať už proto, že dodržuje předpisy nebo proto, že

¹⁴⁶ Srov. též WEINGARTEN, Jan Jakub. *Instruction Der Königlichen und Leibgeding, Im Königreich Böhmeimb. De dato Prag 2. Martii, Anno 1651.* Praha: 1680, s. 14–15.

¹⁴⁷ NA, AS, inv. č. 4, pag. 395.

¹⁴⁸ Viz MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. – KUČEROVÁ, K. *Deklaratoria a Novely*, s. 872. Rovněž viz KOUPIL, O. a kol. *Prameny k dějinám*, s. 255.

¹⁴⁹ NA, AS, inv. č. 1, fol. 2 a 182.

¹⁵⁰ Srov. např. korespondenci z let 1698 a 1699 týkající se vizitace staroměstské věznice. NA, NM, kt. 1, sign. A 2/1, poř. č. 9, 13 a 14.

¹⁵¹ Viz *conclusum* druhého bodu projednávaného na schůzi ze dne 5. ledna 1672, kde je vyjmenovaným městům uložena povinnost informovat též o věznicích, kteří jsou vězněni v civilních záležitostech. NA, AS, inv. č. 1, fol. 2.

v ní žádný vězeň není), avšak v případě, že byl shledán prohřešek proti právu, byla tato informace přednesena plénu a následně přijato rozhodnutí o nápravě.¹⁵² Na soud se přitom mohla obracet i práva, která měla problém s kapacitou věznice. Kupříkladu město Kadaň požádalo v polovině 90. let 17. století apelační soud o pomoc, jelikož nemělo místo pro uvěznění komplice krádeže. V reakci na toto psaní apelační soud oslovil místodržitelství, aby zaúkolovalo krajského hejtmana příslušného kraje, který měl provést lustraci věznic v jím spravovaném kraji a najít pro něj místo.¹⁵³

Specifické pro protokoly z jednání pléna jsou latinské poznámky obsažené mezi jednotlivými projednávanými body. Sekretář totiž důsledně evidoval přítomnost jednotlivých radů – jestliže některý z radů během jednání přišel nebo odešel, byla tato skutečnost zaznamenána. Záznam tak zněl například *ante Conclusum accessit* [příp. *recessit*] *Excell. D. D. Præsident* – díky takto podrobnému, avšak zároveň stručnému zápisu víme, že se dotyčný zapojil i do hlasování, což mělo mimo jiné vliv na jeho odměňování. V průběhu jednání většího senátu se současně konaly schůze menšího senátu, na které radové odcházeli – a i tuto skutečnost máme poznamenanou: „Hinc recesserunt ad Specialem Senatum Supra Subducti Domini Consiliarii“, tedy že „nyní odešli na zasedání menšího senátu shora podtržení radové“. Ono *subducti*, neboli *podtržení*, odkazovalo na přehled radů v úvodu každé schůze, z nichž ti, kteří se toho dne účastnili jednání menšího senátu, jsou podtrženi vodorovnou čarou. Latinskými příjisy bylo za posledním zápisem dané schůze poznamenáváno její zkrácení kvůli církevnímu svátku, případně z jiného důvodu.

Kromě řádných, plánovaných jednání, zachycují zasedací protokoly většího senátu též konání mimořádných zasedání. K těm docházelo pouze výjimečně, zpravidla v domě prezidenta a za malé účasti. Mimořádná jednání se konala v období svátků a bylo k nim přistupováno kvůli věcem, které nesnesly odkladu. *Sessio extraordinaria* se tak konala například 14. dubna 1688 o velikonočním volnu, a to za účasti pouze šesti radů včetně prezidenta. Předcházející schůze proběhla 9. dubna a příště se plénum mělo sejít až 26. dubna, v mezidobě však dorazily přípisy týkající se věznění, jejichž posouzení by nesneslo téměř dvoutýdenní odklad, aniž by byla ohrožena práva vězňů.¹⁵⁴ Obdobně se konala mimořádná schůze ještě 18. října téhož roku

¹⁵² NA, AS, inv. č. 3, fol. 77v–78r.

¹⁵³ Tuto konkrétní záležitost řešil menší senát, viz NA, AS, inv. č. 24, pag. 6.

¹⁵⁴ NA, AS, inv. č. 5, pag. 117.

(na období od 15. října do 3. listopadu připadlo vinobraní, během něhož měli radové volno), tentokrát již za účasti desíti členů kolegia.¹⁵⁵ Další mimořádné jednání se odehrálo 30. července 1694 a zúčastnili se jej pouze čtyři radové, přítomen navíc nebyl ani prezident či viceprezident soudu. Předmětem jednání byl pouze jediný bod, který se opětovně týkal otázky věznění.

Menší senát apelačního soudu

Ačkoli kompetenci zřídit *dva nebo tři senáty* získal prezident apelačního soudu již v listopadu 1644, zdá se, že ke zřízení došlo až mnohem později. Svědčí tomu několik indicií. Předně, nejstarší protokol ze zasedání kolegia pochází z roku 1672 a je dobovým písmem nadepsán jednoduše jako *Protocollvm pro Anno.1672*, jeho druhé označení *Protocollum regiarum appellationum senatus majoris 1672* je až novodobé a je do něj promítnuta nesprávná představa o vnitřní organizaci apelačního soudu v tomto období. Současně v tomto protokolu chybí jakákoli zmínka o menším senátu – v mladších protokolech ze zasedání většího senátu bylo běžně vyznačeno, kteří radové odešli na jednání malého senátu, případně, že věc byla malému senátu postoupena – s takovým zápisem se však k roku 1672 nesetkáváme. Skutečnost, že ještě po polovině 70. let 17. století nebyly senáty zřízeny, dokládá císařský reskript ze 17. dubna 1676, kterým je podáván výklad k čl. 31 linecké instrukce stran zřizování senátů. Mimo to, že císař zřízení senátů považuje za vhodné a prospěšné, vymezuje též věci, které menšímu senátu připadnout nemají (věci postoupení místodržitelstvím ve veřejných záležitostech či lenní věci), z čehož lze dovozovat, že v té době ještě žádný takový neexistoval.¹⁵⁶

Menší senát je poprvé přímo doložen na prvním zasedání kolegia roku 1682, a to latinskými vsuvkami mezi jednotlivými projednávanými body. Jelikož se změny v uspořádání instituce děly průběžně, a nikoli od nového měsíce či roku, lze usuzovat, že v této době byl již menší senát zaběhnutým orgánem soudu, a nejedná se o jeho první zasedání.¹⁵⁷ V období výše popsané

¹⁵⁵ NA, AS, inv. č. 5, pag. 287.

¹⁵⁶ Takto reskript vykládá WEINGARTEN, J. J. Codex, 419, n. 305. O skutečnosti, že kolem poloviny 70. let 17. století senáty neexistovaly, popřípadě fungovaly na neformální bázi, svědčí též koncept dopisu adresovaného prezidentovi apelačního soudu Kinskému, který byl zaslán ve stejný den jako reskript z 14. dubna 1676. Hned v jeho úvodu se objevuje otázka, zda vůbec byly senáty zřízeny, popřípadě kolik; odpověď na tento dopis není známa. NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 16.

¹⁵⁷ NA, AS, inv. č. 2, fol. 1v. Dále zmínku o zasedání menšího senátu nacházíme ještě v dalších lednových zápisech, viz fol. 4v a 6r. U druhého zápisu se pak objevuje poznámka vztahující se k obsahu jednání menšího

personální krize však menší senát prakticky nezasedal (plénium většinou zasedalo v tak nízkém počtu, že kdyby odešla pětice radů na zasedání menšího senátu, nebylo by plénium usnášeníschopné). Činnost menšího senátu byla obnovena v druhé polovině září 1683, tedy hned poté, co došlo ke jmenování a instalaci čtyř nových radů, čímž byla personální krize ukončena.¹⁵⁸ Lze tedy shrnout, že menší senát byl ustaven někdy mezi lety 1676 a 1681. Od konce 80. let již máme k dispozici samostatnou řadu protokolů ze zasedání tohoto senátu.¹⁵⁹

Účast radů na jednání menšího senátu je možné sledovat nejen v protokolech z jeho jednání, ale, jak bylo naznačeno, také v protokolech většího senátu. Ve dnech, kdy se konalo zasedání menšího senátu (menší senát zasedal výhradně ve dnech, kdy jednal větší senát, nepořádala se tedy zasedání bez vědomí pléna), byla v protokolech z většího senátu k danému dni jména vybraných radů podtržena (vyznačena) a následně byla v průběhu jednání uvedena poznámka: „v tuto chvíli odešli na zasedání menšího senátu shora podtržení páni radové“ (viz výše). Schůze většího senátu tak probíhala bez nich, paralelně se zasedáním menšího senátu. Pokud radové na menším senátu projednali všechny body a zasedání většího senátu nadále probíhalo, vrátili se a pokračovali v jeho zasedání. Z takto činěných zápisů rovněž plyne, že zasedání menšího senátu začínalo vždy později než zasedání většího senátu, končit však mohlo nezávisle na něm.

Z provedených rozborů vyplývá, že se menší senát v průběhu času teprve postupně etabloval. Počet jednacích dnů se průběžně zvyšoval – zatímco v letech 1688 a 1689 proběhlo přes třicet jednání (31, resp. 34), v následujících čtyřech letech již byl jejich počet dvojnásobný (konalo se mezi 60 a 71 zasedáními ročně) a od roku 1694 se konalo dokonce více než sto jednání ročně. Délka jednání byla vysoce individuální, na některých nebyl projednán žádný řádný bod a byly čteny pouze koncepty rozhodnutí, na jiných bylo vyřízeno i více než deset bodů, celkově pak lze dovodit, že za rok mohl menší senát projednat stovky bodů.

senátu, a sice že byly předčítány koncepty listin. Je proto otázkou, zda v této době vůbec vznikaly samostatné protokoly z jednání menšího senátu. Obdobně nacházíme přípisy i při obnovení činnosti menšího senátu v druhé polovině roku 1683, viz NA, AS, inv. č. 3, fol. 189v–190r.

¹⁵⁸ NA, AS, inv. č. 3, fol. 183r a násl.

¹⁵⁹ K tomu srov. též SCHMIDT von BERGENHOLD, Johann Ferdinand. *Geschichte der Privatrechts-Gesetzgebung*, s. 356, kde uvádí, že k navýšení počtu radů v roce 1676 došlo právě proto, aby bylo možné zřídit dva senáty o devíti členech. S přihlédnutím k nastanuvší personální krizi a vzhledem ke skutečnosti, že v letech 1688–1690 (první tři roky, pro které jsou dochovány zápisy z jednání menšího senátu) se v počtu devíti radů sešel menší senát pouze dvakrát, a to v prosinci 1690 (NA, AS, inv. č. 19, pag. 184–185), nelze uvedený argument bez dalšího přijmout.

Složení menšího senátu bylo proměnlivé, jednotlivá zasedání se konala v různém obsazení a nepodařilo se nalézt řád, podle kterého by se účastnil ten který rada. Jednotlivých jednání menšího senátu se účastnilo zpravidla od čtyř do devíti radů, jakkoli existují výjimky.¹⁶⁰ Účast na zasedání menšího senátu byla zaznamenána průběžně u všech radů s výjimkou prezidenta a viceprezidenta soudu, kteří se jej zásadně neúčastnili.¹⁶¹ Podobně jako u většího senátu však platilo, že jednání menšího senátu předsedal rada z panské části šlechtické lavice, který byl u soudu nejdelší dobu, nemohlo se tak stát, že by se jednání konalo zcela bez pánů, úplná absence rytířů a doktorů však možná byla, ačkoli byla spíše výjimečná. Menší senát jako fórum tedy existoval toliko jediný, účast na něm však byla nestálá a byla odvislá od množství nápadů (tedy počtu případů, které soudci připadly) toho kterého rady.

V prvních letech, pro něž máme činnost menšího senátu zaznamenánu, se setkáváme zejména s vyřizováním stížností či odvolání (*Gravamina, Beschwerde*), rozhodováním o nákladech řízení a přípravou rozhodnutí (zpočátku se setkáváme s tím, že na jednání senátu byly pouze předčítány koncepty rozhodnutí). Další činností bylo poskytování pomoci v jednodušších procesních věcech, hojně menší senát projednával též žaloby věřitelů proti dlužníkům. Objevila-li se těžší záležitost (např. homicidium), o které bylo možno rozhodnout, přenechávalo se její projednání a rozhodnutí většímu senátu. Ten věc projednal během některé z následujících schůzí, a to v závislosti na vytižení a složitosti věci, takže se mohlo stát, že k projednání takto předané věci došlo během několika málo dní, ale také za více než měsíc.

Hranice mezi tím, která agenda připadla menšímu, a která většímu senátu, nebyla v praxi ostře vymezena a nejspíše mnohdy záleželo na tom kterém radovi, ve kterém shromáždění věc přednese. S přibývajícím počtem jednacích dní se přitom rovněž rozšiřovala agenda, o které mohl rozhodovat i menší senát – a tak se v polovině 90. let 17. století již setkáváme s rozhodnutími, která činí menší senát, ve složení i třeba jen sedmi radů, o vině a výši trestu v kriminálních záležitostech, jindy však i v počtu devíti předložil rozhodnutí plénu.¹⁶² Rovněž

¹⁶⁰ Například na zasedání z 25. června 1697 bylo účastno deset radů, naopak při jednání z 18. a 20. prosince 1691 byli pouze tři radové, stejně tak v následujícím roce 13. března a 3. července 1692. NA, AS, inv. č. 26, pag. 123; inv. č. 21, pag. 235, 238 a 265; inv. č. 23, pag. 2.

¹⁶¹ Tuto skutečnost je možné dobře demonstrovat na příkladu V. N. O. Kinského z Vchynic a Tetova, který se ještě na počátku roku 1688 zúčastnil poloviny zasedání menšího senátu. Následně, od svého jmenování prezidentem soudu v březnu 1688, již mezi přítomnými rady tohoto tělesa uváděn nebyl.

¹⁶² Např. na zasedání menšího senátu ze dne 13. ledna 1695 padly tresty za krádež či za incest ve spojení s podezřením na *infanticidium*, ačkoli se zasedání účastnilo pouze sedm radů. Jen o dva dny dříve přitom

pozorujeme do poloviny 90. let tendenci přenášet na menší senát zejména rozhodování o civilních záležitostech, zatímco plénum řešilo především obecně trestní věci a dále složitější věci civilního, popřípadě jiného charakteru. Na rozdíl od většího senátu pak menší senát nedržel mimořádná zasedání a scházel se pouze v období, na která připadala řádná zasedání.

Obsazování uvolněných míst

Postup při obsazování uvolněných míst radů apelačního soudu je dosud v podstatě neprobádanou oblastí. I z tohoto důvodu nebývá v literatuře jakkoli rozlišováno mezi jednotlivými kroky, které k obsazení postu vedly – jmenování kandidáta, složení přísahy, složení zkoušky a instalace; namísto toho bývá tento postup jaksí zploštěn na konstatování, že dotyčný k určitému datu „nastoupil k apelačnímu soudu“ či „stal se radou“.¹⁶³ Současné bývá zcela opomíjena fáze před tímto procesem, a sice hledání a výběr kandidáta na post rady, což je však vzhledem ke stavu bádání pochopitelné. Z provedené sondy se zdá, že po dobu existence apelačního soudu nebyla jasně dána či dodržována posloupnost uvedených kroků, a to ani tehdy, pomineme-li skutečnost, že prvních 60 let neexistovala podmínka skládat zkoušky (zavedena byla až obnovovacím reskriptem z roku 1628).

Výběr kandidátů na obsazení uvolněného postu rady apelačního soudu byl zcela v gesci panovníka, neboť to byl právě on, kdo rady jmenoval. Důvodů, které při výběru panovník zohledňoval, bylo více – mohla to být příslušnost k rodu, znalosti, praxe, vzdělání a další. Příkladem prvního přístupu, tedy výběru na základě rodu, je výběr Jana Václava Vratislava z Mitrovic, při kterém panovník výslovně uvedl, že přihlédl k zásluhám jeho zesnulého otce

senát za přítomnosti devíti členů ponechal rozhodnutí o obvinění ze *sortilegia* na velkém senátu – snad kvůli nenalezení konsenzu. NA, AS, inv. č. 24, fol. 1 a 2.

¹⁶³ To se týká i zhotovitelky novodobého přehledu radů Kláry Woitschové, která nepřesně interpretuje některá data a v důsledku toho celý proces obsazování uvolněných míst. Například u Václava Rosy uvádí: „přísaha: 27. února 1670 supernumerarius, instalován 22. září 1670“, avšak Rosa dne 22. září 1670 zaujal pozici na doktorské lavici po Janu Karlu Maggauerovi, který se přesunul na šlechtickou lavici; k instalaci však došlo spolu s přísahou, jak plyne z dopisu z 11. března 1670, kde je uvedeno, že instalován již byl. Ke dni 22. září 1670 tak ve skutečnosti nastoupil na řádnou, placenou pozici, což potvrzuje též dopis z 6. října 1670, kterým se mu přiznává plat. WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 77, dále NA, NM, sign. A 2/3, poř. č. 11 a 19, a též NA, AS, inv. č. 69, s. 34–35; ke stejnému závěru dospěl též MAREŠ, P. Recenze, s. 397.

a přimlouvám matky. Panovník si pro lepší rozhodnutí mohl též vyžádat dobrozdání od prezidenta soudu či jiné vhodné osoby stran obsazení uvolněných míst.¹⁶⁴

Příkladem takového postupu je koncept dopisu z 23. listopadu 1644, kterým byl panovník informován o skutečnosti, že jsou uvolněna hned čtyři místa na doktorské lavici a záhy bylo nabídnuto hned šest kandidátů na tato místa: Günther, Scheidtler, Claudius, Graff, Kheil a Pachta. Až na Günthera byli všichni uvedení rodilí Češi. Günther byl řádným profesorem pražské právnické fakulty, rodilý Sas s praxí ze Slezska, mezi výhodami tedy byla uváděna jeho znalost saského i slezského práva. Scheidtler získal svůj doktorát na univerzitě v Ingolstadt *summa cum laude*, ceněny byly též jeho zkušenosti z praxe, ve které dokázal řešit složité případy. Zvažovaný Kheil byl znevýhodněn tím, že nebyl doktorem práv, avšak pouhým licenciátem, zatímco učená lavice měla být vyhrazena pouze doktorům. Navzdory možným výhradám to byli právě tito tři muži, kteří byli na uvolněná místa radů skutečně jmenováni – Günther nastoupil ještě v prosinci 1644, ostatní dva v únoru 1645.¹⁶⁵ Ze zbylých tří byl ještě v roce 1646 jmenován Johann Graff a roku 1652 Johann I. Claudius.¹⁶⁶

Obdobně významným pramenem jsou též dva koncepty dopisů z dubna 1683 (tedy z období výše zmíněné personální krize), které shrnovaly dobrá zdání vyhotovená na apelačním soudu, patrně Karlem Maxmilianem Lažanským z Bukové.¹⁶⁷ V dopisech byly uvedeny počty uvolněných míst na jednotlivých lavicích, informace o dlouhodobě nemocných členech kolegia a rovněž byli navrženi vhodní kandidáti na obsazení uvolněných míst. Na prvním místě byl uveden rytíř Jan Karel Matuška z Topolčan, tou dobou zemský písař ve slezském knížectví Jägerndorf (Krnovské knížectví), mezi jehož přednosti patřilo mimo jiné to, že se ve své funkci setkával s řadou nejrůznějších podání a byl přítomen jejich rozhodování v první instanci; svou roli hrála také jeho zkušenost ze Slezska.

Dalším navrženým byl doktor práv Baltasar Tobias Türchner, nejstarší syn apelačního rady Christoha Baltasara Türchnera, který v září 1682 na svou funkci ze zdravotních důvodů

¹⁶⁴ Tak se například obrátil na prezidenta Kinského z Vchynic a Tetova v případě jmenování barona Engla z Engflusu, který se v druhé polovině roku 1688 ucházel o uvolněné místo. Posouzení pro něj patrně nevyznívalo přespříliš pozitivně, neboť, jak je uvedeno dále, jmenován sice byl, avšak zpočátku působil na rytířské části šlechtické lavice, namísto panské, která by odpovídala jeho titulu a postavení. NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 56, koncept dopisu z 23. října 1688.

¹⁶⁵ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, poř. č. 95.

¹⁶⁶ WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 70–73.

¹⁶⁷ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 21 a 33, 141.

rezignoval, u panovníka se však přimlouval za jmenování svého syna jako svého nástupce. Türchner mladší se měl specializovat spíše na soukromé (obchodní) právo. Jako další jeho deviza bylo uvedeno, že mu jeho odstupující otec bude moci pomoci a uvést jej do funkce.¹⁶⁸ Obdobně byly hodnoceny kvality rytíře Gottfrieda von Jeuthe, mezi jehož přednosti patřilo absolvování studia práva, působení v kanceláři knížat z Eggenberku.¹⁶⁹

Zhodnocení své osoby se dočkal též Frantz Kyblin z Waffenburgu,¹⁷⁰ profesor pražské univerzity. Ceněny byly mimo jiné jeho morální vlastnosti, znalost trestního, zemského i hrdelního práva a znalost obou jazyků (*er Kyblin beeder Sprachen gleich kündig ist*), pozornosti neunikla ani jeho publikační činnost. Na poslední zbývající místo na doktorské lavici (ze tří míst měl jedno obsadit mladší Türchner a druhé právě Kyblin) pak byla navržena celkem tři jména: Gabriel Marius, Václav Bohuslav Voříkovský a von Tyblern. Doporučení stran volby mezi těmito třemi bylo provedeno v rámci české dvorské kanceláře – tam byl z uvedených preferován G. Marius, přičemž dalším v pořadí se měl stát V. B. Voříkovský. U von Tyblerna bylo upozorněno, že by se vzhledem ke svému titulu hodil spíše na šlechtickou lavici, současně byla vznesena pochybnost, že ačkoli vystudoval právnickou fakultu, tak patrně není doktorem práv, tudíž by na učenou lavici usednout neměl. Pro případ, že by se jej panovník rozhodl jmenovat, bylo navrženo, aby se tak stalo na úkor rytíře Gottfrieda von Jeuthe. K jejich jmenování pak došlo rozhodnutím ze 14. dubna 1683.¹⁷¹

V rámci těchto dobrých zdání se krom uvedení počtu neobsazených míst a představení kandidátů uvádělo též, kolik míst je placených. Současně se doporučovalo, který z kandidátů by měl nastoupit na placené či neplacené místo. To se odvíjelo zejména od zkušeností a postavení, takže kupříkladu F. Kyblin byl navrhován na placené místo, zatímco další dvě volná neplacená (nadpočetná) místa na doktorské lavici měla připadnout mladším uchazečům.

¹⁶⁸ To se však mohlo naplnit pouze částečně, neboť Türchner starší zemřel 21. srpna 1683, zatímco jeho syn složil přísahu až o tři týdny později, 10. září 1683, nepochybně však i předtím předal synovi informace stran fungování soudu.

¹⁶⁹ Gottfried Jeuthe se stal rytířem teprve 6. března 1683. Neues Allgemeines Deutsches Adels-Lexicon: Graffen – Kalau v. Kalheim, sv. 4, s. 565. Srov. též GÓRSKI, Adam. Rodzina von Jeuthe – przyczynek do dziejów społeczeństwa Zielonej Góry. In: Studia zachodnie 11 (2009), s. 21–28, zde s. 25.

¹⁷⁰ Blíže KALINA VON JÄTENSTEIN, Matthias. Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrte, deren Lebensbeschreibungen bisher nicht bearbeitet sind. Zweytes Heft. Praha: Gottlieb Haase, 1819, s. 108.

¹⁷¹ Srov. reskript z 23. dubna 1683.

Jmenování, přiřazení do lavice a složení přísahy

Jakmile se panovník rozhodl pro určitého kandidáta, následoval další krok a sice jeho jmenování radou. Ačkoli by se mohlo zdát, že jmenování by mělo být až posledním krokem v celém procesu obsazování uvolněného místa, z dostupných pramenů plyne, že to byl naopak krok, po kterém následovala ještě řada úkonů. Oznámení o výběru bylo jménem panovníka zasíláno písemně na vědomí přímo uchazeči a rovněž prezidentovi apelačního soudu. Vedle jmenování panovník (často tentýž den) rozhodl také o přidělení platu (*Besoldung*) nově jmenovanému radovi; tuto skutečnost dával na vědomí české komoře.¹⁷²

V dopise, kterým oznamoval jmenování rady, určil též panovník, na kterou lavici dotyčný usedne a toto rozhodnutí bylo pro prezidenta závazné. Panovník rozdělení pléna na lavice respektoval a při jejich obsazování se řídil též poměrem mezi pány a rytíři, který byl od roku 1683 jasně stanoven tak, že z celkového počtu deseti míst na šlechtické lavici mělo šest připadnout pánům a zbylá čtyři rytířům. Proto když Leopold I. na počátku roku 1689 určoval rady, kteří mají obsadit tou dobou uvolněná místa na šlechtické lavici, vybral tři pány, nicméně panská místa byla volná jen dvě, takže třetímu pánovi, Arnoldu Aloisovi Englovi z Englflusu, byla přiřazena rytířská část šlechtické lavice, a to s poznámkou, že jakmile se uvolní místo rady v panské části, má na něj být dosazen právě on.¹⁷³ Ačkoli se tedy jednalo o příslušníka panského stavu, zasedal mezi rytíři,¹⁷⁴ k jeho přeřazení na panskou část lavice došlo na základě panovníkova reskriptu z 27. dubna 1693,¹⁷⁵ a to dne 29. května 1693, kdy se konalo první zasedání, kterého se Englflus po vydání reskriptu zúčastnil – přeřazování se tedy dělo výhradně za přítomnosti těch, kterých se to dotýkalo.¹⁷⁶

¹⁷² Koncepty těchto dopisů směřujících na českou komoru viz příkladmo NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 91 (19. srpna 1644) či poř. č. 151 (24. září 1637).

¹⁷³ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 18, koncept dopisu z 5. února 1689.

¹⁷⁴ Celkem byla v té době uvolněna tři rytířská místa, z nichž jedno obsazoval právě Engl z Englflusu, další dvě měla připadnout Václavu Danielu Mirabellovi a Markvartovi z Hrádku; z těchto tří míst byla však placená pouze dvě. Vzhledem k Englflusově postavení bylo přednostně rozhodnuto, že jedno z placených míst obsadí právě on. Druhé placené místo měl obsadit V. D. Mirabell, který předtím působil jako rada na doktorské lavici již patnáct let a nyní byl povýšen do rytířského stavu, tudíž se nabízelo, že nebude přeřazen na neplacenou pozici na úkor nováčka Markvarta, kterému tou dobou bylo 22 let. NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 25, koncept dopisu z 3. března 1689, srov. též s poř. č. 34, koncept dopisu z téhož data řešící uvolněná místa, srov. též WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 80–81.

¹⁷⁵ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 9 koncepty dvou dopisů z 27. dubna 1693.

¹⁷⁶ NA, AS, inv. č. 11, pag. 126.

Přísaha byla skládána po jmenování kandidáta, a to nejčastěji v české dvorské kanceláři (od roku 1624 se sídlem ve Vídni),¹⁷⁷ která si v této souvislosti vedla vlastní záznamy. Knihy, do kterých se vykonání přísahy zapisovalo, se postupem času proměňovaly v knihy instalací; svazky s tímto obsahem se dochovaly celkem čtyři,¹⁷⁸ a to ve fondu Apelační soud v Národním archivu. V chronologickém pořadí jejich vzniku byla první kniha (inv. č. 68) vedena pro léta 1548 až 1681, druhá kniha (inv. č. 71) pokrývá léta 1622 až 1692 a obsahuje mj. znění některých přísah, třetí kniha (inv. č. 69) obsahuje záznamy v letech 1548 až 1757 a čtvrtá kniha (inv. č. 70) skýtá záznamy již pouze o instalacích, a to pro léta 1757–1783. Vzhledem k tomu, že to byli nejen radové, kdo skládal přísahy, nýbrž i další personál apelačního soudu, jsou v knihách zaznamenáni i další zaměstnanci tohoto úřadu – ti však byli zpravidla vybíráni prezidentem apelačního soudu a též jemu přísahu skládali.

V nejstarších dvou knihách (inv. č. 68 a 71) se vedle sebe objevuje více úkonů najednou, nejedná se tak čistě o knihy přísah či instalací, ale o knihy smíšené. Jednotlivé zápisy tak mohly znít na instalaci, přísahu, nebo oba úkony. Přinejmenším v období před zavedením zkoušek nebylo pořadí úkonů pevně dané, takže přísaha mohla následovat i po instalaci, zpravidla jí však předcházela, případně k ní došlo ve stejný den.¹⁷⁹ Ačkoli byla přísaha standardní součástí procesu obsazování uvolněného místa, praxe ukazuje, že se nejednalo o nepřekonatelnou podmínku a někteří ji odmítali složit.¹⁸⁰ Není přitom zřejmé, kdy přesně došlo k proměně praxe skládání přísah, nicméně z konce 17. století máme doklady o tom, že byla minimálně v některých případech skládána do rukou prezidenta apelačního soudu, a to v den skládání

¹⁷⁷ S přísahou skládanou ve Vídni se lze setkat již dříve, o čemž svědčí zápis o přísaze a instalaci Antonia Landa z 18. dubna 1622, u kterého je poznamenáno, že k přísaze již k danému dni došlo, a to ve Vídni. Ze stejné doby však je doklad o skládání přísah u české dvorské kanceláře v Praze, viz tamtéž, zápis z 13. srpna 1622 o přísaze a následné instalaci skládané Heinrichem Sitoniem, oba zápisy viz NA, AS, inv. č. 71, fol. 3v.

¹⁷⁸ Pátá kniha se nalézá v Národní knihovně ve Vídni a jedná se o rukopis vzniklý kolem roku 1700 a pokrývající období let 1548 až 1683. O její existenci jsem se dozvěděl nedlouho před dokončením disertace, přičemž jsem si sice pořídil digitální kopii a zběžně prohlédl, nicméně k podrobnějšímu prozkoumání jsem se již nedostal. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sig. Cod. 13630, Verzeichnis aller Herren Praesidenten, Apellationsrätthe etc. des K. böhm. Apellations-Gerichtes a. 1548-1683.

¹⁷⁹ Viz explicitně uvedené případy složení přísahy v jeden den a instalace následující den: „Andreas Kottwa beaydiget und des andern tagg hernach (...) installirett“, obdobně proběhlo skládání přísahy a instalace v případě Arnolda von Bergloss, viz NA, AS, inv. č. 71, fol. 4r.

¹⁸⁰ Martin Bakeš s Jiřím Kubešem popisují situaci kolem skládání přísahy Jana Františka z Vrbna, který byl jmenován roku 1658, přísahu však složit odmítal, neboť si post nárokoval z pozice svého původu, nikoli podmíněně složením přísahy. BAKEŠ, M. – KUBEŠ, J. Johann Franz, s. 152, zvl. pozn. 30, kde jsou též odkazy na příslušné prameny.

zkoušky a instalace na místo rady.¹⁸¹ I tyto případy přitom ukazují, že prodleva mezi jmenováním a přísahou (případně dalšími procesními kroky), mohla nabývat několika málo dní, ale počítána mohla být i na roky.¹⁸²

Znění jednotlivých přísah je obsaženo v knize přísah (a instalací) založené roku 1622 (inv. č. 71); starší přísahy jsou dochovány ve fondu Stará manipulace, kde nejstarší text pochází z roku 1595 pro radu apelačního soudu, pro ostatní personál je pak znění přísah známo od počátku 17. století.¹⁸³ Do edice byly vybrány přísahy dvou funkcí, a sice rady, která byla užívána nejčastěji a českého sekretáře, s ohledem na jazyk, ve kterém je psána a rovněž s přihlédnutím k významu jeho funkce. Znění přísahy pro radu apelačního soudu známe ke stavu z roku 1622, průběžně do něho však byly činěny doplnění či úpravy – tyto změny jsou v edici též naznačeny.

Složení zkoušky

Jednou z povinností, která se po roce 1628 dotýkala většiny budoucích radů, bylo skládání odborné zkoušky. Ta spočívala ve vypracování otázek zadaných k (obvykle) dvěma právním případům, z nichž jeden byl z oblasti práva trestního a druhý z civilního. Výjimku mohli mít někteří radové ze šlechtické lavice, pro doktory práv však byla povinná, přičemž praxe uplatňovaná na přelomu 17. a 18. století dotvrzuje, že většina radů zkouškou prošla. Cílem zkoušky bylo osvědčit vysoké znalosti práva a schopnost jejich aplikace. O náležitostech, právním zakotvení a obsahu zkoušky je pojednáno v další části této kapitoly.

O tom, že se zkouška konala až po jmenování, jednoznačně svědčí doklady z praxe. Kupříkladu opakovaně zmíněný Engl z Englfusu, pán jmenovaný na rytířskou část šlechtické lavice, skládal zkoušku dne 7. března 1689 (a stejného dne byl instalován), avšak jmenován byl již dopisem z 5. února 1689 a plat mu byl přiřknut dopisem ze 3. března 1689. Týmž dopisem z 5. února

¹⁸¹ Tak například u F. A. Wetzlera, který v jeden den složil zkoušku (abgelegten casibus), vykonal obvyklou přísahu (gewöhnliche juramento) a nakonec byl instalován, to vše 13. listopadu 1690, NA, AS, inv. č. 6, pag. 283–284.

¹⁸² Viz příklad P. T. Birelliho, jemuž byl vydán jmenovací dekret 12. listopadu 1689, avšak k vykonání zkoušky (resolutis casibus), složení přísahy (præstito juramento) a instalaci došlo o dva roky později dne 12. června 1691. Obdobná situace nastala u J. V. Martinice z Mitrovic, jenž skládal přísahu, zkoušku a byl instalován (vše v jeden den) půl roku po svém jmenování – předtím dokončil studia a podnikl zahraniční cesty. NA, AS, inv. č. 7, pag. 312 a inv. č. 11, pag. 115. NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 9, 107 a 108, koncepty dvou dopisů z 30. srpna 1692 a dvou dopisů z 27. dubna 1693.

¹⁸³ NA, SM, inv. č. 1509, sign. J 8/36, kt. 955, tak WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 11.

1689 byl jmenován Markvart z Hrádku a též i on skládal zkoušku, a to více než sedm týdnů po jmenování, 28. března 1689 (a k témuž dni byl instalován). Třetí z radů, který byl přiřazen na rytířskou část šlechtické lavice stejného dne jako dva právě jmenovaní, D. V. Mirabell, zkoušku neskládal. Důvodem byla skutečnost, že tou dobou již vykonával funkci rady apelačního soudu dlouhých patnáct let, a to na doktorské lavici. Vzhledem k povýšení do rytířského stavu, o kterém bylo plénum informováno místodržitelstvím přípisem ze dne 16. dubna 1693 a téhož dne přečteno na zasedání většího senátu,¹⁸⁴ byl při této příležitosti přeřazen do lavice, jež odpovídala jeho novému postavení.

Instalace radů

Přijetí neboli instalace, jakožto poslední krok v celém procesu, probíhala na plénu (při zasedání většího senátu)¹⁸⁵ apelačního soudu za přítomnosti nově instalovaného rady, kterému bylo současně vyčleněno místo, kde měl u tabule sedět – usedl v pořadí na poslední místo v rámci lavice, na kterou byl jmenován. Datum instalace bývá zaměňováno s datem jmenování, případně složení přísahy, což je způsobeno mimo jiné tím, že v některých případech skutečně mohlo dojít k některým těmto krokům v jeden den. Konal-li některý z uchazečů zkoušku, pak byl v případě jejího úspěšného vykonání instalován ještě tentýž den; z protokolů ze zasedání senátů pak plyne, že se na rozhodovací činnosti podílel hned od následujícího dne.

Mezi složením přísahy a instalací zpravidla nebývala velká časová prodleva. Jak již bylo naznačeno výše, zvláště v první čtvrtině 17. století a poté později v závěru téhož století mohly probíhat oba tyto kroky dokonce v jeden den, což bylo umožněno jednak tím, že dvorská kancelář i apelační soud sídlily v areálu Pražského hradu, jednak neexistencí zkoušky, takže k oběma událostem mohlo dojít bezprostředně po sobě.¹⁸⁶ Stejně tak je však možné se setkat s tím, že mezi složením přísahy a instalací proběhl i více než rok, jako tomu bylo v případě Hanse Reicharta Schwaaba von Reigersdorff, který přísahu složil v české dvorské kanceláři ve Vídni poslední den roku 1631, k instalaci však došlo až 19. září 1633.¹⁸⁷

¹⁸⁴ NA, AS, inv. č. 11 pag. 109.

¹⁸⁵ Pro starší období explicitně uváděno např. „Im Collegio Installirt“. NA, AS, inv. č. 71, fol. 3v, zápis k 18. dubnu 1622.

¹⁸⁶ Např. dne 21. října 1610 složil přísahu (*veraidet*) a byl rovněž instalován (*installirt*) na pozici rady Otto Melander – tento a další doklady viz NA, AS, inv. č. 68, fol. 7.

¹⁸⁷ NA, AS, inv. č. 68, fol. 30v a též NA, AS, inv. č. 71, fol. 5v.

Přetrvávají nejasnosti v tom, kde byla skládána přísaha radů apelačního soudu v průběhu 17. století, neboť i před rokem 1624, kdy se česká dvorská kancelář přesunula do Vídně, se lze setkat s přísahami uskutečněnými právě v tomto městě. Stejně tak koncem 17. století byla naopak skládána alespoň v některých případech v Praze. Obdobně instalace, která takřka vždy proběhla v Praze, se výjimečně uskutečnila v hlavním císařském městě, a je tedy otázkou, co bylo příčinou změny a před jakým orgánem instalace proběhla.¹⁸⁸ Komparací knih přísah a instalací též zjišťujeme, že ani v období, která pokrývají souběžně, nejsou údaje zcela totožné a je možné je vzájemně doplňovat.

V rámci rozlišování terminologie a procesních postupů je nutno upozornit na kolísající užívání některých pojmů dobovými pisateli. V nejstarší knize (inv. č. 68) jsou vedle sebe užívány pojmy jako *veraidet* či *beaidet* mířící bezpochyby na vykonání přísahy, nezpochybnitelný je též pojem *installirt*, který je jednoznačně instalací, na kterou patrně mířil i užívaný pojem *angenommen* resp. *aufgenommen*, tedy přijetí. Ve stejném kontextu se objevuje též termín *verordnet*, u něž není jasné, zda je možno jej ztotožnit s instalací či například jmenováním, a je záhodno přesný význam vyjasnit dalším výzkumem (například srovnáním spisového materiálu dokumentujícího průběh obsazování míst radů apelačního soudu a přiřadit k jednotlivým datům konkrétní písemnosti).

Rozhodné právo a zkoušky uchazečů

Od ustavení apelačního soudu v roce 1548 nemáme informace o tom, že by radům byly podle nějakého určitého klíče přidělovány konkrétní kauzy. Zřizovací instrukcí panovník ve vztahu k radům vymezil pouze jednací dny a časy, během kterých se měli věnovat projednávání došlých věcí, a rovněž stanovil, že přijímání rozhodnutí se má dít za přítomnosti nejméně devíti radů. Vedle toho bylo určeno, jakým způsobem má probíhat příjem podání, s tím, že mají být vyřizována v pořadí, v jakém k soudu došla.¹⁸⁹ Za zásadní lze přitom považovat vymezení rozhodného práva, podle kterého měl apelační soud v jednotlivých věcech postupovat.

¹⁸⁸ Jako východisko se alespoň v některých případech nabízí chybné užití terminologie, což však nemůže být vůdčí hypotézou případného výzkumu.

¹⁸⁹ Sněmy české II, s. 545.

Užívala-li první instance české právo, mělo být i v řízení před apelačním soudem užito právě české právo, to samé pak platilo o právu magdeburském. Postupovat se mělo též výslovně krom práva magdeburského též podle práva císařského (obecného) a saského. Předmětné ustanovení tak vymezovalo poměrně rozsáhlé množství právní materie, z níž měl apelační soud při aplikaci práva vycházet, přičemž nebylo možné tuto znalost v plném rozsahu vyžadovat od každého jednotlivého rady.¹⁹⁰ Lze se proto důvodně domnívat, že mezi členy apelačního soudu byli přinejmenším znalci na tu kterou oblast práv a dostávali podle toho kauzy ke zpracování jako referenti – přímé doklady o tom však chybí. Situace je navíc zásadně nepřehledná, neboť máme jen nedostatečné informace o vzdělání jednotlivých radů, nadto se prvních šedesát let existence soudu nepožadovala žádná atestace jejich schopností a jednotlivé rady jmenoval panovník dle svého uvážení.

Jelikož Obnovené zřízení zemské nevěnovalo vnitřnímu fungování apelačního soudu prakticky žádnou pozornost,¹⁹¹ nastala změna až s obnovovacím reskriptem vydaným roku 1628. Ten nově stanovil počet apelačních radů (do té doby přesně neurčený), a to na sedmnáct: vedle prezidenta, který stál v čele, mělo být plénum rozděleno na dvě lavice, šlechtickou, zahrnující pány a rytíře, a lavici doktorskou, která měla být obsazena doktory práv; každá lavice měla mít osm členů. Pokud to bylo možné, měli alespoň dva pocházet z pražských měst. Současně pak tento reskript stanovil, že každý budoucí rada musí nejprve složit odbornou zkoušku – zásadní přitom je, že tato povinnost se týkala všech pozic, tedy nejen doktorské lavice, ale též šlechtické.

Zkouška měla sestávat ze dvou těžkých případů, jednoho z civilního, druhého z trestního práva. Aplikováno mělo být obecné, dále též saské a rovněž české právo. Je přitom zvláštností, že reskript výslovně pracuje s pojmy německý a český rada. Němečtí radové (*deutsche Räte*) měli civilní případ skládat ze saského práva, a opačně ti, kteří chtěli usednout mezi české rady (*böheimbischen appellationräthen*), měli civilní případ složit z práva českého. Není přitom jasné, jak se od sebe český a německý rada lišili, jaký byl jejich poměr či další náležitosti.¹⁹² Současně ani analýza dochovaných zkouškových případů (byť z doby o více než půl století

¹⁹⁰ Tento stav ostatně přetrvával i po roce 1644, když linecká instrukce v článku 15 zdůraznila, že s jednotlivými věcmi má být nakládáno podle toho, z jaké země dorazily.

¹⁹¹ Relevantními články pro apelační soud jako celek a jeho pozici jsou zejména čl. F. LXXIII, R. VI., R. VII., R. VIII., R. X. a R. XVIII.

¹⁹² ŠALAK, B. Organizace a působnost, s. 73. Blíže ke zkoušce a jazykovým požadavkům též s. 81, pozn. 74.

mladší) nenaznačuje, že by radové při skládání zkoušky aplikovali rozdílné právo, ba právě naopak.

Časově pak z hlediska právní úpravy navazují Deklaratoria a Novelty vydané roku 1640, kde jsou ve vztahu k apelačnímu soudu relevantní zejména články D.d.3. až D.d.8. Vnitřnímu fungování apelačního soudu se pak věnují články D.d.5 až D.d.8., při jejich bližším prozkoumání však zjišťujeme, že jsou takřka doslovným přepisem reskriptu z roku 1628, což vynikne zvláště při srovnání původního znění, nikoli při užívání české edice Deklaratorií a Novel. V souhrnu tak Deklaratoria a Novelty nepřináší nic nového, krom zjištění, že předpis z roku 1628 byl i o dvanáct let později stále platný a nebylo třeba na něm nic měnit.

Linecká instrukce z listopadu 1644 zachovala počet radů na sedmnácti, určila přitom některé požadavky vztahující se na nové a zřejmě i stávající rady – mezi ty patřila zejména znalost obou jazyků, tedy češtiny a němčiny.¹⁹³ Otázka zkoušek uchazečů o post rady apelačního soudu se stala natolik zásadní, že její úpravu vsadil panovník hned do úvodního článku. Obsah a průběh zkoušek se však nezměnily, nadále tak platilo, že radové mají skládat zkoušky ze dvou těžkých případů, z nichž jeden bude z civilního a jeden z trestního práva, přičemž na jejich řešení mělo být aplikováno české, saské a obecné právo. Jediným významným rozdílem však bylo vypuštění dělení na české a německé rady, takže nově měl každý uchazeč o post rady prokázat znalost jak českého, tak německého práva. Takto nastavený systém zkoušek přetrvával až do roku 1763.¹⁹⁴

Povinnost složit zkoušku, zakotvená již roku 1628 alespoň pro některé rady, předběhla svou dobu.¹⁹⁵ Teprve roku 1752 bylo nařízeno, že uchazeči o *všchna* radovská místa u soudů s celozemskou působností mají mít odborné právnické vzdělání.¹⁹⁶ Toto ustanovení se pochopitelně vztahovalo též na apelační soud, u kterého toto omezení nebylo výslovně uvedeno, lze nicméně předpokládat, že drtivá většina radů, ne-li všichni, tou dobou již právnickým vzděláním disponovala. Stačí vyjít ze skutečnosti, že již radové jmenovaní k apelačnímu soudu ve druhé polovině 17. století se často objevují jako absolventi v matrikách

¹⁹³ Není třeba pochybovat o tom, že všichni radové uměli německy, přednesy ze spisů probíhaly pouze v tomto jazyce, lze si však klást otázku, zda skutečně všichni ovládali i češtinu.

¹⁹⁴ ŠALAK, B. Organizace a působnost, s. 81.

¹⁹⁵ Kupříkladu Marek Starý uvádí, byť s platností zejména pro 16. století, že rozhodně nebylo třeba, aby měl zemský soudce formální právnické vzdělání. STARÝ, Marek. Přední klenot zemský: Větší zemský soud království českého v době rudolfínské. Praha: Auditorium, 2014, s. 137.

¹⁹⁶ KLABOUCH, J. Osvícenské právní nauky, s. 27.

pražské právnické fakulty, a to zdaleka nejen ti, kteří usedli na doktorskou lavici, nýbrž je zde možno nalézt i velký počet šlechticů.¹⁹⁷

Zkoušku měli skládat především doktoři – z praxe přitom víme též o příslušnících panského a rytířského stavu, kteří ji také skládali, a to již v první dekádě po zavedení této povinnosti v obnovovacím dekretu z roku 1628. Za jednu z prvních zmínek o konání zkoušek lze považovat výzvu Ferdinanda III. ze září 1637 směřovanou prezidentovi apelačnímu soudu, aby zadal *eines casus* rytíři Curtu von Lüzowen, kterým ověří jeho erudici a následně jej instaloval jako radu, rovněž mu měl být přiznán plat.¹⁹⁸ Instalován pak byl v květnu 1638.¹⁹⁹ Obdobně v srpnu 1644 požadoval Ferdinand III., aby byl na místo rady instalován Ferdinand Arnošt kníže z Valdštejna, současně vydal rozhodnutí o přidělení platu na toto místo.²⁰⁰ Je otázkou, jak to bylo s výkonem jeho mandátu, neboť se Valdštejn hned následujícího roku odebral jednat jménem krále do Vestfálska.²⁰¹ Nedlouho po svém návratu z těchto jednání získal u soudu funkci nejvyšší – koncem roku 1650 se stal jeho prezidentem.

Uchazeč o místo rady nejprve vypracoval zkoušku písemně a následně ji prezentoval před plénem soudu, přičemž sedával na místě, které bylo u hlavní tabule vyhrazeno sekretáři. Poté se odebral do kanceláře, kde setrval, dokud se plénum neusneslo na výsledku. Po sdělení výsledku následovala (v případě přijetí) jeho instalace, po které skládal též přísahu. Ještě téhož dne nebo nejpozději druhý den měl dostat k dispozici znění apelační instrukce z roku 1644.²⁰²

Zcela mimořádným a zásadním pramenem pro poznání obsahu zkoušek jsou čtyři knihy uložené ve fondu Apelační soud v Národním archivu v Praze, označené velice nepřesně jako knihy právních případů. Nejstarší kniha (inv. č. 58) pokrývá léta 1683–1703, druhá kniha (inv. č. 59) obsahuje záznamy z let 1715–1729,²⁰³ třetí kniha v pořadí (inv. č. 60) je vedena pro léta 1728–1737 a konečně poslední, čtvrtý svazek (inv. č. 61), obsahuje zkoušky pro léta 1752–1763. O těchto čtyřech knihách se okrajově zmínil v polovině 19. století J. F. Schmidt, z čehož

¹⁹⁷ U těch navíc není možné vyloučit, že měli vzdělání z některé zahraniční právnické fakulty.

¹⁹⁸ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 150 a 151, koncepty dvou dopisů z 24. září 1637.

¹⁹⁹ K instalaci došlo dne 17. května 1638, NA, AS, inv. č. 71, fol. 7r; nedošlo tak ke složení přísahy, jak uvádí WOITŠCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 69.

²⁰⁰ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 90 a 91, koncepty dvou dopisů z 19. srpna 1644.

²⁰¹ HRBEK, Jiří. Acting on behalf of the Bohemian King: Ferdinand Ernst von Waldstein's Journey to Westphalia (1645–1647). In: *Theatrum historiae* 19, (2016), s. 9–26.

²⁰² V dalších podrobnostech WEINGARTEN, J. J. Manuale, s. 1–2.

²⁰³ V inventáři chybně uvedeno rozpětí let 1719–1726.

plyne, že pokud vznikly ještě jiné, starší svazky, byly nedostupné již před rokem 1850.²⁰⁴ Částečné zpřístupnění tohoto pramene provedl J. J. Weingarten v roce 1694, který pracoval též se staršími případy.²⁰⁵

První kniha obsahuje záznam o obsahu zkoušky celkem 21 radů (z nichž 20 je uvedeno jménem, pouze u poslední sady otázek není jasné, kdo na ně odpovídal), druhá pak obsahuje celkem 28 záznamů o zkouškách (jména uvedena u všech, zdá se přitom, že Jan Josef Kounic skládal zkoušku opakovaně, data zkoušek však bohužel nejsou uváděna), jedná se tedy o poměrně rozsáhlou sbírku. Každá jednotlivá zkouška, jak již bylo naznačeno výše, se měla skládat z řešení dvou těžkých případů – jednoho civilního a jednoho trestního. Praxe toto zadání řešila dvojnásobným způsobem, a sice že buď zájemce o post rady řešil dvě samostatná, nesouvisející zadání (*casus civilis* a *casus criminalis*), což byla častější varianta, nebo dostal zadání pouze jednoho případu a k němu dvě sady otázek, jednu na trestní a druhou na civilní právo (*casus mixtus*). Jazykem zadání, včetně otázek, a rovněž odpovědí byla latina – němčina a čeština se objevují pouze v omezené míře a pouze v situaci, kdy je citováno znění právních předpisů.

Každý jednotlivý případ obsahuje nadpis, ze kterého je zjevné, zda se jedná o zadání civilního či trestního (případně smíšeného) příkladu, u některých je též uvedeno, jaké právo má být či je na jejich řešení aplikováno, takže celý složený nadpis mohl znít například takto: *Casus Civilis ex Jure Bohemico, Saxonico et Communi Resolutus (Resolvendus)*. Tento nadpis mohl být též doplněn o poznámku, že se jedná o řešení za účelem provedení zkoušky: „*cum mihi ab inclito regiarum appellationum collegio casus civilis et criminalis ex jure bohemico, saxonico et communi ad resolvendum datus sit qui sic sonat et quidem primo...*“, což lze volně přeložit jako „*protože jsem byl pověřen slavným kolegiem královských apelací, abych analyzoval civilní a trestní případy dle českého, saského a obecného práva, které zní takto, zaprvé...*“.

Zadání každého jednotlivého případu tvořil obvykle stručný příběh, ve kterém byly popsány základní skutkové okolnosti podstatné pro právní zhodnocení situace. Za tímto příběhem následoval výčet otázek, které měl uchazeč náležitě zodpovědět, přičemž jejich počet se pohyboval mezi pěti až šestnácti, zpravidla však do deseti. Poslední a zároveň nejrozsáhlejší částí pak bylo samotné řešení otázek, přičemž odpověď na každou jednu otázku mohla čítat

²⁰⁴ SCHMIDT, J. F. Monographie, s. 10.

²⁰⁵ WEINGARTEN, J. J. Manuale, s. 2–305 a index.

několik málo řádků, stejně tak však mohla přesahovat rozsah jedné strany – to záleželo na řešiteli. Za velice cenné lze považovat jednak směr úvah při řešení případu a dále též odkazy na právní předpisy a zejména právní knihy. Zatímco okruh právních předpisů byl relativně úzký (nejčastěji byly užívány Obnovené zřízení zemské, Práva městská Království českého či Hrdelní řád Josefa I.), rozsah užívané právní literatury byl dosti široký a napříč oběma knihami se setkáváme s desítkami autorů a snad i stovkami děl. Samostatný rozbor užívaných právnických knih by byl nepochybně přínosnou sondou do znalostní báze radů apelačního soudu.

Rozhodnutí apelačního soudu

Východiska

Hlavním archivním pramenem užitým při vytváření této práce (a současně badateli nejvyhledávanějším výsledkem činnosti apelačního soudu) jsou ortely a naučení. Rozhodnutí, která často představovala rozuzlení konkrétních kauz, bývají využívána v lokálních studiích, mikrohistorických analýzách i přehledových statích.²⁰⁶ Je proto významné uvést jednotlivé formy a podoby, v jakých jsou vydaná rozhodnutí dochována, a to včetně uvedení jejich vnější podoby, obsahu a některých dalších náležitostí.

Podoba rozhodnutí apelačního soudu doznala v průběhu období po roce 1627 změn zejména po stránce formální. Proměny se týkaly jednak stanovení, čím jménem bylo rozhodnutí vydáváno (v tomto ohledu je třeba odkázat na článek 32 linecké instrukce z roku 1644 a proměnu incipitu rozhodnutí z majestátního plurálu na výslovné označení, že rozhodnutí je vydáváno jménem panovníka, nikoli však panovníkem samotným), jednak došlo k ustálení okruhu osob, které se pod rozhodnutí mohly podepsat (tato změna se týká zejména originálů rozhodnutí, případně jejich opisů). Díky proměně způsobu vedení ortelových manuálů se pak dozvídáme, kdo byl referentem určeným ke zpracování každé jednotlivé věci.

Rovněž v období po vydání Obnoveného zřízení zemského sledujeme posun v agendě, kterou se apelační soud zabíral. V trestních věcech znatelně dochází k postupnému odklonu od akuzačního řízení (tedy řízení zahajované jednou ze stran) ve prospěch řízení inkvizičního (řízení zahajované z úřední povinnosti), rovněž pak ubývá počet civilních věcí, které se před apelační soud dostaly. Dalším zlomovým momentem je pak vydání hrdelního řádu Josefa I. v roce 1707, resp. 1708, po jehož zavedení významně klesá počet soukromoprávních záležitostí, současně pak spatřujeme proměnu v trestání – v praxi dochází ke zúžení typů uplatňovaných trestů, odstranění dehonestujících trestů, odstraňovány jsou též rozdíly mezi trestáním mužů a žen.²⁰⁷

Rozhodnutí vydávaná apelačním soudem v širším slova smyslu lze rozdělit na dva druhy. Tím prvním jsou rozhodnutí upravující průběh řízení (ať už akuzačního či inkvizičního) před soudem nižšího práva. Většinou se jednalo o nejrůznější pokyny k dalšímu postupu při vyšetřování,

²⁰⁶ Tyto a další práce čerpající z ortelových manuálů jsou uvedeny dále v přehledu literatury.

²⁰⁷ VACEK, J. Sexuální delikty.

kteřé byly pro nižší právo závazné – povolení či přímo nařizení použít k výslechu torturu, zaslání seznamu otázek, jež mají být obžalovanému položeny, nařizení ohledně způsobu, jakým se má naložit s důkazy, vyžádání si spisu k přezkoumání a podobně.²⁰⁸ Druhým typem rozhodnutí byla rozhodnutí ve věci samé, kterým je dále věnována přednostní pozornost, byť v mnoha ohledech mají oba tyto druhy rozhodnutí shodné rysy.

V praxi lze rozlišit tři formy, ve kterých se rozhodnutí ve věci samé dochovala, a sice: originál rozhodnutí, opis originálu vyhotovený příslušným právem a zápis v ortelovém manuálu vedeném u apelačního soudu. Jednotlivé formy se od sebe liší vnější i vnitřní podobou, měly různý význam a účel a odlišné právní důsledky. Zatímco rozhodnutí upravující průběh řízení nabývala nejrůznějších podob a forem, u rozhodnutí ve věci samé lze najít řadu shodných prvků napříč 17. stoletím. V následující části je proto nejdříve vymezena obecná podoba takových rozhodnutí a následně je věnován prostor jednotlivým formám s přihlédnutím k jejich zvláštnostem a významu.

Obecná podoba rozhodnutí

Rozhodnutí, ať už v podobě zachycené v originálu rozhodnutí, opisu pořízeném právem či v ortelových knihách vedených apelačním soudem, nesla řadu shodných prvků, v některých ohledech se však (místy i zásadně) lišily. Proto bude nejdříve pojednáno o obecných náležitostech takového rozhodnutí, které se promítly do všech tří forem a následně bude v pojednání o těchto formách upozorněno na případné odlišnosti.

Jak již bylo uvedeno výše, dle článku 32 linecké instrukce, rozhodnutí vydávaná apelačním soudem byla od počátku jeho existence vydávána jménem panovníka, a to ve formuli, jež naznačovala, že je vydával sám panovník, např. „Wir Rudolff der Ander vonn Gottes genaden Erwölter Römischer Kaiser“, resp. „My Rudolff druhý z Boží Milosti volený římský císař“. Tato podoba intitulace s devoční formulí však přinášela zmatky, stala se nevhodnou, protože byla upravena lineckou instrukcí z roku 1644. Napříště tak měla být císařská intitulace nahrazena označením úřadu, který listinu vydává, tedy apelačním soudem, konkrétně prezidentem, viceprezidentem a rady, kteří ji vydávali na místě císaře, v zastoupení jeho jménem.

²⁰⁸ Příkladem může být pokyn apelačního soudu, které důkazy má nižší právo v trestní věci dále provést, viz Státní okresní archiv v Rakovníku, Archiv města Rakovník, inv. č. 790, kt. 31, Apelační soud, 1562–1770, nefoliováno, list ze 14. listopadu 1670.

Úvodní formule tak od poloviny 40. let 17. století měla znít „Im nahmen vnd von wegen der römischen kayserlichen auch zu Hungarn vnd Böhemb königlichen maÿestät vnsers allerniedigsten herrn“ s následným uvedením, že rozsudek je vydáván prezidentem (později též viceprezidentem) a rady apelačního soudu usazenými na Pražském hradě. V češtině byla formulace v praxi uváděna slovy „Jménem a na místě jeho milosti římského císaře, uherského a českého krále, pána nás všech nejmilostivějšího“, opět s následným uvedením prezidenta, případně viceprezidenta a radů.

Po intitulaci (po roce 1645 již v upravené variantě) následovala identifikace *práva*, ve smyslu nositele soudní pravomoci, ke kterému rozhodnutí směřovalo. Toto *právo* bylo určeno jmenovitě, konkrétně, nemohla tak vzniknout pochybnost, komu je ortel adresován. Tímto právem bývala typicky města, avšak vedle nich též pozemková vrchnost, která výkon soudních pravomocí mohla dále delegovat na své úředníky či poddanská města a městečka. Dalšími právy, kam rozsudky směřovaly, byly úřady zřízené ke správě slezských knížectví, v civilních záležitostech též postranní práva. Právě skrze výčet práv, kterým rozhodnutí apelačního soudu chodila, lze vymezit reálnou územní (prostorovou) působnost apelačního soudu.

Akuzační řízení bylo u věcí, které se dostaly před apelační soud, přibližně do poloviny 17. století převládající formou nejen v civilních věcech (zde bylo patrně jedinou možnou formou řízení), nýbrž také v trestních záležitostech. Proto se v této době pravidelně setkáváme se spory, kdy pozůstalí žalují vraha svého příbuzného,²⁰⁹ stejným způsobem však delikventy mohla stíhat i vrchnost, která s nimi prostřednictvím svých úředníků mohla vést v trestních věcech namísto inkvizičního též akuzační řízení.²¹⁰

V případě akuzačního procesu byly po intitulaci uvedeny strany sporu (označován též jako *pře*, výjimečně bývalo uvedeno, že jde o *odvolání* v dále popsané věci) a jeho předmět. Strany sporu byly uvedeny jmenovitě, a to včetně svých případných zástupců (dobovou terminologií *plnomocníků*), právnické osoby a města či jiné samosprávné útvary pak byly zastoupeny

²⁰⁹ NA, AS, inv. č. 135, fol. 9v pro rok 1627, nedatováno či tamtéž, fol. 15, rozhodnutí ze dne 21. června 1627.

²¹⁰ NA, AS, inv. č. 135, fol. 11 pro rok 1627, rozhodnutí ze dne 7. května 1627. V případě vraždy zplnomocnil Vilém mladší Popel z Lobkowicz jistého Kašpara Littmanna z Littmanštejna, patrně svého úředníka, k vedení řízení, které dospělo k apelačnímu soudu. Ten prvostupňové rozhodnutí zrušil a trest zmírnil na tři měsíce vězení *o skromném a prostém vyživení*. Obdobně pak NA, AS, inv. č. 140, fol. 7 pro rok 1645, rozhodnutí ze dne 20. března 1645. Rozsudek byl odeslán do města Rychnova, kde byl pro spáchání vraždy k trestu smrti v první instanci odsouzen Jiřík Lžičař. Žalobcem byl Jiřík Potůček, zmocněnec hejtmana panství Opočno.

fyzickou osobou (města obvykle rychtářem, panství obvykle hejtmanem). Předmět sporu pak byl stručně vymezen způsobem, ze kterého seznáváme, zda šlo o civilní, trestní či jinou věc a dále některá další specifika; předmět mohl být vymezen například takto: „co se z přijímání věcí pokradených, v summě dvouch set a padesáti zlatých rejnských položených, obvinění dotýče“²¹¹ pro trestní věc, či „v příčině odprodaného domu U Zlatého kola řečeného dotýče“²¹² pro civilní spor.

Pro případ, že apelační soud poskytoval naučení v rámci probíhajícího inkvizičního řízení (tedy v trestní věci), následovalo po intitulaci vymezení obžaloby: kdo je obviněn a jakého skutku se měl dopustit. Obviněným mohla být jen konkrétní fyzická osoba určená osobním jménem, popřípadě též povoláním a místem bydliště. U obviněných ze spáchání závažného trestného činu bývala doplňována informace, že dotyčný je při daném právu „vězením zjištěn“, tedy dán do vězení (vazby). Samotný skutek pak byl vymezen relativně určitě. Míra určitosti však záležela případ od případu, tudíž se lze setkat s poměrně abstraktním vymezením, že obžalovaný je souzen *ex capite blasphemiae*,²¹³ tedy pro rouhání bez jakéhokoliv dalšího určení, stejně tak jako s vymezením konkrétnějším, že dotyčný je stíhán „pro podezřelost zastřelení nebožtíka Jana Hiršmana, myslivce“;²¹⁴ stručnější varianta, žel, hojně převažovala.

Po vymezení předmětu sporu a účastníků řízení následovalo označení písemností, ze kterých apelační soud při svém jednání vycházel. V případě akuzačního řízení bývaly nejčastějším podkladem *acta* (tedy soudní spis) a často bývá zmiňována zvláště též žaloba jako zásadní dokument, od něhož se proces odvíjel. V inkvizičním řízení pak základem pro postup apelačního soudu byly *žádost a otázka (Bescheid und Belehrung)*, tedy jakési shrnutí dosavadního průběhu ve věci, které soudu zaslalo právo, jež vedlo řízení. Ony *žádost a otázka* byly podávány jako žádost o naučení, co jest právem v dané věci (*was Rechtens sein*) a směřovaly tak především k určení dalšího postupu a stanovení ortelu v projednávané věci. Dalšími podklady byly výsledky obviněného a případně svědků. U takovýchto výsledků pak bývalo obvykle uvedeno, zda se jedná o výslech dobrovolný (*Gerichtlich*) anebo útrpný (*Peinlich*).

²¹¹ NA, AS, inv. č. 140, fol. 2v a 3r pro rok 1644, rozhodnutí ze dne 15. února 1644.

²¹² NA, AS, inv. č. fol. 29r, rozhodnutí ze dne 29. listopadu 1674.

²¹³ NA, AS, inv. č. 270, fol. 34v, rozhodnutí ze dne 12. května 1719.

²¹⁴ NA, AS, inv. č. 147, fol. 25–26, rozhodnutí ze dne 14. května 1706.

V případě, že apelační soud tyto podklady neshledal jako dostatečné pro vynesení rozhodnutí, nařídil právu jejich doplnění – buďto po formální stránce (práva bývala často kárána za to, že podklady nebo jejich část nejsou opatřeny městskou pečeti, jak upravovalo již ustanovení C.VI. rozdílu III. Koldínových Práv městských Království českého), nebo po materiální (vyslechnutí dalšího svědka, přistoupení k tortuře, ohledání místa činu a podobně). Pokud měl předloženy všechny relevantní materiály, mohl přistoupit k jejich hodnocení za účelem vynesení rozhodnutí – tomu přistupoval „po pilném a bedlivém zvážení.“

Následovala hlavní část rozhodnutí, a sice samotný výrok stran projednávané věci. Byla-li věc projednána a rozhodnuta v prvním stupni v akuzačním řízení, měl apelační soud v podstatě dvě možnosti: prvoinstanční rozhodnutí *zanechat*, nebo *napravit*. Prvoinstanční rozhodnutí bylo identifikováno datem svého vynesení, tudíž je možné sledovat, jak velká proluka bývala mezi prvostupňovým a druhostupňovým rozhodnutím. V některých případech, kdy apelační soud potvrzoval dříve vyneseny rozsudek (*zanechal jej při své váze*), rozhodl zároveň o jeho zpřesnění či drobném doplnění, čili materiálně by bylo možné hovořit o změně, původní rozsudek však zůstal v platnosti.²¹⁵ Odůvodnění, proč bylo prvostupňové rozhodnutí potvrzeno, znělo jednoduše, a sice „poněvadž v tom, co za právo, vypovědíno jest“, tedy že byl vynesena rozsudek v souladu s právem. Tato pasáž byla obvykle zkracována a uvozována pouze výrazem *poněvadž etc.*

Pokud soud shledal rozsudek za rozporný s právem, sám jej změnil, *napravit*. Soud v takovém případě nejdříve identifikoval rozhodnutí, jež mění, a uvedl rozhodnutí nové, které *z práva nalezl*. Rozsah a míra podrobnosti nového rozhodnutí byla silně individuální. Rozhodnutí mělo zpravidla meritorní charakter (uložení trestu, osvobození, rozdělení dědictví, povinnost zaplatit dluh či náhradu škody atd.), lze se však nezdávka setkat též s rozhodnutím procesním, které sice bylo formálně označeno jako *napravení*, jednalo se však o pokyn (ve formě soudního rozhodnutí) k dalšímu postupu při vyšetřování. Příkladem takových rozhodnutí jsou případy, ve kterých bylo prvoinstanční rozhodnutí zrušeno a nahrazeno příkazem k použití tortury, a to jak

²¹⁵ Viz např. rozhodnutí NA, AS, inv. č. 140, fol. 4–5 v části knihy pro rok 1645, kterým bylo sice ponecháno v platnosti již vynesené rozhodnutí prvního stupně, současně však mělo být upuštěno od trestu uděleného jedné ze stran.

v trestních, tak i v civilních záležitostech.²¹⁶ Bez ohledu na to, zda soud sáhl k potvrzení či změně prvoinstančního rozhodnutí, rozhodl v závěru svého nálezu též o nákladech řízení před apelačním soudem.

V případě inkvizičního řízení pak soud nerozhodoval o odvolání, avšak, jak bylo naznačeno výše, poskytoval nižším právům *naučení* v trestních věcech, která měla podobu *ortelů*. Výrok o vině a případném trestu byl, podobně jako napravený rozsudek v případě akuzačního řízení, *nalézán z práva* a počínal znovuvedením jména obžalovaného a následovala informace o uloženém trestu, případně o zproštění viny. Vzhledem k povaze a iniciaci inkvizičního řízení nebyly v ortelech řešeny otázky nákladů řízení.

Právě na trestech za spáchání trestných činů ukládaných ať už v inkvizičním nebo akuzačním řízení, jejich podobě a rozsahu, lze vhodně studovat trestněprávní praxi a porovnávat ji s dobovým platným právem. Rozhodnutí vydaná apelačním soudem jsou vhodná jednak z důvodu jejich dochování alespoň ve formě opisů v ortelových knihách, ale též z důvodu, že byly vydány vyšším právem, které bylo ve zkoumaném období již plně profesionalizované, tudíž zajišťovalo jistou kvalitu při rozhodování a též znalost platného práva.

Zakončení listiny, eschatolog, měl již obsahově shodnou podobu bez ohledu na typ řízení nebo věc. První částí, která byla jakýmsi přechodem mezi textem a eschatologem, byla listinná formule, která měla podtrhovat právnost rozhodnutí a zapisovala se slova *Podle práva*, resp. *Von Rechts Wegen*, (zkracováno též jako *P.P.*, resp. *V.R.W.*). Analogicky lze tuto část s určitou nadsázkou připodobnit středověké aprekaci, kdy se vydavatel namísto moci boží odvolává na moc právní.

Součástí eschatologu byla dále datace, obsahující jak datum vydání rozhodnutí, které mohlo být zapsáno jak slovně, tak i částečně numericky (např. „Sieben- und zwanzigsten monath tag *aprilis* nach *Christi* unsers lieben herrn geburht im ein tausendt sieben hundert und sechzehenden jahre“ či jednoduše „27. *aprilis* 1716“), uváděno bývalo též místo vydání rozhodnutí (zpravidla Pražský hrad). Poslední částí eschatologu byla subskripce, která obsahovala podpis osoby, která listinu v konečné podobě schválila (ten se nacházel zrovnan

²¹⁶ Příklad nařízení užít torturu v akuzačním procesu v soukromoprávní záležitosti viz NA, AS, inv. č. 140, fol. 5v pro rok 1645, v trestní věci pak NA, AS, inv. č. 141, fol. 29. Zatímco pro trestní věci lze užívání tortury označit za relativně standardní záležitost, pro soukromoprávní věci se jedná o ojedinělý důkazní prostředek.

těsně vlevo pod textem) a dále podpis sekretáře, který ji vyhotovil (umístěn v pravém dolním rohu listiny).²¹⁷

Z hlediska formy procesu byla zachována uvedená základní struktura rozhodnutí. Byla-li věc projednávána v akuzačním řízení, platila zásada plné apelace: apelační soud tak mohl rozhodnutí první instance potvrdit či napravit – sám meritorně rozhodnout, případně určit další postup. Akuzační řízení bylo pro soukromoprávní věci výhradním typem řízení, též v trestních záležitostech převažovalo v předbělohorském období, posléze se situace postupně mění a začíná převládat akuzační řízení, i když územně nerovnoměrně (typicky v pražských městech přetrvává akuzační řízení jako většinová podoba procesu pro trestní věci přibližně do poslední čtvrtiny 17. století, zatímco v jiných městech je tou dobou k vyšetřování kriminality standardně užíván inkviziční proces).

V inkvizičním řízení však apelační soud plnil odlišnou úlohu než v řízení akuzačním. Jestliže bylo před soudem prvního stupně postupováno při vyšetřování trestní věci inkvizičním procesem, nevynášel tento nižší soud samostatně rozhodnutí ve věci samé, avšak žádal apelační soud o naučení. Tímto naučením byl ortel apelačního soudu, kterým stanovoval výši trestu (případně konstatoval, že obžalovaný je nevinný). V případě, že podklady předložené apelačnímu soudu nebyly dostatečné k vynesení rozhodnutí ve věci samé, stanovil apelační soud nižšímu právu závazný postup (ten se zpravidla dotýkal zajištění a provedení dalších důkazů). Inkviziční řízení tak zpravidla probíhalo jako inapelatorní (tedy bez možnosti podání řádného opravného prostředku), ačkoli lze uvažovat o výjimkách, neboť povinnost obracet se na apelační soud se žádostí o naučení byla explicitně stanovena jen pro hrdelní věci, nižší práva se však na apelační soud obracela i v jiných věcech (nehledě na skutečnost, že za většinu trestných činů bylo v dobovém právu možno alespoň formálně uložit trest smrti, jakkoli tento

²¹⁷ Jméno sekretáře bývá mylně zaměňováno s radou, který měl rozhodnutí připravit či snad dokonce rozhodnutí sám vynést. Typickým příkladem je tzv. weingartenovská legenda, kdy se v souvislosti s velkolesinskými čarodějnickými procesy uvádí J. J. Weingarten jako přítel H. F. Bobliga, který mu měl schvalovat rozsudky smrti. Toto tvrzení se objevuje v české literatuře opakovaně a vychází ze skutečnosti, že na originálech rozhodnutí v daných věcech je uvedeno Weingartenovo jméno, který zde však vystupoval právě jako sekretář, a nikoli jako rada, kterým se stal až v samotném závěru procesů. Naposledy takto SLUŠNÝ, Jaromír. Čarodějnictví. In: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír (eds.). Encyklopedie českých právních dějin. I. svazek: A–Č, s. 526–537.

nebyl povětšinou v praxi aplikován a byl nahrazován jinými druhy trestů). Tato otázka si však vyžádá další zkoumání.²¹⁸

Originál rozhodnutí ve věci samé

Originály rozhodnutí jsou obvykle uloženy ve fondech archivů měst, v případě poddanských měst též ve fondu velkostatku či vrchnosti. Originál rozhodnutí byl jedinou formou, která měla právní závaznost navenek, ostatní dvě formy mohly mít závaznost nanejvýš uvnitř struktury, v níž byly vydány. Rozhodnutí vydávaná v akuzačním a inkvizičním řízení se v zásadě neodlišovala. Jazyk originálů rozhodnutí se odvíjel od jazyka, ve kterém bylo podáno odvolání, resp. žádost o naučení apelačnímu soudu.

Poté, co plénum apelačního soudu (v pozdější době větší či menší senát) dospělo v projednávané věci k závěru, který byl schválen příslušným počtem radů, vyhotovil písař čistopis rozhodnutí. Tento čistopis byl následně stvrzen podpisem osoby, která jej schválila. Tím, kdo měl čistopis podepisovat, byl prezident apelačního soudu, v době jeho nepřítomnosti však čistopis podepisovaly jiné osoby. Mezi ty patřil v první řadě viceprezident soudu, který prezidenta zastupoval. Tento post však byl zřízen a jednorázově obsazen roku 1627 Jiřím Adamem z Martinic, po jehož odchodu do funkce nejvyššího kancléře v roce 1644 pak místo zůstalo dalších patnáct let neobsazeno. Další proluka v obsazení nastala mezi lety 1683 až 1690, kdy se dosavadní viceprezident stal prezidentem, stejně tak na konci 17. století (v letech 1696 až 1700) došlo po jmenování Ignatia Karla ze Sternberka k uvolnění tohoto postu.

Zvláště v uvedených obdobích tak mohlo snadno dojít k situaci, kdy nebyl přítomen ani prezident, ani viceprezident, pročež na jejich místo v takovém případě nastoupil služebně nejstarší přítomný rada z panské části šlechtické lavice. V 16. století bylo možné se setkat s rozhodnutími, která byla stvrzena i rady ze stavu rytířského nebo doktory práv, ve sledovaném období po roce 1627 však již k takovým situacím nedocházelo.²¹⁹ Jelikož musel jednání většího

²¹⁸ K obdobným závěrům dochází KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*. Praha: Scriptorium, 2022, s. 92–93, pozn. č. 401.

²¹⁹ Příkladmo lze uvést rozhodnutí ze 14. července 1579 ve věci magie, které namísto prezidenta podepsal Melchior z Rechenbergu, příslušník rytířského stavu, APW, Hrabstwo Kłodzkie, sign. 82/13/0/4/383, *Acta miscellanea, betreffend Zaubereine der Bauerndirne Christina Sturmin*, 1579, fol. 3. Obdobně v roce 1598 podepsali 8. října, resp. 16. října podepsali rozhodnutí doktor práv Johann Tonner, resp. rytíř Václav Budovec, *Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, rkp. č. 1029, Kniha apelací, 1594–1655, fol. 82v a 83r.*

senátu vést vždy příslušník panského stavu, bylo zajištěno, že vždy bude přítomen příslušník tohoto stavu, který rozhodnutí podepíše.

Teprve až podpisem příslušné osoby se stávalo rozhodnutí platným, byť prodleva mezi hlasováním a vyhotovením písemného znění rozhodnutí byla zcela minimální – dělo se tak zpravidla ve stejný den (nelze vyloučit, že čistopis byl již připraven v okamžiku, kdy věc byla předložena k hlasování, tudíž jej mohl příslušný člen kolegia bezprostředně po hlasování stvrdit svým podpisem).

Originál rozhodnutí byl vydáván na samostatné listině. Text na prvním řádku (tedy podstatná část intitulace) byl vyveden zdobným písmem, zvýrazňujícím způsobem bylo též zapsáno spojení *Podle práva* v závěru rozhodnutí, aby bylo jasně označeno, že bylo vydáno v souladu s právem. U originálů se za tímto spojením setkáváme s vloženou větou ve znění: „[t]omu na svědomí pečetí Jeho Milosti Císařskou a Královskou k tomu soudu obzvláštně zřízenou jest zapečetěno“, resp. „[z]u urkund diess brieffs, besiegl mit dem hierzu verordneten kaiserlichen und königlichen secret insigl“. Před datum vydání rozhodnutí je vloženo též *actum*, tedy místo vydání, jímž byl zpravidla Pražský hrad (v době morové epidemie roku 1680 přesídlilo kolegium na tři měsíce do Rokycan,²²⁰ přičemž zde byla vydávána pouze jazykově česká rozhodnutí; do Rokycan se pak uchýlil ze stejného důvodu též v letech 1712–1714).²²¹

Dalším znakem originálů rozhodnutí jsou vlastnoruční podpis prezidenta (či jiné příslušné osoby), který se nachází těsně pod textem, zarovnan vlevo, a dále vlastnoruční podpis písaře, který čistopis rozhodnutí vyhotovil, umístěný v pravém dolním rohu listiny. Zatímco u prezidenta se častěji setkáváme s plným či takřka plným jménem (např. Václav Norbert Oktavián hrabě ze Vchynic a Tetova), písaři vypisovali svá jména zkráceně (např. K. J. Kupec), což však obvykle nebrání jejich bezpečné identifikaci. Umístění obou podpisů odpovídalo jejich významu – zatímco prezidentův podpis, jednoznačně významnější, měl mimo jiné zajistit, že nedojde k doplnění dalšího textu, pročež byl umístěn těsně pod text, písařův podpis, podstatně

²²⁰ K finanční kompenzaci radů a některých dalších zaměstnanců za toto přesídlení viz korespondenci mezi císařem a prezidentem apelačního soudu NA, NM, kt. 1, sign. A 2/1, poř. č. 6, 14 a 19, dopis prezidenta apelačního soudu z 23. ledna 1681, dopis císaře z 25. června 1681 a opis dopisu z 9. července 1681. Srov. též přípis císaře z 15. června 1681, jehož znění uvádí WEINGARTEN, J. J. Extract, s. 177.

²²¹ NA, AS, inv. č. 262, fol. 135, srov. NA, AS, inv. č. 142, fol. 105.

méně důležitý, byl upozaděn v rohu a sloužil pouze k identifikaci úředníka odpovídajícího za správnost.

Funkci písaře plnili sekretáři apelačního soudu. Působili zde dva, jeden český a jeden německý, přičemž každý z nich vyhotovoval čistopisy rozhodnutí právě v jazyce, ke kterému byl jmenován. Když sekretář zemřel nebo nebyl schopen vykonávat funkci, mohl za něj dočasně (zpravidla do jmenování nového sekretáře) zastupovat sekretář druhý (písemnosti v takovém případě vyhotovoval ve druhém jazyce, než pro který byl jmenován, musel tedy znát oba),²²² případně jiný úředník, například kancelista.²²³

Originál rozhodnutí byl po svém vyhotovení zapečetěn velkou pečetí apelačního soudu (na některých rozhodnutích je tato celistvě dochována, často ovšem chybí).²²⁴ Na reversní straně listiny se pak nachází označení práva, jemuž bylo rozhodnutí adresováno (např. *Ku právu města Pardubic*). Za velice cenné je nutno považovat přípisky, které si na reversní stranu poznamenal aparát nižšího práva, neboť dávají vhled do dalšího, jinými prameny nezachyceného nakládání s rozhodnutím. Krom obecného poznačení, které kauzy se věc týká (v trestních věcech uváděno jméno obžalovaného a čin, pro který je souzen), se zde v některých případech nacházejí též datum, případně i čas doručení, publikování a vykonání ortele, místo jeho vyhlášení, jméno úřadujícího purkmistra či primasa a podobně.

Originál rozhodnutí nebyl zasílán právu samostatně, nýbrž s průvodním dopisem, *misívem*, který ortel uvozoval a případně specifikoval. Misívy lze v zásadě rozdělit na dva typy: prvním, častějším, byl *misív stylo ordinario*, tedy běžný, který standardizovaným způsobem uváděl skutečnost, že k němu je přiložen ortel, který je nutno patřičným způsobem vyhlásit.²²⁵ Druhý typ, zvláštní *misív*, obsahoval různé přípisy nad rámec stručného oznámení. Mohly se týkat způsobu provedení výkonu rozhodnutí, procesních postupů a dalších náležitostí spojených

²²² Kupříkladu po smrti Jana Antonína z Greifenbachu v září 1688 vykonával po zbytek roku jeho úřad J. J. Weingarten, Státní okresní archiv v Berouně, Archiv města Žebráku, inv. č. 474, sign. 8/3, Trestní spisy, vyšetřování, rozsudky, 1637–1747, značka 19, běžné číslo 4, fol. 4, originál rozhodnutí z 29. listopadu 1688.

²²³ Kupříkladu český sekretář Daniel Kašpar Blovský nebyl již na počátku října 1637 schopen vykonávat svůj úřad (zemřel na konci téhož měsíce), pročež jej dočasně zastal kancelista Adam Albrecht Pfeiffer, AHMP, Sběrka rukopisů, rkp. č. 1029, Kniha apelací, 1594–1655, stará fol. 302v, nová fol. 344v, opis rozhodnutí z 9. října 1637, srov. WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 130 a 158.

²²⁴ Vyobrazení pečeti přinesli jak SCHMIDT, J. F. Monographie, část knihy za předmluvou, tak i ZDENĚK, V. Dějiny, vyobrazení mezi s. 4 a 5.

²²⁵ Srov. např. SOkA Beroun, Archiv města Žebráku, inv. č. 474, sign. 8/4, kt. 12, Trestní spisy, vyšetřování, rozsudky, 1637–1747, složka 2, fol. 47, kde je jednoduché oznámení o tom, že přílohou dopisu je ortel v trestní věci.

s průběhem řízení. Misívy byly vydávány ve stejný den jako rozhodnutí samo a byly rovněž podepisovány jak prezidentem soudu, tak i sekretářem.

Misívy přikazovaly rozhodnutí apelačního soudu vydaná ve věcech vedených v akuzačním řízení vyhlásit za přítomnosti stran, věci projednávané v inkvizičním řízení pak byly vyhlášovány veřejně (v případě potřeby mohl být rozsudek vyhlášen i opakovaně). K obsahu a formě misívu nebyl vydán žádný předpis, jejich podoba byla více záležitostí konkrétního sekretáře, který ji vyhotovil. Na rozdíl od samotného rozhodnutí, které si napříč dekadami drželo svou podobu, bylo možné misív využít ke sdělení skutečností, které se do rozhodnutí nehodily. Důraz byl rovněž kladen na srozumitelnost, takže se lze setkat s dovysvětlením rozhodnutí, případně jeho vyjádřením jinými slovy.

Z formálního hlediska se pak misív od rozhodnutí lišily oslovením. Zatímco oslovení uváděné v rozhodnutí bylo stanovené instrukcí (ať už zakládací instrukcí, nebo od roku 1644 lineckou instrukcí), pro misívy toto neplatilo, a objevují se proto oslovení méně formální, jako například *opatrní přátelé milí* či *moudří a opatrní*. Pokud jde o zajištění pravosti a neporušení listiny, byla krom podpisů prezidenta a sekretáře opatřena též pěti (později již jen čtyřmi) malými pečetěmi.

Opisy rozhodnutí

Originály rozhodnutí vydané apelačním soudem bývaly v kanceláři dotčeného práva po svém doručení z různých důvodů opisovány. Forma a vnější úprava takového opisu byla čistě interní záležitostí. Praxe v jednotlivých místech navíc nebyla ustálená a lze se tak setkat s různými přístupy. Setkáváme se tak s opisem ve dvou základních podobách, a sice s opisem knižním (evidenčním) a listinným opisem.

Prvním, relativně uceleným typem opisů, bylo zapisování rozhodnutí vydaných apelačním soudem do zvláštních knih. Ty mohly být zřízeny výhradně pro zaznamenávání rozhodnutí apelačního soudu, případně do nich byly zaznamenávány též nálezy dalších soudů. Příkladem prvního uvedeného postupu jsou knihy apelací vzniklé na Starém Městě pražském a Novém Městě pražském, ve kterých jsou *in extenso* přepsána rozhodnutí apelačního soudu, případně

další písemnosti vydané tímto soudem.²²⁶ Příkladem druhého postupu pak může být kniha vedená na panství Brandýs nad Labem od konce 50. let 17. století, ve které jsou krom rozhodnutí apelačního soudu zapsána též rozhodnutí místního práva,²²⁷ obdobně pak byla na konci 16. století vedena kniha městského soudu v Jaroměři.²²⁸ Tyto knihy měly zejména evidenční charakter, jejich cílem bylo zaznamenat buď samotná rozhodnutí, případně však i další komunikaci s apelačním soudem. Jejich význam je pro soudobého badatele poměrně značný, neboť nabízejí často téměř intaktní sérii pramenů ke komunikaci s apelačním soudem.

Druhým způsobem, hojně užívaným, byl prostý opis na samostatnou listinu, a to zpravidla v plném znění, byť známe též přepisy pouhých výňatků z rozhodnutí. Setkat se lze též s opisy, které dle vnější formy napodobovaly originál rozhodnutí – na samostatné listině byl text psán na šíř, první řádek byl vyveden ozdobným písmem a rovněž pozice podpisů prezidenta či jeho zástupce a sekretáře odpovídala originálu. Na rubové straně je pak označeno právo, u kterého je řízení vedeno, a dále též místo pečeti – na jejím místě jsou pak vyznačena písmena L. S. (*locus sigilli*, místo pečeti).

Zatímco v případě přepisování rozhodnutí do knih byla účelem zejména jejich evidence, v případě opisů listinných byl jejich význam zpravidla odlišný. Originál rozhodnutí totiž vždy nemusel směřovat k tomu právu, které vedlo řízení (jakkoli to bývalo zvykem), protože se stávalo, že jednou apelační soud poslal originál rozhodnutí příslušnému právu (např. poddanskému městu), podruhé přímo vrchnosti nad tímto právem, nositeli jurisdikce. V případě komorního panství tak soud adresoval rozhodnutí tu české komoře, tu poddanskému

²²⁶ AHMP, Sbírka rukopisů, rkp. č. 1002–1045. Každé město si vedlo svou vlastní knihu, přičemž dochovány jsou pro celé období existence apelačního soudu.

²²⁷ Státní okresní archiv Praha-venkov (dříve Praha-východ), Archiv města Brandýs nad Labem, Kniha právních výpovědí při městském právu a dekretů apelačního soudu a královské komory (1658–1789). Jde o smíšenou knihu, ve skutečnosti založenou r. 1659, pravděpodobně v rámci širší poválečné obnovy městské kanceláře. První část nese pozdější latinský nadpis *Missivarum regiae inclitae appellationis* a obsahuje na fol. 4–86 (česky) opsaná rozhodnutí místního práva, jež skončila u apelačního soudu, příp. i jeho rozhodnutí do roku 1735. Druhá část (*Resolutionum et missivarum ab inclita aula*) obsahuje pouze německý opis z roku 1777 na 4 foliích. Třetí část (*Liber inclitarum missivarum regiae appellationis*) obsahuje nejprve na dvou foliích bez čísla opisy z let 1672–1677, na fol. 1–157 další opisy až z let 1770–1789. K této části je na konci knihy i dobový rejstřík. Tento pramen využila zejména PÁTROVÁ, Karin. Hrdelní zločiny na brandýském panství v 16.–18. století. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 2018. Za tuto informaci děkuji archiváři Romanu Kolkovi.

²²⁸ Státní okresní archiv Náchod, Archiv města Jaroměř, inv. č. 13, kn. č. 11, Kniha soudních náleží městských a královského apelačního soudu, 1564–1599.

městu s hrdelním právem, obdobně tomu pak bylo i s typově jinými vrchnostmi, kdy originál mohl být doručen majiteli panství, a nikoli na místo, na kterém bylo řízení vedeno.

To, kam originál zamíří, přitom bylo ovlivněno zejména tím, kdo k němu odvolání či žádost o naučení podal – a v případě poddanských měst s hrdelní pravomocí to mohla být kromě místního práva též vrchnost.²²⁹ Na konci 17. století se postupně rozvinula praxe, že apelační soud přímo zasílal misív s informací o rozhodnutí jak vrchnosti, tak i dotčenému právu. V takovém případě bylo potřeba z vrchnostenské kanceláře informovat lokální právo o tom, jak v řízení bylo rozhodnuto apelačním soudem. Vrchnostenská kancelář tedy vyhotovila opis, který zaslala buď hejtmanovi panství (v jehož kanceláři mohl pro vnitřní účely vzniknout další opis), nebo přímo příslušnému právu. K opisu byl přikládán z vrchnostenské kanceláře průvodní dopis, ve kterém bylo právo informováno o skutečnosti, že apelační soud rozhodl a současně byla stanovena povinnost rozhodnutí vykonat. Takto zhotovený opis rozhodnutí se tak v rámci komunikace majitele panství a jeho úředníků a dále ve vztahu k poddaným stával závazným.

Zvláštní formou listinného opisu pak byl ověřený opis. Jakkoli lze předpokládat, že ke vzniku ověřených opisů rozhodnutí docházelo v průběhu celé existence apelačního soudu, obdobím, kdy jich vzniklo nejvíce, jsou bezesporu léta po roce 1709. Výčet subjektů, které opis (jeho úplnost a správnost) ověřovaly, nebyl nikterak stanoven, v praxi tak činili notáři, úředníci apelačního soudu (registrátoři) či městské rady. Ověření po formální stránce spočívalo v přivěšení pečeti, uvedení osoby či orgánu, který opis ověřil vůči originálu a připojení podpisu či pečeti (v případě městských rad se užívala městská pečeť, v některých případech se rovněž podepsali přítomní členové rady).²³⁰

Důvodem, proč je pro ověřené opisy významný právě počátek 18. století, je skutečnost, že dne 17. ledna 1709 byl vydán císařský reskript, který ukládal všem nositelům soudní pravomoci, aby doložili svou jurisdikci v hrdelních věcech, tedy „*by jeden každý, kdo by právo hrdelní míti sobě pokládal, takové právo, vel per privilegum, vel per prasscriptionem a neb jiným jakýmkoliv*

²²⁹ Srov. např. PÁTROVÁ, K. Hrdelní zločiny s. 29.

²³⁰ Následující pasáž vychází zejména ze spisů k dokládání hrdelní pravomoci uložených v NA, AS, inv. č. 321–332, kartony 34–38. Jedná se o materiál, který není profoliováný a vnitřní členění je nestabilní, protože nelze systematicky odkazovat na konkrétní archiválie, a to zvláště s přihlédnutím ke skutečnosti, že řada z nich nese shodná data. V případech, kdy jsou užitý jiné archiválie, je na ně standardně odkázáno.

titulem docirovati povinnen byl“.²³¹ Jako důkazy tedy jednotlivá práva předkládala různé písemnosti: od opisů privilegií či jejich confirmací, kterými získaly jurisdikci v trestních věcech, respektive měly stvrzenu, přes svědecké výpovědi svých obyvatel, kteří uváděli zejména vzpomínky na popravy či alespoň na existenci popraviště či šibenice (spravedlnosti) na gruntech daného práva,²³² až po rozhodnutí apelačního soudu v trestních věcech, která byla danému právu adresována.²³³ Takto sebrané důkazy měly být zaslány apelačnímu soudu.

Ve spisech zasláných apelačnímu soudu v první polovině roku 1709 je uváděno, že se jednalo o císařský reskript, ale též o patenty či rozkaz vydaný místodržitelstvím. Shoda však panuje na tom, že jednotlivá práva v Čechách byla vyzvána prostřednictvím krajských úřadů. Problematické je též vymezení – v některých odpovědích práva uvádějí, že byly osloveni všichni obyvatelé (*jeder landes Inwohner*), aby doložili svou hrdelní jurisdikci – taková formulace by dávala smysl u panství a statků (*Herrschaften und Gütern*), kde jednotlivá práva odvozovala svou trestní jurisdikci od hrdelního práva vrchnosti.²³⁴

Nejednotná je též terminologie stran toho, co mělo být doloženo – místy práva dokládají trestní jurisdikci, jindy zase jurisdikci hrdelní či výsadní. Uváděno je též, že jsou předkládány doklady útrpného práva, *ius gladii* či v německém znění nejčastěji *halsgerichts jurisdiction*. Z obsahu důkazů, které jednotlivá místa předložila, plyne, že cílem přinejmenším některých z nich bylo doložit obecnou trestní jurisdikci (doklady zahrnují rozhodnutí apelačního soudu ve věcech, které nekončily trestem smrti, ale i jen tresty dehonestujícími) a skrze ni dovozovat, resp. dokládat hrdelní pravomoc.

²³¹ NA, AS, inv. č. 321, Přípisy městských soudů – ortely vynesené těmito soudy, trestající na hrdle a důkazy měst o právu práva útrpného (též opisy královských privilegií) kraje Bechyňského, 1709, nefoliováno.

²³² Svědectví byla využívána zejména tehdy, pokud právo nedisponovalo písemnými doklady o existenci hrdelní jurisdikce, případně tehdy, pokud si chtělo být jisto, že svou pravomoc uhájí. Chybějící písemné doklady práva meče jednotlivá města odůvodňovala zejména předešlými požáry vzniklými v souvislosti s třicetiletou válkou.

²³³ Mezi další důkazy patřila též potvrzení vydávaná jinými městy, resp. jejich radami, které potvrzovaly, že mají povědomost o tom, že dotčené město v minulosti realizovalo právo meče. Stejně bývaly využívány výpisy z desek zemských, které byly stvrzovány příslušnými úředníky.

²³⁴ Ačkoli by se mohlo zdát, že dokumenty byly ve skutečnosti dva, z nichž jeden směřoval konkrétním právům (všem městům a městečkům, tedy *jede Stadt oder Marckfleck*) a druhý, s obdobným obsahem, vrchnostem, tuto tezi vyvrací ty přípisy, které souhrnně uvádí obě varianty jako obsah jednoho dokumentu uvozeného slovy, *aby jedno každý město neb země obyvatel*.

Dokládání hrdelní jurisdikce se týkalo všech zemí Koruny české, přičemž zatímco pro Čechy a Moravu neznáme přesné znění císařského nařízení,²³⁵ pro Kladsko se dochoval jeho originál,²³⁶ pro Slezsko pak jsou k dispozici jeho opisy.²³⁷ Z těchto pak vyplývá, že byla vydána ve stejný den pro všechny země, tedy 17. ledna 1709 (pro všechna dolní i vrchní práva a obyvatele Hrabství kladského, resp. dolní i vrchní práva, vlády, hejtmanství a všechny obyvatele v knížectví slezském).²³⁸ Nařízení pro Kladsko bylo zasláno zemskému hejtmanovi v Kladsku (doručeno 14. února 1709), nařízení pro Slezsko pak nejvyššímu zemskému hejtmanovi ve Slezsku, Františku Ludvíkovi Neuburskému (doručeno 13. února 1709), který jej následně ze své kanceláře (vrchního úřadu se sídlem ve Vratislavi) rozeslal dne 15. února 1709 jednotlivým knížectvím.²³⁹

Důvodem k vydání pokynu k doložení hrdelní jurisdikce bylo zavedení hrdelního řádu Josefa I. v roce 1707, resp. 1708.²⁴⁰ Ačkoli byla *Constitutio criminalis Josephina* vyhlášena 16. července 1707 ve Vídni, tiskem vyšla až následujícího roku a stejně tak český předklad, proto je potřeba na rok 1707 nahlížet spíše jako na formální hranici, nikoli jako na okamžik, od kdy byly soudy a další místa se zněním zákona seznámeny. Ustanovení čl. II v návěti výslovně uvádělo, že nikoli každý soud je příslušný v trestních věcech, nýbrž jen takový, který tuto pravomoc získal skrze zvláštní nadání, privilegium či na základě dlouhodobého výkonu této pravomoci (starobyle schváleného obyčeje). V § 1 téhož článku jsou pak uvedeny znaky (znamení) hrdelního práva, kterými byly šibenice, stínadla, pranýře a podobně, pročež jednotlivá práva, která nemohla svou hrdelní pravomoc doložit staršími listinami, a současně již žádné z těchto míst

²³⁵ Jejich znění však měl k dispozici d'ELVERT, Christian. *Beiträge zur Geschichte des österreichischen: a) Straf-, b) Polizei-, c) bürgerlichen Rechtes*. Brünn: Histor.-statist. Section, 1888. s. 104.

²³⁶ AP we Wrocławiu, Hrabstwo Kłodzkie, sign. 82/13/0/4/323, rep. 23, *Kaiserliche Rescripte und Verordnungen des Amtes Glatz betreffend Bestimmungen für das Verfahren in Civil - und Kriminal - Justitz - Sachen, 1629–1740*, pag. 51–56.

²³⁷ Opis císařského nařízení viz např. APW, Księstwo Oleśnickie, sign. 1058, *Acta die Ablassung eines neuen K. K. Criminal-Gesetz buches für das König. Böhmen und incorporirte Länder, 1709–1724*, pag. 4–8 a 17–20.

²³⁸ Je otázkou, zda toto platí i pro Moravu, kde soupis mohl probíhat až o rok později, srov. ŠTARHA, Ivan. *Hrdelní soud ve Strážovicích*. In: *Jižní Morava: Vlastivědný sborník 28 (31)*, 1992, s. 248–251.

²³⁹ APW, Księstwo Oleśnickie, sign. 1058, *Acta*, pag. 1–3.

²⁴⁰ Současně lze hledat jistou souvislost se snahou o revizi zřízení zemského, která započala rovněž v roce 1709, blíže URFUS, Valentin. *K pokusu o revizi zemského zřízení v Čechách na počátku 18. století*. In: *Právněhistorické studie 16*, 1971, s. 177–198.

neexistovalo, ji dokládala svědectvími lidí, kteří pamatovali existenci některého z těchto znamení.²⁴¹

Na doložení hrdelní jurisdikce byla stanovena lhůta pouhých čtyř týdnů, a to ode dne publikování, takže v každém kraji lhůta vypršela v jiný den. V naprosté většině případů práva odesílala doklady apelačnímu soudu v měsících březnu až květnu 1709, jiná data se objevují zcela výjimečně. Lze předpokládat, že lhůta byla v zásadě dodržována, neboť sankcí za (včasně) nedoložení hrdelní pravomoci mělo být její propadnutí. Takto nastavené zjišťování pravomoci však probíhalo chaoticky: některá práva zřejmě nebyla omylem oslovena (zdá se, že první vlna zjišťování se zcela vyhnula Čáslavskému kraji), jiná naopak dokládala svou pravomoc opakovaně – po roce 1709 tak proběhly minimálně tři další vlny, první na přelomu let 1716 a 1717 (v této vlně byla řada práv oslovena opětovně), a poté ve 20. letech 18. století – 1722²⁴² (zde již byla oslovena pouze dříve opomenutá práva) a 1724–1725.²⁴³

Výsledkem takto provedených zjišťování práv s hrdelní pravomocí byly vedle opisů privilegií či jiných nadání a svědeckých výpovědí též snad až stovky opisů starších rozhodnutí vydaných zejména apelačním soudem v trestních věcech, mnohá práva však zaslala též originály rozhodnutí, kterých je možno napočítat několik desítek. Aparát apelačního soudu spisy dodané jednotlivými právy roztřídil podle jednotlivých krajů a sestavil seznamy práv s hrdelní pravomocí.²⁴⁴ Vznikly tak soupisy hrdelních práv podle jednotlivých krajů,²⁴⁵ které však zůstávají využity pouze omezeně.²⁴⁶ Na vině přitom může být též stav materiálu, neboť zatímco

²⁴¹ Srov. též FRANCEK, Jindřich. K vývoji hrdelního soudnictví v Čechách. In: FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš. Hrdelní soudnictví českých zemí: soupis pramenů a literatury. Zámorsk, Pardubice: Státní oblastní archiv, 1995, s. 15–20, zde s. 17.

²⁴² K tomu srov. NA, SM, sign. C 50/2, kde jsou uloženy další materiály.

²⁴³ Pro rok 1725 srov. zejména NA, Staré české místodržitelství, inv. č. 7352, sign. 1725/V/f/5, Hrdelní soudy – apelační soud krajským úřadům, aby oznámily, které hrdelní soudy v tom kterém kraji se nalézají, 1725.

²⁴⁴ Pro Moravu jejich přehled sestavil a zpřístupnil Christian d'Elvert, který jako jediný věnoval prostor přípravě a průběhu zjišťování hrdelních práv na počátku 18. století, blíže viz d'ELVERT, Ch. Beiträge, s. 97–139, zejm. pak s. 104–107.

²⁴⁵ Přehledy se nacházejí průběžně v kartonech 34 až 38, větší množství viz NA, AS, inv. č. 321, karton 34, ve složce Hrdelní ortely – Soupisy (nefoliováno).

²⁴⁶ Pokud je mi známo, tak tento pramen krom d'Elverta využili ještě WOJTUCKI, D. Objekty výkonu práva, TOMAN, Jan. Apelační soud a revize hrdelního práva měst a městeček v Prácheňsku roku 1722. In: Jihočeský sborník historický 54, 1985 (3), s. 147–151 a KOVÁŘ, Daniel. Historická popraviště Bechyňského kraje. Přehled a zhodnocení průzkumu z let 2006–2009. In: Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 2009, s. 177–258, a to včetně příloh, ve kterých byly edičně zpřístupněny písemnosti vzniklé při zjišťování soudů s ius gladii, s. 224–229.

zejména pro Čechy jsou prameny souhrnně uloženy na jednom místě, pro Slezsko je situace mnohem složitější, neboť doklady jsou často roztroušeny v jednotlivých fondech.²⁴⁷

Ortelové manuály

Od počátku své existence si také apelační soud vedl vlastní evidenci jím vydaných rozhodnutí. Tato evidence je tvořena tzv. ortelovými manuály, které jsou uloženy v rámci fondu Apelační soud v Národním archivu a tvoří jeho podstatnou část. Zpočátku paralelně vedené knihy pro jednotlivá území (zvláště pro Prahu a některé kraje) se sjednotily a od 60. let 16. století byly nadále vedeny ve dvou jazykových řadách, české a německé. Petr Kreuz pak všechny tyto knihy označuje jako konceptní registra, s výjimkou čtyř českých a pěti německých knih čistopisů, takzvaných prezidentských register, které se dochovaly pro roky 1548–1566 (české), resp. 1548–1570 (německé).²⁴⁸ Minimálně pro konceptní registra je přitom typická jejich nespolehlivost, jak bude rozvedeno dále (například pro rok 1668 obsahuje česká řada pouhých šest rozhodnutí, což zjevně neodpovídá počtu řešených případů).

Pojmenování ortelové manuály vychází z označení nejstarších knih tohoto souboru. Ve sledovaném období jsou nejstarší knihy na deskách nadepsány jednoduše jako manuál ortelní a za tímto názvem následuje datace, například tedy *Manuál ortelní léta Páně 1626, 1627* (inv. č. 135). Obdobně v německé řadě jsou knihy na deskách nadepisovány jako *Urthl Buch* s přidáním příslušného letopočtu. Počínaje pak německou knihou pro roky 1670 až 1676 (inv. č. 261) se v názvu k ortelům výslovně přidávají též naučení, takže nové označení zní *Urthel und Belehrungen*. V české řadě k této změně dochází až se zpožděním s knihou pro roky 1682–1686 (inv. č. 143), název posléze zní *Ortelové [příp. ortele] a naučení*.

K posledním změnám v označení těchto knih pak dochází na počátku 18. století, kdy se do názvu začíná promítat, o jakou jazykovou řadu se jedná, takže v německé řadě je od roku 1705 výslovně uváděno, že se jedná právě o *německé ortely a naučení*, *Teütsches Urthel und*

²⁴⁷ Viz např. AP we Wrocławiu – Oddział w Jeleniej Górze, Akta miasta Kowary, sign. 83/5/0/-/16, Sprawy karne dotyczące sądu gardłowego, 1644–1820 či AP we Wrocławiu, Księstwo Ziębickie, sign. 82/11/0/4/227, Acta Generalia betr. die Einführung der Josephinischen Peinlichen Halsgerichtsordnung in gleichen den erfanderten Nachweis über die Criminal Jurisdiction der Münsterberg Frankensteinischen Stände auf ihren Gütern, 1590–1724, fol. 446 a násl.

²⁴⁸ Prezidentská registra viz NA, AS, inv. č. 96–99 a 281–285. KREUZ, Petr. K možnostem využití knih protokolů a německých prezidentských register pražského apelačního soudu ke studiu soudnictví v Kladsku v době předbělohorské. In: Kladský sborník 11, 2016, s. 115–143, zde s. 115–116.

Belehrungen (inv. č. 266), v české řadě k tomuto výslovnému označení dochází až ve 20. letech 18. století (inv. č. 154). Současně v tomto období již opětovně kolísá uvádění *naučení* do názvů, takže se lze setkat s nadpisy jako *Český ortel na rok 1722* (inv. č. 154) či *Teütsches Urthel Buch pro Anno 1722* (inv. č. 271). Obsah jednotlivých knih se však dle názvu neliší, neboť vydané ortely i naučení se vyskytují knihami napříč. Souhrnně lze tak tyto svazky označovat jako ortelní manuály (nejčastěji užívaný název), případně též jako knihy rozhodnutí (obecnější název, který zohledňuje skutečnost, že v knihách byla uváděna též naučení), nadále jsou tato spojení užívána jako synonyma.

Do knih rozhodnutí byla zanášena v naprosté většině rozhodnutí ve věci samé, a to formou mírně zkrácených opisů. Knihy byly vedeny chronologicky (nikoli však přísně, neboť rozhodnutí do nich byla zapisována zpětně, takže mohlo docházet k posunům v rámci týdnů) a pokrývaly období alespoň jednoho roku, často však více let.²⁴⁹ Kromě členění na letopočty se později přidává dělení podle jednotlivých měsíců (u německých knih dříve než u českých, kde tomu tak je až od konce 80. let 17. století). Průběžně za každým rokem či na posledních stránkách obsahují ortelové manuály rejstříky – povětšinou smíšený jmenný a místní, popřípadě též věcný, přičemž jejich kvalita je kolísavá (někdy se jedná pouze o rozpracované rejstříky). Počet folií v jednotlivých knihách se pohybuje ve stovkách – ty nejkratší mají kolem 150 folií, ty nejdelší k 500; foliování je u starších knih vedeno samostatně (od začátku) pro jednotlivé roky, u novějších knih (od poloviny 17. století) pak průběžně pro celou knihu.

Jednotlivé knihy rozhodnutí nemají úvodní list popisující název, důvod založení nebo autora knihy, nýbrž rovnou jsou uvedena rozhodnutí v konkrétních věcech. Opisy rozhodnutí byly nadepsány místem, kterému byly adresovány originály. Tím mohla být jednotlivá města či městečka, ve kterých soud sídlil, ale stejně tak i jejich vrchnost, dále zemští i krajští hejtmané, česká komora či některá zvláštní (postranní) pražská práva, popřípadě některé soukromé fyzické či právnické osoby, nadpis tak mohl znít například *Ku právu kláštera svaté panny Anežky v Starém Městě pražském* či *K ouřadu královského hejtmanství zemského knížectví těšínského*. Již sestavit samotný přehled takových míst by značně pomohlo zpřesnit představu o územní působnosti apelačního soudu.

²⁴⁹ Z tohoto hlediska je nejrozsáhlejší knihou německý ortelový manuál pro léta 1644–1660, inv. č. 259.

Ještě před zněním rozhodnutí je v levé marginálii uvedeno jméno referenta, tedy rady, který dostal kauzu od prezidenta za úkol zpracovat a přednést plénu. I tomto případě by prostá statistika počtu a druhů přidělovaných věcí pomohla proniknout do systému vnitřního uspořádání soudu a mohla by zodpovědět otázky, podle jakého klíče byly jednotlivé věci rozdělovány mezi soudce. Podle prvotních sond zaměřených na tuto otázku se zdá, že hranice pro přidělení kauzy konkrétnímu soudci vedla mezi trestním právem na straně jedné a civilním na straně druhé. Dále je možné sledovat určitou diferenciaci v rámci těchto odvětví, z nichž nejviditelnější jsou civilní záležitosti židovského obyvatelstva, které byly přiřazovány pouze několika málo vybraným radům.²⁵⁰

Samotné znění rozhodnutí začínalo zkrácenou úvodní pasáží s intitulací a devoční formulí, kde se namísto plného výčtu titulů uvádělo pouze jméno panovníka (např. v podobě *My, Ferdinand druhý, etc.*), po roce 1644, kdy byl úvod rozhodnutí upraven, se návětí též zkracovalo (např. v podobě *Jménem a na místě, etc.*). U zápisů do poloviny 60. let 17. století bylo zpravidla též uvedeno datum, kdy apelačnímu soudu došlo podání, jímž se řízení před ním iniciovalo, což umožňuje seznat dobu, která uběhla do vyřízení. Nejpozději od počátku 70. let pak bylo možné dovodit délku řízení ze zasedacích protokolů senátů soudu (k tomu blíže kapitola IV). V dalších náležitostech se opis neliší od originálu s výjimkou užívání zkratk u některých opakujících se výrazů. V manuálech rovněž až na výjimky není uváděna subskripce.

To, co ortelové manuály (zejména v české řadě) obsahují navíc, jsou informace o misívech, případně i jejich znění. Misív informoval příjemce o skutečnosti, že bylo vyneseno přiložené rozhodnutí a ukládal, jakým způsobem s ním má být dále naloženo – určen mohl být způsob vyhlášení, u trestních věcí, v nichž byl žalovaný odsouzen k trestu, mohly být stanoveny též pokyny k provedení tohoto trestu, případně další postup ve vyšetřování obdobných kauz a podobně. Adresáty těchto misívů mohla být jednotlivá práva, ale též jejich vrchnost, případně některé úřady; není výjimkou, že misív k jedné věci byl posílán i na více míst.

²⁵⁰ Tématu možné specializace nejen radů apelačního soudu, ale i též obecně soudců napříč soudy raného novověku dosud nebyla věnována žádná pozornost. Prvním pokusem VACEK, J. Specializace soudců apelačního soudu v poslední třetině 17. století, přednáška v rámci bloku Proměny soudnictví v českých zemích od středověku po raný novověk na 12. sjezdu českých historiků konaném v Ústí nad Labem ve dnech 20.–22. září 2022. K tomu následně vydaný text VACEK, Josef. Specializace radů apelačního soudu v závěru 17. století. In: Právněhistorické studie 53, 3/2023, s. 213–227.

V minulosti byla opakovaně otevřena otázka, do jaké míry se v případě ortelových manuálů jedná o komplementární pramen, jinými slovy, do jaké míry a případně od jaké doby se lze spolehnout na to, že jsou v nich uvedena všechna, či takřka všechna rozhodnutí vydaná soudem. Zdá se, že o takovéto komplementaritě můžeme hovořit přibližně od poslední čtvrtiny 17. století, do té doby jejich přesnost a úplnost kolísá, ani pak však nelze hovořit o *úplné* evidenci. Právě uvedené se však týká pouze jedné skupiny rozhodnutí, a to těch v trestních záležitostech, neboť civilní věci postupně z ortelových manuálů mizí a jsou nahrazovány trestněprávní materií.

Alespoň přibližnou představu o vývoji počtu věcí, ve kterých apelační soud vynesl rozhodnutí a zároveň jsou zaznamenány v českých ortelových manuálech, znázorňuje níže uvedená tabulka:

Letopočet	1627	1637	1647	1658 ²⁵¹	1667	1677	1687	1697	1707	1717	1727
Rozhodnutí	88	59	31	18	9	29	69	68	89	108	208

V rámci výzkumu soudnictví raného novověku se nejedná o prameny, které se vzájemně zcela překrývají a nenabízejí nic navíc. Originál rozhodnutí představuje úplnou a závaznou verzi, lze z něj rovněž seznat, kdo všechno jej mohl stvrdit svým podpisem, zvláště cenný je pak pro své dorzální přípisy. Naproti tomu rozhodnutí zanesená do ortelových manuálů obsahují údaj o referentovi daného případu, současně bývá připojena informace o misívu, případně i jeho znění, které však u originálu často absentuje. Opisy vyhotovované právem, jemuž byla rozhodnutí adresována, jsou pak cenné pro svou relativní úplnost, často obsahují další informace stran komunikace s apelačním soudem či další poznámky, které napomáhají porozumět vztahu městského (nižšího) práva (ve smyslu stolice) s apelačním soudem, jakožto právem vyšším. Ideální je proto mít možnost tyto prameny kombinovat a vzájemně doplňovat a porovnávat.

²⁵¹ Ortelové manuály pro roky 1648 až 1657 se nedochovaly, byl tedy použit nejbližší dostupný rok.

Právní předpisy I: přehled a zdroje

Do roku 1707

V končícím 17. století lze podobu (nejen trestního) práva na našem území charakterizovat jako stav určité roztříštěnosti a nepřehlednosti. Vedle sebe totiž působí ucelené kodifikace, předpisy ústavního charakteru i akty císařské normotvorby, jež měly tu podobu spíše individuálního aktu, tu aktu s všeobecnou působností, rovněž je nedostatečně vyřešena otázka platnosti a působnosti obecného (římského) práva. V případě předpisů vydávaných císařem pak nepomáhá ani jejich formální označení, které je užíváno nejednotně a nelze z něj a priori dovodit vlastnosti dokumentu. Jedná se o různé deklarace, novely, patenty, instrukce, resoluce, pragmatiky, reskripty, dekrety a další.

Do skupiny relevantních kodifikací patří zejména Koldínův zákoník Práva městská Království českého z roku 1579. Ten nejen, že byl na konci 17. století stále platný, ale navíc se rozšiřovala jeho územní působnost na Moravu (1680 subsidiárně, 1697 obecně) a posléze i na Slezsko (1717, 1734). Trestněprávní ustanovení se nacházejí zejména v části ohraničené články M.I. a R.XII., resp. T.XIII., byť některé obecné zásady a další ustanovení vztahující se ke konkrétním trestným činům jsou uvedeny též na dalších místech zákoníku.²⁵² Práva městská vyšla německy až v letech 1720 (soukromým vydáním v Norimberku), 1721 (oficiální vydání ve Vídni), takže jejich uplatňování bylo zřejmě v některých místech omezeno, na druhou stranu nelze jeho užívání v praxi vyloučit i v období předcházejícím okamžiku formálního zavedení předpisu na daném území.

Zákoník městských práv zůstal v platnosti i po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 (pro České království, resp. 1628 pro Markrabství moravské), které na něj výslovně odkazuje v čl. D.49 a stanoví, že Práva městská Království českého mají vůči zemskému zákoníku působit subsidiárně. Obnovené zřízení zemské samostatně upravilo některé trestné činy, jako například urážku panovníka, vybrané majetkové trestné činy, trestné činy proti životu či delikty spojené s výkonem úřadu, zavedena byla též ochrana soudního řízení.²⁵³ Určitá korekce

²⁵² Pro edici trestněprávních ustanovení Práv městských Království českého viz KOUPIL, O., et al. *Prameny k dějinám trestního práva*, s. 31–121. Studie k témuž viz s. 13–30.

²⁵³ Pro edici trestněprávních ustanovení Obnoveného zřízení zemského viz TAMTĚŽ, s. 179–240. Studie k témuž na s. 167–178. Plná verze této studie viz MALÝ, Karel. *Trestní právo v Obnoveném zřízení zemském*. In: *Právněhistorické studie* 43 (2013), s. 25–52, resp. TÝŽ. *Tři studie o trestním právu v 17. a v první polovině 18. století*. Praha: Karolinum, 2016, s. 77–111.

zemských zákoníků nastala v letech 1640 (pro Čechy), resp. 1650 (pro Moravu) vydáním Deklaratorií a Novell.²⁵⁴

Sbírký právních předpisů, které měly pomoci vyznat se v situaci, kdy vedle sebe působily předpisy různého charakteru a nejasnou působností, přicházejí relativně pozdě. Za první vlašťovku lze označit *Promptuarium* Františka Ferdinanda Serponteho vydané roku 1678 v Praze.²⁵⁵ Serponte ve svém díle přinesl řádově tisíce právních pojmů a podal k nim základní výklad spolu s odkazem na relevantní pramen práva. V tomto ohledu je významnou skutečností, že pracuje s výše uvedenými předpisy – Obnoveným zřízením zemským (s rozlišením na české a moravské), Deklaratorií a Novellami,²⁵⁶ Právy městskými Království českého, své místo však mají též dílčí akty císařské normotvorby (jmenovitě jsou uváděna například apelační instrukce z roku 1644 či instrukce pro zemský soud z roku 1642), četné jsou též odkazy na literaturu (ty se však nalézají jen u některých pojmů).

Dalším, kdo se pokusil přinést spíše přehled než dát předpisům řád, je opakovaně zmiňovaný J. J. Weingarten jehož díla jsou zmíněna na jiných místech.²⁵⁷ Zde tak budiž uvedena díla v tomto ohledu nejdůležitější, a sice jeho dvoudílná sbírka *Fasciculi diversorum jurium* z roku 1690²⁵⁸ a *Codex Ferdinando-Leopoldinus* vydaný v roce 1701.²⁵⁹ Na ten navázali pokračovatelé a *Codex* tak byl vydán ještě v rozšíření roku 1720,²⁶⁰ dílčí sbírky byly pod

²⁵⁴ Pro edici trestněprávních ustanovení Deklaratorií a Novell viz Koupil, O., et al. *Prameny k dějinám trestního práva*, s. 241–255.

²⁵⁵ SERPONTE & BREGAZIIS, *Franciscum Ferdinandum de. In Nahmen der Aller=Glöwüridigst= vnd heyligsten Dreyfaltigkeit VIVat gLorVlrDlger KalJser/Könlg/Ertz-Hertzog Gnädigster Erb=Herr LeopoldVS I. Unter welcher kays: vnd kön: may: Glückseligster Regierung Diese PROMTUARIUM dasz ist Ein Leichter Einfund [...].* Praha: Fridrich [!] Wentzl Swoboda, 1678.

²⁵⁶ Pro úplnost lze uvést, že je odkazováno též na další předpisy ústavního charakteru, jako je Svatováclavská smlouva z roku 1517 a Narovnání o hory a kovy z roku 1534, resp. 1575.

²⁵⁷ Alespoň stručně lze odkázat na přehledy jeho děl STROBACH, Antonín. *Výklady na pojednání p. N. Iwaniše pod názvem „Idea o osobnosti“.* In: *Časopis českého museum* 18/1, 1844, s. 349–376 a nově též Lubomír NOVOTNÝ, *Barokní právník Johann Jakob Weingarten ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci.* In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14.–15. října 2009.* Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2010, s. 89–106.

²⁵⁸ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Fasciculi Diversorum Jurium. Erstes Buch.* Norimberk: Johann Zieger, 1690 a *Týž, Fasciculi Diversorum Jurium. Anderes Buch.* Oder Beylagen zu dem Ersten Buch. Norimberk: Johann Zieger, 1690.

²⁵⁹ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Codex Ferdinando-Leopoldinus: Worinnen Alle durch funffczig Jahr mit grosser Mühe und Unkosten gesammelt= und von Anno 1600 allergnädigst ergangene respectivè Kayserliche Declaratorien, Rescripten, Kayserlich= und Königliche, Statthalterische, auch von hohen Obrigkeiten emanirte Patenten und Decreten [...].* Praha: Karel Ferdinand Arnold z Dobroslavína, 1701.

²⁶⁰ WEINGARTEN, Jan Jakub. *Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus pro Hæreditario Regno Bohemiæ, Ac incorporatis aliis Provinciis, utpote, Marchionatu Moraviæ, et Ducatu Silesiæ.* Praha: Konrad Muller, 1720.

označením *Continuatio codicis* vydávány až do 40. let 18. století.²⁶¹ Z děl Weingartenových je pak možno v tomto kontextu uvést ještě praktické *Manuductio*, tedy soudobou příručku vedení soudního procesu, v níž jsou vedle postupu též odkazy na jednotlivé právní předpisy.²⁶²

Krom abecedního výčtu pojmů, k nimž je připojen výklad a odkaz na prameny (Serponte) či obecně souhrnu a uveřejnění (mnohdy upraveného) znění právního předpisů (Weingarten) sledujeme v tomto období ještě třetí přístup k právní materii. Ten je reprezentován J. F. A. Vrbou Nymburským, který se ve svém díle *Krátký vejtah práv městských* vydal cestou srovnání ustanovení stávajících právních předpisů. Konkrétně šlo o srovnání městského zákoníku z roku 1579, Obnoveného zřízení zemského doplněného o Deklaratoria a Novely, císařské reskripty a městské instrukce z roku 1651. Tisk vyšel poprvé česky, a to roku 1691 (schválen k tisku v dubnu 1690), o dva roky později vyšel též v němčině (k tisku schválen v únoru 1693) a doplněná (rozšířená) vydání spatřila světlo světa roku 1700 česky a v roce 1707 též německy.²⁶³

Stav práva jako takového byl pak též v této době předmětem odborných diskuzí, a to zejména v otázce vzájemného poměru práva obecného (*juris communis*) a českého (*juris boemici*, v tomto kontextu zemského a městského). Na počátku sporu, který vyvstal mezi dvěma hlavními protagonisty, Kryštofem Kyblinem z Waffenburgu a Jindřichem Proškovským, stála

²⁶¹ Vývoj v oblasti tisku a prodeje těchto knih na přelomu 17. a 18. století podrobně zachycuje VOLF, Josef. Norimberští nakladatelé právních sbírek pro Čechy. In: Sborník věd právních a státních, 25, 1925, s. 68–75.

²⁶² Poprvé vydáno 1680 v němčině, o tři roky později česky (toto vydání však znám pouze z katalogů), další vydání následovala – zde uvádím pouze ta první. WEINGARTEN, Jan Jakub. *Manuductio Oder Wegweiser, Wie bey den Burger-Stands-Gerichtern im Königreich Böhmen rechtlichen zuverfahren: Auss der Vindemia Judicaria gezogen, vnd ins kurtze zusammen getragen*. Praha: Nicolai Höfing, Jiří Černochoch, 1680. TÝŽ. *Manuductio, aneb cestowůdce, kterak při práwích stawu městského w král. českém saud weden býti má, ex Vindemia judicaria aneb sbírky právní wytažený*. Praha: Karel Ferdinand Arnolt z Dobroslavína, 1683.

²⁶³ První české vydání WRBA NYMBURSKÝ, Jakub Ferdinand Antonín. *Krátký weytah práv městských králowstwj českého Pro snadněgssý nalezenj w čem se tak týž práwa městská s Obnoweným zřjzenjm zemským novellami declaratoryemi rescripty cýsařskými a instructi městskau srownáwagj*. Praha: U Jiřího Labouna, 1691. Druhé české rozšířené vydání TÝŽ, *Krátký weytah Práv Městských Králowstwj Českého. Pro snadnějssý nalezenj, w čem se tak týž Práva Městská, s Obnoweným Zřjzenjm Zemským, Novellami, Declaratoryemi, Rescripty Cýsařskými, a Instructi Městskou srownáwagj. K němužto přidaná gest krátká Obsažiteldlnost Processu Práwjho w tomto Králowstwj Českém, jako y Instrukcy Městská, s přidánjm kratičkého Weytahu Pokut z Práv Městských*. Praha: Nákladem Jiřího Labouna, 1700. První německé vydání TÝŽ, *Kurtzer Extract Der Stadt-Recht In Königreich Böheimb Mit Anführung der Königl: Vern: Lands-Ordnung, Novell: Declarat: Rescripten, unnd der Königl. Städt-Instruction, wo dieselbe mit erwöhnten Stadt-Recht übereinstimmen*. Praha: Jan Karel Jeřábek, 1693. Druhé německé vydání TÝŽ, *Kurtzer Extract Der Stadt-Recht In Königreich Böheimb, Mit Anführung der Königl: Vern: Lands-Ordnung, Novell: Declarat: Rescripten. Und zugegebenen Instruction der Königlichen und Leibgeding Städte im Königreich Böheimb de dato Prag 2. Martii Anno 1651 von Herrn Joann Jacob Von Weingarten*. Brno: Joann Frantz Swoboda, 1707.

Kyblinova práce *Tractatus novus de differentiis juris communis et boemici* z roku 1663 (text dokončen v prosinci 1662).²⁶⁴ V té době došel srovnáním předpisů práva českého s právem obecným k závěru, že existuje 247 rozdílů mezi oběma systémy.²⁶⁵ Jeho názorovým oponentem se v této věci stal Proškovský, který, ve snaze snížit počet rozdílů na minimum (a poukázat tak na v zásadě neexistující problém), pojal obecné právo jako subsidiární vůči českému,²⁶⁶ což Kyblin s poukazem na znění článku C.c.5 Deklaratorií a Novell odmítal. Spor zůstal bez jednoznačného závěru, většina následné tvorby se však názorově přiklonila k Proškovskému a k aplikaci a možnosti subsidiárního užití obecného práva.²⁶⁷

Při aplikaci (trestního) práva na přelomu 17. a 18. století bylo tedy nutno zohledňovat několik typů předpisů, přičemž je zřejmé, že všechny soudy a úřady neměly (resp. prakticky mít nemohly) přístup ke všem relevantním zdrojům. Místem, kde se však aktuálně platné právo aplikovat mělo bez výhrady, byl apelační soud, jež měl mít k dispozici všechny prameny práva (viz čl. 34 linecké instrukce). Naproti v kancelářích městských soudů lze očekávat znalost zejména Koldínových Práv městských Království českého, případně jejich zkrácenou verzi *Krátkou summu* vydanou dva roky po nich v roce 1581.

Po roce 1707

Skutečně stěžejním momentem pro sjednocení právní úpravy a proměnu rozhodovací praxe se stal až trestní zákoník Josefa I., stvrzený císařem dne 16. července 1707 ve Vídni, tzv. Josephina. Josefovo jméno nese zákoník bez jeho větší zásluhy, neboť práce na něm započaly a probíhaly zejména za vlády jeho otce, císaře Leopolda I.: „*jakož nám od naší královské appellací na našem*

²⁶⁴ KYBLIN À WAFFENBURG, Christophori. *Tractatus novus de differentiis iuris communis et boemici* [...]. Praha: Typis Universitatis in Collegio Soc. Iesu ad S. Clementem, 1663.

²⁶⁵ Kniha je rozdělena na sedm částí, z nichž první je nazvána „de iudiciis“ (obsahuje 90 diferencí), druhá „de contractibus“ (29 diferencí), třetí „de sponsalibus de dote, de donatione propter nuptias, de instrumentis vel conventionibus, de donationibus inter conjuges, quae reciprocae vel remuneratoriae sunt; de donationibus mortis causae, & inter vivos“ (20 diferencí), čtvrtá „de tutelis“ (18 diferencí), pátá „de testamentis et ultimis voluntatibus“ (20 diferencí), šestá „differentiae iuris civilis seu romani à iure regni in materia successionis ab intestato“ (17 diferencí) a sedmá „de poenis tam publicorum criminum, quam privatorum delictorum“ (53 diferencí).

²⁶⁶ PROSKOWSKY, Ioanne Henrico. *Dioikésis. Hoc est: Moderamen Differentiarum Iuris Communis, Et Boemici*, In *Tractatu Clariss: D. Kyblin congestarum. Vbi consonantia horum Iurium in iisdemmet allatis differentiis (paucis exceptis) luculenter demonstratur: Immixtum etiam est Ius Moravicum*. Praha: Typis Urbani Balthasari Goliasch, 1664 (text dokončen v září 1664).

²⁶⁷ Celý spor blíže popisuje KLABOUCH, Jiří. *Osvícenské právní nauky v českých zemích*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 34–38, ze kterého jsem vycházel.

královském hradě Pražském ten před několika lety od někdy nejmilejšího pana otce našeho LEOPOLDA Prvního, římského císaře a krále českého slavné paměti, k vyhotovení nařízený Řád práva útrpného a hrdelního, podle kteréhož by na budoucí časy dolejší práva v rozsuzování náležitě pokračovati a ubezpečlivé pravidlo míti mohly, odeslaný a od nejvyšší strany naší po stalém nejposlušenějším přednešení nejmilostivěji stvrzen jest“.²⁶⁸ O pozůstatcích přípravné legislativní činnosti ovšem nemáme dosud žádné konkrétní informace.²⁶⁹

Zvratem by však v tomto směru mohl být nedávno objevený rukopis *De jurisdictione criminali. O soudu práva útrpného a hrdelního* ve fondu pražské lobkowiczké knihovny v Národní knihovně České republiky.²⁷⁰ Jedná se o rozsáhlý, jazykově český rukopis čítající 293 popsaných folií, jehož vznik byl datován na přelomu 17. a 18. století a sestaven měl být v prostředí apelačního soudu. Autor rukopisu či jeho předlohy dosud nebyl odhalen. Text je členěn na články, kterých je v knize celkem 1115 a do jejich počtu si tak nezadá ani s Obnoveným zřízením zemským z roku 1627, které jich čítá 852. Značení článků je obdobné jako právě v Obnoveném zřízení zemském, tedy nejprve majuskulní litera následovaná číslicí (v případě zkoumaného rukopisu arabskou).

Na úvodním listu pod výše uvedeným nadpisem je vepsáno též *ex libris*, resp. vlastnická poznámka odkazující na Gregora Václava Hannla, radu apelačního soudu, pro něhož byl rukopis pořízen: „*Ex Libris Wenceslai Gregorii Hannl J.V.D. Regiarum Appellationum Consiliarii. Ex propriis Expensis descriptus.*“. Rukopis vedle samotného textu jednotlivých článků (psaných jednou písařskou rukou) obsahuje též pozdější četné zásahy (provedené jinou rukou, snad samotným Hannlem): škrty, opravy, doplnění textu a poznámky v margináliích – tyto zásahy jsou patrné až do folia 98r, zbylých takřka 200 folií je již bez dalších úprav.

Krom úprav, jejichž předmětem byla úprava či komentář normativního textu, obsahuje rukopis též přípisky s daty, ve kterých k těmto úpravám docházelo, např. „*Hucusque perventum in Commissione 15. Martii 1696*“ (fol. 34r), což lze přeložit jako „na toto místo dospěla komise ke dni 15. března 1696“. Rukopis tedy procházel určitou revizí ze strany komise, jejíž složení není

²⁶⁸ Skutečnost, že práce započaly již za Leopolda, je uvedena hned v předmluvě zákoníku

²⁶⁹ Dosud veškerí autoři vycházeli výhradně z předmluvy zákoníku, další doklady však chybějí.

²⁷⁰ Národní knihovna České republiky, sign. XXIII.D.83. Zde patří plné uznání Miladě Svobodové, která na něj upozornila ve své práci SVOBODOVÁ, Milada. Rukopisy palácové knihovny hrabat Czerninů z Chudenic v Praze na Hradčanech dochované ve fondu pražské lobkowiczké knihovny v Národní knihovně České republiky: Svazek I. Číslo 1–99 (signatura XXIII A 9–XXIII D 89). Praha: Národní knihovna ČR, 2022, s. 344–346.

v rukopisu explicitně vyjeho. Zásadní pro pochopení významu rukopisu a jeho vzniku je přitom první datovaná poznámka z dvaceti, která se nalézá hned na úvodní straně – a níž přitom relativně prostě „*Ad amplissimum collegium 1. Julii 1695*“.

Apelační soud se od svého vzniku v roce 1548 scházel a rozhodoval v plénu ve svém sídle na Pražském hradě za předsednictví prezidenta soudu či jiného pána. Teprve ustanovením čl. 31 linecké instrukce z 26. listopadu 1644 nadál císař prezidenta apelačního soudu ke zřízení dvou nebo tří senátů, a to s cílem, aby důležité záležitosti (*Hauptsachen*) nebyly zdržovány těmi jednoduchými (*Gemeinesachen*). Ke zřízení senátů došlo však až později, někdy kolem roku 1680.²⁷¹ Od té doby zasedaly dva senáty: menší (speciální) senát a větší senát, nazývaný též *collegium*. A právě k tomuto *collegiu* poznámka odkazuje, což dokládá záznam ze zasedacího protokolu většího senátu z 1. července 1695.²⁷²

K tomuto dni projednávalo plénum jistou záležitost dotýkající se lehnických obyvatel k níž obdrželo císařský reskript z 21. května téhož roku. Součástí reskriptu byl kromě řešení kauzy též samostatný misív (*separata missiva*), který oslovoval přímo kolegium. Předmětem tohoto misívu byl pokyn, aby se komise, složená z radů z doktorské lavice, jmenovitě doktory Mariem, Paroubkem, Ebelinem a Hannlem a též sekretářem Kupcem, zabývala kriminální instrukcí (*ein Criminal Instruction*) sepsanou zesnulým dr. Rosou v české řeči. Jejich úkolem bylo Rosovu *instrukci* upravit a následně připravit její výslednou verzi v českém i německém jazyce.

Datum uvedené na úvodní straně rukopisu tedy odpovídá dni, ve kterém bylo císařem pětičlenné komisi uloženo revidovat Rosovu kriminální instrukci. Vedle toho rukopis obsahuje přímé doklady, že na provedených revizích se vedle Hannla, pro nějž byl rukopis vyhotoven (jde tedy o opis Rosova rukopisu), podíleli též dr. Paroubek a Ebelin, kteří jsou zde přímo jmenováni.²⁷³ Rosův originál pak vznikl někdy v 80. letech 17. století – jeho vznik lze prozatím bezpečně ohraničit 25. březnem 1679, kdy byl vydán císařský reskript, na nějž rukopis odkazuje,²⁷⁴ a 11. srpnem 1689, tedy Rosovou smrtí.²⁷⁵ Vzhledem k rozsahu a skutečnosti, že

²⁷¹ VACEK, J. Apelační soud, zejm. s. 147.

²⁷² Národní archiv, Apelační soud, inv. č. 15, Zasedací protokol většího senátu, 1695, p. 232.

²⁷³ Dr. Paroubek v levé marginálii na fol. 9r k datu 26. listopadu 1695 a dr. Ebelin v pravé marginálii na fol. 51r k datu 3. října 1696. Marius, který zemřel v červnu 1699 ani Kupec v rukopisu jmenovitě uvedeni nejsou.

²⁷⁴ Viz čl. B.64, fol. 28r, znění reskriptu pak přinesl WEINGARTEN, Johannes Jacob. Codex, s. 440–441, N. 328.

²⁷⁵ WOITSCHOVÁ, Personální obsazení, s. 77.

se jedná o dokončené dílo, lze z obou stranu minimálně jeden rok ukrojit, přesnější dataci však může přinést teprve podrobný rozbor rukopisu.²⁷⁶

Zbystřit bychom ovšem měli též kvůli samotnému názvu rukopisu. Výše uvedená citace týkající se vzniku a sankcionování Josefova zákoníku samotný předpis označuje právě jako *Řád práva útrpného a hrdelního*, což je název takřka doslova shodný s českou částí názvu rukopisu, tedy *O soudu práva útrpného a hrdelního*. Samotný název je však relativně běžný, o čemž svědčí například skutečnost v téže době vznikla v Jeně disertace (vydána 1685) s totožným (latinským) názvem, tedy *Dissertatio Juridica de Jurisdictione criminali* od Friderika Schubartuse.²⁷⁷ Samotný název je tedy, poněkud paradoxně, pouze vodítkem, nikoli určujícím znakem – tím se stává osoba autora (předlohy) rukopisu a jeho následné podrobení systému komisních revizí prováděných zjevně za účelem následného vydání jako zákoníku.

Tiskem byla Josephina vydána poprvé roku 1708, a to jak v německém, tak českém jazyce. O překlad do češtiny se postaral Jan Kupec z Bilenberku,²⁷⁸ pravděpodobně jeden z autorů zákoníku, který na základě této své činnosti (a rovněž díky svému dlouhému působení u apelačního soudu) získal od panovníka na deset let výsadní právo (*privilegium*) vydávat obě jazykové verze tiskem. K vydání došlo snad 15. března 1708,²⁷⁹ s jistotou ovšem víme, že vyhotovení konečné verze došlo nejpozději v průběhu srpna roku 1708, neboť v přehledu radů a zaměstnanců soudu uvedeném na konci tisku figuruje jako lenní referent J. W. Ebelin, který tuto funkci zastával právě pouze do srpna 1708; dne 6. září na tento post nastoupil W. G. Hannl.²⁸⁰ Jak česká, tak německá verze pak nesou vročení 1708, z čehož lze usuzovat, že

²⁷⁶ Na rozboru rukopisu autor tohoto textu v současné době pracuje.

²⁷⁷ SCHUBARTUS, Fridericus. De Dissertatio Juridica de Jurisdictione criminali, Quam Sub Praesidio Petri Mülleri, Jcti, Consilarii Saxonici, Pandectarum Professoris, Curiae Provincialis ac Scabinatus Assessoris, Colleqiiue Juridici Decani ad d. XI. Novembr. M DC. LXXXV. In auditorio jureconsultorum publicae disquisitioni subjiciet. Jena: Johann Jacobus Bauhoferi, 1685.

²⁷⁸ K osobě autora klasicky RYBIČKA, Antonín. Kašpar Jan Bílek [!] z Bilenberku: Pomůcka k životopisům starších právníků českých. Časopis musea Království českého 37/1, (1863), s. 398–403 či JIREČEK, Hermenegild. Právníký život v Čechách a na Moravě, s. 426–427.

²⁷⁹ Toto datum uvádí LINDGEN, Erich. Die Breslauer Strafrechtspflege unter der Carolina und der Gemeinen Strafrechtswissenschaft bis zum Inkrafttreten der Josephina von 1708. Beiträge zur Geschichte der Stadt Breslau. Heft 8. Im Auftrage der OberBreslau: Verlag Priebatschs Buchhandlung Breslau, 1939, s. 11. Jedná se však o jediný zdroj, který pracuje s přesným datem, současně přitom není odkazováno na původ této informace.

²⁸⁰ WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 120–121.

došlo k vydání obou verzí najednou, a že tak německá verze, v níž byl zákon vyhlášen, nebyla dána do tisku (při nejmenším ne o mnoho) dříve než verze česká.

Josephina byla v německém jazyce vydána ještě jednou, a to v roce 1711 v německém Freyburgu u Martina Parcuse. Oproti prvnímu vydání chybí na titulním listu zmínka o vydavateli (Kašparu Janu Kupci z Bilenberku) a jeho privilegii na vydání, rovněž chybí samotné privilegium jinak obsažené v české i německé verze prvního vydání.²⁸¹ V druhém vydání se oproti prvnímu nalézají index až na konci svazku a nenalézají se zde seznam radů a zaměstnanců apelačního soudu. Vzhledem k úmrtí císaře v polovině dubna 1711 lze dovodit, že kniha byla vydána snad ještě před jeho úmrtím někdy během prvního kvartálu roku, neboť absentuje zmínka o jeho úmrtí. Poslední, v pořadí třetí německé, vydání pak spatřilo světlo světa roku 1762 a bylo vydáno v Praze u Jana Josefa Klausera.

Srovnáme-li první a druhé německé vydání, sledujeme určitý kvalitativní posun. Ve vydání z roku 1711 jsou u podstatných jmen důsledně užívány majuskuly na počátku slov, rovněž vidíme absenci zkratk. Pozorovat je možné též jazykové odlišnosti při užívání některých slov, které však nemají širší významový dopad, např. *heylsamen* (1708) - *heilsamen* (1711), *weesens-Wesens*, *die jenigen-diejenigen* a podobné. Po obsahové stránce jsou ustanovení zákoníku v obou vydáních shodná. Krom samostatných vydání bylo znění zákoníku (bez privilegia a přehledu radů) následně otištěno i ve sbírkách právních předpisů.²⁸²

O dalším českém vydání zprávy nemáme, dozvídáme se však, že v roce 1708 činil jeho náklad 1500 kusů, které ještě po deseti letech nebyly rozprodané. 24. října 1718 proto vydal Karel VI. reskript, kterým privilegium na vydání prodloužil do doby, než se zbytek nákladu prodá.²⁸³ O velikosti nákladu německého zprávy nemáme, snad byl stejný jako ten český a byla po něm větší poptávka, což by vysvětlovalo existenci druhého vydání již tři roky po prvním. Zákoník

²⁸¹ Vzhledem k absenci privilegia a vydání zákoníku mimo území Koruny české je otázkou, zda k němu došlo se svolením Kupce, u něhož lze předpokládat, že by privilegium a své jméno do tisku zanesl.

²⁸² Continuation Derer Kayser- und Königlichen privilegien, statuten und sanctionum pragmaticarum Des Landes Schlesien, Mit allergnädigster Kayser- und Königl. Bewilligung/ dem gemeinen Wesen zum besten zusammen getragen. Fünffter Theil. Bresslau: Christian Brachvogels seel. Söhne, 1729, s. 1313–1452 a SUAREZ, Carl Gottlieb. Sammlung alter und neuer Schlesischer Provinzial-Gesetze zum täglichen Gebrauche für Richter und Advocaten. Erster Theil. Bresslau: Bey Willhelm Gottlieb Korn, 1771, s. 113–231. Shodně uvádí KOREDCZUK, J. Ordynacja, s. 31, pozn. 24.

²⁸³ RYBIČKA, A. Kašpar Jan Bílek, s. 400.

zůstal v platnosti do nahrazení trestním zákoníkem Marie Terezie vydaným posledního dne roku 1768.

Josephina často explicitně odkazuje na jiné právní předpisy. V art. 2 § 3 Josephiny je uveden odkaz na Carolinu stran obsazení soudů, obdobně v art. 19 § 46 se zákoník odkazuje na další předpisy včetně říšské Caroliny a počítá s uplatňováním trestů v ní stanovených, konečně pak v art. XX § 3 jsou odkazy na články 31 a 103 téhož předpisu. Dále v art. 3 § 1 odkazuje Josefův hrdelní řád v souvislosti s průběhem akuzčního procesu na zemská zřízení, městská práva a obyčej, jakožto prameny, dle nichž se má postupovat, pokud určitý postup není upraven Josephinou. Totéž se týká věznění určitých osob, kde se odkazuje na úpravu uvedenou v zemských zřízeních a městském právu, stejně tak je v art. 14 § 1 Josephiny s odkazem na zemské a městské právo upozorněno na povinnost soudců nižšího práva obrátit se v pochybných a vážných případech s žádostí o naučení na apelační soud. V art. XIX se v § 4 dokonce nachází odkaz na konkrétní ustanovení Koldínových Práv městských Království českého, konkrétně na vypovězení z Království dle čl. P. 30. Návaznost na starší českou právní tradici lze však nalézt také tam, kde výslovný odkaz absentuje.²⁸⁴

Z právě uvedeného plyne, že Josephina neměla výlučnou působnost, ale v mnohém odkazovala na jiné předpisy a ponechávala je alespoň z části v platnosti – tam, kde se úprava kryla, došlo k faktické derogaci dosavadních předpisů. Opakovaný odkaz na Carolinu navíc vzbuzuje otázku, do jaké míry je možno vtáhnout Carolinu do dobového právního řádu platného na našem území, neboť se obecně uvádí, že Carolina zde nikdy neplatila. Ačkoli pak Josephina hojně odkazuje na jiné předpisy a vytváří tak dojem původního díla, které je vytvořeno tak, aby doplnilo stávající stav, jde v širší míře o zákoník silně inspirovaný cizími vzory, a to právě říšskou Carolinou a dolnorakouskou Ferdinandeou,²⁸⁵ Rosův spis *De jurisdictione criminali* tak mohl být předlohou pouze v omezeném rozsahu.

V našem prostředí přitom nebyla Josephině dosud věnována širší pozornost. Když v roce 2018 přinesl autorský tým pod vedením Karla Malého její českou edici, dokázal dosavadní bádání

²⁸⁴ Srov. např. znění art. 16 § 15 s čl. T. II. Obnoveného zřízení zemského, jak upozorňují KOUPILOVÁ, O. et al. *Prameny k dějinám trestního práva*, s. 307, pozn. č. 15. Obdobně pak nařízení obsažené v závěru zákoníku, aby byly prováděny čtvrtletní kontroly věznic, což lze srovnat již s předpisy z 30. a 40. let 17. století, blíže VACEK, J. *Apelační soud: Studie a prameny*, s. 36 a 51–52.

²⁸⁵ K tomuto závěru dospívá typicky RAUSCHER, Rudolf. *Trestné činy proti životu v Obnoveném zřízení zemském a v Hrdelním řádu Josefa I.* Bratislava: vlastní náklad, 1929, s. 4, obdobně se k tomu pak staví další autoři jako Valentin Urfus či Karel Malý.

o tomto zákoníku shrnout do jediného (!) odstavce.²⁸⁶ Samotná studie k edici přitom zabrala pouhých šest tiskových stran a rozsáhlejší tak byla i ediční poznámka, což poměrně jasně ukazuje na nedostatečný stav bádání v tomto směru. Na tuto skutečnost je přitom odkazováno dlouhodobě – již před dvaceti lety si Valentin Urfus v monografii o Josefu I. při popisu zákoníku posteskl, že „[j]de o velmi zajímavou oblast, přesto však právněhistorická věda nevěnovala doposud vývoji trestního práva pozornost tak soustavnou, jak bychom možná očekávali“.²⁸⁷

Dosud nejpodrobnější rozbor Josephiny tak provedl až polský právník a historik Józef Koredczuk ve svém díle *Ordynacja kryminalna Józefa I z 1707 roku*.²⁸⁸ Jeho dílo je cenné zejména proto, že důsledně srovnává znění Josephiny a říšské Caroliny a propojuje jednotlivé články. Vedle toho si též všímá postavení jednotlivých úřadů tak, jak je Josephina vymezuje v systému trestního práva. Limity této práce však spočívají v tom, že ačkoli autor podnikl též archivní výzkum (a nezůstal tak u prosté komparatistiky znění obou předpisů), omezil tento pouze na dvě instituce sídlící ve Wroclawi (tamní zemský archiv a oddělení rukopisů tamní univerzity) a práce tak postrádá v některých ohledech širší (či alespoň celoslezský) kontext a chybí též prameny k dobové praxi výkonu práva dle Josephiny, což knihu v tomto směru limituje. Přesto se jedná o dosud nejuplněnější zpracování, jež marně hledá svého nástupce.

²⁸⁶ KOUPIL, Ondřej, KOUPILOVÁ, Marcela, MALÝ, Karel, ŠOUŠA, Jiří, ŠOUŠA, Jiří jr., VOJTÍŠKOVÁ, Jana a Klára WOITSCHOVÁ. Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu. Chrestomatie. Díl I. Druhá polovina 17. a počátek 18. století. Praha: Karolinum, 2018, s. 256–331, zde s. 257.

²⁸⁷ URFUS, Valentin. Císař Josef I.: nekorunovaný Habsburk na českém trůně. Praha: Libri, 2004, zvláště s. 109–121, zde s. 111.

²⁸⁸ KOREDCZUK, Józef. *Ordynacja kryminalna Józefa I z 1707 roku: z dziejów procesu karnego na Śląsku w pierwszej połowie XVIII wieku*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999.

Právní předpisy II: rozbor

V této kapitole je představeno osm stěžejních pramenů normativní povahy, kterými panovník reguloval vnitřní fungování apelačního soudu a jeho působnost navenek, případně předpisy, které vydal sám apelační soud. Těmito prameny jsou (i) Obnovené zřízení zemské z 10. května 1627, (ii) Obnovovací reskript z 29. listopadu 1628, (iii) linecká instrukce z 26. listopadu 1644, (iv) Apelační řád pro Slezsko z 26. září 1674, (v) Reskript císaře Leopolda I. ze 17. dubna 1676, (vi) Kriminální instrukce apelačního soudu ze 7. prosince 1676, (vii) Reskript císaře k rozdělení míst v kolegiu z 23. dubna 1683 a konečně (viii) Hrdelní řád Josefa I. z 16. července 1707. Pramen, který naopak podrobněji představován není, jsou Deklaratoria a Novelly vydané roku 1640, a to z důvodů, že ustanovení týkající se apelačního soudu vycházejí ze starších pramenů – část z obnovovacího reskriptu z roku 1628 a část i reskriptu z roku 1634, jak bude dále uvedeno na příslušných místech.

Každý z těchto pramenů je níže alespoň v základních obrysech představen, u většiny z nich jsou uvedeny též známé exempláře, popřípadě dosavadní ediční zpřístupnění pramene. U každého z nich je pak vymezen způsob a rozsah, jakým se dotýkal činnosti a působnosti apelačního soudu. Vzhledem k rozsahu některých z nich bylo přistoupeno k analýze vybraných článků či ustanovení (to se týká zejména Obnoveného zřízení zemského a též hrdelního řádu Josefa I.), u jiných bylo naopak přistoupeno k rozboru celého, byť rozsáhlejšího pramene (například linecká instrukce).

Volba zde představených pramenů byla učiněna na základě jejich významu pro fungování soudu dovnitř i navenek; při jejich výběru byly též zohledněny práce ostatních autorů, kteří se tématem podrobněji zabývali.²⁸⁹ Cílem této kapitoly je proto vytvořit pramennou bázi, která se může stát východiskem pro nové i stávající badatele realizující výzkum, který se dotýká pražského apelačního soudu. Do úvahy byla vzata též dostupnost jednotlivých pramenů a jejich (nedávné) ediční zpřístupnění jinými badateli, což se týká zejména částí Obnoveného zřízení zemského, Deklaratorií a Novel či hrdelního řádu Josefa I.

²⁸⁹ K podobnému vymezení hlavních pramenů pro sledované období dospěl například PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 11–13.

Mezi hlavní prameny, které předchází zkoumanému období, patří zakládací instrukce a s ní související reskripty z 20. ledna 1548.²⁹⁰ Tato instrukce byla v českém jazyce zpřístupněna v edici Sněmy české a ze své podstaty je tak základním dokumentem.²⁹¹ Za další mezník lze pokládat vydání Práv městských Království českého Pavla Kristiána Koldína roku 1579, která částečně upravovala apelační proces.²⁹² I tento pramen byl opakovaně zpřístupněn v edici, naposledy v úplnosti v roce 2013,²⁹³ vybrané části se promítly též do výběru trestněprávních ustanovení zákoníků raného novověku.²⁹⁴

Obnovené zřízení zemské z roku 1627

Obnovené zřízení zemské pro Království české přineslo řadu změn na úrovni celého soustátí, především pak pro Čechy samotné; některé z nich se přitom přímo dotýkají apelačního soudu. Na tomto místě však vzhledem k rozsahu pramene a jeho všeobecné známosti bude podán pouze rozbor ustanovení, která se bezprostředně dotýkala postavení apelačního soudu. Současně bylo upuštěno od jejich edičního zpřístupnění, neboť předmětná ustanovení jsou dostupná v nedávno vydaném souboru pramenů k dějinám trestního práva.²⁹⁵ V obecné rovině je přitom předně vhodné upozornit na článek D.XLIX., který se sice sám nezabývá apelačním soudem či jeho postavením, avšak zavádí subsidiaritu Koldínových Práv městských Království českého z roku 1579, pročež je dále v práci místy (a nejen v souvislosti s Obnoveným zřízením zemským, ale i s dalšími dokumenty) odkazováno právě na tento právní předpis. V této části tak budou blíže představeny pouze články F.LXXIII., R.VI., R.VII., R.VIII., R.X. a R.XVIII.

²⁹⁰ Krom „hlavní“, zřizovací instrukce, byly vydány ještě další, mezi nimi například reskript směřující na slezského zemského hejtmana (obersten hauptmann in Ober- und Nieder Schlesien), jehož originál se dochoval a je uložen v Národní archiv (NA), Česká dvorská kancelář (ČDK), inv. č. 1067, Apelační soud v Praze, sign. VI A 2, kt. 863, poř. č. 45, či reskript určený nově jmenovaným radům, jehož kopie se zachovala rovněž v NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, neznačeno.

²⁹¹ Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, sv. II., 1546–1557. Praha: Královský český zemský výbor, 1880, s. 545–548.

²⁹² Zde srov. zejména ustanovení C.III. až C.XIII. Práv městských Království českého.

²⁹³ MALÝ, Karel, Ladislav SOUKUP, Petra SKŘEJKOVÁ a Jiří ŠOUŠA. Práva městská Království českého: edice s komentářem. Praha: Karolinum, 2013.

²⁹⁴ KOUPIL, Ondřej, Marcela KOUPILOVÁ, Karel MALÝ, Jiří ŠOUŠA, Jiří ŠOUŠA, Jana VOJTÍŠKOVÁ a Klára WOITSCHOVÁ. Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: Chrestomatie. Praha: Karolinum, 2018, s. 13–166.

²⁹⁵ KOUPIL, O. a kol. Prameny k dějinám, s. 167–240.

F.LXXIII.

Článkem F.LXXIII. dal císař najevo vůli, že na existenci apelačního soudu samotného a jeho základním uspořádání nehodlá nic měnit. Předmětný článek je tak především potvrzením kontinuity apelačního soudu z předválečného období, respektive z doby jeho založení, přičemž aby získal na stabilitě, byl navíc prezident soudu nově uváděn mezi nejvyšší zemské úředníky (čl. A.XXXII.). Ačkoli se druhá část tohoto článku formálně věnuje revizím, nepřináší žádné pravidlo a spíše konzervuje stávající stav. Na toto ustanovení posléze odkazují články D.d.3 a D.d.4 Deklaratorií a Novel a dále jej rozvádějí.

R.VI.

Článek R.VI. Obnoveného zřízení zemského upravoval situace, kdy byl zajat vězeň subjektem, který nedisponoval věznicí. V takovém případě jej měl předat buď krajským hejtmanům, nebo nejbližšímu soudu s hrdelní pravomocí (a věznicí), případně královskému městu, současně byla stanovena povinnost jej do dvou týdnů obžalovat. Spolu s dodáním podezřelého do věznice však měly být současně předloženy důkazy svědčící o jeho vině, aby se nestávalo, že se po dvou týdnech zjistí, že proti vězněnému neexistuje žádný právní podklad. Tímto ustanovením se posilovala práva podezřelých, ale též právní jistota soudů, které přebíraly cizí vězně. Za situace, kdy by však do dvou týdnů vězeň nebyl obžalován, mělo se právo, které jej věznilo, obrátit s doloženými důkazy na apelační soud a vyžádat si naučení v dalším postupu.²⁹⁶

R.VII.

Následující ustanovení R.VII. stanovovalo podmínky, za kterých byl povolen útrpný výslech. Ten byl připuštěn za situace, kdy byl podezřelý přistižen přímo při krádeži nebo jiném veřejném trestném činu, a dále poté, co byl podezřelý z jiných trestných činů nejprve řádně vyslechnut. Pro případ, že by se soudy nadržely tohoto omezení, měl dotyčný právo obrátit se na císaře či apelační soud. Tímto ustanovením se navazovalo na článek S.XX. Práv městských Království českého, který byl současně tímto modifikován.

²⁹⁶ O neúčinnosti tohoto ustanovení i po více než čtyřiceti letech svědčí přípis vydaný v předvečer Štědrého dne roku 1669 adresovaný všem krajským hejtmanům s upozorněním, že dosud stále není ustanovení R.VI. Obnoveného zřízení zemského řádně dodržováno. Jeho obsah byl vzápětí v dopisu zopakován. Psaní bylo rozesláno v českém i německém jazyce. Znění přípisu viz WEINGARTEN, J. J. Vollständiger Außzug, Der Verneuertten Könichen Lands-Ordnung, und NOVELLEN Im Königreich Böhaimb. Praha: Arcibiskupská tiskárna, 1686, s. 324–327.

R.VIII.

Za zcela zásadní pak je nutno považovat článek R.VIII., kterým se podstatným způsobem rozšířila působnost apelačního soudu. K tomu měla být podávána *žádost o naučení* ve všech případech, kdy přetrvávaly pochybnosti ohledně užití tortury, otázek kladených vyslychanému (obecně tedy procesní záležitosti týkající se útrpného výslechu), ale též stran samotného ortelu a výše trestu. Všechny tyto záležitosti měly být apelačním soudem vyřízeny do osmi, nejpozději však do čtrnácti dnů (srov. čl. 17 linecké instrukce).

R.X.

Pravomoc apelačnímu soudu byla dána též pro případy, kdy by obviněný při výslechu vypověděl, že jeho spolupachatelem či návodcem je osoba panského či rytířského stavu. V takové situaci se mělo právu, u něžž byl dotyčný vyslychán, obrátit s žádostí o naučení právě na apelační soud, který měl rozhodnout zda má dotyčný zůstat naživu, či nikoli; tím však jeho role končila a ke slovu se dostávali královský prokurátor či nejvyšší purkrabí.

R.XVIII.

Článek R.XVIII. upravoval obdobnou situaci popsanou v článku R.X., ovšem s tou změnou, že tentokrát vyznání obviněného nemířilo na šlechtice, nýbrž na měšťana královského města. O této skutečnosti měli být informováni purkmistr a konšelé dotčeného města a byl jim stanoven další postup při vyšetřování, do něhož se měli zapojit. Apelační soud zde hrál spíše okrajovou roli, která vycházela již z článku R.VIII., tedy že měl být v případě pochybností požádán o naučení, zda právo může přistoupit k tortuře. Toto ustanovení navazovalo na články S.XXVII., S.XXVIII. a S.XXX. Koldínových Práv městských Království českého.

Obnovovací reskript z 29. listopadu 1628

Prvním a na dlouhou dobu posledním předpisem upravujícím relativně komplexně vnitřní poměry apelačního soudu byla zřizovací instrukce z 20. ledna roku 1548. Od té doby byly dílčím způsobem upraveny některé dílčí otázky jeho působnosti a dalšího fungování. Potřeba opětovně upravit vnitřní fungování apelačního soudu vyvstala v souvislosti s událostmi bezprostředně souvisejícími s počátkem třicetileté války, kdy byla činnost apelačního soudu na několik let ochromena. V reakci na neutěšený stav byl vydán císařem Ferdinandem II. Dne 29. listopadu 1628 reskript, kterým chtěl situaci na soudě stabilizovat – proto přídomek

„obnovovací“ u slova reskript. Ten byl reakcí na dopis prezidenta apelačního soudu Fridricha z Talmberka z 8. listopadu 1628, ve kterém si císaři stěžoval na neutěšené poměry uvnitř soudu.

Obnovovací reskript se dochoval pouze ve dvou textově shodných opisech uložených v Národním archivu v Praze ve fondu Česká dvorská kancelář. Jedná se o prosté opisy, neobsahují ani údaje o podpisech panovníka či úředníků, informaci o pečetě a podobně; přepsáno je pouze samotné znění reskriptu. Oba opisy nesou stejné označení (pořadové číslo 127).²⁹⁷

Edici tohoto pramene jako první přinesl J. J. Weingarten, pro něj se však jednalo spíše již o historický pramen, neboť v době, kdy svá díla sepisoval, již byl reskript z roku 1628 dávno překonaný instrukcí z roku 1644; z tohoto důvodu jej též nepřináší ve svém *codexu* z roku 1701. O tom svědčí též skutečnost, že reskript z roku 1628 byl uveřejněn až ve třetím vydání *Vindemiæ Judicialis*, neboť vydání z let 1669 a 1679 tento pramen neobsahují.²⁹⁸

Druhým mužem, který tento pramen zpřístupnil veřejnosti, byl J. F. Schmidt v roce 1850 - reskript z roku 1628 otiskl na prostoru třech tiskových stran (pro srovnání lze uvést, že na instrukci z roku 1644 potřeboval celkem 28 stran, a to bez průvodního dekretu a příloh). Ačkoli je Schmidtova edice o více než 150 let mladší než Weingartenova, je otázkou, do jaké míry se na ni lze spolehnout. Jelikož jsou dochovány pouze dva výše zmíněné opisy, které jsou vzájemně totožné (takže je lze pokládat fakticky za jeden pramen), prostým srovnáním s nimi zjistíme pouze odchylky, nikoli však to, která verze spíše odpovídá původnímu znění.

Cestu ke zjištění, která verze je neblíže originálu, lze najít, poněkud nečekaně, přes Deklaratoria a Novely z roku 1640. Tento pramen byl z velké části souhrnem právních předpisů vydaných po zavedení Obnoveného zřízení zemského a mnohdy je doslovně přepisoval – a to se týká též některých pasáží obnovovacího dekretu, konkrétně jde o články D.d.V. až D.d.VIII. Současně je možno vycházet z předpokladu, že pramen vzniklý roku 1640 bude mít k původnímu znění blíže než edice vydané o desítky (Weingarten), či dokonce stovky let později (Schmidt).

Lze tedy jako výchozí text vzít Schmidtovu edici, jejíž autor tvrdí, že vychází z originálu, a srovnat ji s ostatními prameny. Z porovnání textů přitom plyne, že jsou v nich mnohé drobné

²⁹⁷ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, poř. č. 127, dva exempláře s tímto označením.

²⁹⁸ WEINGARTEN, J. J. *Pro Sacræ Cæsareæ, Regiæque Majestatis Bono Publico. Vindemiæ Judicialis*. Jan Karel Jeřábek, 1692, s. 332–334.

rozdíly. Některé nemají na význam větší vliv - typicky se jedná o chybějící koncovku některých slov ve Schmidtově edici oproti zbylým pramenům (derselbe – derselben, Rechte – Rechten). Vedle toho jsou však přítomny i významové chyby, které posouvají obsah jiným směrem. Takovým příkladem je spojení *von uns angenommen* u Schmidta (s. 52) oproti *vor- und angenommen* v Deklaratoriích a Novellách (čl. Dd. VIII.), u Weingartena (s. 334) a též v dochovaných opisech reskriptu; v jiných pasážích pak ve Schmidtově verzi oproti ostatním chybí slova.

Je tedy možno shrnout, že buď Schmidt skutečně podle svého tvrzení vycházel z originálu (což tvrdí prakticky u všech pramenů, které přináší a minimálně v některých případech to prokazatelně není pravda, viz dále) a pouze jej chybně přepsal, nebo vycházel z opisu, v němž již byly chyby obsaženy. Se znalostí Schmidtova díla a jeho odborné průpravy se lze přiklonit spíše k druhé variantě, tedy že nepracoval přímo s originálem (čehož si ovšem byl patrně vědom), nýbrž s opisem, u něž předpokládal správnost. Rozdíly však panují též mezi opisy a Weingartenovým zněním, při srovnání s Deklaratorií a Novellami mají však vyšší míru shody, protože je lze označit za relevantní pramen k editaci a jeho předpokládaná míra podobnosti s (již neexistujícím) originálem je relativně vysoká. Weingarten sám tak buď vycházel z kvalitního opisu, případně z originálu a dopustil se některých drobných chyb.

Z výše uvedeného Talmberkova dopisu z počátku listopadu 1628 vyplynulo, že někteří radové tou dobou již tři či čtyři roky na jednání soudu nedocházeli: někteří již neměli zájem na svém místě sloužit, další zas již působili v jiných funkcích. Aby císař stanovil, kdo z dosud formálně jmenovaných radů má nadále zůstat členem kolegia, uvedl je jmenovitě.

Na šlechtické lavici byli ve funkcích potvrzeni Jiří Vilém Michna z Vacínova, Mikuláš z Nostic, Julius Jageman, Kristián Nostic, Joachim Adolph von Strahlendorff a Wilhelm von der Boy, na doktorské lavici pak Rafael Minšovský, Bartoloměj Brunner, Andreas Kotwa,²⁹⁹ Pavel Wencelius, Karl Muscon³⁰⁰ a Johan Reiz³⁰¹. Další dva radové, Anthony von Laudi a Johan Chrysostomus Schreppel, pak měli u soudu zůstat pouze do doby, než pro ně panovník najde lepší uplatnění. Ze služeb naopak byli propuštěni pouze příslušníci šlechtické lavice, mezi nimi

²⁹⁹ Toto jméno uvádí Schmidt jako „Kottera“, ostatní prameny uvádějí „Kotwa“, včetně NA, Apelační soud (AS), inv. č. 68, Manuál apelačního soudu, 1576–1645, fol. 1.

³⁰⁰ Na tomto příjmení nepanuje shoda, Schmidt i Auersperg uvádějí příjmení „Usern“ s tím, že Karl Moscon (Mison) nastoupil k soudu k roku 1634, resp. 1635.

³⁰¹ Jméno v různých zdrojích uváděno jako Reiz, Rietz či Raitz.

zástupce panského stavu Kašpar Magnus von Minckwicz a dále rytíři Arnold von Berglass, Hans Fridrich von Minckwicz, Johan Menczelius³⁰² a Johan Conrad Kropff, a to s tím dovětkem, že jim má být vyplacena zbývající mzda.³⁰³

Není jasné, kdy byl reskript doručen Talmberkovi, nicméně stalo se tak bezpochyby v prosinci 1628, neboť k tomuto měsíci (bez bližšího údaje) nalézáme zápisy o propuštění jednotlivých radů.³⁰⁴ V reskriptu též panovník uvádí, že při jeho vytváření postupoval v souladu s dalšími orgány – tajnou radou, říským dvorem a dvorskou komorou.

Dále panovník stanovil, že kolegium se má skládat celkem ze 17 radů, a to z důvodu jejich vytížení v různých komisích. V čele měl nadále stát prezident jmenovaný z panského stavu a vedle něj mělo být na jedné straně osm radů ze šlechtického stavu (páni a rytíři) a na druhé straně osm doktorů práv. Roli tedy hrály původ a postavení na straně jedné a vzdělání na straně druhé – doktoři práv měli získat svůj titul na řádných univerzitách (*approbirten academiis*). Panovník též výslovně stanovil, že radové mají být přednostně vybíráni z obyvatel zemí Koruny české a rovněž, pokud to bylo možné, měli alespoň dva pocházet z pražských měst.

Další část reskriptu se věnovala zavedení nového požadavku na nové rady, a sice odbornou zkoušku, jež měli skládat všichni uchazeči o post rady, tedy šlechtici i doktoři práv. Tato zkouška se měla skládat z řešení dvou vzorových těžkých (ve smyslu náročných) případů, z nichž jeden měl být z práva civilního a druhý z práva trestního. K řešení těchto případů měli radové být schopni užít právo obecné (císařské), saské a též právo české. Takto zpracované případy měl uchazeč následně prezentovat před stávajícími rady, kteří poté rozhodovali o tom, zda byly řádně vyhotoveny a je možné dotyčného přijmout. V poslední části reskriptu se panovník věnoval navýšení platů na úroveň radů české komory, a sice z dosavadních 400 kop grošů míšenských na rovných 600 kop grošů míšenských ročně.³⁰⁵

³⁰² Opis reskriptu uvádí variantu příjmení jako Mencilig, avšak všechny ostatní prameny se shodují na příjmení Menczelius či Wenzcelius, WEINGARTEN, J. J. *Pro Sacrae Cæsareæ*, s. 333, SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 50 a 160, J. von AUERSPERG, *Geschichte*, s. 24, stejně tak literatura, která ovšem vychází z uvedených edic, viz WOITSCHOVÁ, K. *Personální obsazení*, s. 64 i HAUSENBLASOVÁ, J. *Počátky*, s. 18.

³⁰³ Jednotlivá jména by bylo vhodné ověřit v knihách přísah, resp. instalací (viz dále) a též ve spisovém materiálu, na tomto místě na to není prostor.

³⁰⁴ NA, AS, inv. č. 68, fol. 29r (Kašpar Magnus von Minckwicz) a fol. 29v (Hans Fridrich von Minckwicz).

³⁰⁵ Náklady na běh soudu rostly nemalým tempem. Jestliže Schmidt uvádí, že k roku 1628 činily roční výdaje 12 754 kop grošů míšenských, pak roku 1644 to bylo o téměř čtvrtinu více, celkem přes 15 747 kop grošů míšenských. SCHMIDT, J. F. *Monographie*, s. 10–11, NA, *Nová manipulace (NM)*, kt. 37, sign. A 27 1/III, neznačeno, listina s názvem *Extract über das löbliche collegium appellationis ob dem königlichen Prager*

Deklaratoria a Novelty z roku 1640

Ačkoli lze Deklaratoria a Novelty z roku 1640 považovat za ústavní doplněk k Obnovenému zřízení zemskému, je skutečností, že se povětšinou jedná o sebrání již platných právních předpisů. Z tohoto důvodu je vynecháno obecné pojednání o tomto prameni, neboť toto, stejně jako jeho edice, je obsaženo v samostatné studii.³⁰⁶ Z tohoto důvodu je přistoupeno alespoň ke stručnému zhodnocení relevantních ustanovení.

Články D.d.3. a D.d.4.

Článek D.d.3. přímo navazuje na ustanovení F. LXXIII. Obnoveného zřízení zemského, když stanoví, že jedinou instancí, u které se lze domáhat revize proti rozhodnutí apelačního soudu, je panovník, kterému má být tato podána skrze českou dvorskou kancelář. Navazující ustanovení, čl. D.d.4., se pak věnuje lhůtám pro revizi, jež mají být odvozeny od lhůt stanovených pro zemský soud, čímž předpis odkazuje opětovně na Obnovené zřízení zemské, konkrétně na část O naučení a revisích (články F.LXXIV.–F.LXXXIII.).³⁰⁷

Články D.d.5. až D.d.8.

Články D.d.5. až D.d.8. jsou zkrácenou verzí obnovovacího dekretu z roku 1628 a nepřinášejí žádné další pravidlo chování; dovozovat lze pouze toliko, že i po dvanácti letech byla úprava zavedená obnovovacím dekretem stále vyhovující a relevantní.³⁰⁸

schloss, was demselben so wol deren unterziebenen expeditions bedienten an der jährlich besoldtung quatemberich zue bezahlen ausstragen thuet.

³⁰⁶ MALÝ, Karel – ŠOUŠA, Jiří – KUČEROVÁ, Klára. Deklaratoria a Novelty Obnoveného zřízení zemského. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav, ed. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Praha: Karolinum, 2006, s. 793–873.

³⁰⁷ Články D.d.3 a D.d.4. jsou zkrácenou verzí císařské deklarace vydané dne 14. září 1634, která obsahuje některé další podrobnosti; celé znění viz WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 165–166.

³⁰⁸ Tato skutečnost, totiž že část textu Deklaratorií a Novel je prakticky totožná se zněním reskriptu z roku 1628, dosud domácímu bádání (včetně autora této studie) unikala. Jedním z důvodů snad může být zpřístupnění českého znění Deklaratorií a Novel uveřejněné roku 2006, z kterého (právní) historici hojně vycházejí – předmětná edice byla publikována krátce před tím, než se v české historiografii (znovu)oživilo bádání o apelačním soudu. Podobnost s německy psaným reskriptem z roku 1628 naplno vyplyne až při porovnání původního německého znění obou pramenů, či při detailním zkoumání české verze Deklaratorií a Novel spolu s reskriptem z roku 1628.

Článek L.I.12

Problematiku vězňených pak upravoval článek L.I.12., kterým se zaváděla povinnost provádět čtvrtletní kontroly ve věznicích. Královští hejtmané pražských měst a krajští hejtmané ve svých krajích (případně královští rychtáři) měli každé tři měsíce kontrolovat stav věznic a dohlížet na to, aby zde nebyli vězni drženi protiprávně a příliš dlouho. Toto ustanovení tak předchází kontrole věznic, kterou zavedla o čtyři roky později ve svém článku 17 linecká instrukce.

Instrukce z 26. listopadu 1644

Bezesporu nejzásadnějším předpisem, který upravoval fungování apelačního soudu ve sledovaném období, je instrukce (řád) císaře Ferdinanda III. z 26. listopadu 1644.³⁰⁹ Originál této, tzv. linecké instrukce se s největší pravděpodobností nedochoval, avšak máme k dispozici *oficiální opis* vyhotovený českou dvorskou kanceláří, u kterého lze předpokládat nejvyšší míru shody s originálem. Tento oficiální opis se nalézá v Národním archivu ve fondu Stará manipulace pod inv. č. 1519 a signaturou J 18/1 (kde je chybně nadepsán jako originál instrukce) a byl vyhotoven za účelem rozeslání textu instrukce na příslušné úřady. Spolu s oficiálním opisem jsou pod touž signaturou deponovány rovněž dva dobové opisy instrukce, dále originál průvodního dekretu k instrukci (poř. č. 42), koncept odpovědi na tento dekret (poř. č. 47), taxovní řád, který byl přílohou instrukce, a též výčet prázdnin, jenž byl rovněž přílohou.

Oficiální opis instrukce se skládá z 24 neoznačených folií oboustranně popsanych. Samotná archiválie, jakožto původně příloha průvodního dekretu, není podepsána panovníkem ani stvrzena pečetí. Na skutečnost, že se jedná o znění nejbližší originálu, lze pak usuzovat podle dalších okolností - znění instrukce je uloženo spolu s originálem průvodního dekretu a jedná se o čistopis, který (na rozdíl od všech ostatních opisů) neobsahuje takřka žádné zkratky.³¹⁰ Instrukce byla schválena dne 26. listopadu 1644, následně byla s průvodním dekretem, datovaným (a rovněž vypraveným) dne 2. prosince 1644 a následně doručeným do Prahy dne 30. prosince téhož roku; mezi adresáty patřili tajná rada, česká komora, místodržitelství,

³⁰⁹ Z formálního hlediska se jednalo o panovníkův reskript, kterým tuto instrukci a k ní připojené přílohy uvedl.

³¹⁰ V neposlední řadě lze podotknout, že ke stejnému závěru dospěl i správce fondu, který archiválii jako originál též označil.

nejvyšší zemští úředníci a přisedící zemského soudu. Odpověď na instrukci pak představuje dochovaný koncept dopisu odeslaného 11. ledna 1645.

Průvodní dekret je psán německým jazykem, písmo je kurentní, místy je doplněn latinskými výrazy, které jsou zapsány latinkou. Nadepsán je císařskou a královskou titulací, jeho rozsah odpovídá třem stranám. Pod textem je podepsán vlastnoručně Ferdinand III. a dále též nejvyšší kancléř Království českého Jiří Adam z Martinic, písařem, který čistopis vyhotovil,³¹¹ byl dr. Preissleben, který je pod textem též podepsán. Samotný dekret je opatřen císařskou pečetí, v kanceláři příjemce pak byl označen datem přijetí (30. prosince 1644) a nadepsán jako císařská insinuační týkající se apelační instrukce.³¹² Instrukce samotná, která tvořila přílohu průvodního dekretu, je psána německým jazykem, pouze některé obraty jsou psány latinou. Po úvodním prohlášení následuje celkem 34 číslovaných článků. Přiložený taxovní řád, též psaný německy s některými latinskými výrazy, se nalézá na jednom jednostranně popsaném listu a má formu tabulky, v níž jsou uvedeny poplatky za jednotlivé úkony. Poslední součástí je přehled prázdnin o rozsahu dvou stran, kde jsou v bodech uvedeny dny, kdy apelační soud neměl zasedat.

V samotném průvodním dopisu císař upozorňuje, že stávající pravidla upravující fungování apelačního soudu prošla revizí a došlo k rozšíření o nová ustanovení – znění nové instrukce (oficiální opis) proto bylo přiloženo k dopisu. Úřady a činitelé, jimž byl průvodní dopis adresován, měli za úkol dbát na to, aby činnost apelačního soudu nebyla ztěžována kroky městských a dalších jemu podřízených soudů (explicitně jsou zmíněna pražská postranní práva).³¹³ Rovněž bylo vyzdviženo několik ustanovení, která obsahovala instrukce – radům neměla v jejich činnosti bránit účast v komisích a jiných orgánech (čl. 5 instrukce), současně bylo zdůrazněno ustanovení čl. R.VIII. Obnoveného zřízení zemského (čl. 16 instrukce), neboť nebyl do té doby řádně vykonáván.

Originál instrukce podepsaný panovníkem, příslušnými úředníky a opatřený pečetí byl zaslán přímo apelačnímu soudu, a to ve stejný den jako výše zmíněným úřadům, tedy 2. prosince

³¹¹ Lze předpokládat, že se Martinic osobně zapojil do přípravy znění instrukce, neboť v letech 1627–1628 zastával post viceprezidenta apelačního soudu, tudíž měl, byť spíše kratší, zkušenosti s jeho fungováním.

³¹² Doslova „*Kayserliche Insinuation. Appellation Instruction Betreffen*“.

³¹³ Doklady o podřízenosti postranních práv apelačnímu soudu jsou mimo jiné též ve fondu NA, Česká finanční prokuratura, sign. 25/36-1, Apelační soud na Hradě pražském napomíná postranní právo, aby řádně vedlo své spisy, 1706. Blíže k tématu SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše. Zvláštní místní práva v Praze. In: *Pražský sborník historický* 8 (1973), s. 95–185.

1644.³¹⁴ Jeho znění je známé díky třem opisům, z nichž jeden se nalézá ve fondu Česká dvorská kancelář³¹⁵ a další dva ve fondu Apelační soud,³¹⁶ všechny tři verze jsou však odlišné co do jazyka i vnější úpravy, že není možné vybrat z nich tu, která by byla svou podobou nejbližší původnímu znění. V průvodním dopise císař nejprve uvádí důvody pro vydání nové instrukce, ke kterým řadí zejména zastaralost dosavadních předpisů, jejich časté obcházení a též potřebu nově upravit způsob vybírání poplatků. Instrukci měl dát prezident přečíst hned na prvním zasedání, kterého se po jejím obdržení zúčastní, a následně měl zařídit vše tak, aby mohlo být podle instrukce postupováno.

Tři dny po odeslání instrukce uvedeným úřadům a apelačnímu soudu, 5. prosince 1644, bylo její znění odesláno též královským městům, resp. městským radám. V průvodním dopise bylo upozorněno právě na vydání nové apelační instrukce, přičemž radám měst bylo uloženo, aby s nimi seznámily svá společenství tak, aby mohla být dodržována. Současně bylo přikázáno, aby apelačnímu kolegiu byly poskytovány náležitá úcta a respekt. Takto vydaný přípis spolu se zněním instrukce vyhotovila česká dvorská kancelář, jeho rozšíření však měla na starosti již česká komora.³¹⁷

Dva již zmíněné opisy instrukce, které se nalézají při oficiálním opisu, se od něj liší zejména vnější úpravou. Jelikož se jedná o jeden soubor archiválií, ve kterém jednotlivé dokumenty nenesou samostatné označení, dataci a rovněž nejsou foliovány, je nutno je pro účely popisu rozlišit jako opis 1644A a opis 1644B. Oba tyto opisy obsahují drobnější textové odchylky od oficiálního opisu, které zpravidla nemají dopad na obsah instrukce – jedná se o odlišný zápis některých slov (*zu – zue*) či relativně hojně užívané zkratky. Opis 1644A začíná panovníkovou titulací a pokračuje úvodním prohlášením a jednotlivými články. Písmo je oproti oficiálnímu opisu spíše zběžnější, avšak stále dobře čitelné, dělení na články je nevýrazné a místy splývá s okolním textem, relativně důsledně je pak rozlišováno mezi kurentem a latinkou, kterou jsou

³¹⁴ Znění průvodního dopisu směřujícího k apelačnímu soudu zpřístupnil J. F. Schmidt, který však nevycházel, navzdory svému tvrzení, z originálu, nýbrž z opisu deponovaného ve fondu Apelační soud pod inv. č. 74a, jak bude provedeno dále. Weingarten, pokud je mi známo, znění tohoto průvodního dopisu nepřinesl. SCHMIDT, J. F. Monographie, s. 53–54.

³¹⁵ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, poř. č. 145/87.

³¹⁶ NA, AS, inv. č. 74a, Instrukce apelačního soudu, 1662, fol. 1 a inv. č. 76, Instrukce apelačního soudu, b.d., fol. 2 a 3.

³¹⁷ Státní okresní archiv Most, Archiv města Most, inv. č. 179, Císař Ferdinand III. oznamuje purkmistru a konšelům města Mostu vydání nového jednacího řádu pro odvolací soud a žádá je o povinnou úctu vůči sudím, 1644.

zapisovány latinské výrazy. Zvláštností tohoto opisu potom jsou poznámky *in margine* u článků 8 a 29, které odkazují na konkrétní ustanovení městského práva z roku 1579. Opis 1644B je poměrně věrným opisem originální instrukce, navíc obsahuje otisk vlastnického razítka s textem „*k: k: Staath:Archiv des Königreichs Böhmen.*“, který je umístěn průběžně na řadě míst.

Dva opisy jsou uloženy též v Národním archivu ve fondu Česká dvorská kancelář pod inv. č. 1067, sign. VI A 2, v kartonu 863, ve společné složce nadepsané *Instructio der königl. Appellation zu Prag de Anno 1644*. Ani jeden z těchto opisů není datovaný. První z nich (poř. č. 145/87) obsahuje vedle znění instrukce též znění průvodního dekretu, přílohy (taxy a přehled prázdnin) a též německou lenní taxu. Druhý, prostý opis (poř. č. 136) pak obsahuje výhradně text instrukce, a to bez podpisů, průvodního dekretu či příloh.

Hned čtyři další opisy se nacházejí ve fondu Apelační soud, kde jsou vedeny pod inventárními čísly 74a, 74b, 75 a 76. Jako nejstarší je označen opis pod inv. č. 74a, který dle inventáře pochází z roku 1662 a jedná se o (moderně svázaný) sešit o rozsahu 42 číslovaných folií, ve kterém se vedle opisu instrukce z roku 1644 (včetně příloh) objevují též císařské předpisy stran lén z let 1651, 1653 a 1654 (podrobněji viz dále) a dále císařské rozhodnutí v trestní věci z roku 1662, od kterého je odvozeno stáří svazku. Po bližším prozkoumání obsahu rukopisu je však třeba konstatovat, že uváděná datace je chybná a svazek je podstatně mladší – v marginálii (fol. 11v) je uvedena poznámka, vyvedená stejnou písařskou rukou jako hlavní text, odkazující k polovině roku 1685, rukopis tak vznikl nejdříve ve 2. polovině 80. let 17. století.

Další opis pochází dle označení z roku 1702 (inv. č. 74b), je svázan v dobové vazbě a má rozsah 33 folií (z nichž text se nachází na prvních 30 foliích).³¹⁸ Na prvním listu se přímo uvádí, že se jedná o opis (*Abschrift*) z nové císařské instrukce z 26. listopadu 1644, poté již následuje samotné znění instrukce, k němuž jsou připojeny též přílohy (ustanovení o taxách a prázdninách). Shodnou podobu a textaci má též nedatovaný opis (inv. č. 76) s rozsahem 42 folií (z nichž text se nachází na prvních 39 foliích), který nenesé žádné významné vnější znaky. Oba tyto opisy vznikly patrně ve stejné době a sloužily nejspíše pro potřeby radů apelačního

³¹⁸ Rok vzniku opisu uváděný v inventáři je odvozen pouze z ražby letopočtu na deskách, je však dobře možné, že ve skutečnosti byl opis vyhotoven dříve – srov. s datací opisu inv. č. 75.

soudu pro případ, že by se potřebovali důvěrně seznámit se zněním instrukce či jejích přílohami.

Poslední kopie uložená u apelačního soudu (inv. č. 75) má rozsah 41 folií a v inventáři datovaná rokem 1703 a je rovněž označena na úvodním listu jako opis z císařské instrukce z roku 1644. Obdobně jako u opisu inv. č. 74b záhy následuje znění samotné instrukce a jejích příloh, text navíc obsahuje též vpisky v margináliích, které upozorňují na úpravu dílčích náležitostí.³¹⁹ Uvedený rok 1703 je ovšem chybný, resp. jedná se o rok, kdy byl opis svázán, nikoli však vyhotoven, jak bude záhy doloženo.

Znění instrukce a jejích příloh v opisu inv. č. 75 bylo vyhotoveno jedinou písařskou rukou (A), poznámky v margináliích a dále text doplněný na posledních třech foliích (fol. 39–41) jsou pak doplněny jiným rukopisem, písařskou rukou (B). Text vyhotovený písařskou rukou (B) je analýzou čl. 31 instrukce a jeho provázání s dalšími ustanoveními instrukce a dalších právních předpisů, uvedena je též německá lenní taxa. Tento text a stejně tak poznámky v margináliích lze přitom ztotožnit s tiskem z roku 1692, jehož autorem byl J. J. Weingarten.³²⁰ Text je místy psán v první osobě (explicitně je užíváno zájmeno *ich*) a srovnáním s jinými Weingartenovými rukopisy lze písařskou ruku (B) spojit právě s jeho jménem. Lze pak konstatovat, že opis instrukce vyhotovený písařskou rukou (A) vznikl nejpozději kolem roku 1690 a byl to Weingarten, kdo tento opis využil jako podklad pro přípravu své knihy, a to na počátku 90. let 17. století, nejpozději však v září 1692.

Jeden nedatovaný opis instrukce je pak deponován v Národní knihovně v Oddělení rukopisů a starých tisků ve fondu Knihovna kláštera premonstrátů Teplá.³²¹ Svou vnější podobou (svázán v dobových deskách), rozsahem (34 folií) i obsahem se přitom nápadně podobná opisům uloženým ve fondu Apelační soud v Národním archivu pod inv. č. 75 a 76, a datovat jej tak lze na přelom 17. a 18. století. Vedle znění samotné instrukce obsahuje rukopis též taxovní řád a přehled prázdnin, všechny dokumenty jsou bez vpisků v margináliích či dalších poznámek. Druhý nedatovaný opis instrukce se nalézá v Moravské zemské knihovně ve fondu Knihovna

³¹⁹ Například u článku 1 je poznámka „Wie viel nebst der Herrn Præsident Rätthe sein sollen?“, upozorňuje tedy čtenáře na skutečnost, že v daném ustanovení je uvedeno, kolik radů má být vedle prezidenta jmenováno.

³²⁰ WEINGARTEN, J. J. Extract, s. 50–54. V podrobnostech k tomuto tisku a vzniku prvních edic viz dále.

³²¹ Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, Knihovna kláštera premonstrátů Teplá, sign. Teplá.MS.A.4, Instruction Ferdinand III. für das Appellationsgericht in Prag.

hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou.³²² Rukopis je podobný rukopisům uloženým ve fondu Apelační soud pod inv. č. 75 a 76, skládá se ze 44 folií a obsahuje vedle instrukce samotné též přehled prázdnin a taxu.³²³ Jeden opis je uložen též ve fondu Rodinný archiv Merveldtů, Lázně Bělohrad.³²⁴ Další rukopisy se nacházejí v rakouské Národní knihovně ve Vídni.³²⁵ Lze přitom předpokládat, že uvedený výčet není kompletní a že počet opisů je podstatně vyšší – zejména se pak mohou nacházet ve šlechtických rodinných archivech, popřípadě v archivech větších měst či zemských úřadů.

První zmínky o údajném vydání tohoto pramene se datují k roku 1673 a vztahují se k přípisu ve svazku s názvem *Instructio, Aneb Artykule* vydaném Danielem Vojtěchem Kamenickým, kde se mj. uvádí „*Přitom v známost se dává, že tolikéž instructi Apellatorní, kteráž nyní v Ympressy mé k tištění jest, u mne (...) se nacházeti bude.*“³²⁶ Z uvedeného poznamenání se dovozuje, že se jedná právě o instrukci vydanou Ferdinandem III. roku 1644; soupisy české literatury tuto práci sice uvádějí, shodují se však, že není znám žádný výtisk.³²⁷ I kdybychom přitom připustili, že poznámka směřovala právě k instrukci z roku 1644, nedošlo podle všeho k naplnění záměru ji vydat, neboť krom toho, že není doložen byť jediný tištěný exemplář, nejsou známy ani české verze tohoto předpisu. Nad to je třeba upozornit na skutečnost, že není znám ani český (ať už

³²² Dle DOKOUPIL, Vladislav a Naďa ŠTACHOVÁ. Soupis rukopisů zámecké knihovny hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou. Brno: Moravská zemská knihovna, 2011, s. 43.

³²³ Moravská zemská knihovna, Knihovna hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou, sign. CH-RKP 5. Rukopis je značně poškozen bahnem.

³²⁴ Státní oblastní archiv v Hradci Králové, Archivní oddělení Zámorsk, Rodinný archiv Merveldtů, Lázně Bělohrad, inv. č. 27, kniha (ukn) č. 3, Opis instrukce pro apelační kolegium vydané Ferdinandem III., datované v Linci 26. listopadu 1644.

³²⁵ Viz Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. 8061, De modo procedendi et diiudicandi lites in curia appellationum Pragensi d. d. 26. Nov. 1643, sign. Cod. 8696, Instructio et ordo in iudicio appellationis pro regno Bohemiae observandi a. 1644 a sign. Cod. 14450, Dem Appellations-Collegio neu ertheilte Instruction für das Königreich Böhmen a. 1644

³²⁶ INSTRUCIO, Aneb Artykule | Kteréž Geho Milosti Ržjmského Cýsaře | Vherského | a Českého Krále | ec. Tegná y giné Raddy | Komornjcy | Králowstj Mjstodržjcy | a Neyvyššy Páni Auředlnjcy w Králowstwj Českém | z Milostiwého G[eh]° Mil: Cýsařské Král: Pána Pána nás wsech Neymilostiwégssýho Poručenj | wedlé nichž se w tomto Geho Mil: Cýs: Dědičném Králowstwj Českém | Králowských | též Gegi Mil: Cýsařowny, gakožto Králowé České, Měst Wěnnjch | wssyckni a geden každý | obzwlásstně Geho Mil: Cýs: Rychtářowé | Purgmistřj a Konssele w Vřadech | a Powinnostech swých wždycky | a každého času | poslussně, poddaně | a neproměnjtelně chowati magj, wydati Ráčili. Hradec Králové: Daniel Vojtěch Kamenický, 1673, fol. D 4a.

³²⁷ Tento tisk uvádí ve svých přehledech ZÍBRT, Čeněk. Bibliografie české historie. Díl druhý. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902, s. 345, č. 691, dále srov. též JOHANIDES, Josef. Staré královéhradecké tisky. Hradec Králové: Kruh, 1973, s. 97, č. 92 a JUNGSMANN, Josef. Historie literatury české aneb saustawný přehled spisů českých, s krátkau historij národu, oswjcnj a gazyka. Praha: Antonín Strašipka, 1825, s. 389.

dobový či moderní) překlad této instrukce, rovněž pak ani prameny nenapovídají, že by bylo s takovýmto výtiskem pracováno, neodkazují na něj soudobí právníci, a lze se tedy přiklonit k tomu, že k vydání takového tisku nedošlo.

Se skutečně prvním doloženým výtiskem instrukce z roku 1644 se setkáváme až o téměř dvě dekády později. Úkolu připravit pramen k otištění se zhostil a k vydání skutečně připravil apelační rada Jan Jakub Weingarten. První zpracování však nebylo úplné, jednalo se o výtah z instrukce s komentáři, a vyšel v roce 1692 pod názvem *Extract der verneurten Königl. Appellations-Instruction mit verschiedenen Annotatis* na Starém městě Pražském.³²⁸ Vedle toho dobová literatura uvádí též dílo s názvem *Extractus instructionis regiarum appellationum*, které mělo být vydáno rovněž J. J. Weingartenem v roce 1692 v Norimberku, text však měl vyjít v latině.³²⁹ Této údajně latinské verze ovšem není v současné době znám žádný výtisk, současně neznáme rukopisné latinské verze této instrukce, a lze se proto domnívat, že se jedná pouze o užívanou latinskou zkratku téže knihy vydané nikoli v Norimberku, ale v Praze.³³⁰

Svazek z roku 1692 je dedikován prezidentovi apelačního soudu Václavu Albertovi ze Šternberka a též jeho příbuznému, viceprezidentovi soudu Ignáci Karlu ze Šternberka. Kniha nemá žádnou předmluvu a rovnou začíná upravenou (a zkrácenou) verzí preambule instrukce, poté již následují její jednotlivé články, a to v upraveném znění. V poznámkách lemujících text autor vyznačil hlavní obsah vybraných pasáží textu. Za cenné lze rovněž považovat provázání s dalšími autorovými díly, na která místy odkazuje pro další podrobnosti. K úvodnímu článku (upravujícím mimo jiné počet radů) přidává pak též aktuální výčet radů a jméno českého

³²⁸ WEINGARTEN, J. J. *Extract*, 1692.

³²⁹ Tak JIREČEK, Josef. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou* od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha: Nákladem spolu českých právníků „Všehrd“, 1876, s. X. Jireček ovšem nezná německou verzi z roku 1692, protože lze mít za to, že se nechal splést užívaným latinským názvem. Tento tisk pod latinským názvem je uváděn též ve starší přehledové literatuře, viz LUCA, Ignaz de. *Justitzcodex. Erster Band. Oestreichische Justitzchronik von Jahr 1156 bis 1699*. Vídeň: bey Thad. Edlen v. Schmidtbauer und Kompagnie, am Graben zur blauen Krone, 1793, s. 256 či STUBENRAUCH, Moritz von. *Bibliotheca juridica austriaca. Verzeichnis der von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse des Jahres 1846 in Oesterreich (ausser Ungarn und Siebenbürgen) erschienenen Druckschriften, und der in den österreichischen juridischen Zeitschriften enthaltenen Aufsätze aus allen Theilen der Rechtsgelehrsamkeit*. Vídeň: Friedrich Beck's Universitäts Buchhandlung, 1847, s. 344, byť ani v jednom případě nejsou uvedeny podrobnější nakladatelské údaje či počet stran. Již jen na okraj lze doplnit, že tisk uvádí ve svém přehledu ZÍBRT, Č. *Bibliografie*, s. 345, č. 691, tedy na stejném místě, jako údajný český výtisk z roku 1673.

³³⁰ Na knihu je takto odkazováno na titulních stranách pozdějších Weingartenových tisků (na tomto místě Weingarten nechával uvádět ostatní tituly, jejichž byl autorem) či přímo v knihách samých, pokud se instrukce v jiném díle alespoň částečně dotýká, bylo by proto s podivem, kdyby uváděl primárně latinskou, nikoli německou verzi, kterou by zcela vypustil.

sekretáře (německým byl nadále Weingarten). Text je též proložen výtahy z aktuálních³³¹ právních předpisů vydávaných panovníkem, za zcela zásadní pak je nutno považovat též poznámky k tomu, jak jsou některá ustanovení realizována v (autorově) současnosti (*currentium*). Právě díky těmto přípisům a poznámkám v margináliích bylo možno identifikovat předlohu tohoto tisku, kterou byl výše uvedený rukopis uložený v Národním archivu ve fondu Apelační soud pod inv. č. 75. V závěru tisku jsou pak uvedeny přísahy jednotlivých funkcionářů, bohatý rejstřík k instrukci a rovněž přílohy instrukce (taxa a přehled prázdnin).

První vydání z roku 1692 pak připomíná na sklonku roku 1711 tiskař Johann Zieger, a to v předmluvě k jejím novému vydání. Zde uvádí, že onen dvacet let starý výtisk je již zcela rozebrán (*ganzliche Abgang*), což jej, spolu s podněty některých členů apelačního soudu, přimělo k dalšímu vydání, které má být stran instrukce *per extensum*, současně pak měla být doplněna o další materiály s ní související – zejména panovnické reskripty a nařízení.

Toto další vydání vyšlo v první třetině roku 1712,³³² tedy více než deset let po smrti původního autora, pod názvem *Verneüerte Königliche Instruction* v Norimberku právě u Johanna Ziegera. Tisk byl věnován Janu Josefovi knížeti z Vrtby, od roku 1705 prezidentu apelačního soudu, a Franzi Maximiliánovi Hartmannovi knížeti z Clarstein, viceprezidentovi téhož soudu. Ačkoli je ve vztahu k instrukci z roku 1644 uváděno, že vychází z originálu, nezakládá se toto tvrzení na pravdě a východiskem se opět stává opis pod inv. č. 75, resp. první vydání instrukce, což je patrné nejen ze znění instrukce, ale opětovně též na margináliích, které mnohdy doslovně opakují znění z roku 1692.³³³

Vydání z roku 1712 obsahuje nejen kompletní znění instrukce z roku 1644, nýbrž také celou řadu doprovodných materiálů, které jsou dle svého obsahu přiřazeny k některému z bodů instrukce a dodávají mu tak kontext (buď se jedná přímo o výklad toho kterého ustanovení či

³³¹ Weingarten na titulní straně uvádí, že knihu dokončil na konci září 1692, jsou zde přitom uvedena i císařská nařízení ze srpna téhož roku, poslední dokonce z 1. září 1692, dorazivší dne 10. září 1692, viz s. 31–33.

³³² Tisk byl připraven na sklonku roku 1711, pod vydavatelským přípisem je podepsán Johann Ziegler s datem 24. prosince 1711. O tom, že tisk vyšel na počátku roku 1712, svědčí též skutečnost, že Jan Josef, kníže z Vrtby, jemuž byl spis věnován jakožto prezidentovi apelačního soudu, zastával tento post patrně do 10. dubna 1712, kdy byl jmenován nejvyšším purkrabím - o tomto titulu se však věnování nezmiňuje. Post prezidenta apelačního soudu mohl alespoň teoreticky zastávat nanejvýš do 9. června 1712, kdy byl na toto místo jmenován Jan Ernest Antonín von Schaffgotsch, je však pravděpodobnější, že v mezidobí předsedal soudu viceprezident, neboť zemské úřady byly neslučitelné s funkcí rady apelačního soudu, a tudíž jej opustil při svém jmenování nejvyšším purkrabím. Srov. WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 44–45.

³³³ WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, 1712.

odkaz na písemnost, která s daným článkem souvisí). Za poněkud problematické lze označit skutečnost, že není zřejmé, podle jakého klíče byly písemnosti vybrány, a dále též fakt, že jsou na stejnou úroveň dávány různé typy císařských listin, které mají odlišné účel i význam; navzdory tomu se jedná na svou dobu o velice zdařilé a komplexní dílo.

Další a dosud poslední zpracování této instrukce v edici, vyhotovil J. F. Schmidt roku 1850. Ten ji, podobně jako další prameny, učinil součástí svého diplomataře, ve kterém přinesl přepisy vybraných dokumentů k apelačnímu soudu. Přitom je potřeba upozornit na skutečnost, že ačkoli Schmidt (taktéž) uvádí, že jeho edice vychází z originálního znění instrukce (text je nadepsán slovy *Abdruck aus der Original-Instruction*), z detailní analýzy jeho edice plyne, že pracoval s jejím opisem. Provedením porovnání známých opisů se Schmidtovou edicí plyne, že pracoval s opisem z roku 1662 uloženým u apelačního soudu (inv. č. 74a). Krom obecných vodítek, že nepracoval s originálem,³³⁴ se konkrétní opis podařilo identifikovat díky jazykovým odlišnostem a chybám, které vznikly při jeho vytváření a které Schmidt bez povšimnutí převzal.³³⁵ Jeho edice se tak shoduje nejen užíváním zkratk právě na těch místech, kde je užívá i opis z roku 1662, nýbrž též odlišnostmi a chybami, které tento opis ve srovnání s oficiálním opisem instrukce obsahuje.³³⁶

Tyto odlišnosti (či chyby ve čtení) se nejčastěji projevují v rozdílném zápisu jednotlivých slov, např. „wohl“ – „wol“, „vielen“ – „vilen“, „nicht“ – „nit“, „leisten“ – „laisten“ či nahrazení slova synonymem, např. „sambstag“ – „sonnabend“. Na některých místech se však nacházejí závažnější jevy, jako je nahrazení slova jiným slovem, např. „iemanden“ – „einander“, či dokonce jejich absence (zpravidla se jedná o vynechání spojek či členů). Další odlišnost lze spatřovat v užívání interpunkce, která oproti originálnímu znění buď přebývá nebo chybí, přesto však je možno konstatovat, že toto není dáno autorovou invencí, nýbrž zněním

³³⁴ Oficiální opis instrukce až na výjimky neobsahuje zkratky, ve Schmidtově edici se jich však vyskytuje velké množství, což by sice bylo možné vysvětlit jako autorovu invenci, avšak vzhledem k dalším shodám se zmíněným opisem je zřejmé, že z originálu nevycházel buďto vůbec, nebo částečně.

³³⁵ Za nejprůkaznější je možno označit chybu v článku 22 instrukce, kde se jak v rukopisu (inv. č. 74a), tak ve Schmidtově přepisu odkazuje chybně na císařskou rezoluci s datem *20. října 1641* namísto *28. října 1641*. Ve všech ostatních známých prepisech je datum uvedeno správně.

³³⁶ Není jistě bez zajímavosti, že tvrzení o práci s originálem listiny najdeme též u Auersperga, který výslovně uvedl, že jej měl v době psaní knihy před sebou v originále, doslova „*vor mir liegenden Originals*“. AUERSPERG, J. K. von. *Geschichte, Erste Theil*, s. 29.

pramene, že kterého Schmidt vycházel. Schmidt tedy vyhotovil věrný přepis instrukce z roku 1644, avšak nikoli jejího originálního znění, nýbrž znění opisu z roku 1662.

Celkově tedy vedle oficiálního opisu deponovaného ve Staré manipulaci (inv. č. 1519, sign. J 18/1) víme o dalších čtrnácti opisech: dva nedatované opisy jsou deponované též ve Staré manipulaci (inv. č. 1519, sign. J 18/1), poté dva nedatované opisy v rámci fondu Česká dvorská kancelář (inv. č. 1067, sign. VI A 2, v kartonu 863, poř. č. 145/87 a 136), nejvíce opisů, celkem čtyři přibližně z let 1662 až 1703, se pak nalézají ve fondu Apelační soud (inv. č. 74a, 74b, 75 a 76), jeden opis ve špatném stavu se nalézají v Moravské zemské knihovně ve fondu Knihovna hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou (sign. CH-RKP-5). Další tři opisy jsou uloženy ve sbírce starých tisků a rukopisů rakouské národní knihovny (cod. 8061, 8696 a 14450) a dva opisy jsou uloženy v Národní knihovně v Praze, první ve fondu Knihovna kláštera premonstrátů Teplá (sign. Teplá.MS.A.4), druhý ve fondu Pražská Lobkoviczká knihovna (sign. XXIII D 36). Poslední mně známý rukopis se nalézají ve fondu Rodinný archiv Merveldtů, Lázně Bělohrad (inv. č. 27, kn. č. 3). Krom toho byla instrukce v relativní úplnosti prokazatelně třikrát vydána,³³⁷ a to v letech 1692, 1712 a 1850, v prvních dvou případech jako součást platného práva, naposledy však již jako historický pramen.

Opakované vydávání a opisování instrukce v době od jejího vydání po 2. desetiletí 18. století svědčí o významu tohoto dokumentu, který v základních obrysech upravoval chod apelačního soudu prakticky do jeho zániku, resp. přeměnu na všeobecný apelační soud v roce 1783. Ačkoli se Zdeňkova a podobně i starší Schmidtova práce zabývají též instrukcí z roku 1644, je nutno upozornit, že jejich popisy jsou zkratkovité a mezerovité, jedná se tak spíše o jakýsi výběr než o celistvé zhodnocení tohoto pramene. Dosud nejkomplexnější představení tak provedl Jaroslav Pleskot ve své disertační práci z roku 2012. Vzhledem k významu tohoto pramene bude alespoň stručně pojednáno o každém článku jednotlivě, a tam, kde to bude vhodné, bude odkázáno na jeho aplikaci či prameny, na které navazovala, případně prameny, které z ní vycházely. Využity jsou práce všech předešlých autorů, kteří se instrukci alespoň zčásti relevantně věnovali – K. von Auersperga, L. Novotného, J. Pleskota, J. F. Schmidta, B. Šalaka, J. J. Weingartena či K. Woitschové.

³³⁷ Na tomto místě pomíjíme výtah vybraných ustanovení instrukce připravený Weingartenem do jeho sbírky Codex Ferdinando-Leopoldinus z roku 1701, s. 57–59 (n. 92), resp. doplněné verze Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephina-Carolinus z roku 1720, s. 240–242 (n. 109).

Dále podaný komentář k jednotlivým článkům sice nepředstavuje komplexní zhodnocení úpravy, avšak abstrahuje z jednotlivých ustanovení to hlavní a rozvíjí některé dílčí otázky, případně jsou připojeny odkazy na další dokumenty. Podat celistvý a úplný výklad ke každému jednotlivému článku spolu s relevantní judikaturou a další praxí by bylo úkolem na samostatnou publikaci, není to cílem této studie. Tím je naopak pramen základním způsobem představit a některé otázky otevřít, aby následně, po nalezení odpovědí, byl položen základ pro případné vydání úplného komentáře v budoucnu.

Preambule

Články instrukce byly uvozeny krátkou preambulí, která stručně zmiňovala založení soudu Ferdinandem I., jeho územní působnost vztahující se na Království české, Markrabství moravské (v těchto dvou zemích se povinnost odvolat se k pražskému apelačnímu soudu vztahovala výslovně na královská města) a též slezská knížectví (u nichž je výslovně uvedeno, že do Prahy mají směřovat odvolání od nižších i vyšších práv). Vzhledem k tomu, že se soud za téměř století své existence osvědčil, rozhodl se Ferdinand III. posílit jeho postavení, a to jednak skrze revizi stávajícího uspořádání soudu, jednak skrze rozšíření pravomocí.

Článek 1

Úvodní článek upravoval personální obsazení apelačního soudu. V čele soudu měl stát prezident, o němž bylo uvedeno, že má být *wohl qualificirten*, tedy dobře kvalifikovaný, a to bez toho, aby tato kvalifikace byla dále specifikována. Další podmínkou kladenou na obsazení tohoto postu byla příslušnost k panskému stavu. Vedle prezidenta mělo na soudě zasedat dalších šestnáct radů, čímž instrukce navazovala na stav konstituovaný roku 1628. Dodrženo bylo též rozdělení do lavic, kdy osm radů mělo usednout na společné šlechtické lavici (skládající se ze zástupců panského a rytířského stavu) a dalších osm na doktorské lavici.

Kromě postavení patřily mezi další podmínky příslušnost k některé ze zemí Koruny české (inkolát), dále měl být rada znalý obou hlavních jazyků, tedy češtiny a němčiny. Instrukce též výslovně stanovovala, že radou (včetně prezidenta) se může stát pouze osoba katolického vyznání, přičemž krom pléna apelačního soudu byla tato podmínka rozšířena i na pomocný personál soudu. Zvláštní otázkou pak byly zkoušky, které měly skládat uchazeči o post rady, a sice jeden případ z civilního a druhý z trestního práva, přičemž aplikováno mělo být jak právo obecné (císařské), tak české a německé.

Článek 2

Druhý článek vymezoval postavení a úřad prezidenta v rámci uspořádání soudu. Byl to právě prezident, kdo vedl a ukončoval zasedání soudu (svolávání nebylo třeba, neboť termíny zasedání byly určeny již reskriptem z roku 1628 a posléze částečně modifikovány čl. 6 této instrukce), stejně tak mohl v jeho rámci klást otázky k jednotlivým věcem. Ostatním radům byla stanovena povinnost ctít tento úřad, vzdávat prezidentovi úctu, respekt a vážnost a plnit jeho příkazy. Současně bylo výslovně zakázáno jakkoli zasahovat do jeho působnosti (svrchovanosti), přisvojovat si kauzy či přijímat strany k projednání věci. Veškerá podání směřující k soudu měla být adresována prezidentovi, který rozhodoval o způsobu jejich vyřízení (přidělení kauzy konkrétnímu radovi, zařazení věci na plénum či k projednání na půdě malého senátu, atd.).

Článek 3

Nemohl-li prezident ze zdravotních či jiných důvodů vykonávat svůj úřad, měl schůzi řídit nejstarší rada z panského stavu, a to způsobem vymezeným v předcházejícím článku. Stářím ovšem nebyl míněn věk dotčených radů, nýbrž délka jejich služby u apelačního soudu; opačný výklad by umožňoval, aby jednání vedl třeba i nově jmenovaný rada z panského stavu, který měl jen minimální zkušenosti s tím, jak zasedání kolegia probíhá. O důležitých věcech však bylo stanoveno, že jejich vyřízení se má odložit do návratu prezidenta; z tohoto pravidla platila výjimka pokrývající věci, u nichž hrozilo nebezpečí z prodlení, i tak k nim však mělo být přistupováno s největší opatrností. Za účelem, aby k těmto situacím nedocházelo, měl prezident povinnost zařizovat si své záležitosti tak, aby byl pokud možno vždy přítomen a mohl vést jednání kolegia. Po skončení nepřítomnosti měl prezident možnost nechat se skrze sekretáře informovat o dění během doby své absence – sekretáři jsou instrukcí určeni z toho důvodu, že vedli protokoly ze zasedání senátů, tudíž disponovali relativně komplexní znalostí projednávaných věcí.

Článek 4

Přítomnosti radů (včetně prezidenta) na jednání se pak věnoval následující článek. Již ve zřizovací instrukci z roku 1548 bylo stanoveno, že chtěl-li některý z radů opustit Prahu, musel k tomu mít svolení: byl-li panovník přítomen v zemi, měl žádat o povolení u něj, v jeho nepřítomnosti pak měl svolení dát prezident soudu. Prezident sám mohl žádat o svolení pouze panovníka. Toto ustanovení bylo potvrzeno, resp. zpřesněno právě článkem 4 linecké instrukce.

Podle něj nadále platilo, že všichni radové měli o svolení opustit Prahu žádat panovníka, byl-li přítomen v Českém království, jinak jejich žádosti měly směřovat na prezidenta. Pro toho se však povinnost dotazovat se panovníka platila bez ohledu na jeho aktuální pobyt a o svolení, licenci, měl žádat výhradně u něj.

Při zvažování, zda povolit radům výjezd mimo Prahu, měl dbát prezident na to, aby nedocházelo k příliš mnoha odjezdům zároveň, proto neměly být zpravidla delší než 14 dnů. Pro případ, kdy by některý z radů chtěl opustit zemi, a to na dobu delší než šest týdnů, měl dotčený rada nejdříve řádně odůvodnit svou žádost prezidentovi soudu, který ji následně spolu se svým stanoviskem (dobrozdáním) odeslal panovníkovi k rozhodnutí. Mnohá povolení vydávaná císařem se dochovala ve fondu Stará manipulace; v listině se stanovuje doba, na kterou je dotčený oprávněn opustit Prahu, případně je uveden též důvod, proč ji opouští.³³⁸

Článek 5

Dalším způsobem, jak zajistit co nejhojnější účast na jednání (senátů) apelačního soudu, byla regulace orgánů, do nichž mohli být jmenováni. Měl-li tedy být některý z radů jmenován do komise zřizované místodržitelstvím či českou komorou, nemělo se tak stát bez souhlasu prezidenta, kterému dotčený rada přednášel věc písemně či ústně. Obdobně platilo, že chtěli-li místodržitelství či česká komora povolat některé z radů na konzultace, měli si též vyžádat svolení prezidenta (též písemně či ústně). V případě panovníkovy přítomnosti v Praze však platila výjimka a úřady se v uvedených záležitostech měly obracet výhradně na něj, a to prostřednictvím české dvorské kanceláře. I pro případy, kdy byla účast rady v komisích povolena, měla se realizovat zejména ve dnech, kdy nejednal apelační soud, tedy standardně ve středu či v sobotu (případně v jiné dny odpoledne).

Skutečnost, že instrukce upravující chod apelačního soudu obsahovala i ustanovení týkající se povolávání do jiných orgánů, svědčí o skutečnosti, že k tomuto jevu docházelo nikoli výjimečně a mohl mít vliv na schopnost apelačního soudu jednat. Současně se jedná o potvrzení teze o významu apelačního soudu při utváření a formování právního prostředí v českém prostoru,

³³⁸ Příkladem může být povolení pro prezidenta Františka Karla z Kolowrat, aby na čtyři týdny opustil Prahu, které vydal panovník 17. září 1653 (doručeno o devět dní později). Žádosti bylo vyhověno, avšak s dodatkem, že může Prahu opustit až „po skoncování příštího svatého jeronýmského soudu královského zemského“ – ten začínal ve středu 1. října 1653. Důvod byl uveden lapidárně – František Karel potřeboval čas „k řízení věcí svých a hospodářství“, NA, Stará manipulace (SM), sign. A 27/1, N. 134.

jakožto zásadního činitele vedle pražské univerzity.³³⁹ Erudice a schopnosti apelačních radů tak prostupovaly nejen rozhodovací praxí tohoto soudu, nýbrž též orgány zřizovanými předními českými úřady či skrze působení na pražské univerzitě.

Článek 6

Úprava jednacích dní vycházela z dosud platné zřizovací instrukce z roku 1548, na kterou je přímo odkázáno. Podle té mělo kolegium zasedat čtyřikrát týdně, a to v pondělí, úterý, čtvrtek a v pátek a současně byla stanovena jednací doba, která v létě (od sv. Jiří do sv. Václava) začínala v šest hodin ráno, v zimním čase (od sv. Václava do sv. Jiří) pak o hodinu později, a trvala do deseti; vedle toho probíhalo též odpolední jednání od jedné do čtvrté hodiny. Takto mělo jednání probíhat prvních téměř sto let existence soudu. Změnu přinesl článek 6 linecké instrukce, který stanovoval, že jednání sice měla probíhat taktéž v pondělí, úterý, čtvrtek a v pátek, nicméně schůze měly začínat (bez ohledu na roční období) v osm hodin a měly trvat do nejméně jedenácti, obligatorní odpolední jednání pak bylo zrušeno.

Současně platilo, že připadl-li na pondělí či úterý svátek nebo jiná okolnost, pro kterou se zasedání kolegia nekonalo, mělo být nahrazeno ve středu, obdobně pak, nekonalo-li se čtvrteční či páteční jednání, mělo k jeho nahrazení dojít v sobotu. Jediným dnem, kdy tak nemohlo dle instrukce dojít k jednání, byla neděle. Čas vyhrazený pro jednání měl být věnován práci na doručených podáních, úředních záležitostech, nikoli novinám či jiným kuriozitám; na dodržování tohoto příkazu měl dohlédnout prezident soudu.

Uvedená změna jednacího času znamenala de facto jeho zkrácení na polovinu, v letním čase dokonce ještě více, naproti tomu množství vyřizované agendy postupně narůstalo. Částečně bylo možné tomuto fenoménu čelit profesionalizací soudu a jeho zaměstnanců, východiskem však zřejmě byla možnost prezidenta zřídit senáty, ve kterých se bude odehrávat část činnosti apelačního soudu (viz článek 31 instrukce).

Článek 7

Vymezení jednacích dnů se věnoval též následující, sedmý článek instrukce, kterým panovník vzal na vědomí dosavadní praxi, totiž že při některých svátcích kolegium nezasedalo, případně zasedalo omezeně, a rozhodl se ji upravit. Vzhledem k rozsahu odkázal zejména na přílohu k instrukci, ke které podrobně vyjmenoval konkrétní svátky, ve kterých nemělo kolegium

³³⁹ KLABOUCH, J. Osvícenské právní nauky, s. 26–27.

zasedat. Instrukce samotná zmiňovala explicitně pouze dvě období, a to tzv. *Hundstage*,³⁴⁰ tedy horké letní dny počínající 24. července a trvající po dobu jednoho měsíce, tedy do 24. srpna, a vinobraní, které začínalo každoročně na pokyn prezidenta a trvalo čtrnáct dní v kuse. Během *Hundstage* a vinobraní měli radové volno, a to s výjimkou čtvrtků, během kterých se zasedání měla konat a předmětem jednání se stávaly trestní věci a věci, které nesnesly odkladu.

Článek 8

Aby mohly být věci projednávány řádně a ve vhodné atmosféře, stanovil císař radům základní rámec vhodného chování – soud měl být zachovávan ve cti a důstojnosti. Mezi rady měly kvést dobrá vůle, pravá láska, upřímné mínění a co nejlepší jednota, přičemž tento výčet je nutno vnímat jako popis jakéhosi ideálního stavu, k jehož dosažení se sice mělo směřovat, ale nešlo předpokládat jeho naplnění. Radové se též měli při svém jednání chovat slušně a poctivě, dle všech zákonů a společenských zvyklostí, aby byl soud řádně reprezentován, na což měl dohlížet prezident soudu. Vedle výčtu pozitivního chování bylo též uvedeno chování nežádoucí – radové se měli vyvarovat vášní, afektů, hořkostí, pomstychtivosti, zlých řečí a všech ostatních nevhodných záležitostí. V případě, že by chování některého z radů přestoupilo určitý práh, měl být o jeho přestupcích informován panovník, který mohl nápravu efektivně zjednat například zproštěním z funkce. Obsahově toto ustanovení navazuje na článek A.IX. a zejména A.XXXIX. Práv městských Království českého, který pojednává o lásce a svornosti mezi soudci.

Článek 9

Instrukce dále ve svém článku 9 stanovovala základní pravidla nestrannosti soudců. Soudcům bylo nařízeno, aby ve věcech, které buď již soud projednává, nebo ve věcech, které mu podle povahy náleží a mohly by mu být v budoucnu předloženy k rozhodnutí, žádným způsobem nepůsobili: neměli v nich vystupovat jako advokáti či rádci, současně se však neměli podílet ani na zajišťování spisů, jejich kontrole či opravě, a to pod sankcí ztráty místa. Nemalé omezení přitom platilo i pro věci nespádající do působnosti apelačního soudu - v těch mohl člen kolegia udílet stranám rady a činit různé přípisy,³⁴¹ nadále však nemohli působit jako prokuristé, advokáti či zástupci. Stalo-li by se pak, že by v některé z komisí, do kterých byl povolán (viz

³⁴⁰ Dosud bylo toto období chybně označováno jako žně, srov. ADAMOVÁ, K. Apelační soud, s. 106, odkud informaci převzal též PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 175.

³⁴¹ Takové případy máme doloženy, viz VACEK, J. Release Proceeding: the Zbiroh Manor Farm Estate in the Years 1670–1690, Právněhistorické studie 53/2, 2023, s. 35–60.

článek 5 instrukce), byla projednávána věc, na které se v předcházejícím stupni podílel, měl tuto skutečnost oznámit, aby mohl být z jejího dalšího projednávání vyloučen.

Článek 10

Jako jeden z problémů, které vedly k soudním průtahům, byla identifikována kumulace funkcí, pročez císař instrukcí stanovil radům povinnost plně se věnovat působení u apelačního soudu a nikoli u jiných míst. Mnohoobročnictví mělo být ostatně jedním z faktorů, které se měly zkoumat při výběru budoucích radů, přesto byli k soudu i po polovině 17. století nadále obsazováni radové, kteří měli jiné úřední funkce. Snad právě proto vydal císař po třech letech další předpis – reskriptem z 9. ledna 1648 výslovně zakázal, aby radové na šlechtické části lavice usedali u zemského soudu či jiných zemských úřadů,³⁴² další regulace pak přišla 30. listopadu 1684.³⁴³

Článek 11

Další článek se zabýval rovností před soudem. Předně byla všem radům uložena povinnost absolutní mlčenlivosti – sankcí za vyzrazení tajných věcí bylo okamžité propuštění z místa rady apelačního soudu, dotyčný by si tím současně uzavřel cestu do dalších rad při jiných úřadech. Zapovězena byla též korupce, stranám mělo být dále poskytováno poradenství stejnou měrou. Utajeno mělo být stranám i jméno referenta, který kauzu zpracovával, a to z toho důvodu, aby nebyl ovlivňován. Pro případ, že by se některá ze stran dozvěděla, kdo má její kauzu přidělenou, měl být referent nahrazen jiným radou, a pro případ, že by již měl část věci zpracovánu, měl mu být přidělen koreferent, se kterým by ve spolupráci věc dokončil. Věc neměla být původnímu referentovi nikterak na škodu, současně však měl prezident zahájit šetření s cílem zjistit, jak informace unikla. Dále byl v článku obecně upraven postup při nakládání se spisy, jejich přidělování a stanovování lhůt.

Článek 12

Přidělením kauzy konkrétnímu radovi se z něj stával referent a měl za úkol věc zpracovat ve stanoveném termínu – jakmile byla věc připravena k přednesení, měl tuto skutečnost oznámit prezidentovi. Ten současně mohl na žádost referenta nebo z jiných důležitých důvodů (viz

³⁴² WEINGARTEN, J. J. Codex, s. 253, n. 125. Není jasné, zda byl reskript vydán 9., nebo 29. ledna 1648, v mladším díle téhož autora, vydaném posmrtně, je uvedeno datum 29. ledna 1648, viz WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 75.

³⁴³ WEINGARTEN, J. J. Extract, s. 13.

čl. 11) přiřadit k věci též koreferenta. Referent s koreferentem měli postupovat při řešení společně, navzájem si kontrolovat své závěry a v případě, že by dospěly k odlišnému závěru, měly následně přednést pro a proti a nechat rozhodnout plénum.

Článek 13

V průběhu řízení před apelačním soudem se často stávalo, že se některý z účastníků řízení ústně obracel na jednotlivé rady a žádal o přijetí. Samotné setkávání se se stranami instrukce nezakazovala, naopak umožňovala radům se s účastníky setkávat a vyslechnout je, nicméně neměli jim poskytovat rady (viz čl. 9), ale být jim otevřeni dobrou vůlí.

Článek 14

Následující ustanovení stanovovalo požadavky, jež měly být aplikovány na všechny funkcionáře a zaměstnance soudu. Předně bylo uvedeno odvolání na jejich tělesnou přísahu,³⁴⁴ kterou měli skládat při nástupu do funkce. Dále byla připomenuta osobní odpovědnost a povinnost svědomitého chování, zákaz dávat a přijímat ve spojení s výkonem služby cokoli jiného než plat. Při této příležitosti byl rovnou uveden výčet osob, kterých se tyto požadavky dotýkaly: vedle kolegia se jednalo o dva sekretáře, českého a německého, z nichž služebně starší byl přednější.³⁴⁵ V případě uvolnění jednoho z míst měli být schopni zastoupit jeden za druhého, nepřesné je proto tvrzení, že jeden měl mít znalost češtiny a druhý němčiny, neboť oba museli znát i druhý jazyk právě pro případy, kdy zastupovali, nehledě na skutečnost, že ze spisů bylo přednášeno německy, tudíž by se český sekretář bez znalosti němčiny neobešel.

Krom sekretářů jsou dále uvedeni dva registrátoři, jeden pro českou a druhý pro německou expedici, a čtyři registrátoři, přičemž jediným výslovně uvedeným požadavkem bylo po nástupu do funkce zachování mlčenlivosti. Jak registrátory, tak kancelisty měl pravomoc obsazovat prezident, který měl při výběru dbát na to, aby se jednalo o poddané krále a současně svobodné měšťany, kvalifikací mělo být pěkné písmo a zkušenost v německém i českém jazyce.³⁴⁶

³⁴⁴ Znění přísah uvedeno v NA, AS, inv. č. 71, Kniha přísah úředníků apelačního soudu, 1622–1692, 1701, fol. 3, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 21, 22 a 44, edice některých viz WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 197–205.

³⁴⁵ Srov. s ustanovením čl. D.XLVII. Obnoveného zřízení zemského, kde se pojednává o jazykovém rozdělení některých úředníků.

³⁴⁶ K vývoji počtu míst jednotlivých pozic blíže PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 179.

Článek 15

Instrukce dále stanovovala, že veškeré písemnosti, s nimiž se kdokoli chtěl na soud obrátit, měly být adresovány prezidentovi, a to v řádné formě. Bylo potom na něm, aby je rozdělil a přidělil jednotlivým radům ke zpracování. Současně bylo stanoveno, že veškerá podání v soudní při mohou být přijata pouze tehdy, jsou-li podepsána advokátem. V článku 15 bylo též vymezeno, které věci apelační soud přijímat nemá: statusové záležitosti a rovněž věci spadající pod *jus publicum*, tedy z oblasti veřejného práva (v této oblasti mohl soud vydávat pouze dobrá zdání). Zležitosti veřejného práva byly vyhrazeny panovníky a měly být předkládány české dvorské kanceláři, případně místodržitelství, nicméně z důvodu nedostatečného vymezení byly v budoucnu vedeny spory o příslušnost.³⁴⁷ Současně je zde uvedena krátká poznámka o tom, že procesní i jiné právní záležitosti se mohou a mají různit podle zemí Koruny, ze kterých podání přišlo.

Článek 16

Po negativním vymezení věcí, v nichž ne/měl apelační soud působit, následovalo vymezení pozitivní, které císař rozdělil do dvou skupin: naučení v trestních věcech (a odkazem na ustanovení článků R.VI., R.VII., R.VIII., R.X. a R.XIX. Obnoveného zřízení zemského) a soudní záležitosti královských měst. O co kratší článek 16 je, o to více otevírá otázek. Předně je třeba upozornit, že ve výčtu článků se objevuje zjevná chyba, kdy namísto článku R.XIX. má být uveden odkaz na R.XVIII. Tento omyl byl bezpochyby zanesen již do originálu instrukce, neboť se objevuje ve všech známých exemplářích, a to jak rukopisných, tak i tištěných. Je až s podivem, že na tuto chybu nebylo poukázáno a nebyla alespoň zpětně opravena (například ve Weingartenových dílech vzniklých kolem roku 1700 či ve Schmidtově edici z roku 1850).³⁴⁸

Překvapivé se zdá být též samotné vymezení působnosti, které mělo ve věci justiční správy dotýkat pouze soudnictví *královských* měst, tedy nikoli měst poddanských, případně jiných práv. V tomto ohledu lze sledovat kontinuitu ve vztahu ke zřizovací instrukci, která se rovněž zmiňovala o královských městech a vztahu apelačního soudu k nim (současně však počítala též s možnými podáními učiněnými jinými právy). Není přitom důvod domnívat se, že by se jednalo o chybu; předmětné ustanovení záměrně upravovalo pouze vztah královských měst

³⁴⁷ WEINGARTEN, J. J. Verneurte, s. 76–78.

³⁴⁸ Pokud je mi známo, tak jediným, kdo na tuto chybu upozornil, byl PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 180.

k apelačnímu soudu; královským městům byla tímto stanovena (resp. potvrzena) přímá správa vykonávaná apelačním soudem. Rovněž tím bylo potvrzeno, že soudnictví královských měst nepatří pod komorní soud, nýbrž primárně pod soud apelační, avšak ještě na konci 17. století mezi těmito stolicemi panovaly spory o jurisdikci, které musel řešit panovník.³⁴⁹ Ostatní hrdelní práva měla svou správu zajišťována skrze jiné subjekty, nejčastěji vrchnost jakožto nositele hrdelní pravomoci.³⁵⁰

Dosud uvedené se ovšem týkalo soudnictví v jiných než trestních věcech, neboť v těch měl mít apelační soud podstatně širší působnost, a to dle výše uvedených ustanovení Obnoveného zřízení zemského.³⁵¹ Instrukce totiž mj. zakotvovala (v souladu s Obnoveným zřízením zemským) povinnost všem nižším právům, které neměly výjimku, obracet se na apelační soud v široké škále trestních věcí a žádat jej o naučení. Toto nařízení se ovšem týkalo zřejmě jenom věcí, které byly vedeny v inkvizičním procesu, neboť v trestních věcech vedených v akuzačním procesu se lze běžně setkat s prvostupňovým rozhodnutím, zatímco inkviziční řízení bylo formálně vedeno jako inapelabilní – z tohoto důvodu se v trestních věcech vedených v inkvizičním procesu nesetkáváme s prvostupňovým rozhodnutím a následně podaným odvoláním, nýbrž s žádostí o naučení, a to po skončení vyšetřování. Tímto krokem tak již od druhé poloviny 20. let, postupně získával panovník prostřednictvím apelačního soudu kontrolu nad hrdlením soudnictvím ve státě a linecká instrukce byla dalším potvrzením a rozhojněním této snahy.

Článek 17

V článku 17 císař nejprve stanovil, že veškerá ustanovení týkající se trestních věcí obsažená v obnoveném zřízení zemském zůstávají v platnosti (čímž bylo částečně navázáno na článek 16, ve kterém bylo na řadu ustanovení Obnoveného zřízení zemského výslovně odkázáno). Tento článek je však nadále rozvíjel a stanovoval přesnější postup. Předně měl prezident za úkol zajistit, aby žádosti o naučení v trestní věci byly vyřízeny do osmi, nejpozději však do čtrnácti dnů od jejich doručení, což byly velmi krátké lhůty. Za tímto účelem měl být veden přehled

³⁴⁹ Reskript Leopolda I. ze 16. srpna 1692, viz WEINGARTEN, J. J. Codex, s. 556, n. 482.

³⁵⁰ Srov. též reskript Leopolda I. z roku 1668, kterým zdůrazňuje onu podřízenost (subordinaci) *královských* měst apelačnímu soudu ve věcech soudnictví, WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 86.

³⁵¹ Rozbor těchto ustanovení je proveden v této kapitole, v části věnované Obnovenému zřízení zemskému.

věcí, u nichž mělo být uváděno datum přijetí a jméno referenta, který věc zpracovává – na základě tohoto přehledu pak měl prezident kontrolovat plnění lhůt.

Dále bylo připomenuto ustanovení Ll.12. Deklaratorií a Novel z roku 1640, podle kterého měly být (krajskými) hejtmany osobně (případně skrze královské rychtáře) každé tři měsíce kontrolovány věznice v královských městech, a to za účelem výkonu dohledu. Při vizitaci mělo být u každého jednoho vězně zjištěno, z jakých důvodů do vězení vsazen, jak dlouho tam již je a jak je o něj postaráno. Zjištěná pochybení měla být oznamována panovníkovi a v případě jeho nepřítomnosti v zemi místodržícím, skrze které mělo dojít ke zjednání nápravy. Ačkoli to instrukce přímo neukládala, vyvinula se u apelačního soudu praxe vlastních čtvrtletních kontrol vězení, které probíhaly zejména v pražských městech, ale doloženy jsou i kontroly v jiných městech.

To, co však v návaznosti na čl. Ll.12. Deklaratorií a Novel a čl. 16 linecké instrukce, toto ustanovení rozvíjelo, byl dohled nad trestním soudnictvím v královských městech. Apelační soud měl za úkol kontrolovat, aby soudy řádně a včas (přednostně) vyřizovaly trestní věci. Pokud by nebylo soukromé žaloby, měl apelační soud zajistit, aby byla věc stíhána ex offio (přičemž zásadu oficiality tak zde sledujeme jako subsidiární nástroj pro potírání kriminality). Rovněž mělo být dohlédnuto na to, aby tresty za vraždu a jiné usmrcení byly exemplární, obecně pak měli být odsouzenci trestáni přísně, naopak nevinní zaopatřeni na cti. Zjištěné nedostatky měli být oznamovány císaři a v jeho nepřítomnosti krajským hejtmanům.

Článek 18

Stran civilních a městských záležitostí rozhojnil panovník pravomoc apelačního soudu tím způsobem, že krom obecného práva na odvolání proti konečnému rozsudku městského soudu královského města, bylo možné obrátit se na radu nad apelacemi v případech průtahů a postupu při vyřizování věci. Za takové jednání mělo následovat citelné potrestání, a to prostřednictvím císaře, případně místodržícího. Ačkoli se z dikce instrukce může zdát, že přísněji měla být postihována pochybení, kterých se soud dopustil v oblasti civilního a městského soudnictví oproti trestním věcem,³⁵² kloním se k opačnému závěru, neboť v oblasti trestního práva mohlo být právo sankcionováno až odejmutím jurisdikce v této oblasti, zatímco v ostatních věcech je tato sankce nanejvýš teoretická (v případě městského

³⁵² Tak instrukci vykládá PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 182.

soudnictví by muselo dojít k odejmutí pravomoci městské rady soudit, což v praxi bylo nemyslitelné).

Článek 19

K účasti na vyhlášení rozhodnutí musely být strany řádně vyzvány alespoň osm dní před stanoveným termínem. Pokud se některá ze stran chtěla odvolat, měla na to 14 dní od vyhlášení rozhodnutí (instrukce tak navazovala na ustanovení čl. C.VI. rozdílu I. Práv městských Království českého), přičemž odvolání se *podávalo* soudu, který rozhodnutí vyhlásil. Spolu s podáním odvolání musel být zaplacen soudní poplatek. Do osmi dnů od obdržení odvolání musel prvoinstanční soud vydat přípis, doložku ve které uvedl, zda je podle něj odvolání přípustné (*apostolos reverentiales*), či nikoli (*apostolos refutatorios*), zkoumání tedy probíhalo po stránce formální. Pokud tuto svou povinnost ve stanovené lhůtě nesplnil, mohl jej apelační soud pokutovat až do výše 50 kop grošů. Tuto doložku, *apostolos*, měl apelant následně doručit apelačnímu soudu (pokud *apostolos* vydán nebyl, měla být tato skutečnost výslovně uvedena). Apelační soud měl následně rozhodnout, zda rozhodnutí první instance ponechá v platnosti, nebo zda jej změní. Takto popsané odvolání bylo možné podat vůči konečnému rozhodnutí ve věci samé.

Článek 20

Dvacátý článek instrukce pokračoval v úpravě odvolání (*gravamina*). Předně stanovil lhůtu pro zaslání samotného odvolání apelačnímu soudu, a to na 30 dnů od obdržení apostolu (pokud nebyl apostol vydán, počítal se počátek třicetidenní lhůty ode dne následujícího po skončení osmidenní lhůty pro vydání apostolu),³⁵³ bylo ovšem možné požádat též o prodloužení lhůty. V odvolání měl apelant uvést, zda se odvolává proti celému rozsudku, nebo jeho části. Po obdržení odvolání měl apelační soud projít celý spis a zhodnotit relevanci podaného odvolání; následně je upraven postup v dalším řízení před oběma soudy. Toto ustanovení je opět možné porovnat s do té doby platnou úpravou v Právech městských Království českého, zejména v ustanoveních C.VI. a C.VII.

³⁵³ Alespoň na tomto místě je třeba souhrnně upozornit na některé výrazy a jejich užití. *Podání* odvolání se činilo před soudem, který rozhodnutí vynesl, a to v listinné podobě (podepsané advokátem). Následně soud zhodnotil, zda jsou, nebo nejsou splněny podmínky pro podání odvolání, vystavil *apostolos*, předal jej apelantovi, který jej následně *zaslal* spolu se zněním odvolání apelačnímu soudu.

Článek 21

Od jiných než konečných rozhodnutí ve věci samé bylo možné též podat odvolání, a to rovněž ve 14 dnech od jejich vyhlášení – nebylo-li ani odvolání podáno, stalo se rozhodnutí uplynutím této lhůty pravomocným. Takto podané odvolání mělo být spolu s apostoem doručeno apelačnímu soudu, který následně, po vyhodnocení, zda je přípustné, vyzval prvoinstanční soud, aby zajistil další postup ve věci. Žádost o prominutí zmeškání lhůty pro podání takového odvolání bylo možné podat u české dvorské kanceláře, pokud se jednalo o rozhodnutí, které padlo v Čechách či na Moravě.³⁵⁴ Pro Slezsko pak platila zvláštní lhůta 45 dnů, která mohla být rozhodnutím soudce prodloužena až na trojnásobek (viz dále Apelační řád pro Slezsko z 26. září 1674).

Článek 22

Následující ustanovení se vracelo k dohledové činnosti apelačního soudu nad městským soudnictvím, když jej opravňovalo zasáhnout v případech, kdy městské soudy nevykonávaly svou činnost tak, jak bylo předepsáno. V této souvislosti bylo záhy odkázáno na dvě císařské rezoluce z 20. září a 28. října 1641,³⁵⁵ kterými se zcela vylučoval jiný než písemný průběh procesu, a to jak před apelačním soudem, tak též před městskými soudy – nerespektování tohoto nařízení mělo být přísně trestáno. Zásada vedení písemného řízení se objevuje již v Obnoveném zřízení zemském v ustanovení C.I.

Po stránce jazykové instrukce výslovně připouštěla v řízení před městským soudem němčinu i češtinu, volba se však odvíjela především od jazykových znalostí žalovaného. Pokud žalovaný ovládal pouze jeden z jazyků, mohl žalobce podat žalobu pouze v tomto jazyce, za situace, kdy byl znalý obou jazyků, mohl si žalobce vybrat. Toto ustanovení je odvozeno od článků B.XII., C.II. a C.V. Obnoveného zřízení zemského, které nastavovaly obdobný systém volby jazyka, v němž měla být žaloba vedena. V jazyce, v jakém bylo řízení započato, muselo být dovedeno až do konce, změna nebyla možná.³⁵⁶

Apelační soud tímto ustanovením rovněž získal oprávnění pro případy, kdy by se jevílo, že nižší právo je podjaté. Za takové situace se měl apelační soud obrátit na císaře a sepsat mu k věci

³⁵⁴ Viz císařský reskript z 11. října 1681, WEINGARTEN, J. J. Codex, s. 461, n. 357.

³⁵⁵ Jejich konkrétní obsah mi však není blíže znám, nenalezl jsem jejich znění v originálu ani opisu, stejně tak Weingarten nepřináší jejich edici.

³⁵⁶ Obdobně je možné srovnání s řádem Říšské dvorské rady (*Reichshofratsordnung*) z roku 1654 s její částí třetí § 5, dle kterého bylo možno předkládat podání pouze v němčině či latině.

dobré zdání, panovník pak mohl kvalifikovaně určit další postup. Závěrem článku bylo zvláště uvedeno, že vše, co ustanovení upravovalo, se vztahovalo rovněž na postranní pražská práva.

Článek 23

Apelační proces nebyl pro všechny země Koruny české totožný, instrukce si však kladla za cíl alespoň určitou míru sjednocení. Z tohoto důvodu bylo stanoveno, že vše, co platí pro Království české, platí též pro Markrabství moravské, mezi těmito dvěma zeměmi tak nemělo být v praxi rozdílu. Situace ve Slezsku byla složitější a právní úprava rozmanitější, takže nebylo možné sjednotit postup se zbytkem země. Z tohoto důvodu došlo k částečnému sjednocení právní úpravy ve Slezsku. Apelační soud byl příslušný vyřizovat veškerá odvolání jdoucí nejen od městských, ale též od vrchnostenských a veškerých dalších soudů s výjimkou některých jmenovitě uvedených: vrchní úřad (Ober-Amt), vrchní soudy (Oberrecht) a knížecí soud (Fürstenrecht).³⁵⁷ Současně bylo stanoveno, že vše zůstává při starých zvyklostech, až na délku řízení před apelačním soudem, která měla trvat dva měsíce (stejně jako v Čechách a na Moravě), avšak prezident mohl rozhodnout o jejím prodloužení o jeden další měsíc.

Článek 24

Žádost o vysvětlení ortele či jeho části, *beneficium leutationis*, byla zakotvena článkem 24, jakkoli je doloženo užívání tohoto institutu již v počátcích existence apelačního soudu,³⁵⁸ což instrukce sama uváděla. Potřeba zakotvit pravidla užívání tohoto institutu se projevila tím, že strany jej často zneužívaly a v podstatě se domáhaly nového projednání ve věci před další instancí. Napříště mělo být možné domáhat se vysvětlení pouze v případech, že byly využity nesrozumitelné či nejasné výrazy, nebo byl celý význam pochybný a nejasný. Na podání žádosti (*memorialu*) o vysvětlení měly strany 14 dní od vyhlášení rozhodnutí, samotné *beneficium leutationis* mělo být podáno do osmi dnů od obdržení; výslovně se však zakazovalo podání nové žaloby v jeho důsledku či změna v předcházejícím řízení vydaných písemností.

Druhou část článku tvořila úprava revize, *beneficium revisionis*, která se předně odkazovala na články D.d.3 a D.d.4 Deklaratorií a Novel,³⁵⁹ a zprostředkovaně tak na čl. F.LCCIII. Obnoveného

³⁵⁷ K tomu blíže viz dále Apelační řád pro Slezsko z 26. září 1674.

³⁵⁸ Jeho užití již k roku 1553 dokládá HAVLÍKOVÁ, Eva. Agenda kutnohorského městského soudu postoupená v letech 1548–1620 apelačnímu soudu. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019, s. 67. Další příklad pro rok 1627 vhodně uvádí PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 185–186.

³⁵⁹ Zde ovšem srovnej starší reskript císaře Ferdinanda II. ze 14. září 1634, ze kterého Deklaratoria a Novel vycházely, neb se jedná místy o totožné znění. WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 165–166.

zřízení zemského. I u tohoto institutu patrně docházelo k nadužívání, protože bylo stanoveno, aby napříště nebylo možné podávat žádost o revizi v případech, kdy apelační soud potvrdil prvoinstanční rozhodnutí a existovaly tak dva shodné rozsudky. Úprava revize byla současně sjednocena pro Čechy, Moravu a Slezsko.

Článek 25

Další článek se již opět věnoval samotnému průběhu vnitřního řízení před apelačním soudem. Referentům ukládal, že přednesy činěné na plénu mají být výhradně v německém jazyce a měla při nich zaznít zejména skutková podstata, *species facti*, na což měl dohlédnout prezident (případně rada, který schůzi vedl). Směřoval-li přednes ke konečnému rozhodnutí nebo jiné významné okolnosti, bylo třeba jej vyhotovit písemně, aby se s ním mohli všichni náležitě seznámit. Přednes měl poskytnout odpovědi na čtyři základní otázky: I. *Čeho se žalobce domáhá?* II. *Na jakém základě?* III. *Lze jej vyvrátit?* IV. *Jak se má rozhodnout?* - teprve poté bylo možno postupovat dále a přejít k rozhodnutí.

Článek 26

Písemnému vyhotovování přednesů se věnoval též článek 26, jeho podstata však tkvěla zejména ve stanovení postupu pro případ, že by se věc dotýkala finančních zájmů panovníka. V takovém případě měl referent věc přednést kolegiu, a pakliže se shodlo, že záležitost do této kategorie spadá, měly být osloveny další úřady. V Čechách byla příslušným úřadem česká komora, na Moravě jím bylo tamní zemské hejtmanství, ve Slezsku pak slezská komora. Oslovený úřad pak měl čtyři týdny na vyjádření k věci (lhůtu bylo možno prodloužit až na šest týdnů), načež jeho stanovisko byl apelační soud povinen ve svém rozhodování zohlednit.

Článek 27

Jakmile byl přednes věci referentem zahájen, bylo zakázáno jej zastavovat či přerušovat, rovněž neměly být činěny žádné další úkony – v tomto ohledu bylo inspirací ustanovení B.VIII. Obnoveného zřízení zemského. Nebylo-li možné vyřídit věc na jednom zasedání, měla se dokončit hned na následujícím.³⁶⁰ Jakmile přednes skončil, měl se prezident dotázat přítomných radů, zda mají pochybnosti o přednesených skutečnostech či zda mají otázky k věci. Poté, co byly případné otázky zodpovězeny, přešlo se k hlasování – první měl hlasovat

³⁶⁰ Z protokolů ze zasedání senátů apelačního soudu vyplývá, že tento postup byl v některých složitějších věcech běžně aplikován.

sám referent, po něm případný koreferent, následně radové z doktorské lavice, a to v pořadí od služebně nejstaršího po nejmladšího.³⁶¹ Po doktorské lavici následovala lavice šlechtická, v níž se první k hlasování dostali rytíři a následně páni, poslední hlas měl prezident.

Článek 28

Úprava uvedená v článku 27 představuje ideální postup, kdy buď nejsou na referenta vznášeny žádné otázky, nebo jsou tyto dostatečně zodpovězeny, článek 28 se proto věnoval situacím, ve kterých k takové shodě nedošlo. Pokud tedy některý z radních nesouhlasil s přednesem referenta, případně položil otázky, na které nebylo dostatečně reagováno, měl požádat prezidenta o odklad hlasování. Pokud mu prezident vyhověl, měl se rada nejpozději následující den setkat s referentem, přednést mu své pochybnosti, věc s ním slušně probrat a dojít ke společnému řešení. Pokud jej našli, mohlo kolegium následujícího dne přistoupit k hlasování.

Pokud však shoda na řešení kauzy nalezena nebyla, měl dotyčný rada do tří dnů přednést v plénu své argumenty a referent na ně měl zareagovat. Poté byl prostor pro ostatní členy kolegia, aby si vyžádali zaslané listiny, následně se mělo přikročit k hlasování ve výše uvedeném pořadí (dle čl. 27). Každý rada měl hlasovat svobodně a podle svého nejlepšího svědomí a znalostí, neměl hledět na jiné okolnosti, případná přátelství či nepřátelství. Instrukce každému navíc připomínala, že jednou bude sám souzen věčným soudcem, což měli při svém rozhodování brát v úvahu (avšak spíše jako imperativ ke správnému než mírnému rozhodování). Na to, aby soudci hlasovali dle výše uvedených ustanovení, měl dohlédnout prezident – pro případ, že by se jim někdo zpronevěřil, měl být napomenut, případně tato věc měla být předána panovníkovi.

Článek 29

K přijetí konečného rozhodnutí bylo potřeba devět hlasů,³⁶² k přijetí mezitímního rozhodnutí postačovalo pět hlasů členů kolegia, v případě stejného počtu hlasů na obou stranách rozhodoval hlas prezidenta.³⁶³ Pokud však počet hlasů nedostačoval k přijetí žádného rozhodnutí, měli zastánci jednotlivých závěrů sepsat své argumenty a tyto měly být následně prezidentem (též s jeho stanoviskem) předloženy panovníkovi k posouzení a rozhodnutí. Při

³⁶¹ V tomto aspektu došlo k odchýlení od dosavadního stavu, kdy nejprve hlasovali mladší radové a po nich starší.

³⁶² Tento počet se objevuje též v ustanovení čl. B.III. Obnoveného zřízení zemského v souvislosti s odhlasováním důležitých rozhodnutí (Haupturtheil).

³⁶³ Weingarten v této souvislosti odkazuje též na čl. B.XC. Koldínových Práv městských Království českého.

svém rozhodování měli radové dbát na panovníkovu svrchovanost, královský majestát a vše co patří k jeho *statutum publicum*. Dále měli dbát na zemská zřízení, usnesení zemských sněmů a rovněž na zvyklosti, avšak pouze za situace, kdy bylo prokázáno, že tato byla potvrzena panovníkem, případně že jsou aplikována od nepaměti (*von undenklichen Jahren*).

V závěru ustanovení byl opětovně vznesen apel na prezidenta, aby žádným způsobem nezasahoval do hlasování jednotlivých radů s tím, že jim musí během jejich přednesů trpělivě naslouchat. Rovněž měl zajistit, aby se takto chovali i ostatní členové kolegia – ti se neměli obtěžovat se vášnivými, hanlivými či ukvapenými výrazy, nýbrž se k sobě chovat s láskou a náležitou úctou (obdobně lze srovnat s článkem 8 této instrukce a dále s článkem B.IV. Obnoveného zřízení zemského).

Článek 30

V zájmu uchování výsledků jednání pro budoucnost stanovil císař v článku 30 povinnost sekretářům zaznamenávat průběh jednání kolegia (a posléze též senátů). Sekretáři měli být jednáním osobně přítomni, sedět u téhož stolu jako radové a zvláštních knih, zapisovat dále stanovené skutečnosti. Zápisy měli vést sekretáři každý samostatně: český sekretář měl zapisovat české věci a německé věci německé, nicméně nezdá se, že by toto pravidlo bylo dodržováno.³⁶⁴ V každé záležitosti mělo být zapsáno, o jakou věc se jedná, přijatý závěr (*conclusum*), datum a jméno prezidenta či jeho zástupce, který jednání předsedal. Vyznačen měl být též referent a rovněž všichni radové, kteří byli přítomni při projednání věci a přijetí rozhodnutí. Na základě tohoto ustanovení tak vznikly protokoly z jednání nejdříve kolegia a posléze senátů apelačního soudu.

Článek 31

Pořadí vyřizování jednotlivých věcí bylo stanoveno článkem 31. Jednotlivé kauzy se měly vyřizovat v pořadí, v jakém byly k soudu doručeny, císař však současně vymezil šest oblastí,

³⁶⁴ Vzhledem ke skutečnosti, že zápisy z jednání senátů apelačního soudu se dochovaly až z podstatně mladšího období – nejstarší pochází z roku 1672 a další, již stabilněji vedené, teprve až z roku 1682 – nelze vyloučit, že v období po vydání linecké instrukce byly skutečně vedeny dvě různé řady knih, tak jak instrukce předpokládala, tedy česká pro české a německá pro německé věci. Avšak vzhledem k tomu, že ze spisů bylo přednášeno německy (a i český sekretář tedy musel tento jazyk ovládat), byla by i česká řada vedena v německém jazyce. V období, ze kterého jsou již protokoly stabilněji dochovány, bylo povětšinou jednáno paralelně v senátech, takže se jeden sekretář účastnil zasedání menšího senátu a druhý zasedání většího senátu, tudíž by nebylo možné, aby byli přítomni oba na jednom zasedání a český sekretář činil zápis českých a německý sekretář německých věcí. Tento závěr ostatně potvrzuje též tehdejší sekretář WEINGARTEN, J. J. Extract, s. 48.

které se měly vyřizovat přednostně (viz dále). Krom těchto pravidel mohl kauzu k přednostnímu vyřízení nařít i prezident, a to v situacích, kde se to uznal za vhodné (instrukce poněkud nepříhodně uvádí obavu o zkažení drahých potravin, což by však spadalo po výjimku pod bodem 4. přednostně vyřizovaných věcí); ostatní členové kolegia se takovému rozhodnutí prezidenta museli podřít. Současně, aby nedocházelo při vyřizování věcí k prodlení, měly být ostatní (nikoli přednostní) věci vyřizovány v senátech. Možnost zřít senáty, tedy jakési pracovní orgány soudu (blíže k senátům kapitola IV) mohl zřít pouze prezident. Instrukce jej přímo opravňovala ke zřízení dvou či tří senátů, které se měly scházet samostatně, přijímat vlastní rozhodnutí a následující jednací den je dát na vědomí (*ad scientiam*) plénu a rovněž je zapsat do zvláštní knihy, protokolu ze zasedání menšího (zvláštního).

Na prvním místě výčtu věcí, které měly být vyřizovány přednostně, byly uvedeny trestní záležitosti, mezi nimiž měly zvláštní místo věci jdoucí od měst a krajských hejtmanů. *Criminalia* měla být vyřizována první jednací den v týdnu (zpravidla v pondělí) a obratem měla být těmto právům poskytována naučení. Na druhém místě byly uvedeny věci *in publica*, které panovník (dvorská kancelář) předložil apelačnímu soudu k posouzení a vydání dobrého zdání; na jejich projednání bylo stanoveno 14 dní, přičemž tuto lhůtu mohl panovník prodloužit. Další v pořadí byly uvedeny záležitosti královského *fiscu*, a to bez ohledu na to, zda o nich mělo být pojednáváno jako o věci hlavní či vedlejší. Na čtvrtém místě byly uvedeny věci, u nichž hrozilo zjevné nebezpečí z prodlení (*evidens in mora*), na pátém místě následovaly věci náboženské (*causam piam*)³⁶⁵ a v závěru přednostně vyřizovaných věcí byly uvedeny záležitosti nebohých, nešťastných lidí (*personas miserabiles*), kam lze patrně subsumovat nemajetné, vdovy, sirotky a další, kteří zaslouží zvláštní ochranu.

Článek 32

Způsob vypravení písemností upravoval článek 32, který přinášel změnu v podobě označení vydavatele listiny. Do roku 1644 byla rozhodnutí apelačního soudu označována způsobem, kdy byl jako vydavatel na prvním místě uveden panovník v první osobě, takže vyznění bylo takové, že je to právě on, kdo rozhodnutí vydává. Takové nastavení vedlo podle něj k nepříjemnostem a nejasnostem, pročež se rozhodl úvodní formuli upravit, a sice tak, že měl být nadále uváděn

³⁶⁵ J. Pleskot mylně uvádí, že šlo o věci týkající se nadací, viz PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 193.

pouze ve třetí osobě. Vydané písemnosti měly být uzavřeny buď velkou pečetí apelačního soudu (týkalo se zejména ortelů), která měla být užívána výhradně před zraky prezidenta, nebo pečetěmi prezidenta a radů (méně důležité písemnosti).³⁶⁶

Veškeré rozsudky měly být, stejně jako v období před vydáním instrukce, podepisovány prezidentem (či jeho zástupcem) a dále též sekretářem, který čistopis rozhodnutí vyhotovil. Naproti tomu písemnosti zasílané panovníkovi (zejména dobrá zdání) měly být opatřeny podpisy všech radů, kteří se podíleli na jejich vyhotovení. Obecná oznámení směřující k jednotlivým právům měla být napříště opatřena pouze podpisem sekretáře, avšak s doplněním formule, že se jedná o písemnost *ex consilio appellationis regia*. Předtím, než mohla být kterákoli písemnost vypravena, muselo s ní být seznámeno kolegium, resp. senát.

Článek 33

Finanční záležitosti soudu, zejména vybírání soudních poplatků, upravoval článek 33, který odkazoval na příložený taxovní řád, přehled (Tax Taffel). Samotná existence poplatků byla odůvodněna zajištěním platů radních a prezidenta, jiné funkce vyjádřeny nejsou, jakkoli v kontextu instrukce lze poukázat vedle zmíněné funkce fiskální též na regulační význam poplatků. Přijímání poplatků za jednotlivé úkoly dle taxovního řádu měl na starosti registrátor, který za tímto účelem vedl zvláštní registra.³⁶⁷ Registrátoři byli dva, český a německý, přičemž český zapisoval příjmy z jazykově českých práv, a německý z jazykově německých.

Stejně tak měl registrátor na starosti vydávání peněz na plat radům, a to podle pravidel, která stanovovala právě instrukce. Jednotliví radové dostávali zapláceno zejména podle odvedené práce, do které se počítala účast na hlasování o konečném rozhodnutí, přičemž referent a případný koreferent dostali každý dvě části poplatku, zatímco ostatní účastníci po jedné části. Poplatky, které nesouvisely s vydáním konečného rozhodnutí pak byly děleny mezi všechny rady (a nesouvisely tedy s účastí na jednání). Stejný díl jako každý jednotlivý rada měla obdržet též expedice, v rámci které docházelo k dalšímu rozdělení tohoto podílu (po jedné třetině obdrželi oba sekretáři a zbylou třetinu si rozdělili dva expeditoři).

³⁶⁶ O těchto pečetích víme jen velice málo – v praxi jimi byly uzavírány písemnosti nižší důležitosti vydané apelačním soudem, užíván byl červený vosk a u pečetí nebyly uváděny podpisy jejich nositelů. Na písemnosti takto uzavřené se nalézá nejčastěji pět pečetí.

³⁶⁷ Malá část z původního množství je dochována v Národním archivu ve fondu Apelační soud, a to pro období let 1611 až 1644, konkrétně se jedná o rejstříky české taxy, inv. č. 48–56. Svazky jsou vedeny v českém jazyce.

Pro lepší představu lze učinit příklad: za právní naučení bez dalšího vysvětlení byl taxovním řádem stanoven poplatek 6 zlatých. Na jeho vypracování se podíleli referent a koreferent. Věc se projednávala na zasedání většího senátu, přičemž jednání se krom referenta a koreferenta účastnilo dalších 15 radů. Částku 6 zlatých tedy bylo nutno vydělit dvaceti (2 díly za referenta, 2 díly za koreferenta, 15 dílů za každého dalšího radu a 1 díl připadající expedici). Referent i koreferent tak každý měli obdržet 30 krejcarů, ostatní radové po 15 krejcarech, český a německý sekretář po 5 krejcarech a konečně expeditoři si měli rozdělit zbylých 5 krejcarů.

Článek 34

Závěrečný článek instrukce uváděl, jaké prameny práva a závazné předpisy mají mít členové kolegia k dispozici. Na prvním místě početného seznamu byla uvedena samotná linecká instrukce, dále zemská zřízení (byť je uvedeno pouze jednotné číslo, *königliche landtsordnung*, lze se domnívat, že krom Obnoveného zřízení zemského pro Království české z roku 1627 měli mít radové k dispozici též Obnovené zřízení zemské pro Makrabství moravské z roku 1628), následovaná Deklaratorii a Novelami, městským právem (nepochybně byla míněna Koldínova Práva městská Království českého), saským právem (bez dalšího vymezení), Corpus iuris canonici a Corpus iuris civilis. Dále měly být k dispozici snešení zemských sněmů, a to včetně sněmů slezských knížectví, ovšem s důrazem na usnesení obsahující regulaci veřejných či soukromých záležitostí a též vybrané právní knihy. Apelační soud zřejmě trpěl nedostatkem některých pramenů práva, což lze dovodit z reskriptu císaře Leopolda I. ze dne 28. ledna 1668 (doručen 2. února 1668), kterým přikazuje místodržícím, aby vybrané předpisy zajistili a dodali k apelačnímu soudu.³⁶⁸

K tomu, aby instrukce byla dodržována, mělo přispět i připomínání jejího znění – císař nařídil, aby byla dvakrát ročně, v den sv. Michaela a v den sv. Jiří, předčítána slovo od slova v plénu. Na konci každého roku pak měl být panovníkovi zaslán přehled vyřízených věcí s uvedením jmen radů – referentů. V samém závěru byl k dohledu nad dodržováním této instrukce

³⁶⁸ Originál reskriptu viz NA, NM, kt. 1, sign. A-2/1, poř. č. 4. Obsah tohoto pramene zpřístupnul WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 179–180, jedná se však o stylizovaný výtah, obdobně TÝŽ, Codex, s. 355, num. 237. Weingarten do znění reskriptu například explicitně vkládá odkaz na článek 34 linecké instrukce, který v originálním znění chybí, dále však naopak vypouští některé pasáže. Weingarten přitom musel mít přesné znění reskriptu k dispozici, neboť na něj o téměř třicet let později sám odkazuje a cituje z něj, když píše místodržícím a řeší s nimi nedostatek některých dalších předpisů. Originál dopisu z 24. července 1696 (doručený 27. července 1696) podepsaný Weingartenem a vypravený z kanceláře apelačního soudu viz NA, NM, kt. 1, sign. A-2/1, poř. č. 32. Opis tohoto dopisu viz též NA, AS, inv. č. 40a, Kniha dobrých zdání apelačního soudu, 1696, fol. 205.

a taxovního řádu vyzván prezident soudu, který měl též zajistit rovnost bohatých a chudých před soudem. V samém závěru si panovník vymínil možnost jakkoli předmětnou instrukci upravit, rozšířit či omezit, za čímž následovala informace o připojení vlastnoručního podpisu panovníka, připojení královské pečeti a datace.

Apelační řád pro Slezsko z 26. září 1674

Ačkoli byla apelačnímu soudu postupem času rozšiřována pravomoc, ponechával si panovník v určitých ohledech právo rozhodovat pro sebe. Již v roce 1634 postavil stanovil,³⁶⁹ že podobně jako v případě jiných soudů, bylo možno se od apelačního soudu odvolat (resp. podat žádost o revizi) pouze k českému králi, a nikam jinam, a to prostřednictvím české dvorské kanceláře.³⁷⁰ Toto posléze potvrdil v Deklaratoriích a Novelách o šest let později.³⁷¹ Pro Slezsko byl obdobný příkaz vydán s desetiletým zpožděním dne 4. října 1644, tedy krátce před dokončením linecké instrukce. Tímto reskriptem stanovil, že odvolání od vrchního úřadu (Ober-Amt), vrchních soudů (Oberrecht) a knížecího soudu (Fürstenrecht) měla směřovat výhradně k panovníkovi.³⁷²

Dalším posunem v této oblasti bylo vydání reskriptu z 22. dubna 1662³⁷³ a následně komplexního apelačního řádu pro Slezsko v roce 1674.³⁷⁴ Důvody jeho vydání uvádí panovník hned v úvodu a odvolává se na aktuální situaci ve Slezsku, a to pokud jde o lhůty pro podání odvolání a přijímání podání. Stanovování lhůt totiž záviselo často na uvážení soudce, protože neexistovala žádná jednotná pravidla ani ustálená praxe, v důsledku čehož panoval zmatek, neboť mnoho věcí se dostávalo do prodlení či nebylo soudci pro domnělé opoždění přijímáno. Cílem apelačního řádu tedy bylo napravit tento stav a stanovit jednotná pravidla, spolehlivý směr (*cynosur*), kterým by soudy mohly postupovat. Současně císař vyšel z dosavadního

³⁶⁹ WEINGARTEN, J. J. Codex, s. 157, n. 57.

³⁷⁰ KALOUSEK, Josef. České státní právo, Praha: Bursík a Kohout, 1892, s. 120, srov. ŠALAK, Boris. Organizace a působnost apelačního soudu v Praze v době tereziánské. In: Sborník archivních prací 63, 2013, s. 66–130, zde s. 73.

³⁷¹ Viz články D.d.3 a D.d.4.

³⁷² Na konci roku 1677 získaly další výjimky některá práva v knížectví Svídnice a Javor, viz WEINGARTEN, J. J. Fasciculi Diversorum Iurium, 1690, s. 79–80, pro nařízení ze 4. října 1644 viz s. 85.

³⁷³ Znění reskriptu patrně NA, AS, inv. č. 74a, fol. 41v–42r, v edici přinesl WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 149–150.

³⁷⁴ WAŚ, Gabriela. Institutions and administrative bodies, and their role in the processes of integration and disintegration in Silesia. In: HARC, Lucyna – WISZEWSKI, Przemysław – ŻERELIK, Rościszlaw (eds.). Cuius regio? Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000), vol. 2. Wrocław: eBooki, 2014, s. 21–73, zde s. 31.

vývoje, kdy připomněl lineckou instrukci z roku 1644 s tím, že k pražskému apelačnímu soudu či k panovníkovi (volba byla na odvolateli) měla směřovat veškerá odvolání nejen od městských, ale též vrchnostenských soudů všech knížectví, a to bezprostředně. Dále poukázal na privilegium týkající se apelací, které vydal roku 1660 pro Wroclaw.³⁷⁵

Následně přešel ke lhůtám pro podání a vyřízení odvolání, které měly platit pro všechny soudy ve Slezsku. Odvolání mělo výslovně suspenzivní (odkladný) a devolutivní (přesunutí věci na vyšší instanci) charakter, soudce v první instanci tak po podání odvolání nesměl být ve věci dále činný, zejména nesměl ve věci nic osvědčovat či doplňovat. Nově měla být stanovena jasná lhůta pro odvolání, označovaná jako kratší saská lhůta (*mindersachsische frist*) a činila 45 dní (šest týdnů a tři dny),³⁷⁶ přičemž mohla být na požádání prodloužena až o další tři kratší saské lhůty; při nedodržení ani takto prodloužené lhůty následovala prekluze. Nově mělo být též zamezeno dosavadní praxi, kdy jedna ze stran podala odvolání a následně jej doplňovala u soudu prvního stupně, zatímco věci se již zabývala druhá instance, což s sebou přinášelo zmatky, a z tohoto důvodu měla být další taková podání odmítána.

Současně bylo omezeno právo předkládat další nové důkazy v řízení před druhou instancí. Taktéž bylo možno stanovit částku, kterou musel odvolatel složit pro případ, že by jeho odvolání bylo podáno za účelem protáhnout řízení, apelační řád se zmiňuje o 200 zlatých. Výjimku z finančních omezení pak měli chudí a zbožní a též případy v *právu skutečně pochybné*. Celkově se tedy jednalo o stanovení pravidel pro odvolání, která byla do té doby zjevně velice rozvolněná a byla aplikována nejednotně.

Apelační řád pro Slezsko byl vydán tiskem a rozeslán na příslušná místa, tedy předně do kanceláří jednotlivých knížectví, současně však známe též neoficiální opisy³⁷⁷ či extrakty.³⁷⁸ Editovaný exemplář pochází z kanceláře královského úřadu Hlohovského knížectví,³⁷⁹ vedle něj se však dochovaly další, vzhledem ke způsobu vydání apelačního řádu nelze předpokládat, že by se od sebe jednotlivé exempláře lišily.

³⁷⁵ Znění privilegia viz LÜNIG, Johann Christian. Des Teutschen Reichs-Archivs partis specialis continuatio I: Der ersten continuation Erste Fortsetzung. Lipsko: Friedrich Lanckischens Erben, 1711, s. 434–436, n. CCCV.

³⁷⁶ Opětovně potvrzeno císařským reskriptem z 3. května 1679, viz WEINGARTEN, J. J. Codex, s. 441, n. 329.

³⁷⁷ NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, nefoliováno.

³⁷⁸ Kupříkladu Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Księstwo Wrocławskie, sign. 82/10/0/4/408, Acta enthaltend Bestimmungen über die Art. Der Anstellung der Appelationen, 1648–1717, s. 124–129.

³⁷⁹ AP we Wrocławiu, Księstwo Głogowskie, sign. 82/3/0/4/354, Kaiserliche Verordnungen bei Verfahren in Kriminal justitzsachen, 1638-1735, fol. 88.

První zpřístupnění tohoto pramene pochází z roku 1690 a zhostil se ho J. J. Weingarten ve druhém díle *Fasciculi Diversorum Jurium*.³⁸⁰ Oproti originálu je jeho znění mírně upraveno, přičemž není jasné, zda odlišnosti (mnohdy tkvící v odlišné koncovce jednotlivých slov) pramení z autorovy nepozornosti či snaze text přizpůsobit čtenáři; vzhledem ke skutečnosti, že tato edice byla vydána pouhých šestnáct let po vydání apelačního řádu, lze usuzovat na možnost první. Tomu ostatně svědčí též skutečnost, že tyto odlišnosti neobsahuje druhé ediční zpřístupnění vyhotovení o více než dvě dekády později, roku 1711, které vyhotovil Johann Christian Lünig a které je takřka přesnou transliterací původního textu.³⁸¹ Vzhledem k existenci opisů apelačního řádu a jeho opakovanému dobovému edičnímu zpřístupnění³⁸² lze dovodit, že počet exemplářů vydaných tiskem nebyl pro praxi dostatečný, resp. že apelační řád byl na přelomu 17. a 18. století stále platný.

Apelační řád z roku 1674 je patrně nejdůležitějším samostatným (lineckou instrukci nepočítaje) právním předpisem tohoto období, pokud jde o nastavení vztahů soudů na území Slezska s apelačním soudem.³⁸³ Po něm byly vydány další četné předpisy, z nichž je možno zmínit revizi: apelační pragmatiky a instrukce či revize stávající úpravy, žádná z nich však neměla takový dosah jako právě apelační řád z roku 1674. Mezi nimi lze zmínit revizní řád z roku 1698³⁸⁴ či apelační pragmatiku z roku 1704³⁸⁵ (též označována jako apelační a advokátní řád pro Slezsko).³⁸⁶ Některé dílčí okolnosti řízení mohl právními předpisy upravovat též slezský zemský hejtman (Oberlandeshauptmann).³⁸⁷

³⁸⁰ WEINGARTEN, J. J. *Fasciculi Diversorum Jurium*, s. 385–387.

³⁸¹ LÜNIG, J. C. *Des Teutschen Reichs-Archivs*, s. 440–442, n. CCCVII.

³⁸² Vedle uvedených edic došlo též k částečnému zpřístupnění v díle WEINGARTEN, J. J. *Codex*, s. 407, N. 288.

³⁸³ Obecně poměry ve Slezsku ORZECZOWSKI Kazimierz. *Historia ustroju Śląska 1202–1740*. Vratislav: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, s. 220–220.

³⁸⁴ Opis dochován v NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, nefoliováno.

³⁸⁵ Ke studiu lze doporučit exemplář uložený v AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sign. 82/28/0/1/19, *Appelationsordnung des Kaisers Leopold für Schlesien, 1704*, kde je předmětná pragmatika bohatě komentována. Dostupnější je opis uložený v NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 863, nefoliováno.

³⁸⁶ Na některé předpisy odkazuje též WEBER, Matthias. *Die schlesischen Polizei- und Landesordnungen der Frühen Neuzeit*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 1996, s. 35 a 37. Řada z nich byla vydána tiskem, některé jsou dostupné v podobě opisu.

³⁸⁷ Zmínit lze nařízení z let 1708, 1712 1713 a 1726, viz např. AP we Wrocławiu, Księstwo Głogowskie, sign. 82/3/0/4/367, *Kaiserl. U Obramts Verfügungen und Glog. Amtsberichte in Justizsachen, 1660–1738*, s. 43 (1708), 46 (1713) a 152 (1726), AP we Wrocławiu, Księstwo Wrocławskie, sign. 82/10/0/4/408, s. 133.

Reskript Leopolda I. o úpravě počtu radů ze 17. dubna 1676

Zásadním pramenem pro organizaci a personální obsazení apelačního soudu byl reskript císaře Leopolda I. ze dne 17. dubna 1676 vydaný ve Vídni a do Prahy doručený 4. května 1676. Císař při jeho vydávání vyšel ze skutečnosti, že postupně narůstalo množství agendy, kterou se apelační soud zabýval – za účelem jejího zvládnutí a včasného vyřizování se rozhodl jednak o navýšení počtu radů soudu, jednak zdůraznil úlohu senátů.

Pokud jde o navýšení počtu radů, je reskript odborné veřejnosti znám,³⁸⁸ nicméně dosud byl ve starší i novější literatuře chybně interpretován ve smyslu, že došlo k navýšení o dva na celkový počet devatenácti členů kolegia.³⁸⁹ Tomu však neodpovídá reálný počet členů kolegia, ale především ani znění reskriptu, který uvádí, že radů má být celkem dvacet, krom prezidenta, který je jednadvacátým členem kolegia. Jistým matoucím prvkem je skutečnost, že v době vydání reskriptu již kolegium čítalo 19 členů (namísto 17, které předpokládala linecká instrukce ve svém úvodním článku).

K navýšení o dva nadpočetné rady na šlechtické lavici došlo totiž již na počátku roku 1668,³⁹⁰ takže reskriptem z dubna 1676 se navyšoval počet o další dva, tentokrát na doktorské lavici. Celkově tedy z 21 radů mělo být od roku 1676 pouze 17 placených, takže se oproti stavu k roku 1644 nezatěžoval královskou pokladnu a současně došlo ke zvýšení počtu radů; poměr, v jakém měli být nadpočetní radové zastoupeni v jednotlivých lavicích však byl stanoven až o sedm let později (viz dále reskript z 23. dubna 1683). Stran zřízení senátů panovník odkázal na možnost zřídit senáty, zakotvenou v linecké instrukci a jejich zavedení považoval za cestu, jak zrychlit práci soudu.

Originál reskriptu, vlastnoručně podepsaný panovníkem a opatřený pečeti, je uložen v Národním archivu v Praze ve fondu Nová manipulace.³⁹¹ Vedle toho je k dispozici též koncept tohoto reskriptu uložený též v Národním archivu, ve fondu Česká dvorská kancelář, na stejném

³⁸⁸ Ačkoli ještě dva roky po vydání tohoto reskriptu F. F. Serponte uvádí, že počet radů je nadále 17 včetně prezidenta, viz SERPONTE et Bregaziis, Franciscus Ferdinandus de. Promptuarium, das ist: Ein leichter Einfund in die Königl. verneuerte Böhmisches und Mährische Landsordnung. Praha: Fridrich Václav Svoboda, 1678, s. 16.

³⁸⁹ PLESKOT, J. Úloha apelačního soudu, s. 205 a 222; SCHMIDT, J. F. Monographie, s. 22; ELVERT, Christian d'. Zur Oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1880, s. 191. Výjimkou je patrně pouze ŠALAK, B. Organizace a působnost, s. 84.

³⁹⁰ Viz kapitolu věnovanou vnitřnímu uspořádání soudu.

³⁹¹ NA, NM, kt. 1, sign. A 2/1, poř. č. 3.

míste se nachází též koncept průvodního dopisu.³⁹² Přibližný obsah reskriptu byl opakovaně zpřístupněn J. J. Weingartenem, avšak s takovými odchylkami od původního textu, že na první pohled text vzbuzoval pochybnost, zda se jedná o tentýž císařský reskript. Weingarten text spíše interpretuje a vykládá než aby jej přepisoval, a ačkoliv se významově přespříliš neliší od původní verze, jen stěží lze hovořit o edičním zpracování.³⁹³

Kriminální instrukce apelačního soudu ze 7. prosince 1676

Ještě téhož roku vydal apelační soud vlastní kriminální instrukci, jejímž cílem bylo omezit počet nedostatečně prošetřených trestních věcí k němu jdoucích. Není jasné, jaká byla závaznost tohoto pramene a kým přesně byla vydána, jedná se však o relativně vzácný pramen. Apelační soud z povahy věci vydával rozhodnutí v individuálních věcech a na obecné úrovni sjednocoval judikaturu, avšak podoba tohoto pramene odpovídá spíše právnímu předpisu, neboť se týká obecného postupu a je určen širšímu okruhu adresátů.

Kriminální instrukce apelačního soudu, dobově nazývaná též *Instruction circa Processum Inquisitorium criminalem*, byla vydána v pondělí 7. prosince 1676. Pod instrukcí sice není nikdo podepsán, avšak ze znění je možno jednoznačně dovodit, že vydavatelem byl apelační soud jako celek, respektive jeho kolegium,³⁹⁴ které její znění schválilo na své schůzi. Vydána byla v němčině i češtině a v této podobě byla rozeslána, a to snad ještě na konci roku 1676.

O užívání instrukce se dozvídáme o jedenáct let později, v prosinci 1687, když z české komory odchází nařízení všem hejtmanům komorních panství, aby dohlédli na dodržování této instrukce u jednotlivých práv, která se nacházela na jimi spravovaných panstvích. Lze tedy dojít k závěru, že nejpozději od této doby byla kriminální instrukce závazná pro všechna nižší práva nalézající se na komorních panstvích. Přesto je nutno konstatovat, že přínos této instrukce netkví ani tak v jejím právním sdělení, neboť to, co nařizovala, nebylo novinkou, avšak právě proto je významná, neboť odráží stav právního vědomí a (problematických) postupů aplikovaných nižšími právy. To, zda se podařil cíl vydavatele, tedy snížit počet nedostatečně

³⁹² NA, ČDK, inv. č. 1067, sign. VI A 2, kt. 864, poř. č. 16 a 88.

³⁹³ WEINGARTEN, J. J. Verneuerte, s. 173–175, a TÝŽ, Codex, s. 419, n. 305.

³⁹⁴ Ke shodnému závěru dospěl též WEINGARTEN, Jan Jakub. Andermahlige vnd vermehrte Edition Vindemiæ Judicialis. Praha: Mikuláš Hösing, 1679, s. 333.

prošetřených věcí, je předmětem dalšího bádání; instrukce zůstala dosavadním bádáním opomíjena.

Exemplář zvolený k editaci je uložen v Národním archivu ve fondu Nová manipulace. Na zadní straně je uveden přípis, ze kterého vyplývá, že se jedná o originální znění, které sloužilo k dalšímu rozmnožení: „4kráté přepsati a tento original při *expediti* zanechati“.³⁹⁵ Znění instrukce v německém i české jazyce zpřístupnil (tak jako v řadě předešlých případů) J. J. Weingarten, a to i se stručným komentářem. Poprvé tak učinil již v roce 1679, tedy před svým nástupem k apelačnímu soudu, a to v díle *Andermahlige vnd vermehrte Edition Vindemiæ Judicialis* věnovaném mj. soudní soustavě, procesu, policejním řádům.³⁹⁶ Druhé otištění instrukce následovalo v roce 1692, a to ve shodném znění v prvním případě.³⁹⁷ Znění takto zpřístupněné instrukce je tedy v obou případech takřka úplně shodné s nyní uveřejňovaným textem, odchylky jsou významově nepodstatné.

Reskript císaře k rozdělení míst v kolegiu z 23. dubna 1683

Poněkud paradoxně došlo nedlouho po navýšení počtu radů k personální krizi z důvodu uvolnění několika míst zároveň a rovněž k absencím některých členů.³⁹⁸ V rámci jmenování nových členů kolegia reagoval císař též úpravou poměrů na šlechtické lavici. Nedlouho předtím totiž došlo k situaci, kdy byl v rámci celého kolegia jediný rada za rytířský stav, a to po smrti Arnoldta Becka, 1. září 1680, a trval až do nástupu Jiřího Bechyně z Lažan o půl roku později, v březnu 1681. V době sepsání reskriptu (vydán byl 23. dubna 1683) pak usedali na rytířské části šlechtické lavice právě tyto dva.

Cílem reskriptu bylo pevně stanovit počet radů z obou stavů v kolegiu a rovněž určit, kteří z nich budou v budoucnu nadpočetní (a tím pádem zpravidla neplacení). Panovník předně odkázal na jmenování nových radů, které provedl v předcházejících dnech, 14. dubna 1683,³⁹⁹ a záhy navázal, že do budoucna upravuje pravidla pro obsazování uvolněných míst. Přímo

³⁹⁵ Jiné exempláře mi nejsou známy, nicméně vzhledem ke skutečnosti, že byla instrukce rozeslána (přinejmenším) hejtmanům komorních panství, lze předpokládat, že její opisy se budou nacházet alespoň v některých fondech komorních velkostatků.

³⁹⁶ WEINGARTEN, J. J. *Andermahlige*, s. 333–336, appendix.

³⁹⁷ WEINGARTEN, J. J. *Pro Sacræ Cæsareæ*, s. 640–642, appendix.

³⁹⁸ K personální krizi počátku 80. let 17. století viz výše.

³⁹⁹ Pro jmenování vybraných radů a jejich předností viz výše.

v reskript tak odkazoval na ustanovení čl. A.XXVII. Obnoveného zřízení zemského, které upravovalo pozici panského stavu v království jako druhém v pořadí, pročež to měli být právě páni, kdo měl mít na šlechtické lavici většinu šesti hlasů. Rytířům, třetímu stavu (čl. A.XXXI. Obnoveného zřízení zemského) měla připadnout zbylá čtyři místa. Paralelně lze odkázat na články D.d.6 a D.d.8 Deklaratorií a Novel z roku 1640, resp. jejich předlohu – obnovovací reskript z roku 1628, z něhož je možno dovodit právo rytířů podílet se na rozhodovací činnosti apelačního soudu, což však ve více než dvacetihlavém orgánu nebylo možné zajistit pouhými dvěma hlasy.

Druhá otázka, které se panovník věnoval, bylo stanovení postupu pro obsazování míst nadpočetných radů. Tato místa byla čtyři, z nichž dvě připadala na doktorskou lavici a dvě na šlechtickou. Panovník proto upřesnil, že na šlechtické lavici připadá jedno neplacené místo pánům a druhé rytířům. Na neplacené místo měl nastoupit vždy nově nastupující člen té či oné lavice. V případě, že se tedy uvolnilo placené místo, měl se na něj posunout ten člen lavice, který byl dosud na pozici supernumeraria a nově nastoupivší obsazoval uvolněné místo bez platu. Pakliže bylo obsazováno více uvolněných míst najednou, rozhodoval panovník rovnou i o tom, který z radů usedne na placené a který na neplacené místo.

Reskript z 23. dubna se dochoval pouze v podobě konceptu. Jedná se tak o rukopis, ve kterém se místy objevují přeškrtnané výrazy a doplňovaná slova. Při srovnání s edicí, již přinesl J. J. Weingarten,⁴⁰⁰ lze konstatovat, že se jednalo nejspíše o koncept, na jehož základě vznikl originál, jež se nezachoval. Weingartenova verze je dosti podobná a nikterak zásadně se neliší od zde zpřístupňovaného pramene.

Hrdelní řád Josefa I. ze 16. července 1707

Constitutio Criminalis Josephina, Hrdelní řád Josefa I. z roku 1707, byl připravován již za vlády Leopolda I., a to v součinnosti s rady apelačního soudu, jak popsáno výše. K jeho schválení panovníkem došlo 16. července 1707, tiskem však byl předpis vydán až roku 1708, a to německy i česky, přičemž obě jazykové verze byly rovnocenné.⁴⁰¹ Český překlad vyhotovil Jan

⁴⁰⁰ WEINGARTEN, J. J. Codex, 475, n. 374.

⁴⁰¹ Dosud není jasné, kdy přesně došlo k vydání tiskem. Vyjít lze alespoň částečně z německé verze, která obsahuje přehled funkcionářů apelačního soudu, z něhož lze seznat, že ke zhotovení finální verze došlo někdy mezi 20. srpnem 1707 a 6. zářím 1708. K prvnímu datu byl do funkce akcesisty uveden Karel Antonín

Kupec z Bilenberku, který na základě toho a rovněž svého dlouhého působení u apelačního soudu získal od panovníka na deset let výsadní právo vydávat obě jazykové verze tiskem. Zdroji Josephiny byly zejména říšský zákoník Karla V. z roku 1532 (*Constitutio Criminalis Carolina*) a zemský zákoník pro Dolní Rakousy Ferdinanda III. z roku 1656 (*Constitutio Criminalis Ferdinanda*).⁴⁰²

Apelační soud figuruje v *Josephině* jako *vrchní právo*, na které se mají nižší práva v případě nejasností obracet se žádostmi o naučení. Tak je tomu v případě, kdy si soud nižšího práva nebude jistý výkladem právních předpisů (art. IV § 1) či dalším postupem (art. XIX § 46), tím, zda může konkrétní osoba podat v určité věci svědectví (art. X § 1), jak postupovat v případě, kdy obviněný odmítá vypovídat (art. VI § 7). Výsadní slovo pak měl apelační soud ohledně připuštění tortury, což platilo již od vydání Obnoveného zřízení zemského pro České království z roku 1627, přičemž Josephina konkretizovala, že se to týká též opakovaného mučení, před kterým se nižší právo mělo opět obrátit na apelační soud, zda opětovné mučení povolí (art. XVI § 16 – § 18 a § 21).

Gros postupu je popsáno v článku XIV., který ve třech paragrafech uvádí, jakým způsobem mají být předávány spisy od nižšího práva (za která jsou označena městská a rovněž zemská práva) právu vrchnímu, tedy apelačnímu tribunálu. Je připomenuto, že o naučení je nutno žádat v kriminálních případech *arduus & dubiis*, tedy těžkých či nejasných (alternativně, nikoli kumulativně). Nižší práva neměla připojovat žádný zvláštní popis, postačovat měl vyšetřovací spis, *acta inquisitionis*, přičemž písemnosti měly být apelačnímu soudu předloženy v úplnosti, čitelně přepsané, každá listina měla být též stvrzena pečeti, vše pohromadě a autenticky, včetně podpisů, aby se předešlo falšování. Právě na tuto povinnost bylo v případě jejího nedodržení apelačním soudem v misívech často upozorňováno a jednotlivá práva byla napomínána, pokud písemnosti nebyly předloženy předepsaným způsobem. Jednotlivé

Krtička (v tisku uveden) a k druhému datu byl jmenován lenním referentem Václav Jiří Hannl, přičemž v tisku je jako lenní referent uveden ještě jeho předchůdce Jan Wolfgang Ebelin. *Der Römischen Kayser. auch zu Hungarn und Böhaimb etc. Königl. Mayestät JOSEPHI dess Ersten. Ertz-Hertzogens zu Oesterreich, Unsers Allergnädigsten Herzens. Neue Peinliche Hals-Gerichts-Ordnung, vor das Königreich Böhaimb, Marggraffthumb Mähren und Hertzogthumb Schlesien.* Praha: Johann Cecinkner Factor, 1708, neznačená příloha za rejstříkem, srov. též WOITSCHOVÁ, K. Personální obsazení, s. 120–121 a 163.

⁴⁰² Jedinečné srovnání provedl KOREDCZUK József. *Ordynacja kryminalna Józefa I z 1707 roku. Z dziejów procesu karnego na Śląsku w pierwszej połowie XVIII.* Vratislav: Acta Universitatis Wratislaviensis, 1999, zejm. s. 61 a 67.

písemnosti měly být rovněž zaznamenány do zvláštních knih, které právo mělo povinnost zřídit (srov. též art. IX § 7)

Podoba rozhodnutí vydávaných apelačním soudem v trestních věcech se pak neměla odlišovat od podoby, kterou zavedl čl. 32 linecká instrukce (návětí článku XX).⁴⁰³

V některých otázkách hrál apelační soud roli zprostředkovatele, což se týká vydávání glejtů (art. XI § 1), kde měl za úkol poskytnout dobré zdání stran dalšího postupu při získávání glejtu. Mezi další Josephinou upravené postupy pak patřila úprava žádosti o milost v art. XX § 5, kde hrál apelační soud roli sběrného místa pro tato podání, k nimž měl současně připojit své dobré zdání a celý materiál postoupit panovníkovi, potažmo české dvorské kanceláři.⁴⁰⁴ Obdobně hrál roli ve věcech dotýkajících se královské pokladny, přičemž kvůli nesprávnému postupu mohl dosavadní průběh řízení anulovat a nařídít provést od začátku (čl. III § 4). Konkretizováno bylo též postavení ohledně čtvrtletní kontroly věznic (závěrek § 1) a též postup při útěku z vězení (art. VII § 2 a 3). Vedle toho byl apelační soud též instancí při rozhodování některých otázek týkajících se nákladů a útrat vzniklých při výkonu exekuce (art. XXII § 3).

⁴⁰³ Popis vnější i vnitřní podoby rozhodnutí a jeho forem viz výše.

⁴⁰⁴ Pro lhůty v otázce podávání milostí srov. art. XXI, zejm. návětí a § 1.

Analýza proměny trestání v letech 1687–1727

Část I.: Delikty proti životu

V rámci klasifikace odvětví trestního práva v raném novověku je povětšinou pospolu uváděna široká kategorie deliktů označovaná jako delikty proti životu a zdraví.⁴⁰⁵ Pro účely této práce však bylo nutno rozsah této skupiny omezit, a to pouze na trestné činy proti životu, neboť již v průběhu provádění sběru dat bylo zřejmé, že trestné činy proti zdraví (bez ohledu na jejich exaktní vymezení) se objevovaly pouze sporadicky. Nakonec takových trestných činů bylo pro první dvě dekády zkoumaného období identifikováno dvanáct, což je zjevně nízké číslo pro kvantitativně založenou analýzu.⁴⁰⁶ Současně je třeba vzít do úvahy, že delikty proti zdraví se povětšinou sbíhaly s dalšími trestnými činy, takže byl ukládán společný (v dnešní terminologii úhrnný) trest. Vzhledem ke struktuře a obsahu rozhodnutí apelačního (ale též městského či vrchnostenského) soudu pak není možné spolehlivě seznat, jakou roli hrál při stanovení jeho výše ten či onen skutek.

Samotná kategorie trestných činů proti životu je při dalším členění poměrně široká, neboť dobová právní teorie i soudní praxe rozlišují tyto činy dle způsobu spáchání a dle objektu trestného činu. Společné mají tyto činy to, že jejich podstatou je (pokus o) usmrcení člověka, a to v rozporu s právem. Důraz je přitom kladen na výsledek trestné činnosti (usmrcení) a případně též na přítomnost úmyslu.⁴⁰⁷

Obecným deliktem v této rovině tak je čin označovaný jako *homicidium*, jehož české i německé ekvivalenty jsou však nejen z dnešního pohledu, ale z pohledu dobové soudní praxe více než matoucí. Koldínův zákoník v čl. N.XXVII. vedle *homicidia* staví naroveň pojmy *vražda* a *mord* (něm. *Mord* a *Todtschlag*), Josephina však jde ještě dále, když oba tyto činy označuje za *zabití* člověka (něm. *Entleibung*). Podstata tohoto činu je však zřejmá, jednalo se o usmrcení jiného

⁴⁰⁵ Klasicky MALÝ, Karel. Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století. Praha: Univerzita Karlova, 1979, dělba patrná z názvů a struktur kapitol I.-V., zde s. 161, dále PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia). Československý časopis historický XXXII (5), 1984, s. 693–728, zde s. 713, či ČECHURA, Jaroslav, Kriminalita a každodennost v raném novověku: Jižní Čechy 1650–1770. Praha: Argo, 2008, s. 18 a 27.

⁴⁰⁶ Alespoň na tomto místě lze uvést, že se jednalo o různé případy zbití či poranění jiné osoby, přičemž někdy je v rámci rozhodnutí specifikován též způsob provedení, například udeření sekerou či postřelení do hlavy. Trestem byly zejména veřejné práce, v některých případech pak byla stanovena povinnost zaplatit oběti útoku odškodné; hrdelní trest pak v těchto případech uplatňován nebyl vůbec.

⁴⁰⁷ Shodně RAUSCHER, Rudolf. Trestné činy proti životu v Obnoveném zřízení zemském a v Hrdelním řádu Josefa I. Bratislava: Nákladem vlastním, 1929, s. 9.

člověka (nemohlo tedy jít například o sebevraždu⁴⁰⁸), a to v rozporu s právem (nejednalo se tedy o právem aprobované usmrcení⁴⁰⁹).

Od homicidia je pak odvozena většina dalších trestných činů proti životu. Mezi ty patří zejména široká skupina deliktů, která je v dobové terminologii souhrnně jako *parricidium*. Tento pojem je v širším smyslu slova označením pro usmrcení příbuzného, v užším smyslu slova se pak užívá pro usmrcení vlastního rodiče. V rámci *parricidia* se dále rozlišuje usmrcení sourozence (usmrcení sestry, *sororicidium* a usmrcení bratra, *fratricidium*) a usmrcení manžela (v případě usmrcení muže šlo o *maritidium*, v případě usmrcení ženy pak o *uxoricidium*). Speciální skutkovou podstatou v této rovině pak byla vražda novorozeněte (zpravidla matkou) označovaná jako *infanticidium*, o které je vzhledem k její četnosti a jejímu významu pojednáno samostatně, a to navíc přednostně. Zvláštní skutkovou podstatou bylo též travičství, *veneficium*, které spadalo do stejné kategorie jako usmrcení skrze kouzla, přesto se pro účely zde prováděné analýzy považuje *veneficium* za způsob provedení činu, nikoli za vlastní skupinu na roveň homicidia, infanticidia a parricidia.⁴¹⁰

Dalšími, v rámci rozhodovací praxe apelačního soudu spíše výjimečně se objevujícími, skutkovými podstatami deliktů proti životu pak byly vyvolání potratu (*abortus*)⁴¹¹ a sebevražda (*suicidium*). Vzhledem k nízké četnosti těchto činů, stejně jako k prakticky úplné absenci nájemné vraždy (*assasinium*)⁴¹² či úmrtí skrze čáry a kouzla, byly právě tyto delikty vyloučeny z dalšího zkoumání, neboť nebyly vhodné k provedení kvantitativní části analýzy.

Při výběru konkrétních rozhodnutí apelačního soudu k zařazení do analýzy bylo v případě deliktů proti životu nutno zaujmout relativně otevřený přístup, neboť, jak již bylo naznačeno, terminologie užívaná soudy nebyla konzistentní a ne vždy korespondovala se zněním právních předpisů. V praxi se totiž běžně stává, že čin není výslovně označen jako homicidium, vražda, mord či zabití, nýbrž je uvedeno, že podezřelý je souzen pro zastřelení, utopení, zbití (atd.) jiné osoby, z čehož je zřejmé, že do uvedené množiny spadá.

⁴⁰⁸ Srov. art. XIX. § 17 Josephiny.

⁴⁰⁹ Příkladem takového usmrcení je například poprava odsouzence vykonávaná katem či nutná obrana, srov. čl. N.XVI. a N.XLIV. Koldína.

⁴¹⁰ Srov čl. N.XXVII roz. I. a čl. C.XLVII. Koldína.

⁴¹¹ Art. XIX. § 11 Josephiny.

⁴¹² Art. XIX. § 14 Josephiny.

V této části jsou tak zkoumány činy, které materiálně spadají pod to, co dobové právo označovalo jako *homicidium* a dále skutkové podstaty odvozené, tedy *parricidium* v širším slova smyslu, a to včetně speciální skutkové podstaty *infanticidia*. Do zkoumaného vzorku proto byla zahrnuta právě ta rozhodnutí apelačního soudu, v nichž je delikt buď jednoznačně označen právním termínem (typicky se jedná o výrazy jako *homicidium*, vražda, mord, zabití, *totschlag*, travičství, *veneficium* a další) nebo je skutek popsán natolik přesně, že je možno spolehlivě určit, o jaký delikt se jedná⁴¹³ (jedná se například o spojení „ukrutné usmrcení a nožem popíchnutí“⁴¹⁴ či „náramné ubití a odtud smrt“⁴¹⁵).

Další podmínkou pro zařazení jednotlivého rozhodnutí do zkoumaného souboru pak byla okolnost, zda byl obžalovaný stíhán ještě pro další delikt, tedy zda se jednalo o souběh – za situace, kdy byl dotýčný žalován pro více trestných činů, byl takový případ vyřazen. Důvodem je skutečnost, že vzhledem ke struktuře rozhodnutí vydávaných apelačním soudem není při souběhu možné určit, jak se do výsledného trestu promítl ten který čin, a mohlo by tudíž docházet ke zkreslení trestní praxe. Výjimkou z tohoto pravidla je pak souběh uvnitř skupiny deliktů proti životu, případně některé drobné činy, u nichž lze předpokládat faktickou konzumpci; zařazeny tedy bude například vražda manžela otrávením (*veneficii uxoricidii*) nebo *infanticidium* spojené se smilstvem (neboť drtivá většina usmrcených dětí byla nemanželského původu, a tudíž smilstvo vždy předcházelo), ale nikoli usmrcení spojené s rouháním či *infanticidium* spojené s cizoložstvím. V případě nejasného popisu, nejistého překladu (ať už z němčiny či latiny) či abnormální složitosti případu (například větší počet osob odsouzených za usmrcení jedné osoby) jsou jednotlivé kauzy též z preventivních důvodů vyřazeny ze souboru dat.

Infanticidium

Zdaleka nejčastějším trestným činem ve skupině deliktů proti životu bylo v prvním období *infanticidium*,⁴¹⁶ tedy usmrcení novorozeného dítěte (takřka bezvýjimečně) matkou, celkem

⁴¹³ Není přitom bez zajímavosti, že toto se týká zejména česky psaných rozhodnutí, která se často hlouběji věnují popisu samotného skutku.

⁴¹⁴ NA, AS, inv. č. 144, fol. 109, rozhodnutí z roku 1688.

⁴¹⁵ NA, AS, inv. č. 145, fol. 300, rozhodnutí z roku 1701.

⁴¹⁶ K tomuto tématu velice kvalitně a přehledně STŮJ, Pavel. *Infanticidium – vražda dítěte jako důsledek strachu*. Diplomová práce obhájená na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v roce 2014.

jich lze napočítat 216 (z nich je 132 v českých a 84 v německých ortelových manuálech), což tvoří dokonce většinu všech případů usmrcení člověka. Z tohoto důvodu je o tomto deliktu, poněkud atypicky, pojednáno přednostně, dříve než o obecném deliktu vraždy, neboť právní výklad k homicidiu není pro infanticidu zásadním, a je tak možno ji v tomto ohledu upřednostnit. Dobové právo vnímalo tento delikt jako ryze ženský, což ostatně odpovídá též praxi: mezi pachateli se vyskytuje pouze jediný muž, rodič usmrceného dítěte, který byl souzen spolu s matkou.⁴¹⁷

Napříč oběma obdobími se lze se též setkat se souběhem infanticidia a dalších trestných činů – nejčastěji mezi na patří z pochopitelných důvodů některé sexuální delikty, a sice smilstvo a případně jednoduché cizoložství; do úvahy byly vzaty případy souběhu se smilstvem, jakožto deliktem banálním a často byl důvodem početí (trestní rovina pro spolupachatele – souložníka – však řešena není, neboť ten dostával trest nejčastěji pouze pro spáchané smilstvo), nikoli již však s cizoložstvím, neboť to bylo již deliktem samo o sobě hrdelním.

Dosavadní bádání předpokládá,⁴¹⁸ že Koldínův zákoník upravuje infanticidu v ustanovení čl. N.XXXV. roz. III., který zní: „*Také zabíjí ta, kteráž plod z sebe vyhání aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.*“. Na první pohled je přitom zřejmé, že přinejmenším první věta je skutkovou podstatou potratu (*abortus*), v tomto duchu je však možno vyložit též větu druhou, v níž je povětšinou spatřována právě definice infanticidy – dotyčná „*do záchodu do studnice aneb jinam*“ uvrhuje právě svůj potracený plod (*Frucht*), nikoli narozené dítě (*Kinder*).⁴¹⁹

Takový závěr by byl navíc značně problematický, neboť nelze předpokládat, že celá skutková podstata tak četného a významného deliktu, jakým vražda novorozeněte v raném novověku byla, bude pokryta jedinou neurčitou větou. Rovněž problematickou je pak skutečnost, že trest za takto spáchaný delikt je stanoven jen neurčitě, a to navíc v návaznosti pouze na nastalý potrat: „*Item kteráž by z sebe plod vyháněla [...] ten každý pokutou spravedlivou vedlé zasloužení svého bud' ztrestán.*“.⁴²⁰ Konečně tento závěr potvrzuje též znění (oficiální, tj. roku

⁴¹⁷ NA, AS, inv. č. 264, fol. 166, rozhodnutí z roku 1698.

⁴¹⁸ Např. STŮJ, P. Infanticidium, s. 84.

⁴¹⁹ Ostatně z provedené analýzy Pavel Stůjem plyne, že uvrhnutí novorozeněte do studnice či do záchodu bylo ojedinělým jevem, usmrcení dítěte probíhalo povětšinou jinak, viz STŮJ, P. Infanticidium, s. 77, obrázek č. 3, Metody usmrcení v případech infanticidia v letech 1557–1750.

⁴²⁰ Čl. Q.IV. roz. III. a V. Koldína.

1721 vydané) německé verze Koldínova zákoníku, která u jednotlivých ustanovení obsahuje v margináliích odkazy na jiné relevantní právní předpisy. V souvislosti s čl. N.XXXV. pak odkazuje na art. XIX § 11 Josephiny, jež upravuje právě skutkovou podstatu potratu, zatímco odkaz na art. XIX § 10 tohoto předpisu, v němž je infanticida upravena, absentuje.⁴²¹

Na základě právě uvedeného je nutno dovodit, že Koldínův zákoník neobsahoval speciální trestněprávní úpravu vraždy novorozeněte; jakkoli je jeho absence zarážející, nelze předpokládat, že by byl tento delikt upraven v celém zákoníku jedinou nejasnou, vedlejší větou. Navzdory absenci určitě stanoveného trestu bylo z pochopitelných důvodů nutno takové jednání stíhat a sankcionovat. Studium soudní praxe na přelomu 17. a 18. století přitom nabízí jednoznačnou odpověď na otázku, jak měla být pachatelka takového deliktu potrestána: „*pro takové své těžké přečinění, jiným ku příkladu a ostrachu, mečem na hrdle ztrestána, do hrobu vložena, kůlem skrze srdce probita a tak zahrabána býti má*“ – Koldín však takový trest za abortus ani za jiné delikty nezná.

Z počtu 216 sledovaných případů tvoří uvedený rozsudek dvě třetiny: 143 žen bylo odsouzeno k trestu smrti stětím a následným proboděním srdce kůlem. Tento trest, jakkoli byl sám o sobě dosti brutální, bylo možno ještě dále zpřísnit, a to fyzickými tresty, které měly svůj odraz zejména v symbolické rovině. Z praxe známe dva takové tresty: prvním bylo utnutí pravé ruky, tedy té, kterou byla *ukrutnost* na dítěti spáchána,⁴²² druhým pak vypálení cejchu rozžhavenými kleštěmi do prsou odsouzené, což mělo mít zejména dehonestující charakter.⁴²³ Pokud soudci chtěli naopak tento trest smrti zmírnit, pak nařídili pouhou popravu mečem bez dalšího.⁴²⁴

Z četnosti užívání uvedeného hrdelního trestu je patrné, že se jednalo o trest, který byl udělován jako hlavní a standardní za spáchané provinění. Důvod, proč nepadal ještě častěji, je přitom možné vyčíst ze samotných ortelů, resp. ortelových manuálů: v dalších více než 60

⁴²¹ Stejně tak nelze pominout lingvistickou stránku věci, kdy Koldín v německé verzi užívá výhradně pojem *Frucht* jako výraz pro český pojem *plod*, obdobně pak Josephina pracuje v souvislosti s potratem s pojmem *plod*, resp. *Frucht*, zatímco u vraždy novorozeněte je užíván pojem *dítě*, resp. *Kinder*, což svědčí o jasné distinkci a nelze ani přeneseně dovozovat, že by slovo *plod*, resp. *Frucht* bylo možno užívat jako synonymum pro *dítě*.

⁴²² Viz např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 109, rozhodnutí z roku 1688, či inv. č. 145, fol. 327, rozhodnutí z roku 1701.

⁴²³ Viz např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 59, rozhodnutí z roku 1694, či inv. č. 265, fol. 212, rozhodnutí z roku 1704. Apelační soud vždy přesně stanovil, do kterého prsu (případně do obou) má být znamení vypáleno.

⁴²⁴ Viz např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 134, rozhodnutí z roku 1688, či inv. č. 146, fol. 197, rozhodnutí z roku 1705.

případech je v samotném rozhodnutí uvedeno, že panuje *podezření (suspecti)* na spáchání tohoto deliktu. Reakce apelačního soudu se pak odvíjela od míry a úrovně podezření, jinými slovy od pravděpodobnosti, že daný čin spáchala dotyčná obžalovaná. Lze se tak setkat s celou škálou rozsudků, od těch osvobozujících⁴²⁵ na straně jedné (11 případů),⁴²⁶ přes několikátýdenní věznění (odnětí svobody bylo nařízeno 10 odsouzeným)⁴²⁷ a roční nucené práce (ty se vyskytují celkem v 19 případech),⁴²⁸ až po dehonestaci spojenou s vypovězením z města či země (zhruba každý osmý rozsudek).⁴²⁹ Svou roli při rozhodování hrála též okolnost získání výpovědi obžalované – pokud totiž výslech proběhl na mučidlech (tortura, útrpný výslech), byli soudci při udělování trestu zpravidla shovívavější.

Oproti Koldínovi je trestněprávní úprava infanticidy v Josephině jednoznačně vymezena, a to v art. XIX § 10, který upravuje jednak sadu otázek, jež mají být obžalované (v textu zákoníku však již označena jako *mordýřka*) během řízení položeny, jednak trest za spáchání deliktu. Zákoník presumuje, že tento delikt budou páchat ženy, přisuzuje jim tedy roli matek-vražedkyň a usmrcení dítěte je označováno jako mord. Trest pak zcela odpovídal dosavadní praxi: „[p]okuta jest meč a po stětí má se tělo do hrobu vložiti, kůl skrze srdce prohnati a tak zahrabati“, a to včetně zostření trestu: „*kterážto pokuta taky s ušknutím rozpálenými kleštěmi, useknutím ruky a jinými zostřiti se muže, kdyby dítě s obzvláštní ukrutnosti zabitě [!]*⁴³⁰ bylo“. Průběh vyšetřování infanticidy se všemi zkoumanými okolnostmi je uveden v ustanovení art. V. § 6, indicie vedoucí k prošetřování pak v ustanovení art. XIII. § 9.

⁴²⁵ Pokud v této práci uvádím, že došlo vydání rozhodnutí, jímž byl obžalovaný osvobozen, propuštěn či zproštěn obžaloby, pak jsou do této kategorie pro zjednodušení zahrnuty rozmanité varianty, jež vyústily v bezprostřední propuštění obžalovaného. V praxi se jednalo o případy, kde mezi obžalovanými figurovala oběť trestného činu (např. osoba podezřelá z udávání falešných mincí, kdežto sama byla obětí takového činu), osoba nevinná (např. muž či žena falešně obvinění ze spáchání sexuálního deliktu), či osoby nadále podezřelé, avšak osvobozené pro nedostatek rozhodujících důkazů. Součástí osvobozujícího rozsudku mohlo být též rozhodnutí o zaopatření dotyčné či dotyčného na cti, ale stejně tak podmínka složení reversu či napomenutí, aby se (pro příště) vyvarovali podezřelého jednání. V případě, že obžalovaný podstoupil útrpný výslech a nebyl potrestán, bývala součástí rozhodnutí o jeho propuštění též podmínka, že propouštěný přísežně slíbí, že se nehodlá za způsobené příkoří nikomu mstít.

⁴²⁶ Viz např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 172, rozhodnutí z roku 1690, či inv. č. 264, fol. 219, rozhodnutí z roku 1699.

⁴²⁷ Viz např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 172, rozhodnutí z roku 1697, či inv. č. 265, fol. 169, rozhodnutí z roku 1704.

⁴²⁸ Viz např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 190, rozhodnutí z roku 1699, či inv. č. 146, fol. 180, rozhodnutí z roku 1705.

⁴²⁹ Viz např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 107, rozhodnutí z roku 1687, či inv. č. 147, fol. 62, rozhodnutí z roku 1706.

⁴³⁰ Na tomto místě je nevhodně užito slovo „*zabitě*“ namísto „*zamordované*“, přičemž tento posun vznikl při překladu zákoníku do češtiny, neboť německá verze pracuje s pojmem „*Mordthat*“.

Co do počtu došlo ve dvou desetiletích po vydání Josephiny k významnému nárůstu případů infanticidy – v tomto období evidujeme 377 případů (tedy nárůst o 75 % oproti předcházejícímu období), v nichž bylo obžalováno 375 žen a čtyři muži. I pro toto období je příznačná určitá strohost rozhodnutí, která málokdy umožňují seznat další podrobnosti činu – pouze v několika případech se tak dozvídáme něco více o tom, jakým způsobem bylo dítě usmrceno (setkat se lze s popisky, že žena je souzena pro skutek označený jako infanticidium s dovětkem, že se sjednalo o „nevážné do studnice uvržení“,⁴³¹ „těžké a ukrutné zabití“⁴³² či „utopení“⁴³³).

Dominantním i nadále zůstal trest stětí s následným zahrabáním a probodnutím srdce kulem, který byl udělen 221 ženám. Odečteme-li od celkového počtu obžalovaných devět (osm žen a jeden muž),⁴³⁴ kteří byli apelačním soudem zproštěni obvinění, a další tři ženy, které dostaly možnost osvobodit se složením očistné přísahy,⁴³⁵ tvoří uvedená sankce 60 % trestního postihu všech odsouzených. V sedmi případech se setkáváme též se zpřísněním tohoto trestu, kdy měla být žena před popravou uštknuta rozžhavenými kleštěmi na prsou,⁴³⁶ nebo jí měla být utnuta (pravá) ruka.⁴³⁷

Dalších 9 % pak představovaly jiné tresty smrti, zejména stětí mečem, jež mělo podstoupit 31 odsouzených (včetně jednoho muže),⁴³⁸ a dále trest smrti, jenž podstoupili (vedle zproštěného a mečem odpraveného) zbývající dva muži: Mikuláš Pospíšil měl být za usmrcení novorozeněte „*pro takové těžké přečinění své, jiným ku příkladu a ostrachu, předně ruka pravá uřata, a to on mečem na hrdle trestán, tělo na kolo vloženo, též ruka přibita, hlava ale na špic postavená, a tak do povětří vyzdvižen býti má*“⁴³⁹ a Georg Joite, jenž měl být za tentýž skutek lámán kolem zdola.⁴⁴⁰ Jelikož byl trest probodnutí srdce kulem vyhrazen pouze ženám, musela přijít dobová

⁴³¹ NA, AS, inv. č. 149, fol. 194, rozhodnutí z roku 1714 a inv. č. 150, fol. 48, rozhodnutí z roku 1715.

⁴³² NA, AS, inv. č. 150, fol. 40, rozhodnutí z roku 1715.

⁴³³ NA, AS, inv. č. 155, fol. 226, rozhodnutí z roku 1723.

⁴³⁴ Např. NA, AS, inv. č. 149, fol. 157, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 271, fol. 81, rozhodnutí z roku 1723.

⁴³⁵ NA, AS, inv. č. 147, fol. 126, rozhodnutí z roku 1707, inv. č. 268, fol. 3, rozhodnutí z roku 1714 a inv. č. 154, fol. 33, rozhodnutí z roku 1722.

⁴³⁶ Např. NA, AS, inv. č. 270, fol. 31, rozhodnutí z roku 1719 či inv. č. 157, fol. 154, rozhodnutí z roku 1725.

⁴³⁷ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 396, rozhodnutí z roku 1709 či inv. č. 157, fol. 35, rozhodnutí z roku 1725.

⁴³⁸ Např. NA, AS, inv. č. 149, fol. 188, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 271, fol. 204, rozhodnutí z roku 1725.

⁴³⁹ NA, AS, inv. č. 148, fol. 30, rozhodnutí z roku 1709.

⁴⁴⁰ NA, AS, inv. č. 270, fol. 132, rozhodnutí z roku 1720.

soudní praxe s jinými, přesto hrůzností alespoň přibližně odpovídajícími tresty pro muže – ve dvou právě uvedených případech se to povedlo.

Co do počtu se vedle trestu smrti prosadily výrazněji též nucené práce, jež byly uloženy 70 odsouzeným, a to v délce nejednou přesahující jeden rok,⁴⁴¹ nejčastěji se však držely v rozpětí 3 až 12 měsíců.⁴⁴² Spíše již okrajovou sankcí pak byl trest odnětí svobody udělovaný zpravidla v řádu týdnů.⁴⁴³ Pro úplnost je pak potřeba zmínit trest vypovězení delikventky, který je však již zcela marginalizován – setkáváme se s ním pouze ve třinácti případech, přičemž ve dvou z nich mu předcházela trest nucených prací⁴⁴⁴ a hned osmkrát dehonestace pachatelky.⁴⁴⁵ Sedmkrát došlo k vypovězení z bližšího okolí (obce, města či panství),⁴⁴⁶ šestkrát pak ze země či rovnou všech inkorporovaných zemí.⁴⁴⁷

Zatímco u trestů nucených prací udělovaných v řádu let lze předpokládat, že soud dospěl k tomu, že obžalovaná se činu dopustila, avšak existují okolnosti, pro něž nemá být stížena hrdelním trestem (a stejně tak v případech vypovězení ze země), v ostatních případech buď panovalo pouhé „silné podezření“ na spáchání deliktu, za což si vysloužila trest preventivního charakteru (například pro to, že podezřelé okolnosti, za kterých došlo k úmrtí dítěte, byly přisouzeny ženě), nebo byla žena ve výsledku potrestána za jiný čin.

V relativně velkém množství případů se totiž setkáváme s tím, že apelační soud využil své oprávnění a v rámci řízení změnil kvalifikaci trestného činu z infanticidia na smilstvo a (povětšinou též) zatajení těhotenství. Překvalifikování trestného činu bylo pro obžalované zásadním momentem, neboť i když se čelily nově nařčení ze spáchání často dvou trestných činů namísto jednoho, jednalo se o delikty nehrdelní. Apelační soud tak ve výsledku konstatoval, že dotčená má být osvobozena z nařčení ze spáchání vraždy svého dítěte, avšak zároveň potrestána přinejmenším za smilstvo (v takových případech byl uložen trest několikátýdenního odnětí svobody či nucených prací), často ovšem rovněž právě za zatajení svého těhotenství.

⁴⁴¹ Např. čtyřletý trest nucených prací uložený Rozině Plevové ze Zlína nebo tři roky stanovené Marii Pircknerin ze slezské Vratislavi, NA, AS, inv. č. 158, fol. 8, rozhodnutí z roku 1726 či inv. č. 271, fol. 242, rozhodnutí z roku 1725.

⁴⁴² Např. NA, AS, inv. č. 267, fol. 200, rozhodnutí z roku 1712 či inv. č. 153, fol. 56, rozhodnutí z roku 1721.

⁴⁴³ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 400, rozhodnutí z roku 1709 či inv. č. 152, fol. 134, rozhodnutí z roku 1720.

⁴⁴⁴ NA, AS, inv. č. 267, fol. 177 a 267, obě rozhodnutí z roku 1712.

⁴⁴⁵ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 266, rozhodnutí z roku 1708 či inv. č. 148, fol. 126, rozhodnutí z roku 1710.

⁴⁴⁶ Např. NA, AS, inv. č. 148, fol. 138, rozhodnutí z roku 1710 či inv. č. 154, fol. 141, rozhodnutí z roku 1722.

⁴⁴⁷ Např. NA, AS, inv. č. 149, fol. 189, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 268, fol. 108, rozhodnutí z roku 1715.

Uvedená skutečnost je významná zejména proto, že zatímco smilstvo je upraveno jak Koldínovým zákoníkem,⁴⁴⁸ tak i hrdelním řádem Josefa I.,⁴⁴⁹ utajení těhotenství není v zákonících explicitně uvedeno. To ovšem na druhou stranu neznamená, že by se automaticky jednalo o jednání vyloučené z trestní odpovědnosti, neboť ani jeden z těchto předpisů neobsahoval zásadu *nulla poena sine lege*. Samotné tajení těhotenství přitom bylo jednou z indicií nasvědčující, že mohlo či může dojít k infanticidě,⁴⁵⁰ z čehož lze dovozovat nevhodnost tohoto chování, přesto však nelze hovořit o výslovném zákazu. Možnost apelačního soudu uvalit sankci na taková jednání však ze zákona plyne, a to konkrétně mj. z ustanovení art. XIX § 46 *in fine*, ve kterém je zmocněn řešit též trestnou činnost, která explicitně v právních předpisech uvedena není. Výše spojené sankce za smilstvo a zatajení těhotenství pak odpovídá přibližně trestu ukládanému za jednoduché cizoložství (k tomu viz dále).

Homicidium a parricidium

Z hlediska četnosti tvoří jiná usmrcení než infanticidium v celkovém souboru deliktů proti životu menšinu – pro první období bylo zaznamenáno celkem 198 případů, v nichž figurovalo 234 obžalovaných. Ačkoli lze jiná usmrcení dále dělit na homicidium a parricidium, bylo k tomuto rozdělení přistoupeno až ve druhém sledovaném období, neboť v tom prvním bylo jako parricidium označeno pouze 16 případů, a to navíc s velkou variabilitou, kde by snadno došlo ke zkreslení při takto nízkém počtu. Pro druhé období je již situace odlišná a množství dat provedení analýzy umožňuje, a je tudíž provedena s důrazem na odlišnosti od běžné vraždy. Obecně lze pak říci, že relativně velké množství případů usmrcení jiné osoby bylo spjato se souběhem s jinými trestnými činy, a to všeho druhu – majetkové, sexuální, proti cti a dalšími, přičemž se nedá říct, že by některé převládaly; s ohledem na možnost provést relevantní srovnání mezi jednotlivými případy, nebyla taková data vůbec sbírána.

Jak již bylo naznačeno výše, usmrcení jiného člověka je z hlediska terminologie užívané Koldínovým zákoníkem městských práv relativně nesnadné. Slovo *homicidium* je v čl. N.XXVII. roz. I. uvedeno jako synonymum k pojmům *vražda* a *mord*. Záhy, v roz. II. a III. téhož ustanovení, se však uvádí, že *mord* se dělí na dva typy, a to dle vztahu pachatele a oběti –

⁴⁴⁸ Čl. M.XXX. roz. I. Koldína.

⁴⁴⁹ Art. XIX. § 27 Josephiny.

⁴⁵⁰ Art. XIII. § 9 Josephiny.

jestliže jsou spolu pokrevně spřízněni, jedná se o *parricidium*, pakliže ne, jde o *homicidium*. Aby zmatení nebylo málo, v případě parricidia se hovoří o *zabíjení* „svého přítele krevního“, pachatel je však přesto označen jako *vraždlník* (čl. N.XXVII. roz. IV.). Již jen z tohoto jednoho ustanovení, jež uvozuje celou pasáž o usmrcení jiné osoby, je zřejmé, že zákoník nelze vždy jednoznačně aplikovat a vyložit pouze na základě jazykového výkladu.

Alespoň zákon však ve svém základu počítá s tím, že rozdíl mezi vraždou a mordem, když sice podstatou obojího je usmrcení jiného člověka, avšak v případě vraždy se jedná o nahodilou událost bez postranního úmyslu („kterýž v půtce neboližto z hněvu, v sváru dle pomsty druhého zabíjí“),⁴⁵¹ zatímco u mordu se jedná o společensky škodlivější chování, které spočívá buď v úmyslu (připravit druhého o majetek),⁴⁵² či v provedení činu (úmyslné zastřelení,⁴⁵³ útok ze zálohy⁴⁵⁴). Pachatele vraždy pak označuje za vraždlníka, pachatele mordu za mordýře. Základním trestem pro prvního z nich mělo být setnutí mečem, pro druhého pak vpletení do kola.⁴⁵⁵ Komplexní úprava usmrcení je poměrně rozsáhlá, neboť je do značné míry kazuistická, je však otázkou, do jaké míry lze z podrobných popisů vybraných skutků usuzovat na obecné vyznění a pravidla pro aplikaci v převažující většině případů.⁴⁵⁶

Přesto je však nutno konstatovat, že podobně jako v textu Koldínových Práv městských Království českého, tak i v rozhodovací praxi apelačního soudu je užívaná terminologie značně rozkolísaná, jednotlivé pojmy, kterým právo přiřazuje různý obsah, se vedle sebe objevují jako synonyma. Z tohoto důvodu je nutno redukovat analýzu na praktickou stránku věci, kde je popis skutku přinejmenším stejně důležitý jako jeho formální označení ve vydaném ortelu. V praxi se totiž běžně ukazuje, že stejný trest dostanou pachatelé činů označených jako mord, vražda, zabití, *homicidium*, ale i popsanych jako „nevážné udeření a odtud pošlá smrt“ či prosté „zastřelení“, přičemž se navíc jedná o rozhodnutí vydaná v rámci několika měsíců či málo let.

Z rozhodnutí vydaných nad 234 lidmi jsou nejčastějším trestem nucené práce (38 %), které byly udíleny nejčastěji v rozmezí od půl roku do dvou let, ačkoli se lze též setkat s dobou několika

⁴⁵¹ Čl. N. XXVIII. roz. III. Koldína.

⁴⁵² Čl. N. XXVIII. roz. II. a IV. Koldína.

⁴⁵³ Čl. N. XXIX. Koldína.

⁴⁵⁴ Čl. N. XXX. roz. I. Koldína.

⁴⁵⁵ Čl. N. XXXI. roz. I. a III. Koldína.

⁴⁵⁶ Hlavní část ustanovení týkající se usmrcení je obsažena v ustanoveních čl. N.XXVII. až N.LVIII. Koldína, problematika je však dílčím způsobem upravena na mnoha dalších místech.

málo týdnů, kterými však byli postiženi pomocníci či komplici,⁴⁵⁷ tak i pěti let.⁴⁵⁸ Ačkoli tedy Koldínův zákoník stanovoval trest za vraždu jednoznačně, a sice „[k]dož by druhého z oumysla zabil, mečem ztrestán buď, jakéhož by koli pohlaví ten a povolání byl“, resp. „vražedníka pokuta jest mečem ztrestání“⁴⁵⁹ sáhl apelační soud nejčastěji ke zmírnění tohoto trestu a převedl jej na nucené práce.

Hned druhým nejčtenějším trestem pak byl trest smrti, jenž dostal každý třetí obžalovaný. Zatímco u nucených prací apelační soud obvykle dále nspecifikoval, jak má výkon trestu probíhat (stanovil pouze v obecné rovině, že odsouzenec má vykonávat trest v poutech a železech, na panském nebo obecním díle, a to každý den krom nedělí a svátečních dnů, což byla standardně užívaná formule napříč celým souborem dat), u trestu smrti byl vždy stanoven způsob jeho provedení. Trest smrti nabýval tedy různých podob, přičemž tou nejčastěji užívanou byla prostá poprava, stětí mečem, které bylo aplikováno v polovině případů. Vedle toho pak existovaly způsoby, jak bylo možné tuto sankci zpřísnit – samotné popravě tak mohlo předcházet odseknutí ruky, jíž byl skutek spáchán,⁴⁶⁰ či vypálení znamení na prsa rozžhavenými kleštěmi v případě žen.⁴⁶¹

Druhou variantou bylo pachatele odpravit kolem (pachatel měl být lámán buď shora, což byla příznivější varianta, nebo zdola, kdy mu měly být nejdříve zlámány končetiny a usmrčen měl být teprve posledním úderem), do kterého byl následně vpleten, přičemž tato sankce se považovala za přísnější variantu trestu smrti. V případě, že to bylo potřeba, bylo možno i tento trest nadále zpřísnovat, a to tak, že odsouzenec byl na popravní místo dovozen po zemi, zabalen do hovězí kůže, koněm (zde byly jednotlivá práva apelačním soudem upozorňována, aby bylo dbáno na život odsouzence, tudíž se nemělo stát, že zemře již cestou na popravěště).

Patrně nejpřísnější variantou trestu smrti zakončeného vpletením do kola, bylo předchozí provedení pachatele městem, zpravidla se zastávkou před domem oběti či před radnicí, na kterýchžto místech byl ocejchován rozžhavenými kleštěmi. Samotné popravě pak mohlo předcházet též utnutí ruky. Uvedené tresty (resp. části jednoho trestu smrti) přitom bylo

⁴⁵⁷ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 117, rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 265, fol. 34, rozhodnutí z roku 1700.

⁴⁵⁸ NA, AS, inv. č. 145, fol. 44, rozhodnutí z roku 1694.

⁴⁵⁹ Čl. N. XXXI. roz. I. a III. Koldína.

⁴⁶⁰ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 95, rozhodnutí z roku 1695 či inv. č. 264, fol. 219, rozhodnutí z roku 1699.

⁴⁶¹ NA, AS, inv. č. 145, fol. 82, rozhodnutí z roku 1695.

možno kombinovat dle uvážení soudců.⁴⁶² Takto uvedený trest přitom přesně odpovídá i dikci zákona, když tuto sankci stanoví Práva městská Království českého pro mordýře, a to v čl. N.XXX. roz. II.: „*mordýř takový oukladný má předkem k koni přivázán, potom po ulicích smýkán býti. Když by pak na rozhraní přivlečen byl, od poprávcí mají ku kolem hnátové zpřerázení býti; on pak, jsa roztažen aneb vpleten do kola*“. Totéž ustanovení pak uvozuje i smysl takového trestu: „*k hrůzi a k přestrašení jiných morděřův s týmž kolem vyzdvižen býti*“.⁴⁶³

Na činy, které se staly z neopatrnosti či nešťastnou náhodou, tedy s absencí úmyslu jiného člověka usmrtit, bylo pohlíženo zásadně mírněji než na ostatní, čemuž odpovídaly i tresty. Trest (byl-li vůbec udělen) byl v takových případech poměrně mírný a povětšinou představoval vězení v délce od několika málo týdnů po měsíce, popřípadě trest prací o obdobné délce. Skutečnost, že se jednalo o nešťastnou náhodu lze pak vyčíst zejména z misivů, v nichž je konstatováno, že daný trest je udělován nikoli za spáchání mordu, nýbrž za neopatrnost při nakládání se zbraní, resp. zastřelení oběti omylem⁴⁶⁴ či v důsledku příliš přísného potrestání čeládky.⁴⁶⁵ V obdobných případech mohl apelační soud stanovit pachateli též povinnost uhradit škodu pozůstalým⁴⁶⁶ či odsloužit určitý počet mší za duši zesnulého.⁴⁶⁷

Mezi výjimečné či okrajově udílené tresty pak patřily zejména trest vypovězení, zpravidla spojený s předcházející dehonestací,⁴⁶⁸ či samostatně udílený peněžitý trest,⁴⁶⁹ přičemž tyto tresty jsou evidovány v jednotkách. Vedle toho mohlo řízení před apelačním soudem skončit též osvobozením obžalovaného bez dalšího,⁴⁷⁰ po ostrém napomenutí,⁴⁷¹ popřípadě po složení

⁴⁶² Příčiny pro udílení takto brutálních trestů je zpravidla možné seznat ze samotných ortelů či jejich misivů. Mezi ty nejprísneji trestané tak patřily například smrtelné zbití ženy a odtud vzešlý potrat (NA, AS, inv. č. 144, fol. 188, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 145, fol. 244, rozhodnutí z roku 1699), „ukrutný a zrádně spáchaný mord“ ženy (NA, AS, inv. č. 145, fol. 73, rozhodnutí z roku 1694) či otrávení příbuzného označení jako „parricidium et veneficium“ (NA, AS, inv. č. 264, fol. 188, rozhodnutí z roku 1699). Možnost v těchto případech ukládat *pokutu* dle uvážení pak plyne z ustanovení čl. N.XXXVI. části věty druhé za středníkem Koldína.

⁴⁶³ Čl. N.XXX. roz. II Koldína.

⁴⁶⁴ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 26, rozhodnutí z roku 1702 či inv. č. 147, fol. 81, rozhodnutí z roku 1707.

⁴⁶⁵ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 19, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 147, fol. 26, rozhodnutí z roku 1706.

⁴⁶⁶ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 215, rozhodnutí z roku 1691 či inv. č. 145, fol. 6 rozhodnutí z roku 1693.

⁴⁶⁷ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 153, rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 145, fol. 238, rozhodnutí z roku 1699.

⁴⁶⁸ Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 96, rozhodnutí z roku 1702 či inv. č. 265, fol. 140, rozhodnutí z roku 1703.

⁴⁶⁹ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 152, rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 145, fol. 131, rozhodnutí z roku 1696.

⁴⁷⁰ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 131, rozhodnutí z roku 1696 či inv. č. 266, fol. 115, rozhodnutí z roku 1706.

⁴⁷¹ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 133, rozhodnutí z roku 1696 či inv. č. 145, fol. 147, rozhodnutí z roku 1697.

přísahey, kterou měl obžalovaný doložit svá tvrzení,⁴⁷² či potvrzením prvostupňového rozhodnutí, pokud ve věci padlo.⁴⁷³

Do značně nekoherentního systému skutkových podstat a trestů za usmrcení obsažených v Koldínově zákoníku vnáší pořádek právě hrdelní řád Josefa I. Josepha upravuje dvě samostatné skutkové podstaty, a sice vraždu obecnou (nazývanou též mord; v dosavadní terminologii se jedná o ekvivalent pojmu *homicidium* v užším slova smyslu)⁴⁷⁴ a vraždu mezi (zejména) pokrevními příbuznými (*parricidium*),⁴⁷⁵ přičemž interpretační problémy zde díky snadno pochopitelnému dělení nevznikají. Kromě stanovení sankcí za usmrcení (ať už *homicidium* či *paracidium*) Josepha též poměrně přesně stanovovala skutkové okolnosti, na které se mělo zaměřit vyšetřování tohoto trestného činu,⁴⁷⁶ a dále též indicie, jež měly vést k odhalení deliktu.⁴⁷⁷

Obecná vražda je i v Josephině definována jako usmrcení člověka v rozporu s právem: „*Mord, neb vražda, jest zabití člověka a neprávne o život připravení.*“. Sankcí za spáchání tohoto činu „*jest meč*“, přičemž zákoník záhy uvádí důvody pro beztrestnost či zmírnění této sankce dle uvážení soudců – k popravě nemělo dojít zejména v případech, kdy podezřelý bránil sebe či někoho jiného před nevyprovokovaným útokem či k usmrcení takového člověka vybízelo samo právo.⁴⁷⁸ Ke zpřísnění trestu mohlo dojít v důsledku způsobu, jakým k usmrcení došlo („*kdež mord nešlechetně a nemilosrdně spáchán*“) či závislosti na objektu útoku, tedy na oběti („*osoba zabitá v vysoké povinnosti by byla, aneb kdož by svého vlastního pána neb pani zabil*“). V případě, že byl naplněn předpoklad pro zpřísnění trestu, měl být proveden skrze „*ušknutí kleštěmi, ruky utnutím neb těla šmejkaním*“, a to před samotným stětím mečem, které zůstávalo imanentní součástí takto prováděné sankce.

⁴⁷² Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 130, rozhodnutí z roku 1703 či inv. č. 266, fol. 91, rozhodnutí z roku 1706.

⁴⁷³ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 200, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 145, fol. 232, rozhodnutí z roku 1699.

⁴⁷⁴ Art. XIX. § 8 Josephiny.

⁴⁷⁵ Art. XIX. § 9 Josephiny.

⁴⁷⁶ Art. V. § 2–5 Josephiny.

⁴⁷⁷ Art. XIII. § 8 a 12 Josephiny.

⁴⁷⁸ To se týkalo „povětrných, vyhlášených a nočních zlodějů“ a dále též „násilných loupežníků“, obecně tedy lidí stojících mimo zákon. Srov. též s čl. P.XVIII. Koldína, kde se jednoznačně stanoví, že „[z]loděje aneb škůdci nočního ven ze zdí městských, od kteréhož by se někomu škoda na statku dala aneb na zdraví že by mu se ublížiti chtělo, jeden každý zabiti může“. Toto ustanovení po zavedení Josephiny tak neztrácelo na své platnosti a aktuálnosti. Obdobně pak srov. čl. P.XIX. a P.XX. Koldína.

Vražda příbuzného svým základem vycházela, nepřekvapivě, ze skutkové podstaty deliktu vraždy obecné, s tím rozdílem, že objektem trestného činu byl život příbuzného. Trestem za spáchání tohoto deliktu bylo lámání kolem namísto mírnější stětí mečem, v případě blízkého příbuzenského vztahu, který působil v dané situaci jako přitěžující okolnost, mohlo být nařízeno též rozčtvrcení odsouzence. Naopak polehčující okolností bylo spáchání vraždy nad nepokrevním příbuzným (otčímem, macechou, švagrem a vzdálenějšími pokrevními příbuznými).⁴⁷⁹

Téměř 80 % všech usmrcení, s výjimkou těch v rámci rodiny (239 z 301 případů), tvořily vraždy, zabití a další usmrcení jiné osoby, ve kterých bylo souzeno 255 obžalovaných: 236 mužů a pouze 19 žen (z toho tři propuštěné či s možností složit očistnou přísahu). Z provedené analýzy přitom jasně vyplývá, že prokazování tohoto skutku bylo poměrně náročné a mnohdy důkazy pokulhávaly – 37 obžalovaných bylo apelačním soudem zproštěno dalšího stíhání a dalších 13 dostalo možnost se osvobodit skrze složení očistné přísahy, v souhrnu tedy pětina těch, kteří byli postaveni před soud, mohla vyvázat bez trestu.

Ačkoli Josephina, stejně jako Koldín, předpokládala uložení trestu smrti, nejčastější sankcí se, byť těsně, nestal. Primát v tomto ohledu patřil trestu nucených prací, jež si vysloužilo 92 delikventů. Tento trest byl povětšinou počítán v letech (v 66 případech trval trest alespoň dvanáct měsíců,⁴⁸⁰ nejdéle pak šest let⁴⁸¹), tresty kratší než půl roku jsou pak zcela výjimečné.⁴⁸² Z 16 odsouzených žen bylo na nucené práce poslána polovina.

Na druhém místě se co četnosti umístil trest smrti, jenž měl být vykonán na 88 odsouzených. Jeho nejčastější podoba byla prosté stětí mečem na popravišti – takto mělo zahynout 59 lidí. Zbýlých 29 delikventů mělo být usmrceno různými způsoby: od stětí mečem a následného vpletení do kola, přes useknutí ruky či vypálení cejchu a následného stětí, až po přivlečení na popraviště koněm a následné lámání kolem (ať už shora či zdola). Jednotlivé tresty se mohly

⁴⁷⁹ Specificky je též zmíněno usmrcení dítěte mužem a dále usmrcení manželky přistihnuté při cizoložství. Tato skutečnost dokládá nejen privilegované postavení mužů v daných situacích, nýbrž také fakt, že pachatelem infanticidy mohla být pouze žena; muž mohl spáchat nanejvýš parricidium. Veskrze se však jedná spíše o akademickou debatu, neboť takovýchto případů je naprosté minimum – ve studovaném souboru se nenachází patrně žádný.

⁴⁸⁰ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 295, rozhodnutí z roku 1708 či inv. č. 151, fol. 178, rozhodnutí z roku 1718.

⁴⁸¹ Na šest let pobytu na galejích byl zvýšen původně čtyřletý trest nucených prací uložený Židům Jakubu a Šalomounovi Löblovým za spáchání vraždy. NA, AS, inv. č. 158, fol. 124, rozhodnutí z roku 1726 a NA, AS, inv. č. 159, fol. 2, rozhodnutí z roku 1727 a dále NA, AS, inv. č. 155, fol. 213, rozhodnutí z roku 1723.

⁴⁸² Např. NA, AS, inv. č. 267, fol. 48, rozhodnutí z roku 1710 či inv. č. 153, fol. 38, rozhodnutí z roku 1721.

různě prolínat a variovat, pročez nemá smysl je dělit do dalších kategorií a kazuisticky vypočítávat všechny varianty. Na tomto místě postačí konstatování, že v případě trestu smrti existovaly dva typy, a sice prosté stětí mečem jako základní výměra na straně jedné, a *zhoršený trest smrti*, jako trest pro velice závažné případy vražd, na straně druhé. Podstata takových činů pak často plyne z označení v rozsudku, např. „zamordování posla právního“,⁴⁸³ „zrádné zamordování“,⁴⁸⁴ „úmyslné mordýřství“⁴⁸⁵ či „uškrzení souložnice své“⁴⁸⁶.

Posledním užívaným, byť spíše marginálním trestem za vraždu bylo odnětí svobody. S tím se setkáváme ve 24 případech a nepotkalo tak ani desetinu odsouzených. Odnětí svobody nemá žádnou jasnou dominanci co do délky (od dvou týdnů po dva roky), neboť bylo udělováno jako trest za neúmyslná usmrcení pramenící z nedbalosti, omylu. Jediný rozsudek znějící na vypovězení (ze země) je pak spíše anomálií, již lze vnímat pouze jako připomenutí, že tento trest se za vraždu nejen po, ale též před zavedením Josephiny prakticky neudílel.

Zbylou pětinu všech případů usmrcení (62 ze 301 případů) tvořily vraždy příbuzného, parricidium. Je příznačné, že ve všech těchto případech figuruje právě jeden obžalovaný (a právě jedna oběť). Za významnou je při zkoumání vražd příbuzných nutno považovat skutečnost, že z celkového počtu 62 obžalovaných je takřka polovina žen, přesněji 26. Zastoupení žen, oproti homicidiu tak vysoké, je dáno zejména skutečností, že mnoho parricidium se odehrávalo v rodinách, kde se o život příbuzného pokoušeli jak muži, tak ženy, často ze zjištěných důvodů, po delším plánování (což lze dovodit z množství vražd spáchaných jedem).

Hned 13 z obžalovaných ovšem bylo apelačním soudem osvobozeno⁴⁸⁷ a další dva dostali možnost se osvobodit skrze složení očištné přísahy,⁴⁸⁸ celkem tedy z trestu vyvázla čtvrtina obžalovaných, což je ve srovnání s ostatními usmrceními poměrně vysoký počet. Na druhou stranu ovšem platilo, že byl-li již obžalovaný shledán vinným, měl cestu na popraviště takřka jistou - ze 47 odsouzených jich tam nešlo konec své pozemské poutě celých 40. Typické a rovněž nepřekvapivé je, že jen málokdy byl trest smrti v podobě obvyklého stětí mečem bez dalšího,

⁴⁸³ NA, AS, inv. č. 159, fol. 126, rozhodnutí z roku 1727.

⁴⁸⁴ NA, AS, inv. č. 156, fol. 77, rozhodnutí z roku 1724.

⁴⁸⁵ NA, AS, inv. č. 150, fol. 129, rozhodnutí z roku 1716.

⁴⁸⁶ NA, AS, inv. č. 151, fol. 161, rozhodnutí z roku 1718.

⁴⁸⁷ Např. NA, AS, inv. č. 267, fol. 47, rozhodnutí z roku 1710 či inv. č. 154, fol. 1, rozhodnutí z roku 1722.

⁴⁸⁸ NA, AS, inv. č. 267, fol. 87, rozhodnutí z roku 1710 a inv. č. 267, fol. 145, rozhodnutí z roku 1711.

to se týkalo jen sedmi delikventů,⁴⁸⁹ zbylých 33 stihly rozmanité kruté tresty smrti, od useknutí končetiny (před popravou či po ní),⁴⁹⁰ přes vlečení koněm na popraviště,⁴⁹¹ až po lámání kolem a následné vplétání do něj.⁴⁹²

V tomto ohledu tedy nacházíme značné naplnění premisy stanovené Josephinou, totiž že vražda příbuzného má být trestána lámáním kolem, resp. přísněji nežli běžná vražda. Pouze sedm odsouzených pak dostalo za svůj čin nehrdelní trest, zpravidla se přitom jednalo o pokus příbuzného usmrtit; sankcí byly nucené práce v řádu jednotek let.⁴⁹³ Odnětí svobody, stejně jako vypovězení, nebyly v případě usmrcení v rámci rodiny aplikovány vůbec, což jen dokresluje závažnost tohoto činu. Mezi vinou a nevinnou tak zela velká propast provázená v případě trestu pouze dvěma možnostmi: letitého trestu nucených prací, nebo trestu smrti, a to často zpřísněného.

Napříč případy homicidia a parricidia sledovaných v druhém období pak vyniká skutečnost, že z 45 případů travičství figurovaly ženy hned ve 34 z nich, což při celkovém počtu 45 souzených žen v celém souboru *usmrcení* je abnormálně vysoké číslo, které svědčí o jedu jakožto typicky ženské zbrani. I v souvislosti s touto statistikou lze konstatovat, že postavení žen a mužů se co do typu a výše trestů postupně srovnává, a to přesto, že žen je v rámci studovaného souboru stále naprosté minimum. Bez zajímavosti též není, že v rámci sankcionování usmrcení absentuje trest vypovězení, což je pokračování trendu započatého již Koldínem, kde se nucené opuštění určitého území objevovalo spíše sporadicky.

⁴⁸⁹ Např. NA, AS, inv. č. 268, fol. 113, rozhodnutí z roku 1715 či inv. č. 271, fol. 160, rozhodnutí z roku 1724.

⁴⁹⁰ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 294, rozhodnutí z roku 1708 či inv. č. 270, fol. 222, rozhodnutí z roku 1721.

⁴⁹¹ Např. NA, AS, inv. č. 152, fol. 169, rozhodnutí z roku 1720 či inv. č. 159, fol. 66, rozhodnutí z roku 1727.

⁴⁹² Např. NA, AS, inv. č. 149, fol. 181, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 270, fol. 212, rozhodnutí z roku 1721.

⁴⁹³ Např. NA, AS, inv. č. 150, fol. 155, rozhodnutí z roku 1716 či inv. č. 152, fol. 77, rozhodnutí z roku 1719.

Část II.: Majetková trestná činnost

Do skupiny trestných činů proti majetku byly pro účely této práce ve shodě s dosavadním bádáním zařazeny tři delikty:⁴⁹⁴krádež, falšování mincí a žhářství.⁴⁹⁵ Jakkoli projevy a dopady každého z těchto činů jsou rozdílné, mají společné to, že se jedná o útok na majetek konkrétní osoby – ať už přímo jeho poškozením (žhářství), odcizením (krádež) či podstrčením falešného platidla (falšování mincí). Naopak vypuštěny jsou naprosto okrajové formy majetkové a příbuzné trestné činnosti jako je škození skrze magii,⁴⁹⁶ odcizení uložené věci⁴⁹⁷ či přechovávání zlodějů.⁴⁹⁸

Trestný čin krádeže (*furti*), jakožto projev útoku na cizí majetek s úmyslem si jej protiprávně přivlastnit, tvoří ze zjevných důvodů naprostou většinu majetkové trestné činnosti. Relativně častá je též jeho zvláštní varianta, a sice svatokrádež (*sacrilegium, furti sacrilegii*), ta však do výzkumu zahrnuta nebyla, neboť se jedná o trestný čin na pomezí mezi trestným činem proti církvi, resp. náboženství a právě majetkovou trestnou činností, navíc je otázkou, kdo je v takovém případě obětí trestného činu a vystupoval by tak jako poškozený.

Další dva trestné činy, tedy paličství či žhářství (*incendium*) a vyrábění a udávání falešné mince, penězokazectví (*falsum, falsum moneta, expositi falsa moneta*) představují specifický druh trestné činnosti, který však lze vztáhnout do množiny trestných činů proti majetku. Zatímco u krádeže a loupeže pachatel přímo odnímá ve svůj prospěch cizí majetek, při falšování mince, resp. zejména při jejím udávání je ztenčován cizí majetek skrytě, oběť si to nemusí nikdy uvědomit a užít falešnou minci dál (a to případně i vědomě). U žhářství pak zpravidla nedochází k obohacení pachatele, avšak jednoznačně k ohrožení či spíše k poškození majetku oběti.

Problematickým místem analýzy některých deliktů je nedostatek informací o předmětu útoku, tedy o věci, která byla ukradena, uloupena či byla předmětem žhářství. Povětšinou se totiž v ortelu či misívu neobjevuje specifikace věci, což vadí méně u žhářství, neboť z rozhodnutí, kde je předmět útoku uveden, (poměrně logicky) plyne, že se jednalo o nemovitosti. Naproti

⁴⁹⁴ Shodně např. PÁNEK, J. Městské hrdelní soudnictví, s. 713, tabulka II a pozn. 86 či MALÝ, K. Trestní právo, s. 113.

⁴⁹⁵ Jakkoli by se mohlo zdát, že minimálně žhářství nepatří do okruhu majetkové trestné činnosti, je zde potřeba akcentovat pohled oběti a toho, že se v důsledku zužuje její majetek. Východiskem tedy není pohled pachatele, tedy například úmysl se obohatit či někomu uškodit, ale pohled osoby, jíž se přikojí děje.

⁴⁹⁶ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 41, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 146, fol. 3, rozhodnutí z roku 1702.

⁴⁹⁷ NA, AS, inv. č. 145, fol. 249, rozhodnutí z roku 1700.

⁴⁹⁸ NA, AS, inv. č. 265, fol. 123, rozhodnutí z roku 1702, srov. též čl. P.V. větu první Koldína.

tomu je množství činů označeno jednoduše jako *krádež* či *furti* a další specifikace chybí (zvláště v situacích, kdy je dotyčný souzen pro „*rozličné krádeže*“). Současně je potřeba upozornit na skutečnost, že drobnější krádeže byly vyřešeny na místní úrovni a v takových případech nedocházelo ke kontaktu s apelačním soudem, prezentovaný výsek kriminality je tedy nutně omezený a nereflektuje komplexně složení raně novověké kriminality, nýbrž zpravidla kriminality vyšší závažnosti. Navzdory tomuto nedostatku lze sledovat alespoň určité trendy a celkový obraz trestání majetkové trestné činnosti, avšak není možno činit bližší závěry či důvody, neboť skladba kradených věcí je známa jen v omezené míře.

Ani u zdánlivě stejného činu přitom nenacházíme konzistenci v rozhodování soudců apelačního soudu. Kupříkladu za ukradení právě jednoho koně se setkáváme jednou s trestem pouhých čtyř týdnů vězení,⁴⁹⁹ podruhé s třemi měsíci nucených prací,⁵⁰⁰ ve třetím případě dostal jeden z dvojice pachatelů trest jednoho roku nucených prací, druhý pak výprask v šatlavě a ostré napomenutí,⁵⁰¹ a konečně pak ve čtvrtém případě došlo k potrestání pachatele představením s metlami na pranýři a vypovězením z království oproti hrdelnímu reversu.⁵⁰² Důvod těchto rozdílů je přitom nesnadné nalézt, nabízí se jich několik: (i) odlišné skutkové okolnosti případu, (ii) zohlednění doby, kterou dotyční strávili dosud ve vězení, (iii) osoba soudce zpravodaje, (iv) vývoj v soudní praxi, (v) vydání dosud neznámé trestněprávní úpravy, popřípadě další. Vedle toho se pochopitelně nabízí i mimoprávní vlivy jako jsou přímlyvy některých osob (poškozených, majitelů panství, rodiny), teoreticky též úplatkářství a podobně.

Původním záměrem bylo učinit součástí analýzy majetkové trestné činnosti též delikt loupeže, nakonec však muselo být od tohoto kroku upuštěno. Cílem bylo zanalyzovat takový čin, kdy pachatel násilím nebo pohrůžkou násilí nutí oběť, aby mu vydala svůj majetek, současně je přitom podmínkou, že nedojde k usmrcení oběti. Teprve poté, co byla shromážděna jednotlivá rozhodnutí dotýkající se loupeže, vyvstal terminologický problém, jež se podařilo do jisté míry vyřešit až v rámci podrobnějšího rozboru relevantní právní úpravy. Ve své podstatě jde o skutečnost, že pro tento delikt jsou užívány různé pojmy stojící vedle sebe, přitom však mohou znamenat odlišné skutky.

⁴⁹⁹ NA, AS, inv. č. 263, fol. 98, rozhodnutí z roku 1687.

⁵⁰⁰ NA, AS, inv. č. 144, fol. 281, rozhodnutí z roku 1692.

⁵⁰¹ NA, AS, inv. č. 144, fol. 29, rozhodnutí z roku 1687.

⁵⁰² NA, AS, inv. č. 264, fol. 186, rozhodnutí z roku 1699.

Problém spočívá již v tom, že část rozhodnutí označuje samotný delikt latinským, českým, popřípadě německým výrazem, jejich obsah však není jednotný. Čeština i němčina užívají v dobovém diskurzu obecnějšího pojmu *loupež*, resp. *Rauberei* či *Strassenrauberei*, latina užívá vícero výrazů, jež každý jsou ve svém obsahu užší: nejčastěji se jedná o *latrocinium* a *robariae*, popřípadě o pojem *praedatio*; při užití latinských slovníků jsou přitom tyto pojmy překládány nejčastěji právě jako *loupež*. Rozdíl mezi nimi přitom patrně není marginální, neboť minimálně část činů zahrnuje nejen výhrůžku násilí či jeho užití, ale též usmrcení oběti, čímž skutek dostává další rozměr a je otázkou, zda by se neměl počítat do kategorie deliktů proti životu.⁵⁰³

Lze přitom pominout výraz *praedatio*, s nímž se setkáváme pouze ojediněle a jeho obsah se i proto nedaří přesně rozklíčovat. Při porovnání pojmů *latrocinium* a *robariae* se pak zdá, že *latrocinium* v sobě snoubí loupež a usmrcení oběti, *robariae* by pak měla být prostou loupeží, jak ostatně naznačuje blízkost s německým výrazem *Rauberei*. Nejistotu v tomto rozdělení však předestírají ty četné případy, kdy je obžalovaný souzen pro spáchání činu, jež je označen jako *robariae et latrocinium*. Není přitom jasné, zda se jedná o více skutků a došlo k naplnění více skutkových podstat nebo zda jde o jeden skutek, jež v sobě obsahuje dva různé trestné činy. Obdobně se pak lze setkat i s označením souzeného skutku jako *furti et robariae*, kde by mělo dojít k faktické konzumpci. Problematická terminologie v oblasti majetkových trestných činů přitom není v oblasti starších českých právních dějin novinkou. Na podobný problém narazil Rudolf Rauscher již před téměř 100 lety, když se snažil zachytit právní vývoj loupeže a krádeže.⁵⁰⁴

V průběžně sbíraném souboru dat byly činy označovány jako *loupež*, *Rauberei*, *robariae*, *latrocinium* a případně některé další subsumovány pod kategorii označenou právě jako *loupež* v širším slova smyslu. Ve výsledku se podařilo nashromáždit nižší stovky případů, což by byl sám o sobě dostatečný počet k provedení analýzy, jejich rozdrobenost, rozmanitý obsah, skutečnost, že delikt často páchaly organizované skupiny s vysokým počtem členů a další okolnosti však neumožňují dospět k relevantním závěrům – neznámých a proměnných je zkrátka již příliš mnoho.

⁵⁰³ Český výraz pro takového pachatele by měl být *mordýř*, jak uvádí ustanovení čl. N.XXVIII roz. II. Koldína, s tímto pojmem je ovšem v praxi nakládáno velmi vágně a nelze se na jeho obsah spolehnout – už proto, že *mord* je synonymem pro obecné označení vraždy, *homicidium*, jak uvádí čl. N.XXVII roz. II. Koldína.

⁵⁰⁴ RAUSCHER, Rudolf. O krádeži a loupeži v českém právu zemském. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1929, s. 23.

Samotný delikt loupeže a delikty s ním příbuzné mají pochopitelně svou právní úpravu, ta by si však zasloužila moderní zpracování s přihlédnutím k dosud provedeným výzkumům. Na tomto místě lze pouze stručně shrnout, že Koldínův zákoník věnuje trestnému činu loupeže, s ohledem na jeho závažnost, pouze marginální pozornost. Poprvé na něj odkazuje v čl. N.XXVIII. roz. II., kde loupež vymezuje oproti mordu spáchaném s úmyslem obrat usmrčeného, a to tak, že loupež páchá „*ten, kterýž nezabijíc člověka, statek druhému pobeře, z šatův ho svleče, obloupí, loupežník toliko slove*“. Samostatná úprava tohoto činu je pak uvedena v čl. P.XXI., ve kterém se uvádí, že „*[v]šickni ti, kteříž po silnicích lidi loupí, statky přes pole pracujícím mocí odjímají, nákeřníci aneb loupežníci slovou a šibenicí se trestí*“.⁵⁰⁵ Následující ustanovení pak doplňovalo, že dle „*obyčeje krajiny a koruny této, zloději i nákeřníci provazem aneb mečem pro své zlé skutky se trestí*“.⁵⁰⁶ Josephina upravila loupež v art. XIX § 31, kdy jako synonyma užívá pojmy *loupežnictví* a *nákeřnictví*, ježto jsou páchána na veřejné silnici a mocí.⁵⁰⁷

Ze souboru dat byly krom nejasných činů (typicky uvozených jako „rozličné krádeže a jiné přestupky“) také ty případy, kde na straně obžalovaných figurovalo více než pět osob. Za takové situace lze hovořit spíše o zlodějských bandách (téměř ve všech případech se jednalo o trestný čin krádeže), u nichž lze předpokládat jinou, závažnější úroveň trestné činnosti – zpravidla organizovanou, dlouhodobou a nebezpečnější. Původně byly do souboru dat také zařazeny, avšak po zanesení jednotlivých záznamů se ukázalo, že se takových případů je relativně nízký počet (celkově tři desítky), současně pak udělované tresty jsou natolik rozmanité, že nelze hledat stabilní vzorec. Pro budoucí bádání by bylo záhodno spíše tato data porovnat s trestáním loupežných skupin, jejichž podstatě se mohou lépe přiblížit, neboť řada rysů je shodná (nebezpečnost takového deliktu, dlouhodobost počínání, vyšší úroveň organizace atd.). Po očištění o tyto případy a dále o rozhodnutí obsahující nejasnosti nebo souběh s jinými trestnými činy, zbylo ve výsledném přehledu takřka 1500 rozhodnutí pro delikty krádeže,

⁵⁰⁵ Zatímco význam slova „loupežník“ je odvozen od slova „loupež“, slovo „nákeřník“, též uváděno jako „zákeřník“ je odvozeno od místa, kde se pachatel činu skrýval, tedy v *keři, za keřem*. Tento výraz se proto používá jako synonymum pro *loupežníka* [působícího] *na cestách*. Srov. NEJEDLÝ, Petr. Ze staročeského slovníku: lexikograficky sporné výrazy "říčník, ryčník, ručník". In: Listy filologické 137, č. 1/2 (2014), s. 121–128, zde s. 122, či Kašpar Zachariáš Vusín: Dictionarium bohemo-latino-germanicum. [2. vydání]. [Praha] [1. polovina 18. století], s. 147a, on-line: <https://bara.ujc.cas.cz/slovníky/VusSlovBLG1729/vusin13.html> [dostupné dne 29. února 2024].

⁵⁰⁶ Čl. P.XXII. Koldína.

⁵⁰⁷ Art. XIX. § 31 Josephiny.

žhářství a falšování peněz, což z majetkové trestné činnosti dělá při srovnání s ostatními dvěma skupinami jednoznačně nejpočetnější oblast, ve které byla trestná činnost provozována.

Furti

Napříč všemi delikty, které se objevovaly před apelačním soudem, byla krádež tím nejčastějším. Za roky 1687 až 1727 se (po vyloučení souběhů) v ortelových manuálech objevuje takřka 1300 případů krádeže, resp. přijímání kradených věcí. Tyto případy jsou rozloženy v čase relativně rovnoměrně s obecnou vzrůstající tendencí, jistou anomálii však způsobuje zkoumaného období, kdy je možno například v roce 1727 napočítat přes sto jednotlivých případů, naopak určitý propad lze pozorovat kolem roku 1707, kdy se dopočítáme pouze deseti souzených kauz.

Krádež se (vzhledem ke své vlastní četnosti) sbíhala s celou řadou dalších trestných činů, nicméně tři z nich jsou zásadně častější než jiné – jsou jimi delikty označované jako *fracta urpheda*, *receptionis furum* a *receptionis rerum furtivarum*. *Fracta urpheda* neboli porušení (doslova *zlomení*) přísahy se týkalo těch případů, kdy byl delikvent v minulosti potrestán vypovězením z města či země a na to konto složil přísahu či revers, kde se zavázal, že pod pokutou ztráty hrdla se na dané místo již nehodlá navrátit – a je proto jasné, že se nejedná o triviální přečin, který by se v trestu za krádež významnou měrou neprojevil, pročež tento souběh není v analýze reflektován. Druhý delikt, *receptionis furum*, tkvěl v přechovávání zlodějů. Tímto činem se pachatel stával zemským škůdcem, neboť přímo napomáhal jiným delikventům vyhnout se spravedlnosti. Ačkoliv se jedná o delikt přímo spojený se spácháním krádeže, za nějž měla následovat pokuta odvozená od pokuty udělené zloději, nebyl nakonec do analýzy zařazen, neboť se mnohdy dotýkal většího počtu lidí a docházelo dále k souběhu s dalšími delikty s mnoha proměnnými, což by kvantitativní analýzu činilo nepřesvědčivou.

Naproti tomu třetí častý souběh, *receptionis rerum furtivarum*, neboli přijetí kradené věci, do analýzy zařazen byl. Jedná se o případy, kdy pachatel vědomě přijal (například koupil či vyměnil) kradenou věc a napomohl tak zloději profitovat z krádeže. Svou podstatou se jedná o čin odvozený od krádeže a tím pádem s ní bytostně spojený – bez samotné krádeže by k činu nemohlo dojít (podobně, jako bez smilstva či cizoložství nemůže dojít k početí nemanželského dítěte). Oproti přechovávání zlodějů nedochází k dalším souběhům a rovněž počet lidí, jež

v jednotlivých případech (rozhodnutích) figurují, je nízký – zpravidla jeden až tři, což je pro takto prováděnou analýzu optimální.

Krádeži a přidruženým deliktům věnuje Koldínův zákoník relativně rozsáhlou a logicky strukturovanou pasáž ohraničenou zejména články P.I. až P.XXXII. Hned na počátku se zabývá definicí samotného činu, která je však poněkud kostrbatá: „*Krádež jest lstné dotýkání věci cizí mohvité, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci k nabytí jakéhožkoli zisku z požívání jejího.*“.⁵⁰⁸ Záhy pak zákoník stanoví, že „*Krádež všelijaká jakž rozkazem božím, tak také právem přirozeným se zapovídá.*“,⁵⁰⁹ a rozlišují se dva základní typy, a sice krádež „zjevná a patrná“, v rámci které je zloděj buď přímo přistižen při činu či je u něj nalezena kradená věc, a krádež „tajná“, při které je nutno doložit odcizení věci jinými důkazy.⁵¹⁰

Při stanovování sankce za krádež se Koldín odvolává na zákonodárství Fridricha Barbarossy a přejímá od něj základní premisu trestu, a sice, že pachatel má přijít o život oběšením na šibenici, neboť samotné nahrazení škody není trestem dostatečným.⁵¹¹ Současně však Koldín přidává též generální zmocnění pro zmírnění trestu, když uvádí, že „*nebyl-li by veliký vzatek aneb krádež*“ mohli soudci pokutu zmírnit.⁵¹² Stejnou sankcí jako zloděj pak měli být stíženi také ti, kdo zlodějům v jejich úsilí napomáhali ať už poskytováním příbytku, ukrýváním kradených věcí, pomocí při zdolávání překážek a podobně, tedy komplici v širším slova smyslu.⁵¹³

Krádež byla jednoznačně nejčastějším deliktem napříč všemi kategoriemi, který apelační soud ve sledovaném období řešil. Pro první období přitom platí, že bylo rozsouzeno 424 samostatných kauz (tedy v průměru více než 20 případů ročně), ve kterých bylo souzeno více než 720 osob. K tomu je nutno zohlednit skutečnost, že nejsou započítány četné případy souběhů s jinými trestnými činy a rovněž případy nejasné, kdy je někdo souzen pro „různé vejstupky“, kde lze předpokládat, že mnohdy šlo buď přímo o krádež nebo nějaký příbuzný či odvozený delikt, rovněž jsou vynechány svatokrádeže.

⁵⁰⁸ Čl. P.I. Koldína.

⁵⁰⁹ Čl. P.II. roz. I. Koldína.

⁵¹⁰ Čl. P.III. Koldína. Alespoň na tomto místě je nutno podotknout, že dělba na krádeže na zjevnou a tajnou nenašla v soudní praxi svůj patřičný odraz.

⁵¹¹ Čl. P.IV. roz. I. Koldína.

⁵¹² Čl. P.IV. roz. II. Koldína.

⁵¹³ Čl. P.VI. Koldína.

Z více než 720 obžalovaných významně vystupuje jedna skupina obyvatel, která je v rozhodnutích specificky označována, a sice židé, kteří tvořili více než 10 % všech souzených;⁵¹⁴ tresty jim udělované přitom nikterak nevybočovaly z průměru. Dalších 16 % souzených pak tvořily ženy, jež přibližně v polovině případů byly obžalovány spolu se svým manželem (případně jiným příbuzným), pročež lze konstatovat, že se jednalo o dominantně mužský delikt, kde ženy tvořily šestinu pachatele.

Jakkoli ve většině ortelů není přímo uvedeno, jaký majetek byl ukraden, lze z těch, které tuto informaci obsahují, sestavit alespoň dílčí přehled trestů za jednotlivé kradené věci. Mezi kradenými věcmi se tak (nepřekvapivě) objevují zvířata (koně, ryby, krávy, voly, prasata, ovce, popřípadě šířeji označený čin *abigeatus*, což bylo označení pro odvedení většího množství zvířat, části stáda), potraviny (hrozny a jiné ovoce, med, víno, obilí, hrách) a konečně také peníze a jiné cennosti.

U krádeží zvířat a potravin se zdaleka nejčastěji setkáváme s tresty nucených prací, a to v délce od několika málo týdnů⁵¹⁵ po jeden rok.⁵¹⁶ Povinnost nahradit škodu však byla ukládána, kupodivu, poměrně zřídka.⁵¹⁷ Dalšími udílenými sankcemi, které však co do počtu jsou méně významné, pak byly trest až tříměsíčního vězení,⁵¹⁸ či vypovězení z města či království.⁵¹⁹ Nejprísněji bylo trestáno odvedení části stáda, resp. většího množství zvířat, *abigeatus*, za které mohl padnout nejen dvouletý trest nucených prací⁵²⁰ či vypovězení ze země,⁵²¹ ale též trest smrti.⁵²²

Taktéž za krádež peněz a jiných cenností padaly zpravidla nucené práce v rozsahu několika měsíců až jednoho roku.⁵²³ V případě, že zloděj byl v době vynesení rozsudku držitelem veřejné funkce, o tuto s jeho vyhlášením přicházel. To se stalo Jindřichu Pecoldovi, konšelů Vysokého

⁵¹⁴ Výslovně označeno za Židy je 72 osob, nicméně je pravděpodobné, že u některých toto označení chybí, neboť například jména jako Abraham Kalmus, Wolf Moises či Joachim Levita jsou typicky židovská (jakkoli nelze vyloučit, že se jedná o konvertity).

⁵¹⁵ NA, AS, inv. č. 145, fol. 256, rozhodnutí z roku 1700.

⁵¹⁶ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 29, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 146, fol. 15, rozhodnutí z roku 1702.

⁵¹⁷ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 222, rozhodnutí z roku 1699 či inv. č. 147, fol. 5, rozhodnutí z roku 1706.

⁵¹⁸ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 125, rozhodnutí z roku 1696 či inv. č. 146, fol. 17, rozhodnutí z roku 1702.

⁵¹⁹ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 3, rozhodnutí z roku 1693 či inv. č. 146, fol. 162, rozhodnutí z roku 1704.

⁵²⁰ NA, AS, inv. č. 145, fol. 301, rozhodnutí z roku 1701.

⁵²¹ Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 90, rozhodnutí z roku 1702 či inv. č. 265, fol. 158, rozhodnutí z roku 1704.

⁵²² NA, AS, inv. č. 265, fol. 57, rozhodnutí z roku 1701.

⁵²³ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 17, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 144, fol. 138, rozhodnutí z roku 1689.

mýta, pro *ustranění zádušních peněz*,⁵²⁴ či čáslavskému rychtáři Adamu Vorlovi za *pobraní jistým chlapcům a přivlastnění sobě pokradených peněz*.⁵²⁵ Vedle toho se zde setkáváme též s jevem, kdy se obžalovaný mohl (zejména v případech důkazní nouze obžaloby) očistit složením přísahy,⁵²⁶ jejíž znění apelační soud formuloval.⁵²⁷ Podobně jako u krádeží potravin a zvířat se pak ani zde prakticky nesetkáváme s trestem smrti, opět poněkud s podivem.

Vyjádlil-li jsem výše opakovaně podiv nad některými skutečnostmi (například že za krádež peněz není evidován ani jeden trest smrti), mám současně na paměti, že zvláštnosti, na které jsem upozornil, mohou být, a dost možná budou, způsobeny neúplnými informacemi. Bylo-li totiž pro první období využito více než čtyř stovek případů krádeže, pak informaci o konkrétní ukradené věci nacházíme zhruba v pětině z nich. Jinými slovy – o zhruba 80 % kradených věcí nemáme informaci o jejich podstatě, což může zkreslit a místy nutně zkresluje dosažené poznání. Přesto jsem považoval za důležité načrtnout některé trendy, které bude následně možno využít při podrobnějších analýzách a vyhradit se vůči nim. Nyní je tedy na místě uvést statistiku pro zbylých, dále nekvalifikovaných cca 80 % případů krádeže.

Mnoho jednotlivých deliktů, jejichž podstatou je krádež, je označeno dosti neurčitě – obžalovaný je nejčastěji viněn z prosté krádeže (*furti*) či z rozličných krádeží (*diversorum furtorum*). Poměrně často přitom nebyla souzena pouze jediná osoba, ale hned několik pro jeden trestný čin, jejich tresty se však často i zásadním způsobem lišily, z čehož lze sice dovodit, kdo měl na spáchání deliktu „hlavní zásluhu“, nelze to však absolutizovat. Z tohoto důvodu je bez znalosti spisu nutno brát následující údaje jako souhrn plynoucí z trestů udílených všem, kteří byli pro delikt krádeže souzeni.

Nejčastějším trestem za spáchání krádeže se staly nucené práce, které byly uloženy v necelých 30 % případů, konkrétně 204 obžalovaným. Délka trestu se pohybovala mezi 3 a 12 měsíci,

⁵²⁴ NA, AS, inv. č. 144, fol. 202, rozhodnutí z roku 1690.

⁵²⁵ NA, AS, inv. č. 145, fol. 125, rozhodnutí z roku 1696.

⁵²⁶ Tento postup ostatně přímo předpokládal čl. P.IX. Koldína.

⁵²⁷ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 44, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 144, fol. 211, rozhodnutí z roku 1691, včetně znění přísahy: „*Přísaha na Kryštofa Šímu. Já, Kryštof Šíma, přísahám pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené panně Marii, rodičce boží, a všem svatým, jsou já při právé města Sedlčan od Matěj Zatvorského a Kateřiny Bejšovcové, že bych jim nějaké peníze ukrádsti měl, právně udán, že jsem řečenému Matějovi Zatvorskému ani Kateřině Bejšovcové žádných peněz neustranil, též že o tom, kam by takové peníze se poděly, dokonce žádné vědomosti nemám. K tomu mně dopomáhej pán Bůh všemohoucí, blahoslavená pann Maria, matka boží, a všichni svatí. Amen.*“.

pouze výjimečně pak překonala hranici dvou let,⁵²⁸ nejkratší dobou pak byly čtyři týdny.⁵²⁹ V některých případech docházelo též k prolnutí s trestem vypovězení, jež měl svůj základ v čl. P.XXX Koldína.⁵³⁰

V pořadí druhým nejčastějším trestem bylo vypovězení provinilce, případně podezřelého,⁵³¹ a to různých variantách – vypovězení mohlo být vázané na místo (obec),⁵³² město,⁵³³ panství,⁵³⁴ celou zemi (např. Markrabství moravské, Knížectví slezské, Hrabství Kladsko)⁵³⁵ či dokonce specificky na inkorporované země Koruny.⁵³⁶ Vypovězení bývalo většinou doprovázeno též dehonestujícím trestem, a to buď základním či běžným, který spočíval ve vymrskání osoby z obce, nebo specifickým, jehož podstata tkvěla v opakovaném pobytu na pranýři s dehonestujícími prvky, jež odkazovaly na spáchaný delikt.⁵³⁷ Vypovězení ze země lze přitom považovat za druhý nejpřísnější trest (po smrti), jež byl obvykle ukládán, vypovězení z města pak tvořilo sice velkou nepříjemnost, ale je otázkou, zda bylo pro odsouzence horší podstoupit například roční nucené práce, nebo se nuceně vystěhovat.

Teprve na třetím místě se objevuje trest smrti, který byl uložen 166 osobám, přičemž provedení plně odpovídalo zákonné dikci: odsouzcenci měli být takřka ve všech případech oběšeni. Jak již bylo naznačeno výše, málokdy je uveden obsah konkrétního činu, je jednoduše uvedeno, že dotyčný je stíhán *in puncto furti*. V menšině případů je čin popsán alespoň obecně, takže se dozvídáme například to, že dotyčný *kradl v Plzni*,⁵³⁸ že spáchal *častou rozličnou krádež*,⁵³⁹ či že *kradl opakovaně, reiterati*,⁵⁴⁰ ale už nevíme, co měl odcizit.

Pokud chtěli soudci pokutu zpřísnit, pak základní výměra zůstala stejná, tedy oběšení, avšak po smrti měl být delikvent pověšen na šibenici na řetěz, nikoli pochován. Tento trest měl dvojnásob

⁵²⁸ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 134, rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 145, fol. 248, rozhodnutí z roku 1699.

⁵²⁹ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 93, rozhodnutí z roku 1695 či inv. č. 264, fol. 45, rozhodnutí z roku 1695.

⁵³⁰ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 121 rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 266, fol. 75, rozhodnutí z roku 1706.

⁵³¹ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 259, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 265, fol. 105, rozhodnutí z roku 1702.

⁵³² Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 51, rozhodnutí z roku 1701 či inv. č. 266, fol. 30, rozhodnutí z roku 1705.

⁵³³ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 13, rozhodnutí z roku 1694 či inv. č. 146, fol. 162, rozhodnutí z roku 1704.

⁵³⁴ NA, AS, inv. č. 145, fol. 37, rozhodnutí z roku 1694.

⁵³⁵ Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 163, rozhodnutí z roku 1704 (Kladsko) či inv. č. 265, fol. 114, rozhodnutí z roku 1702 (Slezsko).

⁵³⁶ Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 105, rozhodnutí z roku 1702 či inv. č. 266, fol. 31, rozhodnutí z roku 1705.

⁵³⁷ Kupříkladu za krádež zvěře byli pachatelé během trhových dní opakovaně vystaveni na pranýři s jeleními parohy na hlavě, např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 94 a 97, rozhodnutí z roku 1688.

⁵³⁸ NA, AS, inv. č. 145, fol. 259, rozhodnutí z roku 1700.

⁵³⁹ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 190, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 147, fol. 18, rozhodnutí z roku 1706.

⁵⁴⁰ NA, AS, inv. č. 265, fol. 13, rozhodnutí z roku 1700 či inv. č. 265, fol. 27, rozhodnutí z roku 1700.

účel, a sice posmrtné zostuzení zloděje a rovněž jeho tělo sloužilo jako výstraha jiným. Tento osud potkat pětinu oběšenců, celkem 34.⁵⁴¹ S odpravením odsouzence mečem se pak lze setkat pouze výjimečně, přičemž tento trest byl udílen pouze ženám – ve všech případech, kdy došlo k popravě mečem, byla státa žena, zatímco mezi oběšenými ženy naopak nefigurují.⁵⁴² Není pak bez zajímavosti, že v seznamu 166 poslaných smrt figuruje pouze šest žen.

Tak jako u jiných deliktů, tak i zde se setkáváme se skupinou obžalovaných, kteří byli apelačním soudem nakonec osvobozeni, byť třeba se současným napomenutím, aby se vyvarovali podezřelého chování. K osvobození docházelo nejčastěji v případech, kdy je indikováno pouze podezření, *suspecti*, že čin spáchal dotyčný. Takové rozhodnutí padalo oproti jiným deliktům relativně často, setkáváme se s ním celkem 85x, tedy ve více než 10 % případů. Vedle složení očistné přísahy se jednalo o jeden ze dvou způsobů jak vyváznout z trestního řízení bez trestu.

Z hlediska frekvence jsou významná též rozhodnutí, jimiž byli pachatelé odsouzeni k trestu odnětí svobody, což byl z běžně udílených trestů ten nejmírnější. Délka trestu byla od několika málo dnů,⁵⁴³ jež měly spíše symbolický charakter, po tři měsíce, které už na provinilce dopadaly silněji.⁵⁴⁴ Samostatnou kategorií je pak vědomé přijímání (kupování či přechovávání) kradených věcí, *receptionis rerum furtivarum*, které mělo být dle předpisů trestáno stejně jako krádež samotná. Navzdory tomu s kapitálním trestem v zásadě nesetkáváme a místo toho jsou přijímači vypovídáni ze země⁵⁴⁵ či posíláni na nucené práce v rozsahu tří až dvanácti měsíců.⁵⁴⁶ Obdobné pak bylo postavení kompliců, kteří nebyli posíláni na smrt či nucené práce, nýbrž vypovídáni ze země, čímž se trest nejvíce blížil trestu smrti.⁵⁴⁷

V úpravě krádeže Josephina do značné míry vychází z Koldína, když stanoví, že „*Krádeř [!] jest obmyslné a lstné věci cizí mohovitě dotýkání proti povolení pána té věci.*“ Rovněž ve shodě s Koldínem pak Josephina nepožaduje udělení trestu smrti za každou krádež, nýbrž jen pro vymezený okruh. Z trestu smrti, který měl být standardně proveden oběšením, byly vyloučeny případy, kdy škoda nepřesáhla 15 florénů a zároveň za předpokladu, že se takový delikt spáchal obžalovaný poprvé či podruhé. Hrdelní trest pak byl též vyloučen za krádež mezi rodiči a dětmi,

⁵⁴¹ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 305, rozhodnutí z roku 1691 či inv. č. 147, fol. 24, rozhodnutí z roku 1706.

⁵⁴² Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 35, rozhodnutí z roku 1700 či inv. č. 146, fol. 240, rozhodnutí z roku 1705.

⁵⁴³ NA, AS, inv. č. 266, fol. 65, rozhodnutí z roku 1705.

⁵⁴⁴ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 325, rozhodnutí z roku 1692 či inv. č. 145, fol. 125, rozhodnutí z roku 1696.

⁵⁴⁵ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 272, rozhodnutí z roku 1692 či inv. č. 147, fol. 68, rozhodnutí z roku 1707.

⁵⁴⁶ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 106, rozhodnutí z roku 1696 či inv. č. 145, fol. 213, rozhodnutí z roku 1699.

⁵⁴⁷ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 5, rozhodnutí z roku 1694 či inv. č. 266, fol. 127, rozhodnutí z roku 1706.

resp. jinými pokrevními příbuznými, a též mezi manžely.⁵⁴⁸ Pro ty, kteří by zloděje přechovávali či od nich přijímali kradené věci, platila opět pokuta stejná jako pro pachatele, což bylo vyjádřeno v samostatné skutkové podstatě.⁵⁴⁹

Druhé období je symbolizováno zejména nárůstem počtu případů krádeže, kterých je před apelačním soudem řešeno dvojnásobné množství oproti dvěma dekadám před zavedením Josephiny: celkem je evidováno 837 případů (tedy přibližně 40 ročně, nárůst ovšem není rovnoměrný a kulminuje v závěru sledovaného období), v nichž bylo obžalováno celkem 1200 osob. Židé, v prvním období zastoupeni zhruba v desetině případů, tvoří v druhém období pouze 6 % (73) obžalovaných a ani zde jejich tresty nikterak nevybočují z průměru udílených trestů. Počet obžalovaných žen se ovšem ani v druhém období nezměnil a i zde tvoří přibližně 16 % (193) všech, kteří stanuli před soudem.

Soudní praxe přitom doznala významné proměny. Zatímco v prvním období byl nejčastějším trest nucených prací následovaný vypovězením, Josephina toto rozložení mění. Na prvním místě se objevuje obávaný trest smrti vykonávaný oběšením v případě mužů (397 případů)⁵⁵⁰ nebo mečem v případě žen (57 případů).⁵⁵¹ Tím se zásadně vyrovnává počet trestů smrti udělovaný napříč pohlavími – zatímco v prvním období bylo ze 116 žen popraveno pouze šest, v druhém období je to téměř 30 %. Pro muže přitom platí, že na šibenici skončilo 40 % z obžalovaných, což je sice stále znatelný nepoměr, avšak výrazně nižší než v prvním období. Posmrtné zneuctění pachatele ve formě zavěšení ostatků na řetěz namísto pochování pak stihlo každého osmého (52 oběšených).⁵⁵² Vedle toho byly další čtyři osoby odpraveny kolem a na popravišti tak skončilo 458 osob, což tvoří 38 % všech obžalovaných, resp. 41 % odsouzených.

Část obžalovaných byla v řízení před apelačním soudem buď osvobozena, resp. bylo nařízeno jejich propuštění (82 osob),⁵⁵³ případně dostala možnost se osvobodit složením očistné přísahy (8 osob)⁵⁵⁴ – z 1200 obžalovaných byl tedy nějaký trest udělen 1110 odsouzeným. Z těch dostalo trest nucených prací 429 osob (38 % potrestaných), přičemž se oproti předcházejícím

⁵⁴⁸ Art. XIX. § 28 Josephiny.

⁵⁴⁹ Art. XIX. § 37 Josephiny.

⁵⁵⁰ Např. NA, AS, inv. č. 150, fol. 143, rozhodnutí z roku 1716 či inv. č. 271, fol. 304, rozhodnutí z roku 1726.

⁵⁵¹ Např. NA, AS, inv. č. 148, fol. 93, rozhodnutí z roku 1710 či inv. č. 270, fol. 206, rozhodnutí z roku 1721.

⁵⁵² Např. NA, AS, inv. č. 268, fol. 21, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 152, fol. 40, rozhodnutí z roku 1719.

⁵⁵³ Např. NA, AS, inv. č. 267, fol. 134, rozhodnutí z roku 1711 či inv. č. 149, fol. 59, rozhodnutí z roku 1712.

⁵⁵⁴ Např. NA, AS, inv. č. 148, fol. 14, rozhodnutí z roku 1709 či inv. č. 155, fol. 13, rozhodnutí z roku 1723.

dvěma dekadám zvýšila jejich výměra: většina takto odsouzených (237) měla strávit práci v okovech nejméně 12 měsíců, nejdéle pak až pět let.⁵⁵⁵ Čtvrt nebo půl roku na nucených pracích mělo dále strávit 130 delikventů,⁵⁵⁶ pouze minimum pak bylo odsouzeno k době kratší než šest týdnů.⁵⁵⁷

Co do četnosti se na třetím místě umístil trest vypovězení, jenž byl aplikován ve 148 případech, povětšinou (ve 109 případech) s předcházející dehonestací pachatele.⁵⁵⁸ Pro vypovězení je přitom příznačné, že vymezené území, na něj se nesměl delikvent vrátit, bylo dosti široké – povětšinou to byla celá země (Čechy, Morava, Slezsko) či celé soustátí zemí Koruny české případně i všech dalších dědičných zemí panovníka.⁵⁵⁹ Z města či vsi bylo vypuzeno jen minimální množství zlodějů.⁵⁶⁰ Tento trest byl udílen až na malé výjimky jako hlavní sankce, jen v osmi dalších případech se lze setkat s užitím vypovězení jako aditivního potrestání pachatele, a to v návaznosti na předešlé nucené práce či vězení.

Z hlediska četnosti posledním relevantním trestem bylo odnětí svobody, jež bylo uděleno celkem 60 odsouzeným a to povětšinou v délce několika málo týdnů (45x).⁵⁶¹ V případech vážnějšího provinění sáhli soudci k půlročnímu až ročnímu věznění,⁵⁶² popřípadě uvržení dotyčného do šatlavy,⁵⁶³ tedy horší varianty odnětí svobody, než poskytovalo standardní městské vězení. Trest vězení, jakožto nejmírnější z dosud představených, byl udílen nejčastěji těm, kteří na krádeži participovali menší měrou, popřípadě způsobená škoda nebyla vysoká, přesto sledujeme, že je v tomto období zcela marginalizován, když tvoří pouhých 5 % všech trestů.

Falsum

Delikt falšování je v Koldínových Právech městských Království českého upraven sice v jediném, avšak rozsáhlém článku O.V., jež je rozdělen na pět rozdílů (odstavců). *Faleš* je nejdříve obecně

⁵⁵⁵ Např. NA, AS, inv. č. 268, fol. 48, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 156, fol. 172, rozhodnutí z roku 1724.

⁵⁵⁶ Např. NA, AS, inv. č. 149, fol. 25, rozhodnutí z roku 1712 či inv. č. 271, fol. 28, rozhodnutí z roku 1722.

⁵⁵⁷ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 291, rozhodnutí z roku 1708 či inv. č. 271, fol. 107, rozhodnutí z roku 1723.

⁵⁵⁸ Např. NA, AS, inv. č. 157, fol. 78, rozhodnutí z roku 1722 či inv. č. 271, fol. 309, rozhodnutí z roku 1726.

⁵⁵⁹ Např. NA, AS, inv. č. 267, fol. 86, rozhodnutí z roku 1710 či inv. č. 159, fol. 92, rozhodnutí z roku 1727.

⁵⁶⁰ Např. NA, AS, inv. č. 150, fol. 155, rozhodnutí z roku 1716 či inv. č. 155, fol. 234, rozhodnutí z roku 1723.

⁵⁶¹ Např. NA, AS, inv. č. 267, fol. 73, rozhodnutí z roku 1710 či inv. č. 152, fol. 20, rozhodnutí z roku 1719.

⁵⁶² Např. NA, AS, inv. č. 148, fol. 193, rozhodnutí z roku 1711 či inv. č. 154, fol. 65, rozhodnutí z roku 1722.

⁵⁶³ Např. NA, AS, inv. č. 150, fol. 198, rozhodnutí z roku 1716 či inv. č. 158, fol. 67, rozhodnutí z roku 1726.

vymezena jako působení, „když pravda lstně a podvodně v lež se proměňuje“,⁵⁶⁴ načež rozlišuje čtyři způsoby, jakým k *falši* dochází. Prvním z nich se děje *řečí* a vztahuje se zejména na nepravdivá svědectví, druhý se pak provádí *písmem* a pokrývá různé pozměňování či zhotovování listin, specificky jsou přitom zmiňovány kšafty (testamenty).⁵⁶⁵ U těchto prvních dvou skutkových podstat přitom zákoník nestanoví žádný trest, což však neznamená, že by se jednalo o beztrestné chování – *pokuta* měla být uložena podle uvážení soudců.

Třetí v pořadí je pak faleš prováděná *skutkem* a do této kategorie patří *padělání mincí* – delikt tedy naplňuje ten „*kdož minci falšuje, minci stříže ujímá, do šadvoseru ji dává aneb grošův i všelijaké jiné mince ustruhuje a jakýmžpak koli způsobem a chytrostí, zlehčováním jí újmu činí aneb falešné mince odbejvati pomáhá*“. Vedle mince se pak totéž ustanovení dotýká upravování měr a vah, což je však v rozhodovací praxi apelačního soudu čin dosti ojedinělý. Zatímco však za *falšování* měr a vah měla být uložena *poena extraordinaria*, tedy dle uvážení soudců odpovídající míře provinění, za falšování mince měl být delikvent *upálen*.⁵⁶⁶ Čtvrtým způsobem pak bylo požívání, pod což spadalo užívání falešných dlužních úpisů či vydávání se za výše postavenou osobu; přičemž „*takoví falešníci rozdílnými pokutami vedlé zasloužení svého roličně se také tresčí*“.⁵⁶⁷

Z právě uvedeného plyne, že ze čtyř právem vymezených skutkových podstat falše mělo být nejpřísněji trestáno penězokazectví, což ostatně koreluje s četností tohoto deliktu – ve zkoumaném souboru se totiž prakticky neseťkáváme s jinou skutkovou podstatou než právě falšování mince. V rámci deliktů proti majetku se přitom jedná o nejméně četný trestný čin: pro celé čtyři dekády je zaznamenáno pouze 42 případů (v průměru tedy asi jeden ročně) se šesti desítkami obžalovaných, v důsledku čehož se jedná z hlediska četnosti o hraniční delikt pro uplatnění metod kvantitativní analýzy. Současně je potřeba zmínit, že penězokazectví se pouze výjimečně dostávalo do souběhu s jinými delikty a jedná se tedy o trestný čin páchaný zpravidla samostatně.

Pro první období, tedy léta 1687 až 1707, evidujeme v ortelových manuálech 24 případů falšování, ve kterých bylo obžalováno celkem 35 osob. Není přitom bez zajímavosti a významu,

⁵⁶⁴ Čl. O.V. roz. I. Koldína.

⁵⁶⁵ Čl. O.V. roz. II. a III. Koldína.

⁵⁶⁶ Čl. O.V. roz. IV. Koldína.

⁵⁶⁷ Čl. O.V. roz. V. Koldína.

že přibližně polovinu všech, kteří před soudem stanuli, tvořili Židé.⁵⁶⁸ Ti sice nebyli trestáni odlišně než ostatní obyvatelé zemí Koruny české, avšak jejich zastoupení v této specifické skupině trestné činnosti odráží až stereotypní představu o této skupině obyvatel. Čtvrtinu obžalovaných pak tvořily ženy, jež byly takřka ve všech případech obviněny spolu se svým manželem či jinak příbuzným mužem.

Dalším specifikem je skutečnost, že třetina (13) stíhaných byla v průběhu řízení před apelačním soudem stíhání zproštěna,⁵⁶⁹ současně však nepadl jediný rozsudek, který by umožnil obžalovanému zprostit se složením očištné přísahy. Mezi tresty bylo nejčastějším vypovězení provinilce,⁵⁷⁰ a to ve 12 případech (pětkrát s předchozí dehonestací).⁵⁷¹ Vzhledem k závažnosti činu a jeho dalekosáhlému dopadu není překvapivé, že vypovězení se neomezovalo na město či kraj, ale ve všech případech byl pachatel vypuzen z celé země.

Trest vyžadovaný Koldínem, tedy upálení, byl aplikován ve dvou podobách, a to buď upálením zaživa,⁵⁷² nebo po předcházejícím stětím provinilce mečem.⁵⁷³ Celkem byl trest smrti nařízen devětkrát, přičemž pouze ve dvou případech měl na hranici stanout živý člověk, v ostatních sedmi pak měly být na toto místo položeny pouze ostatky delikventa; netřeba pochybovat o tom, že druhá ze zmíněných variant byla pro odsouzeného příznivější. V seznamu devíti usmrčených pak figuruje jediná žena.⁵⁷⁴

Krom již zmíněné nemožnosti osvobodit se složením očištné přísahy absentuje též trest nucených prací, odnětí svobody či fyzický trest, samostatně se nesetkáváme ani s dehonestujícím trestem. Vzhledem k závažnosti činu (obětí je nejen ten, komu byla falešná mince podstrčena, tak zároveň, i když poněkud přeneseně, též panovník, jemuž v této době náleží mincovní regál) dává tato skutečnost v rámci dobové justice svůj smysl. Obdobně je třeba pohlížet na skutečnost, že v některých případech, kde panovalo pouhé podezření (suspecti), že čin spáchal konkrétní obžalovaný, rozhodl soud raději o jeho vypovězení, než aby riskoval přítomnost takového člověka v dané zemi.

⁵⁶⁸ Přesné číslo se obtížně určuje, neboť původ obžalovaných není vždy explicitně uveden, nicméně u některých jmen netřeba mít pochybnosti, i když přímé označení absentuje, např. Mosse a Cain Gansovi.

⁵⁶⁹ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 176, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 266, fol. 90, rozhodnutí z roku 1706.

⁵⁷⁰ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 162, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 265, fol. 45, rozhodnutí z roku 1701.

⁵⁷¹ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 264, rozhodnutí z roku 1699 či inv. č. 146, fol. 164, rozhodnutí z roku 1704.

⁵⁷² Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 378, rozhodnutí z roku 1693 či inv. č. 266, fol. 85, rozhodnutí z roku 1706.

⁵⁷³ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 219, rozhodnutí z roku 1699 či inv. č. 266, fol. 127, rozhodnutí z roku 1706.

⁵⁷⁴ NA, AS, inv. č. 266, fol. 127, rozhodnutí z roku 1706.

Josephina ve svých ustanoveních nejprve upravila postup při vyšetřování penězokazectví a stanovila okruh indicií, totiž: „*mnoho prvé nemělých ani řádně nabytých nových peněz u někoho, krom těch, jichž professi mincovati dovoleno jest; nalezená falešná mince; takové [mince] vědomé vydávání; při zjistenci nalezené nezdělané kusy stříbra neb odkrajky; k tomu způsobený nástroje, rozpušadla, kolky neb tišadla a ruda*“.⁵⁷⁵ Při zjištění těchto okolností mělo být zahájeno vyšetřování pro penězokazectví z moci úřední.

Úprava penězokazectví je v Josephině uvedena na spíše neočekávaném místě, a sice vedle skutkové podstaty urážky „*nejvyššího dustojenství, rebellie, pozdviženost[i], s přísahou punktování, zrádství, země prozrazování obecného pokoje rušení*“ a dalších deliktů směřujících proti svrchovanosti vlády panovníka, popřípadě jeho úředníkům, či jiné vrchnosti.⁵⁷⁶ Důvodem, proč je falsum zařazeno právě vedle nejzávažnějších deliktů proti světskému panování, je fiskální rozměr celé věci – falšování mince docházelo k znehodnocování majetku panovníka, resp. k ohrožování jeho mincovního regálu. Za tento čin tak měl následovat vždy hrdelní trest, a to buď upálením, nebo, pro méně závažné případy, stětí mečem.

V období po roce 1707 sledujeme určité snížení počtu případů i obžalovaných, což však při takto nízké četnosti nutně neznačí trend, nýbrž skutečnost, že i malý výkyv se může ve statistikách projevit se zdánlivě vyšší důležitostí, než mu reálně patří. V 18 rozhodnutích vydaných apelačním soudem ve věci falsa bylo obžalováno celkem 28 osob. Oproti předcházejícímu období zde ovšem Židé figurují pouze marginálně a jejich zastoupení početně zvláště nevybočuje ze zastoupení v jiných trestných činech. Ženy opět tvoří menšinu všech, kteří stanuli před soudem a nyní jsou alespoň v některých případech příbuzné s dalšími pachateli.

Z 28 obžalovaných jich bylo soudem zproštěno 5,⁵⁷⁷ přičemž poznovu platí, že nikdo nedostal možnost složení očištné přísahy. Z 23 odsouzených měla polovina (11) skončit v rukou kata – sedm mělo být upáleno zaživa,⁵⁷⁸ tři po předchozím stětí mečem.⁵⁷⁹ Jediná žena, odsouzená k trestu smrti, měla být setnuta mečem, což byla nejpříznivější z uvedených variant a je nepochybné, že tento způsob usmrcení byl vybrán právě s ohledem na její pohlaví.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ Art. XIII § 6 Josephiny.

⁵⁷⁶ Art. XIX § 6 Josephiny.

⁵⁷⁷ Např. NA, AS, inv. č. 152, fol. 140, rozhodnutí z roku 1720 či inv. č. 153, fol. 94, rozhodnutí z roku 1721.

⁵⁷⁸ Např. NA, AS, inv. č. 269, fol. 83, rozhodnutí z roku 1717 či inv. č. 270, fol. 243, rozhodnutí z roku 1721.

⁵⁷⁹ NA, AS, inv. č. 152, fol. 22, rozhodnutí z roku 1719 a inv. č. 159, fol. 93, rozhodnutí z roku 1727.

⁵⁸⁰ NA, AS, inv. č. 270, fol. 221, rozhodnutí z roku 1721.

Na rozdíl od prvních dvou desetiletí se po roce 1707 uplatňuje trest nucených prací, a to ve zvýšené výměře – čtyři pachatelé měli prací strávit dva nebo tři roky,⁵⁸¹ což napříč delikty patří u tohoto typu sankce k delším výměrám. Tato sankce, ať sama o sobě poměrně přísná, je ovšem nejmírnější ze všech, jež apelační soud v tomto období za *falsum* uplatňoval. Alternativu k trestu nucených prací pak tvořil trest vypovězení, jenž měl být aplikován osmkrát, a kterému vždy předcházela veřejná dehonestace pachatele a jeho následné vypovězení ze země, resp. všech inkorporovaných zemí.⁵⁸²

Za nikoli nezajímavou je rovněž třeba považovat skutečnost, že pouze šest z 35 obžalovaných je uvedeno v české řadě ortelových manuálů, zatímco podání týkající se zbylých 29 osob pocházela z německy mluvících oblastí. Obdobně pak pro druhé období platí, že z 18 případů je 13 uvedeno v jazykově německé řadě, zatímco v české zbylých pět. Svědčí to o výrazně nerovnoměrném rozvržení, je však otázka, zda z takto nízkého počtu případů je možno dovozovat některé širší tendence, neboť se může jednat o zkreslení dané relativně nízkým počtem případů.

Incendium

Trestněprávní úprava žhářství, *incendia*, je v Koldínovi poměrně stručná a jednoznačná. Základem je článek O.XIV., ve kterém se definuje samotný čin *žhářství aneb pálení*, které spočívá v tom, že pachatel z úmyslně založí oheň,⁵⁸³ a to buď ve vlastním či cizím stavení. Pachatel je pak označen jako žhář resp. palič, který se dopouští žhářství „z *oumysla, ze zlosti, z hněvu, z nenávisti, z nepřátelství, z návodu lidského, z ouplatku aneb z jakýchžkoli jiných příčin*“.⁵⁸⁴ Za žháře pak měl být počítán i ten, kdo by jiným založením ohně i jen vyhrožoval, případně i ten, kdo u koho by byly nalezené prostředky k zakládání ohňů.⁵⁸⁵ Další ustanovení pak představují úpravu povinnosti hasit a samotných postupů při hašení.⁵⁸⁶

Pro období před zavedením Josephiny je ve sledovaném souboru zaznamenáno celkem 68 případů žhářství, v jejichž průběhu stanulo před soudy celkem 85 obžalovaných. Z hlediska

⁵⁸¹ Např. NA, AS, inv. č. 270, fol. 184, rozhodnutí z roku 1721 či inv. č. 157, fol. 128, rozhodnutí z roku 1725.

⁵⁸² Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 333, rozhodnutí z roku 1708 či inv. č. 269, fol. 111, rozhodnutí z roku 1718.

⁵⁸³ Čl. O.XIV. Koldína.

⁵⁸⁴ Čl. O. XV. Koldína.

⁵⁸⁵ Čl. O. XVI. Koldína

⁵⁸⁶ Čl. O. XVII. až O.XXV. Koldína.

četnosti pohlaví není bez zajímavosti, že mírnou většinu pachatelů tvoří ženy, celkem 44 oproti 41 mužům, a lze tedy konstatovat, že se jedná o genderově vyvážený trestný čin se statisticky zanedbatelnou převahou žen. O něco méně vyrovnaný je pak počet mužů a žen, kteří za tento čin zaplatili životem – trest smrti padl celkem 40x, z toho se ve 24 případech týkal žen a v 16 mužů. Ostatních 45 obžalovaných pak vyvázlo s mírnějším trestem, případně řízení skončilo jejich osvobozením.

Trest smrti měl být nejčastěji proveden tak, že provinilec byl nejdříve popraven mečem a následně bylo jeho tělo položeno na hranici, kde mělo být spáleno,⁵⁸⁷ pouze výjimečně docházelo k upálení zaživa,⁵⁸⁸ popřípadě jinému způsobu popravení žháře.⁵⁸⁹ Mimo hrdelní tresty bylo přistupováno často k trestům dehonestujícím ukládaným buď samostatně,⁵⁹⁰ nebo v kombinaci s vězením,⁵⁹¹ vypovězením,⁵⁹² fyzickým trestem,⁵⁹³ nucenými pracemi⁵⁹⁴ či různou kombinací těchto trestů.⁵⁹⁵ V deseti případech, v nichž vina nebyla jednoznačná v dané věci panovalo i po posouzení soudu prvního stupně pouhé podezření (*suspecti*), že žhářství se dopustil obžalovaný, byl aplikován relativně vstřícný přístup. Ve většině totiž došlo k osvobození obžalovaných,⁵⁹⁶ v dalších případech pak ke kratšímu trestu vězení⁵⁹⁷ či přinejhorším vypovězení.⁵⁹⁸

Josephina do konstrukce trestného činu příliš novinek nepřinesla. Předně jsou vyjmenován demonstrativní okruh okolností, za nichž je oheň založen: schválně, z hněvu, závisti, nepřízně, z nepřátelství neb z návodu, čímž se do značné míry shoduje s úpravou obsaženou v Koldínovi. Stejně tak bylo nerozhodné, zda byl požár založen ve stavení vlastním či cizím. Trestem za

⁵⁸⁷ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 122, rozhodnutí z roku 1696 či inv. č. 265, fol. 173, rozhodnutí z roku 1704.

⁵⁸⁸ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 141, rozhodnutí z roku 1697 či inv. č. 265, fol. 162, rozhodnutí z roku 1704.

⁵⁸⁹ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 179 a 184, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 266, fol. 194, rozhodnutí z roku 1707.

⁵⁹⁰ NA, AS, inv. č. 144, fol. 146, rozhodnutí z roku 1689.

⁵⁹¹ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 211, rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 144, fol. 220, rozhodnutí z roku 1691.

⁵⁹² Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 181, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 145, fol. 324, rozhodnutí z roku 1701.

⁵⁹³ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 327, rozhodnutí z roku 1692 či inv. č. 263, fol. 328, rozhodnutí z roku 1692.

⁵⁹⁴ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 220, rozhodnutí z roku 1691 či inv. č. 145, fol. 181, rozhodnutí z roku 1698.

⁵⁹⁵ Kupříkladu Michal Pulec z Žehrovic byl za „položení ohně do stavení Jana Ptáčka“ odsouzen k půlročnímu vězení, během kterého měl být třikrát mrskán přes kládu, poté vystaven na planýři s obnaženým mečem v ruce a následně vypovězen ze vsi i panství, NA, AS, inv. č. 144, fol. 225, rozhodnutí z roku 1691, dále např. inv. č. 264, fol. 54, rozhodnutí z roku 1695 či inv. č. 266, fol. 83, rozhodnutí z roku 1706.

⁵⁹⁶ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 261, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 146, fol. 197, rozhodnutí z roku 1705.

⁵⁹⁷ NA, AS, inv. č. 265, fol. 53, rozhodnutí z roku 1701 či inv. č. 266, fol. 14, rozhodnutí z roku 1705.

⁵⁹⁸ NA, AS, inv. č. 144, fol. 206, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 265, fol. 107, rozhodnutí z roku 1702.

založení ohně mělo být upálení na hranici zaživa, s tím, že odsouzenec měl být buďto nejdříve přiškrcen či mu měl být dát na krk váček se střelným prachem, „*aby pak sobě nezoufal*“.⁵⁹⁹

Rozdíl oproti předcházející úprava panoval pouze v sankci za vyhrožování žhářstvím. Ti sice mohli být za svůj čin též potrestáni na hrdle, nicméně soudci mohli „*podle povahy a uznalosti*“ uložit též mírnější trest. Do stejné kategorie patřili též lidé, kteří se během požáru a jeho hašení dopouštěli rabování, krádeží či rozbrojů. U tohoto trestného činu pak Josephina uvádí též přitěžující okolnosti, mezi něž patřilo vyslání k založení požáru nepřitelem, v důsledku čehož měl před popravou přijít o část palce, či velké množství mrtvých, za což měl být pachatel na popraviště smýkán koněm. Mezi polehčující okolnosti pak patřila nízká škoda, skutečnost, že pachatel pomáhal hasit, nízký věk pachatele či jeho *trestanlivá nedbalost* – při naplnění těchto okolností měl být trest zmírněn, avšak přesto měl mít pro pachatele fatální důsledky: před spálením měl být totiž stát, načež byly jeho ostatky položeny na hranici.⁶⁰⁰

Ve dvou dekádách následujících po vydání Josephiny vydal apelační soud celkem 65 rozhodnutí pro spáchání žhářství (a v jednom případě jeho vyhrožování), ve kterých rozhodl o osudu 70 osob. Hned deset z nich bylo obžaloby zproštěno, u zbylých šesti desítek lidí však byl vynesena odsuzující rozsudek. Zcela dominantním trestem bylo i v druhém období upálení provinilce na hranici, které mělo být vykonáno celkem na 52 osobách, a to buď zaživa (37x)⁶⁰¹ nebo po předchozím stětí (15x).⁶⁰²

Poměr souzených obou pohlaví byl stejný jako v předcházejícím období, tedy s mírnou převahou žen (38) oproti mužům (32). Při stanovování trestu smrti pak opětovně měly převahu ženy, jichž bylo skrze oheň odesláno na onen svět 31, zatímco mužů o deset méně, tedy 21, a jeden další měl být „pouze“ stát bez následného spálení těla.⁶⁰³

Jiné tresty než zmíněné hrdelní tvoří pouze marginální část trestní praxe – vedle jednoho trestu odnětí svobody kombinovaného s omezením příjmu potravin na chléb a vodu, jež padl za vyhrožování žhářstvím⁶⁰⁴ a tří trestů nucených prací⁶⁰⁵ se jedná ještě o tři případy vypovězení

⁵⁹⁹ Art. XIX § 18 Josephiny.

⁶⁰⁰ Tamtéž.

⁶⁰¹ Např. NA, AS, inv. č. 149, fol. 113, rozhodnutí z roku 1713 či inv. č. 271, fol. 172, rozhodnutí z roku 1724.

⁶⁰² Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 225 rozhodnutí z roku 1707 či inv. č. 155 fol. 7 rozhodnutí z roku 1723.

⁶⁰³ NA, AS, inv. č. 147, fol. 162, rozhodnutí z roku 1708.

⁶⁰⁴ NA, AS, inv. č. 271, fol. 70, rozhodnutí z roku 1723.

⁶⁰⁵ NA, AS, inv. č. 268, fol. 87, rozhodnutí z roku 1715, inv. č. 150, fol. 46, rozhodnutí z roku 1715 a inv. č. 270, fol. 42, rozhodnutí z roku 1719.

ze země (v jednom případě spojeném s předešlou dehonestací).⁶⁰⁶ Obecně však lze konstatovat, že jednoznačně dominantním trestem v případě prokázaného žhářství byl trest smrti, jež byl udělován třem čtvrtinám obžalovaných (včetně následně zproštěných).

Spáchání *incendia* bylo pro svou závažnost nejen označeno oběma zákoníky jako hrdelní zločin, nýbrž na tento narativ přistoupila též soudní praxe, která většinu obžalovaných, resp. odsouzených nechala shořet na hranici. Pro obě období platí, že byl velký rozdíl mezi odsouzením a zproštěním obžaloby, neboť trest býval často fatální. Pro žhářství je též typická skutečnost, že zpravidla se neodehrával v souběhu s jiným trestným činem, avšak došlo-li k souběhu, pak se jednalo o jiné závažné zločiny, jako bylo usmrcení jiné osoby či loupež.

⁶⁰⁶ NA, AS, inv. č. 268, fol. 204, rozhodnutí z roku 1716, inv. č. 151, fol. 39, rozhodnutí z roku 1717 a inv. č. 153, fol. 97, rozhodnutí z roku 1721.

Část III.: Sexuální delikty⁶⁰⁷

Jakkoli je škála potenciálních sexuálních deliktů poměrně široká, bylo v rámci této práce přistoupeno ke zhodnocení vývoje pouze dvou, resp. tří z nich, a sice cizoložství, incestu a jejich souběhu jakožto samostatného deliktu. Vedle těchto deliktů znalo raně novověké právo celou řadu dalších, vedle smilstva, které se řešilo zejména na místní úrovni a před apelační soud se dostalo jen v omezené míře, jsou to též hrdlení zločiny, jako je bigamie, bestialita či sodomie, znásilnění a další, již zcela okrajové. Při sběru dat bylo počítáno s analýzou některých z těchto deliktů, nicméně bylo od nich upuštěno buď z důvodu nízké četnosti (znásilnění či pedofilie) nebo z důvodu prakticky nulového prostoru pro změnu trestní praxe (bestialita), případně kombinace obojího (bigamie). Jak u mnohoženství, tak i u styku se zvířaty byly dobová teorie i praxe vcelku jednoznačné: za tyto delikty měl být a byl ukládán trest smrti.

Omezený prostor pro kvantitativní výzkum bez znalosti spisů dobře dokumentuje právě bigamie, u které za celé čtyři dekády evidujeme 33 případů, z nichž 27 skončilo popravou delikventa, další dva vypovězením, dva zproštěním a dva nucenými pracemi. Bestialita sice nabízela dostatek, téměř stovku případů, avšak výsledek byl takřka totožný – z 96 obžalovaných jich na hranici mělo skončit 72, dalších osm bylo osvobozeno, devět vypovězeno a sedm na letitých nucených pracích. Při takovýchto počtech je jakákoliv úvaha o vývoji trestní praxe jako celku odkázána na takřka nahodilé odchylky způsobené vnějšími vlivy.

Pro sexuální delikty, podobně jako pro ostatní skupiny trestných činů platilo, že aby věc dospěla před apelační soud, musela dosáhnout určité intenzity. Zatímco u deliktů proti majetku se jedná, jak bylo naznačeno výše, o drobné krádeže, v případě překročení práva v oblasti sexuálních trestných činů jde zejména o smilstvo. To bylo jednoznačně nejčastějším deliktem této kategorie, současně přitom bylo povětšinou řešeno na lokální úrovni, a před apelační soud se tak dostávalo pouze v omezené míře. Obraz kriminality zachycený v ortelových manuálech tedy neodráží celkovou dobovou skladbu sexuálních deliktů, nýbrž výseč z té části, jež byla považována za závažnější a překročila tak místní rozměr.

⁶⁰⁷ Tématu proměny rozhodovací praxe apelačního soudu v oblasti sexuálních deliktů byla věnována má diplomová, resp. rigorózní práce obhájená v roce 2019 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy pod názvem *Constitutio Criminalis Josephina* a jeho vliv na rozhodovací praxi Apelačního soudu: Sexuální delikty v letech 1687–1727. Tato práce byla následně vydána pod názvem *Sexuální delikty před Apelačním soudem v letech 1687–1727*. Praha: Academia, 2021. Jakkoli se nabízí převzít dosažené výsledky a jednoduše je začlenit do této práce, nebylo k tomuto kroku přistoupeno z důvodů uvedených v úvodu práce.

Adulterium⁶⁰⁸

Nejčastějším sexuálním deliktem, který se objevoval před apelačním soudem, bylo cizoložství neboli *adulterium*. Za prvních dvacet let se v ortelových manuálech nalézají 94 případů cizoložství, z nichž značnou většinu tvořily případy jednoduchého cizoložství, jichž je zaznamenáno 78, dvojité cizoložství pak tvoří zbylých 16 rozhodnutí. Ve druhém období tento počet významně narostl, a to na hodnotu 138 kauz, z nichž 82 je bezpečně identifikována jako jednostranné cizoložství, dalších 19 jako *adulterium duplex* a zbylých 37 není označeno, avšak na základě rozhodnutí lze usuzovat na jejich kvalitu (k tomu dále). Pokud jde o souběh s jinými trestnými činy, tak ten nejčastější se týkal incestu, o čemž je pojednáno dále jako o samostatném deliktu.

Pojmově je nutno cizoložství rozdělit na dva typy, a sice cizoložství jednoduché či jednostranné (*simplicis, simplex*) a dvojité či oboustranné (*duplicis, duplex*). Podstatou cizoložství je *porušení lože cizího*, tedy situace, kdy osoba, jež je v manželství, má styk s někým jiným než se svým manželem/manželkou. Zatímco v případě jednoduchého cizoložství je pouze jeden z milenecké dvojice v manželství (je nerozhodné, zda muž, nebo žena), v případě dvojitého cizoložství jsou v (jiném) manželství oba. Pro svou povahu je pak dvojité cizoložství zásadně závažnějším trestným činem a podle toho je také ve srovnání s cizoložstvím jednodušším stíháno a zejména trestáno.

Zákoník městských práv z roku 1579 upravuje delikt cizoložství zejména v ustanovení čl. M.XXIX., kde předně odkazuje na římský *lex Julia*, jež *adulterium* sám upravoval. Definice je jednoduchá, a sice že cizoložství se děje „*s ženou, kteráž by muže svého měla, aneb muž zase, manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval*“. Další úprava, jež recipovala římské právo, se nalézala v čl. M.XXXIX. a její podstatou byla možnost usmrtit manželku (dceru) i s milencem, byli-li manželem (otcem) přistiženi přímo při cizoložství. Dále pak zákoník upravuje některé majetkové záležitosti cizoložníků.⁶⁰⁹

Na tomto místě je však potřeba si položit otázku, jak nazvat pachatele takového činu. Zatímco v případě oboustranného cizoložství je nesporné, že lze muže i ženu nazvat cizoložníky, v případech cizoložství jednostranného to tak snadné není. Je zřejmé, že označením cizoložník

⁶⁰⁸ Rozbor dobové právní úpravy a praxe podrobněji s některými přesahy VACEK, J. Sexuální delikty, s. 47–61 a 99–114.

⁶⁰⁹ Např. čl. C.XLIV., čl. C.XLVII. či další okolnosti pod čl. C.XXXIII. nebo čl. Q.V. Koldína.

či cizoložnice je možné v případě *adulteria simplicis* označit toho z dvojice, který je sám ve svazku manželském, je ovšem otázkou, zda druhý z páru je cizoložníkem resp. cizoložnicí rovněž. Nejedná se pouze o nějaké terminologické hrátky, rozdíl je z pohledu psaného práva kruciální – zatímco pro cizoložníky měla platit „[p]okuta hrdla ztracení“,⁶¹⁰ smilníky čekalo „metlami ven z města vymrskání“,⁶¹¹ tedy trest o poznání mírnější. Dobová soudní praxe byla v tomto ohledu pragmatická: trest udílený svobodnému člověku (neprovdané ženě, neženatému muži), byl zpravidla přísnější než by odpovídalo trestu za smilstvo, avšak podstatně mírnější než by odpovídalo trestu za (jednostranné) cizoložství.⁶¹²

Právě jednostranné cizoložství bylo z obou variant tou podstatně častější, celkem se podařilo identifikovat 78 takových případů – většina z nich je v rozhodnutí explicitně označena jako *adulterium simplex*, část je však označena pouze jako *adulterium* bez přídomku, zpravidla lze však dovodit, že se jedná o jednostranné cizoložství (nejčastěji z dalšího popisu okolností v misívu, případně z uděleného trestu). V těchto 78 případech bylo obžalováno celkem 131 osob – ačkoli se jednalo o čin, kterého se typicky dopouštěli dva lidé,⁶¹³ v některých případech figuruje osoba pouze jediná, což mohlo být dáno uprchnutím jejího protějšku, jeho úmrtím či zkrátka nebyl znám.

Trest za spáchání *adulterium simplex* byl při srovnání s jinými trestnými činy vcelku mírný. Odečteme-li takřka 10 % obžalovaných, jež byli obžaloby zproštěni (12 ze 131), lze konstatovat, že k napravení většiny pachatelů (62 ze 119) postačovalo podle apelačního soudu pouze vězení v řádu několika týdnů,⁶¹⁴ maximálně měsíců.⁶¹⁵ Vedle toho se lze setkat s kombinací trestu vězení s následným vypovězením z obce (města), tedy nejmírnější variantou vypovězení.⁶¹⁶

Vedle věznění se výrazněji měrou prosadil též trest nucených prací k němuž byla odsouzena zhruba třetina pachatelů (38 ze 119), který byl jednoznačně přísnější a lze se důvodně domnívat, že byl určen zejména těm, kteří se dopustili „pravého“ cizoložství (tedy nebyli

⁶¹⁰ Čl. M.XXIX. věta třetí Koldína.

⁶¹¹ Čl. M.XXX. roz. I. Koldína.

⁶¹² Pro podrobnosti viz VACEK, J. Sexuální delikty, s. 54–55.

⁶¹³ V některých případech jsou uvedeny tři osoby, přičemž bez znalosti spisu není povětšinou možné určit, které se dopustily cizoložství či smilstva, protože tyto případy jsou zpravidla pro neurčitost z dalšího zkoumání vypouštěny.

⁶¹⁴ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 4, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 264, fol. 212, rozhodnutí z roku 1699.

⁶¹⁵ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 287, rozhodnutí z roku 1691 či inv. č. 265, fol. 122, rozhodnutí z roku 1702.

⁶¹⁶ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 92, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 144, fol. 229, rozhodnutí z roku 1691.

v pozici „pouhého“ smilníka). Jeho výše se pohybovala od šesti týdnů⁶¹⁷ po šest měsíců,⁶¹⁸ pouze zcela výjimečně byl udělen v řádu let.⁶¹⁹ I tento trest pak mohl být, byť spíše výjimečně, kombinován s vypovězením.⁶²⁰ Trest vypovězení pak bylo možné udělit též jako jediný (s případnou předchozí dehonestací, kterou lze vnímat jako součást, jakési rozšíření této sankce), a to buď z města,⁶²¹ kraje⁶²² či celé země.⁶²³

Typické přitom je, že trest vypovězení, udělovaný ať už v kombinaci s trestem jiným či samostatně, se týkal takřka výhradně žen – z 21 pachatelů, jimž byl tento trest udělen, byl muž pouze jediný. Naproti tomu trest nucených prací, u něhož by bylo možné předpokládat, že bude udílen především mužům, není genderově nikterak dominantně rozdělen, z čehož lze usuzovat, že byl skutečně udílen zejména pravým cizoložníkům. Pouze okrajovou roli pak hrál institut očistné přísahy, jejíž složení bylo umožněno pouze šesti obžalovaným – mužům,⁶²⁴ což spolu s uvedenou četností vypovězení žen potvrzuje odlišné postavení obou pohlaví a zhoršenou pozici žen.

Zatímco jednoduché cizoložství bylo jevem poměrně častým, cizoložství dvojité je značně vzácnější, což bylo mj. dáno též trestní sazbou běžně udělovanou. Co do počtu se jedná o delikt hraniční, neboť pouze 16 případů pro období před zavedením Josephiny by k analýze samo o sobě nestačilo, nicméně zde lze vyjít ze srovnání nejen mezi obdobími, ale též s trestní praxí dotýkající se cizoložství jednostranného.

Pro trestání dvojitého cizoložství je typická zejména výměra trestu, která je takřka ve všech případech totožná: trest smrti obou obžalovaných, a to skrze stětí mečem. Z 16 případů se setkáváme pouze se dvěma, které měly jiný výsledek – jednou to byly dva roky nucených prací pro oba obžalované,⁶²⁵ podruhé se jednalo o pouhé podezření na spáchání tohoto deliktu, z něhož se měla obžalovaná zprostit složením očistné přísahy.⁶²⁶ Se znalostí této skutečnosti a praxe s trestáním jednostranného cizoložství můžeme k uvedeným šestnácti případům

⁶¹⁷ Např. NA, AS, inv. č. 144, fol. 198, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 145, fol. 141, rozhodnutí z roku 1696.

⁶¹⁸ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 167, rozhodnutí z roku 1697 či inv. č. 146, fol. 53, rozhodnutí z roku 170.

⁶¹⁹ Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 67, rozhodnutí z roku 1701 či inv. č. 145, fol. 299, rozhodnutí z roku 1701.

⁶²⁰ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 241, rozhodnutí z roku 1690 či inv. č. 266, fol. 101, rozhodnutí z roku 1706.

⁶²¹ NA, AS, inv. č. 145, fol. 196, rozhodnutí z roku 1698.

⁶²² NA, AS, inv. č. 145, fol. 96, rozhodnutí z roku 1695.

⁶²³ NA, AS, inv. č. 264, fol. 168, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 146, fol. 209, rozhodnutí z roku 1705.

⁶²⁴ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 335, rozhodnutí z roku 1692 či inv. č. 264, fol. 50, rozhodnutí z roku 1695.

⁶²⁵ NA, AS, inv. č. 145, fol. 285, rozhodnutí z roku 1700.

⁶²⁶ NA, AS, inv. č. 264, fol. 12, rozhodnutí z roku 1694.

s největší pravděpodobností připočítat i dva další případy, jež jsou obecně označeny jako adulterium, avšak bez rozlišení, zda se jedná o simplex či duplex, neboť v těchto případech byl oběma milencům udělen trest stětím tolik typický právě pro oboustranné cizoložství.⁶²⁷

Z právě uvedeného plyne zejména fatálnost spáchání tohoto činu, už proto, že se (oproti ostatním deliktům) prakticky nesetkáváme s pochybnostmi na straně soudu, a tudíž vše směřuje k udělení hrdelního trestu. Typické rovněž je, že dvojité cizoložství nebývá zpravidla v souběhu s jinými delikty, jakkoli i zde existují výjimky.⁶²⁸

Definici cizoložství uvedenou v Koldínovi přebírá i Josephina, když konstatuje, že „[c]izoložstvo jest porušení a poškrvnění lože cizího“, na rozdíl od předchozí úpravy však již rozlišuje mezi jednostranným a oboustranným cizoložstvím, čímž se přibližuje dosavadní praxi. Trest za jednostranné cizoložství měl sice přísněji dopadat na ženu, byla-li vdaná: „*však nad ženou může mající ostřeji než nad mužem ženu majícím*“, přičemž zákoník přidává i důvod „*pro nejistotu početi*“, avšak jeho výše měla i tak být stanovena „*podle povahy okolostojičnosti*“, jeho podoba a výše tak byla svěřena do uvážení soudcům. Naproti tomu sankce za dvojité cizoložství již byla vyměřena přesně: „*ti obá maji mečem na hrdle trestáni býti*“.⁶²⁹ Již na tomto místě je třeba dodat, že radové apelačního soudu uvedený rozdíl a výši a druh sankcí až překvapivě přesně reflektovali.

Celkem se v ortelových manuálech od druhé poloviny července 1707 do konce roku 1727 nachází 138 rozhodnutí, kde je jako jediný čin uvedeno cizoložství. Z těchto kauz pak lze relativně spolehlivě 82 identifikovat jako případy jednoduchého cizoložství a dalších 37 lze bezpečně určit jako případy dvojitého adulteria. Zbylých 19 rozhodnutí pak pracuje pouze s pojmem adulterium bez přívlastku, z podrobnějších rozborů a na základě výměry trestu se zdá, že buď všechny tyto zbylé kauzy takřka všechny spadají pod množinu jednostranného cizoložství, pro nejistotu v tomto ohledu jsou však z dalších statistik vynechány.

Pokud jde o případy adulteria simplex, pak ve 82 rozhodnutích figuruje 128 obžalovaných, z nichž šest bylo soudem obvinění zproštěno a dalších sedm dostalo možnost se osvobodit složením očištné přísahy, odsouzeno k výkonu trestu tak bylo 115 lidí. Skladba udílených trestů

⁶²⁷ NA, AS, inv. č. 145, fol. 73, rozhodnutí z roku 1695 a inv. č. 147, fol. 88, rozhodnutí z roku 1707.

⁶²⁸ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 285, rozhodnutí z roku 1700.

⁶²⁹ Veškeré citace v tomto odstavci viz art. XIX § 24 Josephiny.

přítom příliš rozmanitá není – právě naopak. Polovina odsouzených (58 ze 115) měla vykonávat nucené práce, zatímco druhá polovina (57 ze 115) byla poslána do vězení.

Nucené práce byly ukládány v délce od jednoho měsíce do jednoho roku,⁶³⁰ vězení pak v délce zpravidla nepřesahující tři měsíce. S uvedenými tresty se mohl pojit též trest vypovězení, který je však spíše výjimečný (zaznamenán je pouze devětkrát) a je užíván pouze jako trest přidružený, tedy nikoli samostatně. Specifikem rovněž je skutečnost, že se jedná o nejmírnější formu vypovězení, a to z města, resp. obce. Pro druhé období pak platí úplná absence hrdelních trestů a trestů mířících na čest odsouzence, čímž navazuje na první období, kde tyto tresty byly aplikovány pouze v omezené míře.

Podobně na předcházející období navazuje též trestní praxe v případech adulterii duplex. Počet případů byl rovněž nižší oproti jednostrannému cizoložství – 37 případů představuje ani ne polovinu. V těchto 37 rozhodnutích figuruje celkem 67 osob (34 mužů a 33 žen), z nichž 6 bylo soudem zproštěno obvinění a osvobozeno, zbylých 61 bylo shledáno vinnými a byl jim uložen trest. Ten byl nejčastěji hrdelní – o život stětím mělo přijít celkem 44 odsouzenců. Rovněž je třeba podotknout, že v souvislosti s adulteriem duplex není ve druhém období evidován byť jediný případ udělení dehonestujícího trestu (stejně jako u jednoduchého cizoložství) a ani vypovězení.

Jelikož byla podstata činu jednoznačně určitelná, nebyl velký prostor pro úvahy o jiném postupu, avšak přesto se setkáváme též s odlišnými, z podstaty věci mírnějšími tresty. Těmi byly tresty nucených prací v řádu měsíců či let, popřípadě odnětí svobody v širokém rozpětí od několika málo týdnů po jeden rok. Bez znalosti jednotlivých spisů či podrobnějších informací není možné jednoznačně určit, proč v daných případech padl mírnější trest, z nyní sebraných materiálů důvody pro upuštění od hrdelní sankce zřejmé nejsou.

Stále přitom platí, že dvojitě cizoložství je trestáno diametrálně odlišně od cizoložství jednoduchého a vydání Josephiny na tom nic nezměnilo. Je překvapivé, že těsně vedle sebe stojí dva delikty, upravené jediným ustanovením právních předpisů (u Koldína dokonce bez explicitního rozlišení na jednostranné a oboustranné cizoložství), přičemž za jeden je udělován

⁶³⁰ Pouze jedinkrát došlo k překročení, resp. podkročení této hranice, a sice trestem nucených prací v rozsahu 2 týdnů, resp. 2 let, NA, AS, inv. č. 267, fol. 128, rozhodnutí z roku 1711 a inv. č. 271, fol. 78, rozhodnutí z roku 1723.

standardně trest nucených prací do jednoho roku či odnětí svobody do půl roku, zatímco za druhý téměř jistě následuje smrt a existuje pouze pár výjimek. Proměna trestání pak nespočívá ve změně výše trestní sazby, ale ve zúžení okruhu udělovaných trestů, kdy je upouštěno od trestů mířících na čest pachatele a od trestů vypovězení.

Incest⁶³¹

Podobně jako je možné cizoložství rozdělit na dvě kategorie, tedy jednostranné a oboustranné, je možno vytyčit též dvě kategorie incestu, a sice pokrevní a nepokrevní (duchovní). Incest však bývá dobovou terminologií označován poněkud zavádějícím způsobem jako krvesmilstvo, což zavdává domněnce, že se jedná pouze o případy pokrevní vztahy. Praxe přitom jednoznačně dokládá, že tímto způsobem jsou označeny i širší rodinné vztahy – mnohdy se totiž jednalo o vztah švagrovství či poměr mezi nevlastními rodiči a dětmi. Pokud jde pak o souběh s jinými trestnými činy, tak nejčastější byl s incestem, o čemž bude pojednáno zvlášť.

Koldín se ve svém zákoníku úpravě incestu věnuje pouze v jediném ustanovení, a sice v čl. N.I., kde je tento čin označen jako „*neřádné sjití aneb obcování osoby pohlaví mužského s osobou pohlaví ženského krví aneb příbuzenstvím v sobě spojených, když to se (jakž obyčejně říkáme) krev krve dotýká*“. Z rozboru tohoto ustanovení v kontextu celého zákoníku pak plyne, že postihováno mělo být pouze pokrevní příbuzenství, ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že spojení „*krví aneb příbuzenstvím*“ je alternativním výčtem, ve skutečnosti se jedná o užití synonym.⁶³²

Trest za tento delikt stanovuje Koldín nepřímou, a to odkazem na *adulterium*, když uvádí, že „*větší pokutou nežli pro cizoložství ti, kdož se toho dopouštějí, ztrestáni býti mají*“.⁶³³ Ze shora uvedeného pak plyne, že se jednalo o trest hrdelní, neboť pokuta za spáchání cizoložství byla nedvojznačná: hrdla ztracení.⁶³⁴ Měl-li být trest přísnější, pak lze uvažovat pouze o různých

⁶³¹ Poprvé jsem téma proměny rozhodovací praxe apelačního soudu demonstroval v průběhu magisterského studia právě na příkladu incestu ve studii VACEK, Josef. *Proměny praxe Apelačního soudu po přijetí josefínského hrdelního řádu: trestání incestu v letech 1687–1727*. Právněhistorické studie 47/2, 2017, s. 18–32. Závěry tam předložené však vycházejí z odlišné metodologie, proto nejsou aplikovatelné na nyní prováděný výzkum a rovněž výsledky se liší. Ke změně metodologie došlo vlivem vývoje a rozšíření úrovně tématu.

⁶³² Detailněji VACEK, J. *Sexuální delikty*, s. 73–74.

⁶³³ Čl. N.I. Koldína.

⁶³⁴ Čl. M.XXIX. Koldína.

formách hrdelního trestu a případném zneuctění provinilce buď před smrtí nebo (jeho těla) po smrti, případně o přidruženém fyzickém trestu.

Jakkoli však mělo být spáchání incestu sankcionováno hrdelním trestem, v praxi byl ukládán pouze v těch nejkřiklavějších případech: v prvním období se s ním setkáváme pouze ve dvou rozhodnutích z 61. V obou případech se přitom jednalo o styk mezi rodičem a jeho vlastním potomkem, otce a dcerou, za což v souhrnu padly čtyři tresty smrti stětím mečem – ani tady tak nebyla naplněna premisa, že by se mělo jednat o trest přísnější než za cizoložství, neboť setnutí mečem lze považovat za nejpříznivější způsob vykonání trestu smrti.⁶³⁵

Celkově pak v 61 rozhodnutích figuruje 111 obžalovaných, zpravidla dvojice, pouze výjimečně není uveden protějšek, se kterým k činu došlo (či dojít mělo). K osvobození, resp. zproštění viny docházelo v řízení před apelačním soudem sporadicky, ortelové manuály zaznamenávají pouze čtyři takové případy.⁶³⁶ K tomu je třeba doplnit, že k možnosti zprostit se podezřením složením očistné přísahy v případě incestu apelační soud nesahal.

Nejfrekventovanějším trestem za spáchání incestu pak byly nucené práce, jež našly své místo v ortelech ve většině případů (61 ze 107 potrestaných). Jejich délka byla nejčastěji jeden rok, rozsah se však pohyboval od šesti týdnů⁶³⁷ po 24 měsíců,⁶³⁸ přičemž toto rozložení délky sankce svědčí o závažnosti, jakou delikt incestu v dobovém pojetí představoval. Vedle nucených prací se posléze v menší míře (27 z 107 potrestaných) uplatnilo též odnětí svobody povětšinou v rozsahu dvou až tří měsíců,⁶³⁹ nanejvýš však šesti. Z častěji frekventovaných sankcí pak lze zmínit ještě trest vypovězení, jež byl aplikován celkem v 18 případech, z toho 14 jako trest hlavní,⁶⁴⁰ spolu s případnou předchozí dehonestací,⁶⁴¹ a čtyřikrát jako trest navazující na předchozí odnětí svobody⁶⁴² či nucené práce.⁶⁴³

Za incest tedy byly ve srovnání s (jednostranným) cizoložstvím ukládány přísnější tresty: u incestu převažoval trest nucených prací oproti vězení, bylo méně osvobozených, neexistovala

⁶³⁵ NA, AS, inv. č. 265, fol. 27, rozhodnutí z roku 1700 či inv. č. 266, fol. 202, rozhodnutí z roku 1707.

⁶³⁶ Např. NA, AS, inv. č. 265, fol. 58, rozhodnutí z roku 1701 či inv. č. 265, fol. 140, rozhodnutí z roku 1703.

⁶³⁷ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 142, rozhodnutí z roku 1703 či inv. č. 146, fol. 110, rozhodnutí z roku 1704.

⁶³⁸ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 102, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 265, fol. 144, rozhodnutí z roku 1703.

⁶³⁹ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 101, rozhodnutí z roku 1687 či inv. č. 264, fol. 145, rozhodnutí z roku 1697.

⁶⁴⁰ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 30, rozhodnutí z roku 1693 či inv. č. 266, fol. 211, rozhodnutí z roku 1707.

⁶⁴¹ Např. NA, AS, inv. č. 145, fol. 136, rozhodnutí z roku 1696 či inv. č. 266, fol. 134, rozhodnutí z roku 1706.

⁶⁴² NA, AS, inv. č. 263, fol. 109, rozhodnutí z roku 1687.

⁶⁴³ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 157, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 266, fol. 69, rozhodnutí z roku 1705.

možnost složit očistnou přísahu, častější je též vypovězení a s ním spojené užití dehonestujících praktik. Ve všech těchto aspektech tedy lze konstatovat, že praxe svým způsobem vyhověla požadavku stanoveného Koldínovým zákoníkem, tedy že trest za incest má být přísnější než za (jednostranné) cizoložství. Při srovnání s trestáním oboustranného cizoložství však tento požadavek naplněn ani zdánlivě není – nejbližší tomu mají pouze tresty za styk mezi potomky a předky (zmíněné tresty smrti za incest), i ty jsou však stejné, nikoli přísnější.

Jakkoli čin vždy spáchala dvojice pachatelů a nabízelo by se, že jejich tresty budou stejné, praxe je naprosto odlišná. Ukazuje se totiž, že pokud nebyla uložena stejná výměra trestu (což se stávalo spíše výjimečně), byl přísnější trest udělen vždy mužům, často ve dvojnásobné výměře. Typické je to při trestu nucených prací, kdy to byli výhradně muži, kdo byl odsouzen nejvyšší, dvouleté výměře (všech osm případů), zatímco jejich ženské protějšky nanejvýš 1 rok. Naproti nejkratší trest nucených prací v délce šesti týdnů vždy obdržely ženy (všechny čtyři případy) a jejich mužské protějšky alespoň 3 měsíce.

Podstatně šířeji pojímá incest na zákonné úrovni Josephina, která explicitně uvádí, že „[k]rve zprznění se páchá od dvouch bud' krevnosti, neb švagrstvím sobě spřízněných“, čímž značně rozšiřuje okruh osob, jež se tohoto činu mohou dopustit. Rovněž je exaktně uvedeno, v jakých vztazích má být pachatelům udělen trest smrti stětím: nastane-li styk mezi rodičem a dítětem, též dalšími těmi, jež jsou v prvním či druhém stupni pokrevního příbuzenství, a rovněž mezi osobami stojícími v prvním stupni švagrství. Pro lepší pochopení Josephina uvádí i demonstrativní výčet těchto vztahů: bratr se sestrou, otčím s pastorkyní či tchán se snachou.⁶⁴⁴

Ostatní, vzdálenější příbuzenské (pokrevní či duchovní) vztahy, měly být řešeny mírnějšími tresty, a to *podlé uznalosti a okolostojičnosti*. Výsledný trest měl být přitom vždy přísnější než jaký byl stanoven za spáchání smilstva. Možnosti sankce smilstva samotného pak byly dosti široké – od peněžitého trestu, přes vězení a nucené práce až po vypovězení z města. U incestu tak bylo dle Josephiny možno ukládat různé kombinace těchto trestů či ve zvýšené výměře.⁶⁴⁵

Striktní rozdělení na bližší a vzdálenější incestní vztahy, formálně zavedené Josephinou, převzala záhy též soudní praxe. V období mezi lety 1707 a 1727 bylo vydáno celkem 97

⁶⁴⁴ Čl. XIX. § 21 Josephiny.

⁶⁴⁵ Čl. XIX. § 27 Josephiny.

rozhodnutí ve věci incestu a sledujeme tak nárůst více než o polovinu, obdobný vývoj lze sledovat i v počtu lidí, kteří byli souzeni, zde je nárůst ze 111 osob na 161. Od tohoto počtu je pak možno odečíst devět osob, které byly zproštěny obžaloby,⁶⁴⁶ a jednu, která dostala možnost očistit se složením přísahy,⁶⁴⁷ takže odsouzeno a potrestáno bylo 151 obžalovaných.

Oproti předcházejícímu období se přitom výrazně proměnila skladba udílených trestů. Nejpočetnějším sice zůstal trest nucených prací, jež byl rovněž udělen mírně většině odsouzených (80 ze 153), výše jeho výměry se však znatelně proměnila: nově se trest nepočítal tak často v měsících, nýbrž v letech. Vůbec nejčastější byl trest v délce 1 roku,⁶⁴⁸ který padl hned v polovině případů (40x), následovaly dva roky nucených prací (26x)⁶⁴⁹ a konečně se objevují též tresty v délce tří let (5x).⁶⁵⁰ Pouze v devíti případech byla výměra nižší než jeden rok (v řádu týdnů či měsíců).⁶⁵¹

Za zcela marginalizovaný pak lze označit trest odnětí svobody (ať už v běžném vězení⁶⁵² či v šatlavě⁶⁵³), který byl stanoven pouze 10 osobám, a to v délce od několika málo týdnů po jeden rok. Co do počtu pak dopadly ještě hůře další do roku 1707 užívané sankce – vypovězení a dehonestace pachatele, neboť s těmito tresty se nesetkáváme vůbec, došlo tedy k jejich úplnému vyloučení z užívaných nástrojů.

Kde ovšem došlo po roce 1707 k prudkému nárůstu, to je udílení trestu smrti. Zatímco v prvním období byl udělen pouze čtyřikrát (dvěma párům, kde milenci byli ve vztahu rodič-potomek), v druhém období se z tohoto postihu trestné činnosti stává nástroj zcela běžný: je udělen celkem 61 odsouzeným, tedy 40 % obžalovaných. Jeví se tedy jako pravděpodobné, že byla přísně dodržována litera zákona a trest smrti byl aplikován na vymezený okruh vztahů. Rychlé aplikaci napomohla právě jednoznačnost úpravy, která neponechávala příliš prostoru pro utváření rozrůzněné praxe, současně bylo žádoucím jevem, že trest smrti neměl být aplikován obecně, ale pouze ve vymezených případech. Pro potvrzení této hypotézy by ovšem bylo třeba

⁶⁴⁶ Např. NA, AS, inv. č. 150, fol. 167, rozhodnutí z roku 1716 či inv. č. 268, fol. 215, rozhodnutí z roku 1716.

⁶⁴⁷ NA, AS, inv. č. 149, fol. 38, rozhodnutí z roku 1712.

⁶⁴⁸ Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 232, rozhodnutí z roku 1707 či inv. č. 269, fol. 145, rozhodnutí z roku 1718.

⁶⁴⁹ Např. NA, AS, inv. č. 152, fol. 41, rozhodnutí z roku 1719 či inv. č. 272, fol. 312, rozhodnutí z roku 1726.

⁶⁵⁰ Např. NA, AS, inv. č. 268, fol. 41, rozhodnutí z roku 1714 či inv. č. 269, fol. 99, rozhodnutí z roku 1718.

⁶⁵¹ Např. NA, AS, inv. č. 152, fol. 174, rozhodnutí z roku 1720 či inv. č. 272, fol. 55, rozhodnutí z roku 1727.

⁶⁵² Např. NA, AS, inv. č. 266, fol. 350, rozhodnutí z roku 1709 či inv. č. 157, fol. 46, rozhodnutí z roku 1725.

⁶⁵³ NA, AS, inv. č. 148, fol. 31, rozhodnutí z roku 1709 a inv. č. 155, fol. 102, rozhodnutí z roku 1723.

zkoumat detailně i jednotlivé případy, neboť příbuzenský vztah (ať už pokrevní či duchovní) mezi milenci je uváděn spíše výjimečně.

Znatelně se oproti předchozímu období též snížily rozdíly v trestání mužů a žen. Absolutní rovnost platí při udělování trestu smrti, neboť v takových případech platí, že dostal-li trest smrti jeden z dvojice, pak vždy i ten druhý. U trestu nucených prací jsou pak rozdíly minimální a objevují se spíše výjimečně, zpravidla pak ve prospěch žen.

Z pohledu trestních předpisů lze sankce za spáchání incestu označit jako odvozené. Pro první období je to Koldín, který požaduje uložení trestu přísnějšího než za spáchání cizoložství, tedy patrně ztřeštěný trest smrti. Naproti tomu Josephina, rozlišujíc mezi bližším a vzdálenějším incestním vztahem, žádá pro vzdálenější formu trest přísnější než za pouhé smilstvo, kde dává soudcům širokou diskreci, avšak vylučuje trest smrti. Zdánlivým paradoxem přitom je, že po zavedení Josephiny dochází k prudkému nárustu hrdelních trestů, což je způsobeno jednoznačností zákoníku a rozlišením na dva základní typy incestu, nikoli touhou soudců poslat na smrt co nejvíce obyvatel českých zemí.

Respective incest et adulterium

Jeli v názvech ostatních deliktů užíváno latinské označení, aplikuji tento přístup i zde, byť může být pro čtenáře méně srozumitelný. Delikt označovaný nejčastěji právě latinských souslovím „*respektive incest et adulterium*“ označuje spáchání jednoho neb druhého činu, a to zároveň, řečí moderního jazyka se tedy jedná o jednočinný souběh. Vzhledem k jeho závažnosti (jak incest, tak adulterium samy o sobě jsou hrdelními delikty) a četnosti (jedná se o 117 případů v nichž bylo napříč oběma obdobími obžalováno 212 osob) se jedná o vhodný delikt k analýze, současně je zde prostor pro proměnu praxe, jež naopak chybí u bestiality či bigamie.

Jednou ze zdánlivě komplikovaných otázek je neúplnost informací stran typu cizoložství. Podobně jako v případech, kdy bylo spácháno samostatné adulterium a není vyznačeno, zda se jednalo o adulterium simplex, nebo duplex, i zde se mnohdy setkáváme s absencí rozlišení těchto dvou skupin. To ovšem vadí jen z teoretického hlediska, neboť jak bylo dokázáno výše, případy dvojitého cizoložství byly trestány zpravidla smrtí, a to v obou obdobích, a současně nelze rozumně předpokládat, že v případě souběhu s dalším (hrdelním) zločinem by výsledná sankce měla být mírnější.

Koldín samostatnou úpravu souběhu incestu s cizoložstvím neobsahuje, je však otázkou, zda na takovou situaci lze aplikovat postup předpokládaný v ustanovení čl. M.XIX. roz. II a čl. M.IV., popřípadě čl. P.XXIII., které nařizují pro případy absence právní úpravy soudcům užít vlastní úvahu. Podle tohoto postupu by soudci sáhli k *poena extraordinariae* a mohli libovolně zvolit druh a výši sankce. Na druhou stranu je zřejmé, že takový postup by se dotýkal všech souběhů, což jistě nebylo záměrem zákonodárce, navíc za situace, kdy oba sbíhající se trestné činy jsou samostatně upraveny.

Východiskem se tudíž bezesporu měla stát úpravy dotčených deliktů, incestu a cizoložství. Při jejich srovnání je přitom zřejmé, která bude mít při uplatnění přednost – jestliže sankce za incest byla odvozena od cizoložství, a to tak, že *krve zprznění* mělo být trestáno přísněji nežli adulterium, bude východiskem právě incest. V teorii by to přitom znamenalo, že má-li být za delikt cizoložství uložen hrdelní trest, pak za incest zpřísněný hrdelní trest, a za vzájemný souběh pak ještě přísnější (horší) varianta trestu smrti. Minimálně první dva kroky jsou zpochybněny na předcházejících řádcích v rámci analýzy dotčených deliktů, kdy tresty smrti byly za incest udíleny zcela sporadicky (v případě styku mezi otcem a jeho vlastní dcerou) nebo

za dvojité cizoložství. Toto dílčí srovnání dává tušit, že ani souběh těchto činů nemusel být vždy pro jejich pachatele fatální.

V prvních dvou sledovaných dekádách evidujeme celkem 45 případů, ve kterých figurovalo 82 obžalovaných – tak jako u incestu i cizoložství byly i zde nejčastěji souzeny páry muž a žena, v některých případech však z různých důvodů skončil před soudem pouze jeden z nich. Z 82 obžalovaných se trestu vyhnuli pouze tři – dva byli zproštěni přímo soudem⁶⁵⁴ a třetí dostal možnost se osvobodit složením očistné přísahy,⁶⁵⁵ zbylých 79 obžalovaných bylo odsouzeno.

Nejčastější sankcí v tomto období byl trest nucených prací, jež byly uděleny celkem 37 delikventům a delikventkám. Povětšinou se jednalo o letité tresty v rozmezí od jednoho po tři roky,⁶⁵⁶ v menšině případů pak šlo o jednotky měsíců.⁶⁵⁷ Bylo-li zapotřebí udělený trest zpřísnit, mohl být aplikován též trest aditivní, a sice buď ve formě předcházející dehonestace⁶⁵⁸ nebo následného vypovězení z místa,⁶⁵⁹ v obou případech však k těmto nástrojům přistoupil apelační soud jen výjimečně.

Hned druhým nejčastějším trestem odsouzení k trestu nejvyššímu, které se provádělo výhradně stětím hlavy mečem. V tomto období postihlo čtvrtinu všech obžalovaných, celkem 21 osob, z nichž 16 tvořili muži a zbylých 5 ženy. Tři rozhodnutí, rezultující v pěti popravách, byla vydána pro souběh (explicitně označeného) dvoustranného cizoložství a incestu,⁶⁶⁰ v dalších případech se hrdelní trest týkal styku muže s nevlastní dcerou nebo se švagrovou; ženy v takových případech byly povětšinou odsouzeny k nuceným pracím.⁶⁶¹ Pro nemalou část (nejen) kapitálních trestů za souběh incestu a adulteria jsou však rozhodnutí ohledně příbuzenského vztahu či typu cizoložství skoupá.

Trest vypovězení nabýval podobu nejen aditivní sankce, nýbrž mohl stát i samostatně jako sankce hlavní, popřípadě doplněn o předcházející dehonestaci delikventa. Zatímco u trestu smrti převažují jednoznačně muži, u vypovězení je tomu přesně naopak a valnou většinu zde

⁶⁵⁴ NA, AS, inv. č. 263, fol. 252, rozhodnutí z roku 1690 a inv. č. 265, fol. 138, rozhodnutí z roku 1703.

⁶⁵⁵ NA, AS, inv. č. 145, fol. 63, rozhodnutí z roku 1695.

⁶⁵⁶ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 155, rozhodnutí z roku 1698 či inv. č. 266, fol. 125, rozhodnutí z roku 1706.

⁶⁵⁷ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 131, rozhodnutí z roku 1688 či inv. č. 263, fol. 196, rozhodnutí z roku 1689.

⁶⁵⁸ NA, AS, inv. č. 264, fol. 180, rozhodnutí z roku 1689 a inv. č. 144, fol. 268, rozhodnutí z roku 1692.

⁶⁵⁹ NA, AS, inv. č. 263, fol. 330, rozhodnutí z roku 1692, inv. č. 145, fol. 86, rozhodnutí z roku 1695 a inv. č. 146, fol. 217, rozhodnutí z roku 1705.

⁶⁶⁰ NA, AS, inv. č. 145, fol. 144, rozhodnutí z roku 1697, inv. č. 265, fol. 65, rozhodnutí z roku 1701 a inv. č. 266, fol. 133, rozhodnutí z roku 1706.

⁶⁶¹ Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 47, rozhodnutí z roku 1695 či inv. č. 265, fol. 60, rozhodnutí z roku 1701.

v poměru tvoří ženy, jichž bylo vypovězeno 12, zatímco mužů pouze třetina tohoto počtu. Z 16 případů pak byli delikventi čtyřikrát vypovězeni z města či obce, a to pokaždé v návaznosti na předešlý trest nucených prací či odnětí svobody, zatímco v případech zbylých dvanácti případů šlo o vypovězení ze země či celého soustátí.⁶⁶² Pouze okrajově bylo užíváno odnětí svobody, jež své místo pouze devětkrát (tedy u jednoho z devíti odsouzených).⁶⁶³

Josephina oproti Koldínovi podstatně přímočařeji otevírá cestu k jednoznačné klasifikaci a potrestání souběhu incestu a cizoložství, a to v ustanovení art. XIX § 21 v závěru prvního odstavce. Zde je uvedena primárně úprava incestu, nicméně v jejím závěru je odkaz na přísnější potrestání těch skutků pro situace „*kdyby ženská osoba v manželstvu postavená byla*“, neboť takové případy „*příkřeji se trestí*“. Svou roli zde opětovně hraje aspekt nejistoty počtů, resp. otcovství případného dítěte, pročež je specificky zmíněna žena – do obdobné situace je postavena žena i v rámci cizoložství, ze kterého lze toto odůvodnění převzít.⁶⁶⁴ Právě úprava cizoložství pak přímo počítá se souběhem s jiným deliktem: „*[k]dyby podle cizoložstva ještě jiná zločinnost (...) se zbíhala, takový taky ostřeji potrestán*“. Ačkoli tedy ani v jednom případě nejsou uvedeny konkrétní tresty, je zřejmé, že dané jednání mělo být sankcionováno přísněji než každý z nich zvlášť.⁶⁶⁵

V období dvou dekád od poloviny roku 1707 je v ortelových manuálech zaneseno 72 případů souběhu incestu a cizoložství, ve kterých figuruje celkem 130 obžalovaných. Odečteme-li pouhé čtyři zproštěné soudem,⁶⁶⁶ jednoho uprchlíka, jemuž měl být stanoven trest po dopadení⁶⁶⁷ a jeden nejasný rozsudek,⁶⁶⁸ dostaneme se k počtu 124 odsouzených.

Jednoznačně nejčastějším trestem byl trest smrti, který měl nově stihnout tři čtvrtiny odsouzených (91). Všem takto odsouzeným měla být setnuta hlava mečem, není přitom bez zajímavosti, že nikomu z delikventů nebyl přiřknut žádný doprovodný trest (například posmrtné zneuctění ostatků či fyzický trest před popravou). Současně je nutno upozornit na

⁶⁶² Např. NA, AS, inv. č. 264, fol. 209, rozhodnutí z roku 1699 či inv. č. 146, fol. 98, rozhodnutí z roku 1703.

⁶⁶³ Např. NA, AS, inv. č. 263, fol. 195, rozhodnutí z roku 1689 či inv. č. 265, fol. 138, rozhodnutí z roku 1703.

⁶⁶⁴ Art. XIX. § 24 Josephiny.

⁶⁶⁵ Jistou korekci pak přináší samostatné císařský reskript týkající se právě souběhu obou činů, resp. úpravy ustanovení art. XIX. § 21 Josephiny, vydané v srpnu 1720, na praxi uplatňovanou do té doby apelačním soudem však nemělo, zdá se, vliv. SUAREZ, C. G. Sammlung alter und neuer, s. 232–234.

⁶⁶⁶ NA, AS, inv. č. 267, fol. 102, rozhodnutí z roku 1711, inv. č. 152, fol. 68, rozhodnutí z roku 1719 a inv. č. 158, fol. 44, rozhodnutí z roku 1726.

⁶⁶⁷ NA, AS, inv. č. 272, fol. 4, rozhodnutí z roku 1727.

⁶⁶⁸ NA, AS, inv. č. 271, fol. 125, rozhodnutí z roku 1724.

skutečnost, že se zde v zásadě odstranil rozdíl v užívání tohoto trestu napříč pohlavími – kapitální trest měl stihnout 49 mužů a 42 žen.

Podobná situace pak panuje v druhém užívaném trestu, a sice nucených pracích, ke kterým bylo odsouzeno dalších 31 delikventů. Zpravidla se jedná o dvouletý trest udělený v polovině (15) případů, tresty kratší než rok pak padaly výjimečně. Na rozdíl od prvního období sledujeme praktickou absenci aditivních trestů – útok na čest není nařízen ani v jednom případě a vypovězení z místa pouze jedinkrát, a to navíc v období těsně po zavedení Josephiny. Obdobně pak trest odnětí svobody je zcela vytlačen na okraj a je udělen pouze ve dvou případech, a to navíc v jednom případě po překvalifikování na pouhé smilstvo.⁶⁶⁹

Sankce udílené za souběh obou činů tedy jednoznačně předčily tresty za každý čin spáchaný jednoznačně – zatímco za (jednoduché) cizoložství trest smrti nepadal a za incest zhruba v jedné třetině případů, za souběh byl trest smrti zcela převládajícím (75 %) a spolu s letitými nucenými pracemi trestem v zásadě jediným. Dochází tezi jednoznačně k naplnění teze o zpřísnění trestu při souběhu obou činů, avšak současně byl ponechán (a využit) prostor pro odlišný postup a trest smrti tak nebyl aplikován automaticky. Mezi polehčující okolnosti, které se nabízejí, mohla patřit kupříkladu příbuzenská vzdálenost (lze se dohadovat, že šlo o příbuzenství duchovního charakteru na půdorysu švagrovství), rozhodně se však jednalo o jednostranná cizoložství, neb dvoustranné bylo při souběhu s incestem bezesporu ve všech případech trestáno smrtí obou zúčastněných.

⁶⁶⁹ NA, AS, inv. č. 152, fol. 68, rozhodnutí z roku 1719 a inv. č. 270, fol. 103, rozhodnutí z roku 1720.

Část IV.: Výsledky analýzy

Celkem byly v rámci této kapitoly prozkoumány tři oblasti deliktů, a to skrze dílčí sondy – analýzu proměn rozhodovací praxe stran deliktů proti životu (infanticidium, homicidium a parricidium), majetkových deliktů (furti, falsum, incedium) a sexuálních deliktů (adulterium, incest a jejich souběh). Za tímto účelem byla shromážděna všechna rozhodnutí v těchto věcech zaznamenaná v ortelových manuálech apelačního soudu v období let 1687 až 1727, a to s výlukami podrobněji popsány u jednotlivých deliktů. Po odstranění uvedených výluk (v rámci sběru dat byla zahrnuta též rozhodnutí hraniční a následně v průběhu analýzy vyloučená) jsem dospěl k souboru čítajícímu přes tři tisíce rozhodnutí dotýkající se téměř pěti tisíc osob. Tento soubor se stal východiskem k provádění dílčích sond, jež jsou spolu s výsledky prezentovány na předcházejících řádcích.

Pokud jde o trestné činy proti životu, sledujeme zde napříč udílenými tresty tendenci, kterou lze označit jako racionalizační. U infanticidia sice platí, že v obou obdobích bylo na smrt posláno zhruba 70 % obžalovaných, což je značně vysoký počet a v tomto směru nedošlo k výraznějšímu posunu (jistý vývoj lze sledovat u navýšení počtu prostého stětí bez následného probodení srdce kulem a tedy upouštění od posmrtného zneuctění), ale naznačenou tendenci spatřuji v užívání ostatních trestů, a sice snížením počtu vypovězení z místa na čtvrtinu na straně jedné a trojnásobný nárůst nucených prací na straně druhé. U homicidia, resp. parricidia pozorujeme úplné upuštění od vypovězení pachatele, rovněž zde po roce absentují dehonestující tresty. Co do počtu usmrcení delikventa a nucených prací je vývoj na úrovni statistické odchylky a v tomto ohledu ke změně nedošlo.

Při hodnocení postihu majetkových trestných činů jsou patrné obdobné tendence zejména ve vztahu k vypovídání odsouzcenců – u všech třech trestných činů dochází k zásadnímu poklesu rozsudků, v nichž se tento trest objevuje, nikde však nemizí zcela: u krádeže klesl počet vypovězení o polovinu, u penězokazectví o třetinu a u žhářství dokonce o tři čtvrtiny. U falsa je pokles trestů vypovězení kompenzován užíváním do roku 1707 opomíjeným trestem nucených prací, u žhářství naproti tomu dochází k nárůstu a upřednostnění trestu smrti, a to oproti všem ostatním trestům.

U krádeže i po zavedení Josephiny přetrvávají genderově podmíněné podoby tresty smrti, kdy muži jsou oběšeni, zatímco ženy sťaty mečem, počty trestů smrti se však napříč pohlavími začínají významně srovnávat. Obecná tendence ke zpřísnění sankcí se odráží nejen v nárůstu

kapitálních trestů, ale též ve zvýšení výměry (prodloužení délky) nucených prací. Taktéž vypovězení bylo takřka vždy fatálního charakteru, kdy byl dotyčný zcela vykořeněn ze svého prostředí a odeslán z celé země. Obecnou tendenci k vyšší míře penalizace přitom lze přičíst nejen novému hrdelnímu řádu, ale též vyšší četností tohoto deliktu, což se záhy odrazilo ve výši uplatňovaných sankcí; změnu v trestní praxi lze však sledovat již v období krátce po roce 1707, kdy ještě nárůst kriminality pozorován není, proč lze usuzovat, že větší vliv měla právě Josephina.

Delikt penězokazectví je v rámci této analýzy do značné míry specifický. Na jednu stranu je jeho četnost ve srovnání s ostatními protiprávními činy velmi nízká a v čase klesá, na druhou stranu je zásadní pro doložení hypotézy o vlivu Josephiny a s ní nastupující racionalizace trestního postihu. Josephina totiž upravila nahlížení na tento delikt, když jej postavila vedle nejzávažnějších deliktů této doby, totiž vzpoury proti panovníkovi a pokusům o rozvracení zemského míru. Přesto dochází po roce 1707 ke změně trestní praxe, a to v tom ohledu, že se začíná uplatňovat trest nucených prací, skrze který může pachatel alespoň z části odčinit způsobené škody, současně se též snižuje počet trestů vypovězení, jak již bylo naznačeno. Přes změnu pojetí trestného činu však trest smrti není udílen ani polovině odsouzeným.

Stran jednostranného cizoložství lze konstatovat, že obecně patřilo k méně závažným trestným činům. Svědčí o tom úplná absence hrdelních trestů i mírné ostatní tresty – mezi nejprísnější patřil rok nucených prací či čtvrtletní odnětí svobody. Spíše okrajově se též sekáváme s aditivním vypovězením, a když už k němu došlo, tak zpravidla v mírnější variantě, tedy vyloučení z města, nikoli z vyšších územních jednotek; v průběhu času se i tento trest, jak naznačeno výše, marginalizuje. Úbytek trestů vypovězení se projevuje v druhém období na nárůstu nucených prací, jež jsou také delší než před rokem 1707, rovněž je možno sledovat, že už tak nízký počet zneuctvujících trestů padá v druhém období na nulu. Naproti tomu u oboustranného cizoložství sledujeme tendenci ke zmírňování trestů – odsouzení pro tento delikt znamenalo před rokem 1707 takřka jistou smrt, avšak po vydání Josephiny více než čtvrtina pachatelů byla odsouzena k nehrdelním trestům (resp. k nuceným pracím). Pro obě období přitom platí, že obžaloby pro dvojité cizoložství nebylo možné se zprostit složením očistné přísahy – to umožňoval apelační soud pouze ve vybraných případech jednostranného cizoložství.

Nastupující racionalizaci či možná spíše ekonomizaci v rozhodovací praxi apelačního soudu dobře dokumentuje trestání incestu, kde z dříve (před rokem 1707) běžně užívaných trestů, jako je věznění, vypovězení či dehonestace, zůstal jen naprostý zlomek v podobě několika málo případů uvěznění (tvoří pouze 7 % z celkového počtu udělených sankcí). Tyto tresty byly (po roce 1707) nahrazeny nucenými pracemi (53 %) anebo stětím (jež narostlo z prakticky neužívané sankci na sankci, jež zastupovala 40 % všech trestů), jiné tresty se již neužívaly. Došlo tak ke zúžení škály možných sankcí, a to skrze vyloučení trestů dehonestujících, vypovězení a odnětí svobody, z nichž žádný nebyl pro vrchnost či společnost přínosný.

Pro souběh incestu a adulteria znamenala Josephina zásadní přelom, neboť zatímco v prvním období se trest smrti dotýkal „pouze“ čtvrtiny všech obžalovaných, v druhém období to byly již tři čtvrtiny. Jediný forma trestu smrti v obou obdobích bylo prosté stětí bez aditivních sankcí v podobě zneucťujících či fyzických trestů. Je to až zarážející s ohledem na skutečnost, že stětí mečem bylo standardním trestem též za oboustranné cizoložství, nicméně ani v případě souběhu tohoto typu adulteria s incestem nedocházelo k dalšímu zpřísnění trestu (ať už přidáním dalšího prvku či změny jeho provedení).

Přesto je do určité míry zarážející, že zvláště v prvním období, kde jsou oba činy každý samostatně klasifikovány jako delikty hrdelní, neústí jejich souběh automaticky v trest smrti – ten následuje „pouze“ ve čtvrtině případů. Změny obsažené v Josephině neúprosně znamenají nárůst kapitálních trestů, současně sledujeme (opakovaně) úplnou absenci dehonestujících trestů a takřka úplnou absenci vypovězení (přičemž k tomu jedinému ze 124 odsouzení dochází v roce 1708, tedy krátce po přijetí Josephiny), rovněž odnětí svobody je zcela marginalizováno (dojde k němu pouze dvakrát). Po roce 1707 též dochází k narovnání postavení mužů a žen, což je dobře patrné z rozložení trestu smrti – zatímco v prvním období je poměr popravených 16:5 ve „prospěch“ mužů, v druhém období je situace již zcela srovnána počtem 49 popravených mužů ku 42 popraveným ženám. Ze zkoumaných případů lze dovodit, že hranicí pro udělení trestu smrti byl vztah nevlastní dítě-rodíč či styk se sourozencem manžela, tedy případy švagrovství (obojí v kombinaci s jednostranným cizoložstvím).

Jak je patrné ze shora uvedených shrnutí, Josephina vyústila v proměnu podoby udělených sankcí. Tuto skutečnost dobře dokumentuje trest vypovězení. U *všech* sledovaných deliktů totiž dochází buď k výraznému poklesu nebo rovnou k úplnému odstranění této sankce. Tuto tendenci lze označit jako racionalizační prvek v praxi trestní justice, neboť vypovězení

znamenal pro vrchnost ztrátu poddaného, pro rodinu ztrátu příbuzného, současně však nebyl (pokud nedošlo ke kombinaci vypovězení a předcházejících nucených prací, což je však spíše ojedinělé spojení, popřípadě k uložení pokuty) delikt nikterak odčiněn. Navíc, člověk s kriminální minulostí (v případě spáchání majetkové trestné činnosti též povětšinou označený písmenem R)⁶⁷⁰ měl zpravidla problém usadit se na jiném místě, v důsledku čehož se dostával na okraj společnosti, což ústilo v další nežádoucí jevy (nárůst žebroty, kriminality apod.).

Sankce vypovězení nabývala mnoha podob. Předně mohla být samo o sobě sankcí jedinou, rovněž se však často objevuje jako trest aditivní (zejména k trestům nucených prací či odnětí svobody) nebo jako trest hlavní, jež následuje po zostuzení pachatele. Současně se však jednotlivá vypovězení mohla lišit jakostí, a to v závislosti na okruhu, z něhož byl pachatel vypovězen – pro zjednodušení lze uvést dvě úrovně, a sice lokální a zemskou. Do první spadají tresty vylučující odsouzence z města, místa (míněna ves), panství či kraje, do druhé spadají všechny ostatní tresty, jimiž je pachatel vypovídán z jednotlivých zemí či jejich souborů. Nejčastěji byl tento trest udělován v prvním období za krádež, kde tvořil dokonce čtvrtinu všech trestů, povětšinou byl navíc doprovázen dehonestujícími sankcemi.

Jisté specifické uplatňování vypovězení pak sledujeme u sexuálních deliktů, kde vypovězení dopadá podstatnou měrou zejména na ženy, zatímco muži zůstávají v místě spáchání deliktu, kde jsou odsouzeni k nuceným pracím. Vypovězení lze přitom identifikovat nejen jako sankční nástroj k potrestání pachatele, nýbrž též jako nástroj ochrany rodinného života, pokud je jeden z pachatelů, zpravidla muž, ve svazku manželském. V tomto ohledu tedy dává určitý smysl vypovědět ženu, která se sice dopustila pouhého smilstva (či nepravého cizoložství), neboť napříště nebude lákadlem ženatého muže. Ten je potrestán v místě bydliště, může však zůstat se svou manželkou a případnými dětmi a poskytovat jim obživu. Ztráta živitele rodiny by s sebou nesla další negativní jevy. Aby však trest na pouhé smilnice nedopadal příliš tvrdě, jsou tyto vypovídány „pouze“ na lokální, nikoli zemské úrovni (tak jako ostatně i prostí smilníci).

⁶⁷⁰ Písmeno R (z lat. *relegatus*) mělo být delikventům vypáleno, vyřezáno či jinak *vyobrazeno* na záda či jinam na tělo; tento postup sledujeme přibližně od roku 1717. Většina rozhodnutí hovoří pouze o „udělení“ písmene R, v 10. letech 18. století se však lze setkat též s podrobnějším popisem: „*jemu na hřbětě lit[era] R lazebnickým želízem s vetřením ručnického prachu vysekána, pak po přečkání též jemu Práva Městská [čl.] P.30 a složení hrdelního reversu, že celého Království českého prázen býti chce, a se pod hrdla ztracením do něho více navrátiti nechce a nevrátí, z takového na věčnost vypověděn býti má, jako se i tuto vypovídá*“, NA, AS, inv. č. 151, fol. 10, rozhodnutí z roku 1717.

Spolu s poklesem či úplným opuštěním sankce vypovězení se pojí též pokles dehonestujících a mrzačících trestů. Již v období před rokem 1707 byly zneuctující tresty ukládány zejména jako aditivní, často ve spojení s následným vypovězením, avšak místy byly zvoleny jako trest jediný. Po roce 1707 se samostatně neobjevují vůbec a zachovány jsou pouze ve spojení s jinými sankcemi, což lze označit jako jeden z projevů další racionalizace v rozhodování. Samotná dehonestace pachatele nebyla ukládána samoúčelně, její význam byl přinejmenším trojí: (i) sloužil jako prvek zostuzující pro pachatele, tedy jako odplata za spáchání deliktů, (ii) dále měl být výstrahou pro všechny, kteří by se dopustili podobného činu a konečně (iii) ve spojení s vypovězením sloužil k tomu, aby si široká veřejnost účastníci se zostuzujícího trestu zapamatovala provinilce a byla při jeho návratu připraveno jej nahlásit.

Od jednotlivých důvodů bylo přitom postupně možno upustit, neboť dílčí prvek zostuzení v sobě obsahovaly též nucené práce, pokud byly konány veřejně (vyvážení splašky, práce na opevnění apod.), které účinně sloužily jako trest hlavní. Odrazující funkci pak dobře plnil i trest hrdelní. Bylo-li i po roce 1707 přistoupeno k vypovězení delikventa, nebylo nutné nadále pojit tuto sankci se zostuzením, neboť k tomu napříště sloužilo vypálení znaku relegata.

Právě nucené práce se po zavedení Josephiny stávají využívanějším nástrojem, zejména však roste jejich délka, která se z řádu měsíců před rokem 1707 posouvá do množiny let po roce 1707. Vždy se přitom jedná o přesně vymezenou délku trestu v týdnech, měsících či letech, nikdy není vázána na jinou okolnost, jak zákoníky umožňují (například trest na doživotí). Nucené práce je možno označit za trest středně těžký, jenž na škále tvoří spojnici mezi odnětím svobody na straně jedné a kapitálním trestem na straně druhé.

Samotné odnětí svobody je trestem, jenž měl být ukládán za drobné prohřešky, protože se u závažnějších deliktů (u deliktů proti životů i u majetkové trestné činnosti) objevuje sporadicky a nepřesahuje 10 % z ukládaných sankcí. Naproti tomu je relativně hojně zastoupen u sexuálních deliktů, když zvláště za jednostranné cizoložství je ukládán až v polovině případů a své místo má v prvním období i u incestu, kde tvoří čtvrtinu sankcí (nikoli však již u souběhu těchto činů). Mírnost tohoto trestu dokládá i jeho délka, jež zpravidla nepřesahuje 6 týdnů, pouze v extrémních případech je odnětí svobody uloženo v délce 12 měsíců.

Na odnětí svobody je však možno pohlédnout ještě z jiného úhlu, a sice jako zajišťovací prostředek. Řada delikventů, čekajíc na rozhodnutí apelačního soudu v jejich kauze, trávila

(nedobrovolně) čas v městském vězení. Nebývalo přitom výjimkou, že zde obžalovaný strávil i několik let, než padl pravomocný rozsudek, z některých rozhodnutí se přitom zdá, že soudci přihlíželi k době, kterou dotyčný či dotyčná strávili ve vězení čekáním na výsledek a podle toho upravili i konečné rozhodnutí. Jedná se však o v našem prostředí dosud nezkoumané téma, které by vyžadovalo podrobnou znalost jednotlivých spisů a bylo by tudíž potřeba nejdříve sesbírat kvalitativní data a ta následně vyhodnotit, pročež tuto otázku ponechávám na tomto místě otevřenou, neboť její zodpovězení nebylo cílem této práce a je potřeba se k němu nejdříve propracovat.

Z provedených dílčích sond též plyne, že způsob výkonu trestu smrti byl určován s ohledem na pohlaví oběti. Prakticky jediným typem trestu smrti, jež byl nařizován u žen, bylo stětí mečem s případným doplněním dalšího trestu. Jedinou výjimkou je žhářství, kde sice množství žen bylo nejdříve popraveno mečem a následně spáleno na hranici, nicméně jsou zde i rozhodnutí, jež nařizují upálit ženu zaživa. Specificky ženským trestem smrti byla poprava spojená s následným probodnutím srdce kulem, jež byla nařizována za infanticidu, zatímco muži měli za spáchání tohoto činu podstoupit zpřísněný trest smrti. Naopak specificky mužským trestem bylo oběšení, jež bylo ukládáno za krádež, ženy v takovém případě měly být státy mečem. U mužů se pak setkáváme též lámáním kolem, které u žen rovněž absentuje.

Každý z uvedených trestů však mohl být zpřísněn, a to buď ještě za života odsouzenec či po jeho skončení – dobové právo znalo řadu nástrojů, jak sankci zvýšit. U žen to krom zahrabání s následným probodnutím srdce kulem bylo též vypálení cejchu „rozžhavenými kleštěmi na prsou“ či posmrtné useknutí ruky. U mužů pak byla variabilita trestů vyšší: v případě odsouzení ke stětí mečem mohli být ocejchováni, dovedeni na popraviště koněm, případně jim mohl být serván pruh kůže ze zad cestou na popravni místo. Při odsouzení k lámání kolem docházelo k rozlišení, zda lámání bude vedeno *shora* (příznivější varianta) či *zdola* (horší varianta), rovněž posmrtně bývala odseknuta ruka a spolu s dalšími ostatky umístěna na kolo. Pokud měl být provinilec oběšen za spáchání krádeže, mohlo být jeho tělo následně upevněno na řetěz, takže ostatky se ještě dlouho rozkládaly všem na očích. I upálení na hranici (pro muže i ženy) znalo své různorodé varianty – mohlo dojít k předchozímu setnutí mečem, popřípadě k uvedení delikventa do bezvědomí přiškrcením ke kůlu, nejzávažnější delikty však byly trestány upálením zaživa a při vědomí dotyčného.

V této práci uvedený výčet trestů není přitom kompletní. Z praxe víme, že kupříkladu za svatokrádež měl být delikvent oběšen na speciální šibenici, s níž měl být následně spálen, čímž docházelo ke kombinaci trestů za krádež (oběšení) a za čin proti náboženství (upálení). Koldín i Josephina pak nabízejí další tresty, s jejichž uplatňováním se v praxi neseťkáváme, ať už je to doživotní vězení, nebo třeba propadnutí majetku za spáchání vraždy a některé další.

Specifikem Koldína přitom je, že nestanovuje rozpětí či varianty trestů (s výjimkou odlišných trestů s ohledem na pohlaví pachatele), pročez *pokuty* tam uvedené vyznívají až drakonicky. Soudní praxe však ukazuje, že stanovené sankce jsou vnímány jako nejvyšší možné. Městský zákoník nad to totiž obsahuje řadu korektivů apelujících na mírné ukládání trestů; namátkou lze uvést články M.XVII., M.XVIII. či P.XXVI., jejichž podstatu lze shrnout výňatkem posledního z nich: „*A pokuty výkladem práva mají raději zmenšovány, nežli zvětšovány býti.*“. Přesto je hned v úvodu trestněprávní části zákoníku výslovně stanoveno, že jsou-li „*pokuty právem vyměřené, nařízené a vysvětlené*“ pak je „*žádnému měniti nenáleží*“ a mají se tedy aplikovat bez výjimek. Je zřejmé, že soudci apelačního soudu upřednostnili široký prostor pro uplatnění zmíněných korektivů a mnohdy tresty skutečně *zmenšili* než aby bez dalšího udělili sankci stanovenou zákoníkem. Naproti tomu Josephina více diferencuje mezi jednotlivými trestnými činy, požaduje zodpovězení řady otázek a na základě jejich vyznění pak má být uveden trest, který je v zákoně samotném mnohdy variován.

V obecné rovině pak lze konstatovat, že v průběhu času dochází buď ke stagnaci absolutních hodnot trestných činů (s mírnými výchylkami oběma směry), nebo k jejich prudkému nárůstu, což dobře dokumentuje delikt krádeže, kde se ze 700 obžalovaných v prvním období dostáváme na hodnotu 1200 obžalovaných v období druhém, obdobně to pak platí pro incest, dvojitě cizoložství či infanticidu. Tento nárůst má řadu příčin – část z nich spočívá v lepší evidenci případů zanesených v ortelových manuálech apelačního soudu, část snad nárůstem počtu obyvatel, ale svůj nezanedbatelný (byť s obtížemi přesně vyčíslitelný) podíl nese též Josephina, která zejména zpřehlednila a dále zpřesnila či nově stanovila postupy pro podávání opravných prostředků, v důsledku čehož je možno očekávat jejich nárůst.

Závěr

Bádání o apelačním soudu prodělalo za poslední tři staletí zásadní posun. Od prvních prací, které spíše stručně pojednávaly o jeho vývoji a přinášely buď přehledy radů či některé prameny, přes zařazení do systému soudnictví ve 20. století a zjištění role při prosazování práva před městskými soudy, po práce, které se zabývají konkrétními činnostmi či obdobími. Za tuto dobu bádání opsalo určitý kruh, když v prvním desetiletí tohoto století opětovně vyšly přehledy radů a nyní jsou opět zpřístupňovány vybrané prameny. Bádání však není na začátku, netočí se v kruhu, právě naopak. Nyní předkládaná práce je pokusem o příspěvek odpovídající nastoleným trendům 21. století.

V první části práce provedená analýza zasedacích protokolů z jednání senátů apelačního soudu měla za cíl snést základní údaje o senátech, jejich ustavení, fungování a stejně tak i o zásadním prameni, kterým jsou zasedací protokoly senátů. Kapitola otevírá řadu otázek – věnuje se právnímu zakotvení senátů, jejich funkci, protokolům ze zasedání, otázce jejich autorství a významu, prostor je věnován též dosud nedostatečně zpracované problematice personálního obsazení a dělby radů podle příslušnosti ke stavu a lavici. Z hlediska hlavních cílů této práce přitom bylo zásadní pochopit úlohu senátů, neboť právě na jejich půdorysu vznikala konečná rozhodnutí, která byla ve výsledku zanášena do ortelových manuálů.

Mezi hlavní zjištění patří poznání, že menší senát se v průběhu sledovaného období postupně etabloval a byla mu rozšiřována působnost, o čemž svědčí nejen nárůst jednacích dní, ale zejména proměna projednávané agendy. Z fóra, na kterém se původně projednávaly méně důležité záležitosti, se stalo místo, kde mohla padnout i konečná rozhodnutí v hrdelních záležitostech, jakkoli těžiště leželo v civilních věcech. Popsán byl též mechanismus opouštění jednání většího senátu za účelem jednání v senátu menším, které probíhalo vždy paralelně. Jednotlivé okruhy problémů pak byly konfrontovány s relevantní právní úpravou.

Jednou z otázek, na kterou se podařilo najít odpověď pouze částečně, je samotné zřízení senátů, neboť se z provedené analýzy zdá, že vznikly někdy na přelomu 70. a 80. let 17. století, avšak jen dalším výzkumem můžeme tuto hypotézu potvrdit a dále zpřesnit. V tomto ohledu mohou pomoci zejména nově objevené materiály – protokoly z poloviny 17. století dochované v rodinném archivu Nosticů a fragmenty ze 70. let 17. století uložené v rakouské Národní knihovně. Rovněž ne zcela dořešena je problematika autorství jednotlivých protokolů, ačkoli

se podařilo alespoň některé autory identifikovat. Interní uspořádání a fungování těles uvnitř apelačního soudu byly dosud popisovány na základě normativních pramenů a držely se zejména v teoretické rovině „jak by to mělo být“, rozbor materiálů zachycujících odraz právních předpisů v praxi je však stále v počátcích. Prostor je zde zejména v oblasti dělící čáry mezi agendou menšího a většího senátu.

Senáty apelačního soudu měly jinou funkci, než tomu bylo například u zemského soudu, kde se měly senáty (rady) dělit dle užívaného jazyka.⁶⁷¹ Rozsah činnosti obou senátů se ve sledovaném období postupně proměnil. Menší senát, vyřizující zpočátku stížnosti a jednodušší procesní záležitosti, získával postupně na důležitosti. V průběhu 90. let 17. století se etabloval a těžiště jeho činnosti nově tkvělo ve vyřizování civilních záležitostí, zejména dluhů a dědictví. Naproti tomu větší senát se od vyřizování veškerých kauz, vyvinul v místo, kde se projednávaly zejména trestní záležitosti, lenní věci a rovněž složitější věci civilního charakteru.

Ačkoli jsou protokoly ze zasedání senátu dochovány pouze pro relativně úzké časové období, lze z nich seznat šíři činnosti apelačního soudu a proniknout do jeho vnitřního fungování. Od konce 20. let 18. století pak sledujeme snahy o zřízení třetího senátu, resp. rozdělení pléna do tří senátů, aby bylo možné vyřizovat veškerou agendu řádně a včas. Spolu s tím se však otevřela otázka možného navýšení délky jednání, která byla stále určena Lineckou instrukcí, tedy od osmi do jedenácti hodin v jednacích dnech.⁶⁷² Další protokoly ze zasedání senátů jsou však dochované až z 2. poloviny 18. století: protokol komisí většího senátu (inv. č. 44 a 45 pro roky 1751 až 1783) a komisí menšího senátu (inv. č. 46 a 47 pro roky 1751 až 1780). Obdobným pramenem jsou pak zasedacími protokoly pro lenní záležitosti, které jsou však ještě podstatně mladšího data (inv. č. 28–37 pro roky 1763 až 1783).

Protokoly ze zasedání obou senátů jsou také vhodné pro komplexní výzkum okruhu postranních práv a zvláštních soudů, od nichž apelační soud přijímal odvolání či žádosti o naučení v civilních záležitostech, neboť tato práva nedisponovala trestní jurisdikcí.⁶⁷³ Krom městských soudů a hejtmanů panství se jednalo též o šestipanský a desetipanský soud, univerzitní soud, konířské právo či úřad hor viničních, současně sem patřil například pražský

⁶⁷¹ Srov čl. D. LXVII., F. LXVI. a F. LXXI. Obnoveného zřízení zemského.

⁶⁷² NA, ČDK, inv. č. 1067, Apelační soud, sign. VI A 2, kt. 863 a 864, nefoliováno. Debata byla vedena přibližně mezi lety 1728 až 1745.

⁶⁷³ WEINGARTEN, J. J. Extract, s. 27.

židovský soud starších a další,⁶⁷⁴ různá podání však přicházela apelačnímu soudu i od soukromých osob. Vymezit v úplnosti okruh subjektů, které se obracely a mohly obracet na apelační soud je přitom zásadní pro pochopení funkce a významu apelačního soudu v rámci soudní soustavy raného novověku, stejně tak však napomůže objasnění role těchto postranních práv a soudů. Právě ve fondech jednotlivých práv pak můžeme nalézt písemnosti pocházející z činnosti apelačního soudu, zejména jeho senátů – typicky zhmotnění závěrů, *conclusum*, ke kterým ten který senát došel.⁶⁷⁵

V další části je věnován prostor samotnému hlavnímu výstupu apelačního soudu, totiž rozhodnutím, jež ve své působnosti vydával. Předně je prostor věnován popsání obecné podoby rozhodnutí, načež následuje analýza jednotlivých forem, v nichž se rozhodnutí dochovala. V praxi lze rozlišit tři formy, a sice: originál rozhodnutí, opis originálu vyhotovený příslušným právem a zápis v ortelovém manuálu vedeném u apelačního soudu. Jednotlivé formy se od sebe liší vnější i vnitřní podobou, měly různý význam a účel a odlišné právní důsledky. Zatímco rozhodnutí upravující průběh řízení nabývala nejrůznějších podob a forem, u rozhodnutí ve věci samé lze najít řadu shodných prvků napříč 17. stoletím a ty pak přetrvávají až do zániku (transformace) apelačního soudu na konci 18. století.

Právní závaznost měl předně originál rozhodnutí s pečeti apelačního soudu a podepsaný prezidentem této instituce. Tato rozhodnutí jsou ovšem doslova rozeseta napříč archivy a fondy, pročež není možné je jednoduše sebrat a zanalyzovat – za tímto účelem byla dána přednost ortelovým manuálům vzniklým u apelačního soudu, v nichž jsou soustavně evidována jednotlivá rozhodnutí ve věci samé. Na základě provedených rozborů lze přitom (ve shodě s dosavadním poznáním) konstatovat, že spolehlivost nabývají právě koncem 17. století.

Další kapitola je funkčně rozdělena do dvou, přičemž obsahem je právní stav na konci 17. století a výběr a rozbor relevantních pramenů. Právo na konci 17. století je ve stavu značné

⁶⁷⁴ Ke zvláštním pražským právům viz zejména SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše. Zvláštní místní práva v Praze. In: *Pražský sborník historický* 8 (1973), 95–185, která uvádí, že „[k]riminální jurisdikci za všechna práva vykonával od r. 1547 [!] královský apelační soud“ (s. 161), přičemž „[t]restní agenda se na právech omezila na souzení přestupků, urážek na cti, iniurií, rvaček, klevet, hromování, pomluv úředníků, vrchnosti atd.“ (s. 154). Tento stav však trval patrně po jedno století, neboť od roku 1648 měla trestní působnost postranních práv přejít na pražské magistráty (s. 168–172). K vedlejším soudům i postranním právům v Praze též RÖSSLER, Emil Franz. Darstellung der vorbestandenenen und gegenwärtigen bürgerlichen Gerichtstellen und der sogenannten Nebenrechte Prags. In: *Themis eine Sammlung von Rechtsfällen und Abhandlungen aus dem Privat- und Strafrechte, und über das Stempel- und Tapotent vom 27. Jänner 1840* 8 (1844), s. 79–132.

⁶⁷⁵ V tomto ohledu jsou významné zejména fondy jednotlivých měst a městeček a též panství, velkostatků.

roztržitěnosti, kdy není jasné, jaké prameny platí, které z nich mají přednost, případně jak je vykládat – a to vše za situace, kdy jejich plné znění bylo mnohdy i odborné veřejnosti nedostupné. Proto před tím, než bylo možno přikročit k dílčím analýzám rozhodovací praxe, bylo třeba podrobit analýze dílčí prameny, jež k ní mohou být užity.

Ačkoli se jedná o deskriptivní část práce, jde o příspěvek k podobě platného práva kolem roku 1700 s důrazem na působnost apelačního soudu, současně se jedná o přípravu k poslední, analytické části. Mezi zásadní pak patří nové poznatky o vzniku hrdelního řádu – zejména nalezení dosud neznámého, rozsáhlého rukopisu s konceptem trestního zákoníku, jehož autor byl identifikován jako soudce apelačního soudu Václav Jan Rosa. Rozbor tohoto (konceptu) zákoníku je jedním z úkolů pro další bádání, neboť se patrně jednalo o zárodek nové trestní úpravy, jež se však nakonec neprosadila.

Provedené analýzy, zaměřeny na tři trestněprávní oblasti (majetková trestná činnost, delikty proti životu a sexuální delikty) jsou vystavěny na dílčích sondách předem vytipovaných deliktů. Na těch je posléze provedeno srovnání právní úpravy a rozhodovací praxe apelačního soudu, a to vždy s přihlédnutím k povaze trestného činu, typu a výši trestu, pohlaví pachatele a dalších okolností, jež je možné z daného rozhodnutí seznat. Tímto způsobem je sestavena pomyslná časová osa trestání každého z deliktů pro roky 1687 až 1727, na které se promítají zjištěné veličiny – s tím, že vprostřed této osy je okamžik vydání Josephiny.

Samotná analýza přitom může působit poněkud kazuisticky – v jejím rámci jsou více než tři stovky odkazů na konkrétní rozhodnutí apelačního soudu. Přesto tato práce má nemalý přesah do obecné roviny a předmětné odkazy pouze příkladmo dokládají tvrzené skutečnosti a dávají tak čtenáři-badateli možnost alespoň z části ověřit dosažené výsledky. Rovněž mi tato forma připadá vhodnější než odkazovat obecně na analýzu či soubor, který není k práci vzhledem ke své povaze přiložen.

Po provedených analýzách lze konstatovat, že v důsledku vydání *Constitutio Criminalis Josephina* v roce 1707 došlo ve srovnání s předcházejícím obdobím k (i) výraznému omezení trestů vypovězení a trestů mířících primárně na čest odsouzence (dehonestující tresty), (ii) častějšímu ukládání trestu nucených prací, (iii) nárůstu délky nucených prací z měsíců na roky, (iv) výraznému srovnání výše trestů ukládání mužům a ženám. Na základě tohoto zákoníku došlo též na počátku roku 1709 k počátku rozsáhlé revize hrdelního soudnictví jakožto

soustavy, a to ve všech zemích Koruny, v důsledku čehož mohlo dojít k potřebným organizačním změnám; ty byly předstupněm komplexní soudní proměny následované v roce 1765. Taktéž to byla jednoznačně a srozumitelně stanovená pravidla pro podávání žádostí o naučení resp. odvolání proti rozhodnutím prvostupňových soudů, jež umožnila aplikaci předepsaných postupů v praxi. Josephina tudíž znamenala přelom nejen v otázce proměny soudní praxe, ale též v institucionálním uspořádání.

Vydání zákoníku umožnilo nastavit novou trestní praxi, kterou lze označit jako racionalistickou, přičemž samotnou racionalizaci v raně novověkém trestání vnímám jako snahu o dohlédnutí důsledků rozhodnutí v dané trestní věci, a to pro vrchnost i komunitu, z níž pachatel pocházel. V návaznosti na tyto faktory se pak racionalizace projevuje snahou uzpůsobit typ, podobu a výši trestu tak, aby se v první řadě omezily nežádoucí jevy s trestáním spojené (dalšímu páchání kriminality, ztráta člena rodiny a tím pádem omezení její soběstačnosti), v druhé řadě ze sankce plynul ekonomický přínos a konečně, aby byl minimalizován negativní společenský dopad.

V této práci načrtnutý komparační postup lze bezesporu použít též pro některé další delikty, kupříkladu svatokrádež, jejíž četnost je relativně vysoká, případně smilstvo či jiné trestné činy. Z hlediska volby časového rozpětí lze navrhnout některé úpravy. Předně se při takto širokém záběru a množství disponibilních rozhodnutí nejeví jako nezbytné zkoumat časové rozpětí dvaceti let před a po zavedení normy. V závislosti na materiálu je možné období zkrátit na patnáct či možná deset let, neboť provedený výzkum dokládá, že podstatné změny se děly v prvních letech po zavedení předpisu, stejně tak ke zjištění předcházející praxe by postačil kratší časový úsek. Rozsah však lze omezit též nikoli časově, nýbrž počtem zkoumaných deliktů a například stanovit, že počet 200 rozhodnutí v dané věci (v závislosti na jejím vymezení) je relevantní pro zjištění soudní praxe před a po přijetí nové právní úpravy - následně bude badatel střídat rozhodnutí tak dlouho, dokud nebude dosaženo příslušného počtu.

Uvedený způsob se ovšem nemusí vázat pouze na hrdelní řád Josefa I., nýbrž bylo by jistě zajímavé zkusit provést obdobnou analýzu ve vztahu ke Koldínovu zákoníku, popřípadě k dalším předpisům obsahujícím (typicky) trestní právo. Konečně tento způsob práce není vázán ani na instituci apelačního soudu, nýbrž je možné jej v základu aplikovat na některé další soudy, ovšem vždy při zvážení specifik té které stolice.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané

1. Národní archiv

1.1. Apelační soud

inv. č. 1–19, Zasedací protokoly většího senátu apelačního soudu, 1672–1698

inv. č. 20–26, Zasedací protokoly menšího senátu apelačního soudu, 1688–1697

inv. č. 27, Zasedací protokol většího a menšího senátu apelačního soudu, 1696

inv. č. 38–41, Knihy dobrých zdání apelačního soudu, 1658–1734

inv. č. 48–56, Rejstřík české taxy placené u apelačního soudu, 1611–1644

inv. č. 58–59, Knihy právních případů, 1683–1726

inv. č. 68, Manuál apelačního soudu (obsahuje jména radů AS, sekretářů a jiných zaměstnanců s daty jejich ustanovení a opisy některých přípisů), 1576–1645

inv. č. 69, Seznam zřízených radů a úředníků apelačního soudu, 1548–1757

inv. č. 71, Kniha přísah úředníků apelačního soudu, 1622–1692, 1701

inv. č. 74a, Instrukce apelačního soudu vydaná Ferdinandem III. ze dne 26. 11. 1644 a některá další nařízení císařská, opis, 1662

inv. č. 74b–76, Instrukce apelačního soudu vydaná Ferdinandem III. dne 26. 11. 1644, opisy, 1702–1703

inv. č. 77–81, Kniha (císařských) reskriptů, 1691–1733

inv. č. 135–159, Kniha českých ortelů, 1626–1728

inv. č. 183, Kniha právních zdůvodnění žádostí o milost (část. i jiných) z rozsudků městských soudů vznášených k císaři (většinou prominutí trestu smrti), 1714–1715

inv. č. 253–272, Knihy německých ortelů, 1626–1731

inv. č. 288, kt. 1, Patenty, dekrety a různé normálie, 1568–1781

inv. č. 290, kt. 3, Císařské reskripty týkající se odvolání a sporů projednávaných apelačním soudem, 1554, 1604–1662, 1789

inv. č. 292, kt. 5–7, Různé originální listiny a doklady uložené v registratuře apelačního soudu, 1552–1783

inv. č. 320, kt. 26–27, Jednotlivé právní případy týkající se drobnějších sporů převážně práva civilního, 1581–1582, 1634–1737

inv. č. 321, kt. 34, Přípisy městských soudů – ortely vynesené těmito soudy, trestající na hrdle a důkazy měst o právu práva útrpného (též opisy královských privilegií) kraje Bechyňského, 1709

inv. č. 322, kt. 34, Přípisy městských soudů kraje Berounského, týkající se důkazů na právo práva útrpného a popravčího, 1709, 1717–1722

inv. č. 323, kt. 35, Přípisy městských soudů kraje Boleslavského, 1709, 1719

inv. č. 324, kt. 35, Přípisy městských soudů kraje Čáslavského, 1722

inv. č. 325, kt. 36, Přípisy městských soudů kraje Hradeckého, 1717

inv. č. 326, kt. 36, Přípisy městských soudů kraje Chrudimského (a některé ortely a soudní nálezy těchto soudů spolu s přípisy apelačního soudu), 1709, 1722, 1723, 1730

inv. č. 327, kt. 36, Přípisy městských soudů kraje Kouřimského, 1709

inv. č. 328, kt. 36, Přípisy městských soudů kraje Litoměřického, 1709–1730

inv. č. 329, kt. 36, Přípisy městských soudů kraje Loketského, 1709–1711

inv. č. 330, kt. 37, Přípisy městských soudů kraje Prácheňského, 1663, 1709, 1722

inv. č. 331, kt. 37, Přípisy městských soudů kraje Rakovnického, 1717

inv. č. 332, kt. 38, Přípisy městských soudů kraje Žateckého, 1709, 1717

inv. č. 341–343, Knihy patentů, 1704–1754

1.2. Česká dvorská kancelář

inv. č. 1067, Apelační soud v Praze, sign. VI A 2, kt. 863–864

1.3. Hejtmanství německých lén

inv. č. 137, kt. 56, Hejtmanství německých lén a přenesení jeho kompetence na apelační soud, 1545–1675

1.4. Nová manipulace

inv. č. 99, kt. 1, sign. A 2/1, Normálie, 1668–1702

inv. č. 100, kt. 1, sign. A 2/2, Presidenti a vicepresidenti – personálie, 1650–1704

inv. č. 101, kt. 1, sign. A 2/3, Radové, sekretáři – personálie, spory, 1650–1706

inv. č. 102, kt. 2, sign. A 2/4, Kancelisté, registrátoři, ingrosisté – personálie, spory, 1651–1705

inv. č. 103, kt. 2, sign. A 2/5, Registratura apelačního soudu, registrátoři, sekretáři, koncipisté – personálie, 1668–1681

inv. č. 104, kt. 2, sign. A 2/6, Kanceláře apelačního soudu – zařízení, kancelářské potřeby a jiné, 1682–1706

inv. č. 105, kt. 2, sign. A 2/7, Dotaz vrchního berního úřadu ve věci rozdělení mimořádného služného úředníků apelačního soudu, 1704

1.5. Stará manipulace

inv. č. 108, kt. 37–40, sign. A 27/1 – A 27/16, Záležitosti apelačního soudu (jmenování radů, jmenování úředníků, platy prezidenta a radů a jiné)

inv. č. 1509, kt. 955, sign. J 8/36, Přísahy úředníků apelačního soudu

inv. č. 1519, kt. 957, sign. J 18/1, Instrukce – apelační soud

1.6. Staré české místodržitelství

inv. č. 257–261, Kompetence, 1708–1745

inv. č. 262–277, Platy, 1708–1747

inv. č. 278–288, President, radové a ostatní zaměstnanci, 1712–1747

inv. č. 289–293, Úřadování, registratura a podobně, 1713–1745

inv. č. 7352, sign. 1725/V/f/5, Hrdelní soudy – apelační soud krajským úřadům, aby oznámily, které hrdelní soudy v tom kterém kraji se nalézají, 1725

2. Österreichische Nationalbibliothek

2.1. Sammlung von Handschriften und alten Drucken

sign. Cod. 8061, De modo procedendi et diiudicandi lites in curia appellationum Pragensi
d. d. 26. Nov. 1643

sign. Cod. 8696, Instructio et ordo in iudicio appellationis pro regno Bohemiae observandi
a. 1644

sign. Cod. 13630, Verzeichnis aller Herren Praesidenten, Apellationsrätthe etc. des K. böhm.
Apellations-Gerichtes a. 1548-1683

sign. Cod. 14450, Dem Appellations-Collegio neu ertheilte Instruction für das Königreich
Böhmen a. 1644

sign. Cod. 14680, Acta senatus provocationum (Appellationsgericht) Pragensis a. 1674-1690

3. Archiwum Państwowe we Wrocławiu

3.1. Akta miasta Wrocławia

sign. 82/28/0/1/19, Appelationsordnung des Kaisers Leopold für Schlesien, 1704

3.2. Hrabstwo Kłodzkie

sign. 82/13/0/4/323, Kaiserliche Rescripte und Verordnungen des Amtes Glatz betreffend
Bestimmungen für das Verfahren in Civil- und Kriminal- Justitz - Sachen, 1629–1740

sign. 82/13/0/4/383, Acta miscellanea, betreffend Zaubereine der Bauerndirne Christina
Sturmin, 1579

3.3. Księstwo Głogowskie

sign. 82/3/0/4/354, Kaiserliche Verordnungen bei Verfahren in Kriminal justitzsachen, 1638–1735

sign. 82/3/0/4/367, Kaiserl. U Oberamts Verfügungen und Glog. Amtsberichte in Justizsachen, 1660–1738

Księstwo Oleśnickie

sign. 1058, Acta die Ablassung eines neuen K. K. Criminal-Gesetz buches für das König. Böhmen und incorporirte Länder, 1709–1724

3.4. Księstwo Wrocławskie

sign. 82/10/0/4/408, Acta enthaltend Bestimmungen über die Art. Der Anstellung der Appelationen, 1648–1717

sign. 82/10/0/4/408, Acta enthaltend Bestimmungen über die Art. Der Anstellung der Appelationen, 1648–1717

3.5. Księstwo Ziębickie

sign. 82/11/0/4/227, Acta Generalia betr.die Einführung der Josephinischen Peinlichen Halsgerichtsordnung in gleichen den erfanderten Nachweis über die Criminal Jurisdiction der Münsterberg Frankensteinischen Stände auf ihren Gütern, 1590–1724

4. Archiwum Państwowe we Wrocławiu – Oddział w Legnicy

4.1. Akta miasta Legnicy

sign. 85/3/0/7/II/465, Criminalia, 1611–1721

sign. 85/3/0/7/II/467, Criminalia, 1631

sign. 85/3/0/7/II/468, Criminalia, 1631–1668

sign. 85/3/0/7/II/470, Criminalia, 1672–1683

sign. 85/3/0/7/II/478, Criminalia, 1716

5. Archiwum Państwowe we Wrocławiu – Oddział w Jeleniej Górze

5.1. Akta miasta Kowary

sign. 83/5/0/-/16, Sprawy karne dotyczące sądu gardłowego, 1644–1820

6. Archiv hlavního města Prahy

6.1. Sbíрка rukopisů

rkp. č. 1029, Kniha apelací, 1594–1655

7. Archiv Univerzity Karlovy

7.1. Matriky

sign. M 6, kt. 2, Matricula facultatis juridicae, 1654–1689

sign. M 7, kt. 2, Prothocollum facultatis juridicae, Tomus I., 1681–1733

sign. M 8, kt. 3, Actus facultatis juridicae, Tomus I., 1712–1812

sign. M 12, kt. 3, Matricula renovata, 1638–1762

8. Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter

8.1. Rodinný archiv Nostitz-Rienecků

karton 5, rukopis Jana Hartvíka z Nostic [protokoly ze zasedání apelačního soudu], 1646–1650

9. Státní okresní archiv v Berouně

9.1. Archiv města Žebráku

inv. č. 474, sign. 8/4, kt. 12, Trestní spisy, vyšetřování, rozsudky, 1637–1747

10. Státní okresní archiv v Kolíně

10.1. Archiv města Kostelec nad Černými Lesy

inv. č. 5, Rozsudek apelačního soudu, 1655

11. Státní okresní archiv v Mostě

11.1. Archiv města Most

inv. č. 179, Císař Ferdinand III. oznamuje purkmistru a konšelům města Mostu vydání nového jednacího řádu pro odvolací soud a žádá je o povinnou úctu vůči sudím, 1644

12. Státní okresní archiv v Náchodě

12.1. Archiv města Jaroměř

inv. č. 13, kn. č. 11, Kniha soudních nálezů městských a královského apelačního soudu, 1564–1599

13. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem

13.1. Archiv města Nymburk

Spisy předmagistrátního období, katalogové číslo 445, Rozhodnutí apelačního soudu, 1677

14. Státní okresní archiv v Rakovníku

14.1. Archiv města Rakovník

inv. č. 790, kt. 31, Apelační soud, 1562–1770

inv. č. 790, fascikl č. 13, Apelační soud, 1627–1761

15. Státní okresní archiv Praha-venkov

15.1. Archiv města Brandýs nad Labem

Kniha právních výpovědí při městském právu a dekretů apelačního soudu a královské komory, 1658–1789

Staré tisky (do roku 1800) a vydané prameny

Continuation Derer Kayser- und Königlichen privilegien, statuten und sanctionum pragmaticarum Des Landes Schlesien, Mit allergnädigster Kayser- und Königl. Bewilligung/ dem gemeinen Wesen zum besten zusammen getragen. Fünffter Theil. Bresslau: Christian Brachvogels seel. Söhne, 1729.

Der Römischen Kayser. auch zu Hungarn und Böhaimb etc. Königl. Mayestät JOSEPHI dess Ersten. Ertz-Hertzogens zu Oesterreich, Unsers Allergnädigsten Herzens. Neue Peinliche Hals-Gerichts-Ordnuund, vor das Königreich Böhaimb, Marggraffthumb Mähren und Hertzogthumb Schlesien. Praha: Johann Cecinker Factor, 1708.

Petr GRÜN WALD, Nowý tytulárnj KALENDARŽ, Ke Cti S. Wáclawa Knížete, Mučedlnjka, a Pastora Králowstwj Českého. Sepsaný od Petra z Grynwaldu L [sic!] Létu Páně 1707. S Neymilostiwěgssým Obdarowánjm G. Cýsařské a Králowské Milosti. Praha: Jiří Labaun, 1706.

Josef JIREČEK, Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého. Praha: Nákladem F. Tempského, 1888.

Josef JIREČEK, Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd.“, 1876.

Ondřej KOUPIL – Marcela KOUPILOVÁ – Karel MALÝ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ. Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie. Díl. I., Druhá polovina 17. a počátek 18. století. Praha: Karolinum, 2018.

Ignaz de LUCA, Justitzcodex. Erster Band. Oestreichische Justitzchronik von Jahr 1156 bis 1699. Vídeň: bey Thad. Edlen v. Schmidtbauer und Kompagnie, am Graben zur blauen Krone, 1793.

Johann Christian LÜNIG, Des Teutschen Reichs-Archivs partis specialis continuatio I: Der ersten continuation Erste Fortsetzung. Lipsko: Friedrich Lanckischens Erben, 1711.

Karel MALÝ – Pavla SLAVÍČKOVÁ – Ladislav SOUKUP – Petra SKŘEJPKOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ. Práva městská Království českého: edice s komentářem. Praha: Karolinum, 2013.

František Martin PELCL, Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken. Dritter Theil. Praha: Jan Karel Hraba, 1777.

Franciscus Ferdinandus de SERPONTE et Bregaziis, Promptuarium, das ist: Ein leichter Einfund in die Königl. verneuerte Böhmisches und Mährische Landsordnung. Praha: Fridrich Václav Svoboda, 1678.

Carl Gottlieb SUAREZ, Sammlung alter und neuer Schlesischer Provinzial-Gesetze zum täglichen Gebrauche für Richter und Advocaten. Erster Theil. Bresslau: Bey Willhelm Gottlieb Korn, 1771.

Jan Jakub WEINGARTEN, Andermahlige vnd vermehrte Edition Vindemiæ Judicialis. Praha: Mikuláš Hösing, 1679.

Jan Jakub WEINGARTEN, Codex Ferdinando-Leopoldinus: Worinnen Alle durch funffczig Jahr mit grosser Mühe und Unkosten gesammelt= und von Anno 1600 allergnädigist ergangene respectivè Kayserliche Declaratorien, Rescripten, Kayserlich= und Königliche, Statthalterische, auch von hohen Obrigkeiten emanirte Patenten und Decreten [...]. Praha: Karel Ferdinand Arnold z Dobroslavína, 1701.

Jan Jakub WEINGARTEN, Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus pro Hæreditario Regno Bohemiæ, Ac incorporatis aliis Provinciis, utpote, Marchionatu Moraviæ, et Ducatu Silesiæ [...]. Praha: Konrad Muller, 1720.

Jan Jakub WEINGARTEN, Extract der verneurten Königl. Appellations-Instruction mit verschiedenen Annotatis. Praha: Johann Carl Jeřábek, 1692.

Jan Jakub WEINGARTEN, Fasciculi Diversorum Jurium. Anderes Buch. Oder Beylagen zu dem Ersten Buch. Norimberk: Johann Ziegers, 1690.

Jan Jakub WEINGARTEN, Fasciculi Diversorum Jurium. Erstes Buch. Norimberk: Johann Ziegers, 1690.

Jan Jakub WEINGARTEN, Instruction Der Königlichen und Leibgeding, Im Königreich Böhmeimb. De dato Prag 2. Martii, Anno 1651. Praha: 1680.

Jan Jakub WEINGARTEN, Manuale et Respective Favus Mellis. Praha: Jan Karel Jeřábek, 1694.

Jan Jakub WEINGARTEN, *Manuductio, Aneb Cesto=Wůdce kterak při Práwjch Stawu Městského w Králowstwju Českém Saud weden býti má*. Praha: Karel Arnold z Dobroslavína, 1689.

Jan Jakub WEINGARTEN, *Pro Sacrae Casesareae, Regiaeque Majestatis Bono Publico. Vindemiae Judicialis*. Praha: Jan Karel Jeřábek, 1692.

Jan Jakub WEINGARTEN, *Verneuerte Königliche Instruction Weyl. Ferdinandi III. dem Hochlöbl. Königgl. Böhmischen appellations-tribunal*. Norimberk: Johann Zieger, 1712.

Jan Jakub WEINGARTEN, *Vollständiger Außzug, Der Verneuerten Könichen Lands-Ordnung, und NOVELLEN Im Königreich Böhaimb*. Praha: Arcibiskupská tiskárna, 1686.

Odborná literatura

Joseph Kajetan von AUERSPERG, *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes. Erster und Andere Theil*. Prag: Caspar Widtmann, 1805.

Karolina ADAMOVIČ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české: Právo*. Praha: Paseka, 2017.

Karolina ADAMOVIČ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české: Stát*. Praha: Paseka, 2015.

Karolina ADAMOVIČ, *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*. In: *Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab amicis discipulisque oblata = Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha: Univerzita Karlova, 1975, s. 101–112.

Martin BAKEŠ – Jiří KUBEŠ, *Johann Franz Count von Würben and His Diary Entries from 1662*. In: *Theatrum historiae* 17 (2015), s. 143–212.

Jiří BÍLÝ, *Pražský apelační soud v letech 1548–1620*. In: *Forenzní vědy, právo, kriminalistika*, roč. 3 (2), 2018, s. 100–118.

Hana ČADOVIČ, *Soudnictví města Český Brod ve světle ortelních manuálů apelačního soudu v době předbělohorské*. Bakalářská práce, Fakulta humanitních studií, Hradec Králové, 2006.

Jaroslav ČECHURA, Kriminalita a každodennost v raném novověku: Jižní Čechy 1650–1770. Praha: Argo, 2008.

Jaroslav ČECHURA, Neklidný život obyčejné ženy: Johana Peřková (1703–1745). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

Jaroslav ČECHURA, Sex v době temna: sexuální život na českém jihu v prvním století Schwarzenberků (1660–1770). Praha: Rybka Publishers, 2015.

Jaromír ČELAKOVSKÝ, Povšechné české dějiny právní. 2 vyd., Praha: Buršík a Kohout, 1912.

Vladislav DOKOUPIL – Naďa ŠTACHOVÁ, Soupis rukopisů zámecké knihovny hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou. Brno: Moravská zemská knihovna, 2011.

Richard van DÜLMEN, Divadlo hrůzy: Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Praha: Rybka Publishers, 2001.

Richard van DÜLMEN, Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) I.: Dům a jeho lidé. Praha: Argo, 1999.

Richard van DÜLMEN, Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) II.: Vesnice a město. Praha: Argo, 2006.

Christian d'ELVERT, Beiträge zur Geschichte der königl. Städte Mährens, insbesondere der k. Landeshauptstadt Brünn. I. Band. Brünn: In Commission der Buchhandlung A. Nitsch, 1860.

Christian d'ELVERT, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des 30jährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert. Brünn: Verlag der histor. statist. Sektion, 1867.

Christian d'ELVERT, Beiträge zur Geschichte des österreichischen: a) Straf-, b) Polizei-, c) bürgerlichen Rechtes. Brünn: Histor.-statist. Section, 1888.

Christian d'ELVERT, Zur oesterreichischen Verwaltungsgeschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder. Brünn: Rudolf M. Rohrer, 1880.

Jindřich FRANCEK – Tomáš ŠIMEK, Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury. Zámorsk: Státní oblastní archiv; Pardubice: Východočeské muzeum; Pardubice: Historický klub, pobočka Pardubice, 1995.

Jindřich FRANCEK, Velké dějiny zemí Koruny české: Zločinnost a bezpráví. Praha: Paseka, 2011.

Jindřich FRANCEK, Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publishers, 1999.

Jindřich FRANCEK, Zločin a trest v Pardubicích 16.–18. století. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

Adam GÓRSKI, Rodzina von Jeuthe - przyczynek do dziejów społeczeństwa Zielonej Górys. In: Studia zachodnie 11 (2009), s. 21–28.

Franz HAIMERL, Die deutsche Lehenhauptmannschaft (Lehenschrane) in Böhmen. Ein Beitrag zur Geschichte des Lehenwesens in Böhmen mit urkundlichen Beilagen. Praha: Wenzel Hess, 1848.

Květoslava HAUBERTOVÁ, Loketsko v ortelních manuálech apelačního soudu v letech 1548–1740. K zániku chebské oblasti městského práva po roce 1548. In: Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů: výběr z prací členů a přátel společnosti. Aš: Muzeum Aš, 2008, s. 89–99.

Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. In: Paginae historiae 13, 2005, s. 5–31.

Eva HAVLÍKOVÁ, Agenda kutnohorského městského soudu postoupená v letech 1548–1620 apelačnímu soudu. Diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019.

Eduard HAWELKA, Die Gerichtsbarkeit der Stadt Sternberg (1381–1754) mit besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses zum Olmützer Oberhofe und zur Prager Appellationskammer. In: Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 1899, 3 (1–4), s. 171–194 (hlavní text), 275–297 (dodatky a přílohy).

Ernst Carl HELLBLING – Ilse REITER, Grundlegende Strafrechtsquellen der österreichischen Erbländer von Beginn der Neuzeit bis zur Theresiana: Ein Beitrag zur Geschichte des Strafrechts in Österreich. Vídeň, Kolín, Výmar: Bohlau, 1996.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

Jiří HRBEK, Acting on behalf of the Bohemian King: Ferdinand Ernst von Waldstein's Journey to Westphalia (1645–1647). In: Theatrum historiae 19, (2016), s. 9–26.

Hermenegild JIREČEK, Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století: v nákresech dějpravných, životopisných a knihopisných. Praha a Brno: vlastním nákladem, 1903.

Josef JOHANIDES, Staré královéhradecké tisky. Hradec Králové: Kruh, 1973.

Josef JUNGSMANN, Historie literatury české aneb saustawný přehled spisů českých, s krátkau historij národu, oswjcenj a gazyka. Praha: Antonín Strašipka, 1825.

Matthias KALINA VON JÄTENSTEIN, Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrte, deren Lebensbeschreibungen bisher nicht bearbeitet sind. Zweytes Heft. Praha: Gottlieb Haase, 1819.

Josef KALOUSEK, České státní právo, vyd. 2. Praha: Bursík & Kohout, 1892.

Jan KAPRAS, Právní dějiny zemí Koruny české. Díl 3. Dějiny státního zřízení. Praha: Nákladem České grafické unie, 1920.

Jan KAPRAS, Přehled právních dějin zemí České koruny. Díl 2. Dějiny státního zřízení doby pobělohorské. Praha: vlatním nákladem, 1926.

Josef KINDL, Královéhradecké soudní pře z let 1548–1564 postoupené k apelačnímu soudu. In: Východočeský sborník historický 31, 2017, s. 105–132.

Josef KINDL, Zápisy v ortelních manuálech apelačního soudu z let 1548–1648 týkající se poddanského města Skutče. In: Ad honorem VN: k 65. narozeninám Věry Němečkové připravili vděční přátelé, kolegové a studenti. Hradec Králové: Hradecká studentská sekce České archivní společnosti, 2015, s. 211–225.

Jiří KLABOUCH, Osvícenské právní nauky v českých zemích. Praha: Československá akademie věd, 1958.

Jiří KLABOUCH, Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo). Praha: Orbis, 1967.

Józef KOREDZUK, Ordynacja kryminalna Józefa I z 1707 roku. Z dziejów procesu karnego na Śląsku w pierwszej połowie XVIII. Vratislav: Acta Universitatis Wratislaviensis, 1999.

Daniel KOVÁŘ, Historická popraviště Bechyňského kraje. Přehled a zhodnocení průzkumu z let 2006–2009. In: Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 2009, s. 177–258.

Ladislav KRÁL, Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské. Diplomová práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, 2004.

Petr KREUZ, Aktéři bez hřiště a pravidel? In: Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 3 (2), 2001, s. 68–76.

Petr KREUZ, Das Appellationsgericht in Prag 1548–1783. Bisherige Forschung, erhaltene Quellen und historische Entwicklung. In: AUER, Leopold, Eva ORTLIEB a Ellen FRANKE, In letzter Instanz. Appellation und Revision im Europa der Frühen Neuzeit [= Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2013, sv. 1]. Vídeň: 2013, s. 231–250.

Petr KREUZ, Dějiny pozdně středověkého a raně novověkého městského soudnictví v českých zemích v české historiografii posledních dvaceti let. In: Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí: stati a rozšířené příspěvky z 30. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve dnech 11. a 12. října v Clam-Gallasově paláci v Praze. Dolní Břežany: Scriptorium, 2013, s. 179–199.

Petr KREUZ, K možnostem využití knih protokolů a německých prezidentských register pražského apelačního soudu ke studiu soudnictví v Kladsku v době předbělohorské. In: Kladský sborník 11, 2016, s. 115–143.

Petr KREUZ, Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě. Dolní Břežany: Scriptorium, 2022.

Petr KREUZ, Kriminální soudnictví Starého a Nového města pražského v letech 1657–1705 ve světle ortelních manuálů a knih protokolů Apelačního soudu v Praze. In: Blanka SZEGHYOVÁ (eds.), Od konfliktu k zločinu: Skúmanie kriminality minulosti. Bratislava: VEDA, 2022, s. 114–130.

Petr KREUZ, Neznámý pramen k dějinám hrdelního soudnictví města Benešova z poloviny 18. století. In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 52 (1–2), 2018, s. 167–177.

Petr KREUZ, Právo a soudnictví v pražských městech. Odraz bělohorských událostí v právním postavení pražských měst a ve fungování jejich soudnictví. In: Pavla Státníková a Olga Fejtová, Praha 1580–1680: Místo konfesijních střetů. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2021, s. 373–390.

Petr KREUZ, Soudnictví a kriminalita v Kladsku za třicetileté války ve světle knih protokolů apelačního soudu v Praze. In: Kladský sborník 12 (2019), s. 73–114.

Petr KREUZ, Zemské policejní předpisy v Českém království ve druhé polovině 15. a na počátku 16. století. In: Poděbradská éra v zemích České koruny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 111–124.

Petr KREUZ, Ženy v trestněprávních případech před městským soudem Starého Města pražského v letech 1548–1560. In: Documenta Pragensia XIII.: Ženy v dějinách Prahy. Sborník příspěvků z konference Archivu hlavního města Prahy, 1993, s. 101–134.

Lenka KREUZOVÁ, Agenda městského soudu v Poděbradech v době předbělohorské ve světle knih čistopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze (1548–1618). Diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2005.

Anita KŘEPELKOVÁ, Apelační soud v Praze, 1548–1783 (1788). Inventář. Praha: Národní archiv, 1964.

Karel MALÝ – Jiří ŠOUŠA – Klára KUČEROVÁ. Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav, ed. Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918. Praha: Karolinum, 2006

Karel MALÝ a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 2003.

Karel MALÝ, K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách. In: MALÝ, Karel. Městské právo v 16.–18. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou UK ve dnech 25.–27. září 1979 v Praze. Praha: Univerzita Karlova, 1982.

Karel MALÝ, Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In: FRANCEK, Jindřich (ed.), Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 7–14.

Karel MALÝ, Trestní právo v Čechách v 15.–16. století. Praha: Univerzita Karlova, 1979 (1. vydání) a 1989 (2. vydání).

Karel MALÝ, Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016.

Karel MALÝ, Zločin a trest v české stavovské společnosti 15.–16. století. In: *Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab amicis discipulisque oblata = Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám.* Praha: Univerzita Karlova, 1975, s. 85–100.

Pavel MATLAS, Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku. In: *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku. Opera historica 12, 2007,* s. 291–313.

Pavel MATLAS, Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.–18. století. Praha: Argo, 2011.

MAŤA, Petr. *Os principis und tribunal justitiae. Die Böhmisches Hofkanzlei als Revisions- und Appellationsinstanz im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs 6, 2/2016,* s. 218–238

Michaela NEUDERTO VÁ – Lenka KUTHANOVÁ. Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době pobělohorské. In: FRANCEK, Jindřich (ed.), *Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století: Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995.* Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 119–132.

Lubomír NOVOTNÝ, Apelační soud ve 2. polovině 17. století. (Vliv instrukcí Ferdinanda III. z roku 1644 na činnost apelačního soudu). In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 20. odborné konference Olomouc, 20.–21. září 2011.* Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2012, s. 47–55.

Lubomír NOVOTNÝ, Barokní právník Johann Jakob Weingarten ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14.–15. října 2009.* Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2010, s. 89–106.

Lubomír NOVOTNÝ, Kauza „Abeles“. Příklad řízení v trestní věci před apelačním soudem na sklonku 17. století. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy*

a Slezska: sborník z 17. odborné konference Olomouc, 5.–6. listopadu 2008. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2009, s. 199–225.

Josef NUHLÍČEK, Průvodce po archivních fondech II. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1955.

Kazimierz ORZECOWSKI, Historia ustroju Śląska 1202–1740. Vratislav: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.

Kazimierz ORZECOWSKI, Uwagi o periodyzacji historii ustroju i prawa na Śląsku w epoce feudalnej. In: Czasopismo Prawno-Historyczne 20 (1), 1968, s. 53–69.

Emil OTT, Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern. Lipsko: Breitkopf und Härtel, 1879, zejm. s. 210–228.

Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století: (příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů). In: Středočeský sborník historický 12, 1977, s. 129–181.

Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.–18. století: (příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice soudní praxe na lobkovickém dominiu). In: Vlastivědný sborník Podbrdsko 16, 1979, s. 23–87.

Jaroslav PÁNEK, Křivsoudovské kriminální reversy ze 16. a 17. století. In: Středočeský sborník historický 15 (1), 1980, s. 163–179.

Jaroslav PÁNEK, Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. (Výsledky, problémy a perspektivy studia). In: Československý časopis historický 32 (5), 1984, s. 693–728.

Jaroslav PÁNEK, Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice. In: FRANCEK, Jindřich (ed.), Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 15–28.

Jaroslav PÁNEK, Zločin „zahubení plodu“ v Maršovicích roku 1682. In: Český lid 66, 1979, s. 45–46.

Karin PÁTROVÁ, Hrdelní zločiny na brandýském panství v 16.–18. století. Praha: Státní oblastní archiv, 2018.

Karin PÁTROVÁ, Šatlava, soud a šibenice v Brandýse nad Labem: příspěvek k městskému hrdelnímu soudu na komorním panství v 17. století. In: Středočeský sborník historický 42, 2016, s. 52–80.

Otto PETERKA, Rechtsgeschichte der böhmischen Länder in ihren Grundzügen dargestellt. 2 Teile in 1 Band. Aalen: Scientia Verlag, 1965 (reprint).

Věra PETRÁČKOVÁ, Po stopách Václava Jana Rosy. In: Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze 10 (1–2), 1990, s. 27–30.

Ivo PLECHÁČEK, Apelační soud v Čechách do roku 1644. Diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 1956.

Jaroslav PLESKOT, Apelační soud v první fázi svého působení (od poloviny 16. století do počátku 17. století). Disertační práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2016.

Jaroslav PLESKOT, Úloha apelačního soudu v letech 1548 až 1783. Disertační práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, 2012.

Jiří POKORNÝ, Šlechta a církev v díle J. J. Weingartena. In: Documenta Pragensia 10, 1991 (2), s. 297–304.

Eva PROCHÁZKOVÁ, Hrdelní soudnictví města Berouna v letech 1621–1680. In: Středočeský sborník historický 18 (1992), s. 5–49.

Eva PROCHÁZKOVÁ, Hrdelní soudnictví v 18. století a střední Čechy. In: Folia Historica Bohemica 17, 1994, s. 337–339.

Eva PROCHÁZKOVÁ, Perzekuce romských kočovníků v českých zemích v 18. století: (Na základě rozboru ortelních manuálů pražského apelačního soudu). In: Sborník archivních prací 42 (2), 1992, s. 307–409.

Felix RACHFAHL, Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege. In: Gustav SCHMOLLER, Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen, sv. 30. Lipsko: Duncker und Humblot, 1896.

Oldřich REZEK, Změny soudního systému v zemích Koruny české v době pobělohorské (vybrané problémy). Ostrava: Key Publishing, 2007.

David RICHTER, Chrudimský měšťan Vít Hořínek a jeho pozůstalost z roku 1588 před pražským apelačním soudem. In: Chrudimské vlastivědné listy 24 (6), 2015, s. 10–11.

Bohumír ROEDL, Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku. In: Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 41–62.

Bohumír ROEDL, Metodologické aspekty studia městského hrdelního soudnictví. In: FRANCEK, Jindřich (ed.), Česká města v 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990. Praha: Historický ústav ČSAV, 1991, s. 63–69.

Emil Franz RÖSSLER, Darstellung der vorbestandenen und gegenwärtigen bürgerlichen Gerichtstellen und der sogenannten Nebenrechte Prags. In: Themis eine Sammlung von Rechtsfällen und Abhandlungen aus dem Privat- und Strafrechte, und über das Stempel- und Tapatent vom 27. Jänner 1840, 8 (1844), s. 79–132.

Renáta RŮŽIČKOVÁ – Tereza SIGLOVÁ, Apelační soud a odvolání proti rozhodnutím nižších soudů pardubického panství: (Případy řešené v civilním soudním řízení v 16.–18. století). In: Sborník prací východočeských archivů 13, 2009, s. 13–130.

Renáta RŮŽIČKOVÁ – Tereza SIGLOVÁ, Apelační soud a případy řešené v inkvizičním soudním řízení na pardubickém panství v 16.–18. století. In: Sborník prací východočeských archivů 14, 2010, s. 13–110.

Marie RYANTOVÁ, Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první president apelačního soudu. In: VOREL, Petr (ed.), Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997. Pardubice: Východočeské muzeum a Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky a Ústav českých dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1999 s. 185–204.

Johann Ferdinand SCHMIDT, Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations-Gerichtes seit dessen Errichtung als Appellationskammer in dem Jahre 1548 bis zu dessen im Jahre 1850 erfolgter Umwandlung in das kais. kön. Oberlandesgericht des zu dem constitutionellen Kaiserthume Oesterreich gehörigen Kronlades Böhmen. Praha: K. Jeřábek, 1850.

Johann Ferdinand SCHMIDT von BERGENHOLD, *Geschichte der Privatrechts-Gesetzgebung und Gerichtsverfassung im Königreiche Böhmen von der ältesten Zeiten bis zum 21. September 1865*. Praha: vlastním nákladem, 1866.

Marek STARÝ, *Přední klenot zemský: Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*. Praha: Auditorium, 2014.

Antonín STROBACH, *Výklady na pojednání p. N. Iwaniše pod názvem „Idea o osobnosti“*. In: *Časopis českého museum* 18/1, 1844, s. 349–376.

Moritz von STUBENRAUCH, *Bibliotheca juridica austriaca. Verzeichnis der von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse des Jahres 1846 in Oesterreich (ausser Ungarn und Siebenbürgen) erschienenen Druckschriften, und der in den österreichischen juridischen Zeitschriften enthaltenen Aufsätze aus allen Theilen der Rechtsgelehrsamkeit*. Vídeň: Friedrich Beck's Universitäts Buchhandlung, 1847.

Miluše SVOBODOVÁ-LADOVÁ, *Zvláštní místní práva v Praze*. In: *Pražský sborník historický* 8 (1973), s. 95–185.

Blanka SZEGHYOVÁ, *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016.

Boris ŠALAK, *Apelační soud v letech 1749 až 1790 (1850)*. Diplomová práva, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2011.

Boris ŠALAK, *Organizace a působnost apelačního soudu v Praze v době tereziánské*. In: *Sborník archivních prací* 63, 2013, s. 66–130.

Boris ŠALAK, *Všeobecný apelační soud v Praze*. In: *Právněhistorické studie* 44 (1), 2014, s. 80–111.

Ivan ŠTARHA, *Hrdelní soud ve Strážovicích*. In: *Jižní Morava: Vlastivědný sborník* 28 (31), 1992, s. 248–251.

Daniela TINKOVÁ, *Úvahy nad problematikou „trestního práva“ a „hrdelního soudnictví“ v historii a historiografii*. In: *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny* 3 (2), 2001, s. 60–67.

Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha: Argo, 2004.

Jan TOMAN, Apelační soud a revize hrdelního práva měst a městeček v Prácheňsku roku 1722. In: Jihočeský sborník historický 54, 1985 (3), s. 147–151.

Valentin URFUS, Císař Josef I.: nekorunovaný Habsburk na českém trůně. Praha: Libri, 2004.

Josef VACEK, Apelační soud 1627—1727: studie a prameny. Praha: Auditorium, 2023.

Josef VACEK, Apelační soud před koncem 17. století: větší a menší senát. In: Blanka SZEGHYOVÁ (eds.), Od konfliktu k zločinu: Skúmanie kriminality minulosti. Bratislava: VEDA, 2022, s. 131–153.

Josef VACEK, Ortelové knihy pražského Apelačního soudu a jejich interpretace. In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica 66 (1), 2020, s. 77–87.

Josef VACEK, Prameny k činnosti Apelačního soudu kolem roku 1700. In: VIII. ČESKO-SLOVENSKÉ PRÁVNĚHISTORICKÉ SETKÁNÍ DOKTORANDŮ A POSTDOKTORANDŮ, Brno, 2020, s. 343–353.

Josef VACEK, Proměny praxe apelačního soudu po přijetí josefínského hrdelního řádu: trestání incestu v letech 1687–1727. In: Právněhistorické studie 47 (2), 2017, s. 18–32.

Josef VACEK, Sexuální delikty před Apelačním soudem v letech 1687–1727: Proměna rozhodovací praxe po přijetí Constitutio criminalis Josephina. Praha: Academia, 2021.

Josef VACEK, Specializace radů apelačního soudu v závěru 17. století. In: Právněhistorické studie 53, 3/2023, s. 213–227

Josef VACEK, Usmrcení v judikatuře apelačního soudu v 18. století: vliv Josephiny a Theresiany. In: Zákony, zákoníky a jejich aplikační praxe v 18.–20. století v českých zemích. Praha: Karolinum, 2023, s. 26–39.

Jiří VESELÝ, O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. In: Právněhistorické studie 26, 1984, s. 73–91.

Jiří VESELÝ, O soudu hejtmanství německých lén. In: Právněhistorické studie 16 (1971), s. 113–124.

Gabriela WAŚ, Institutions and administrative bodies, and their role in the processes of integration and disintegration in Silesia. In: HARC, Lucyna – WISZEWSKI, Przemysław – ŻERELIK,

Rościszlaw (eds.). *Cuius regio? Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000)*, vol. 2. Wrocław: eBooki, 2014, s. 21–73.

Klára WOITSCHOVÁ, *Edice nebo databáze?: ortelní manuály jako komplementární pramen k poznání raně novověkého městského soudnictví*. In: Ludmila SULITKOVÁ (eds.), *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010, s. 241–252.

Klára WOITSCHOVÁ, *Obraz činnosti pražského apelačního soudu v letech 1672–1682 ve světle ortelních manuálů a knih protokolů*. In: *Paginae historiae: sborník Národního archivu*. Praha: Národní archiv 19, 2011, s. 97–115.

Klára WOITSCHOVÁ, *Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783*. In: *Paginae historiae* 16, 2008, s. 545–558.

Klára WOITSCHOVÁ, „... což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“. *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010.

Klára WOITSCHOVÁ, *Rovnice o mnoha neznámých. Edice českých i cizojazyčných textů jako hledání nejlepšího kompromisu*. In: *Sborník archivních prací* 68 (2), 2018, s. 427–432.

Daniel WOJTUCKI, „Vampýr“, *kriminální zločinnost, hrdelní soudnictví a katovské řemeslo v Ivančicích 17. a 18. století*. In: *Jižní Morava* 55 (58), 2019, s. 187–198.

Daniel WOJTUCKI, *Korespondencja Praskiej Izby Apelacyjnej z miastami na Śląsku w latach 1548–1740*. In: *KLIO. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym* 23 (4), 2012, s. 167–176.

Daniel WOJTUCKI, *Objekty výkonu práva na území Českého království podle revize hrdelního soudnictví v letech 1709 a 1722*. In: *Sborník společnosti pro výzkum kamenných křížů*, 2011, s. 33–42.

Daniel WOJTUCKI, *Rozsudky v případech kriminálních činů vydané pražským apelačním soudem pro soud v Bečově nad Teplou a v Přimdě*. In: *Sborník společnosti pro výzkum kamenných křížů*, 2016, s. 72–77.

Daniel WOJTUCKI, Wyroki Praskiej Izby Apelacyjnej w sprawach kryminalnych dla sądu w Jeleniej Górze w II połowie XVII i w I połowie XVIII wieku. In: Rocznik Jeleniogórski 48, 2016, s. 51–64.

Daniel WOJTUCKI, Wyroki Praskiej Izby Apelacyjnej w sprawach kryminalnych dla sądu w Slavkově u Brna w I połowie XVIII wieku. In: Anthropologia integra 8 (2), 2017, s. 37–42.

Václav ZDENĚK, Dějiny královského appellačního soudu na hradě Pražském, nyní Vrchního soudu v Praze, od roku 1548–1933. Praha, 1933.

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá proměnou rozhodovací praxe pražského apelačního soudu v trestních věcech a to v souvislosti s vydáním nového trestního zákoníku *Constitutio Criminalis Josephina* z roku 1707. V práci je nejprve analyzován dosavadní stav bádání, na který navazuje rozbor vnitřního uspořádání soudu, včetně mechanismů výběrů a přijímání nových radů. Významný prostor je věnován též relevantním právním předpisům pro činnost apelačního soudu a celkově pro trestní právo v období od konce 16. století od vydání Koldínova zákoníku do počátku 18. století, kdy byla *Josephina* vydána.

Těžištěm práce je rozbor tisíců rozhodnutí vydaných apelačním soudem v trestních věcech, a to ve třech oblastech: delikty proti životu, majetková trestná činnost a sexuální delikty. Základním pramenem se staly ortelové manuály, knihy vedené u apelačního soudu, od kterých byla zaznamenávána rozhodnutí především v trestních věcech – jedná se o tisíce záznamů v češtině, němčině a místy též latině. V každé z uvedených oblastí práva byly vybrány dva, resp. tři delikty, u nichž byla provedena nejprve analýza právního stavu (jejich zakotvení v trestních předpisech) a následně též sebrání a rozbor jednotlivých rozhodnutí v těchto věcech. Rozhodnutí byla shromažďována po období dvaceti let před vydáním *Josephiny* a dvacet let poté, v souhrnu jde tedy o čtyřicetiletou řadu rozhodnutí, na niž jsou dobře znatelné změny, které v čase nastávaly. Výchozím hlediska je tedy kvantitativní komparace stavu práva a stavu soudní praxe.

Z provedených analýz vyplývá, že hrdelní řád Josefa I. měl značný význam a byl do určité míry zlomem ve vývoji trestního soudnictví. Došlo k omezení dehonestujících trestů a trestů vypovězení, které nahradily nucené práce, současně došlo k narovnání do té doby odlišné trestní politiky ve vztahu k mužům a ženám. Tento proces lze označit za racionalizaci v trestním procesu, která byla umožněna právě vydáním nového hrdelního řádu a reflektovala zájmy panovníka, majitelů panství i raně novověké společnosti.

Klíčová slova: apelační soud; právní dějiny; 17. století; trestní právo; rozhodovací praxe; prameny práva; raný novověk

Abstract

This thesis deals with the change in the decision-making practice of the Prague Court of Appeal in criminal cases in connection with the new criminal code *Constitutio Criminalis Josephina* of 1707. The thesis first analyses the current state of research, followed by an analysis of the internal structure of the court, including the mechanisms of selection and recruitment of new councillors. Significant space is also devoted to the relevant legislation for the work of the Court of Appeal and for criminal law in general in the period from the late 16th century, when the Koldin's Municipal Code was published, to the early 18th century, when *Josephina* was published.

The focus of the work is an analysis of the thousands of decisions handed down by the Court of Appeal in criminal cases, in three areas: offences against life, property crime and sexual offences. The basic source were the *orthels bücher*, books kept at the Court of Appeal, from which decisions (sentences) were recorded, especially in criminal cases - thousands of entries in Czech, German and sometimes also Latin. In each of the above-mentioned areas of law, two or three offences were selected, for which an analysis of the legal situation (their anchoring in criminal legislation) was first carried out, followed by the collection and analysis of individual decisions in these cases. The decisions were collected over a period of twenty years prior to the publication of *Josephine* and twenty years thereafter; in sum, this is a forty-year series of decisions, on which the changes that have occurred over time are clearly visible. The starting point, then, is a quantitative analyse of the state of the law and the state of judicial practice.

The analyses carried out show that the Criminal Code of Joseph I was of considerable importance and was to some extent a turning point in the development of criminal justice. There was a reduction in dehumanizing punishments and expulsion penalties, which replaced forced labour, and at the same time there was a straightening out of the hitherto divergent penal policy in relation to men and women. This process can be described as a *rationalisation* of the criminal process, which was made possible by the publication of the new Code of Criminal Procedure and reflected the interests of the monarch, the owners of the manors and early modern society as a whole.

Keywords: court of appeal; legal history; 17th century; criminal law; decision-making practice; sources of law; early modern period